

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 05577

IDISH AMERIKE

*Permanent preservation of this book was made possible
by Selma Roen
in memory of
Jack Pollets*

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

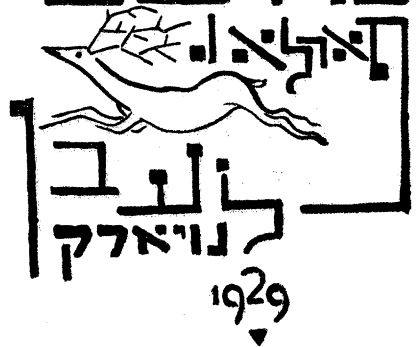
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מגידים
מגנריקה

זאב על לבו

לעדי-קטיט פון
נחשטיי-שעלדג

אידיש אמעריקע

זאמלבוך

רעדאקטירט פון נח שטיינבערג

אינהאלט:

4	א. מאניעוויטש, בילד פון פריז הירשביין
5	נח שטיינבערג, עדימאָרעלס
15	א. ראַבאָי, ביי אונז אין אמעריקע
27	מ. ל. האַלפערן, לידער
31	ב. ריווקין, אויף צוויי פראַנצן
43	י. י. סיגאל, לידער
59	ה. מ. קיווערמאן, מאַרק שאַנאַל
69	ה. לייזיק, אַלטמאָדיש
73	משה נאָדיר, צוויי פראַצעסיעס
75	זישאַ לאַנדוי, מיון טעסטאַמענט
77	ס. טשעסטער, שטילקייט
	נח שטיינבערג, פון מיון צייט:
81	שמאָט
95	יאָסעמיטי
113	ל. שוואַרצבורג, לעבן
121	נח שטיינבערג, י. י. שוואַרץ
148	אברהם ריווען, לידער
151	ש. נעפאם, לידער
159	זוני מאור, גאָולאַנדע
168	פראַנסיס זשאַם, געבעטן, אידיש: מ. שמוקער
171	יאָסל קאָטלער, לידער
175	דר. ש. סיימאן, מיון אידישקייט
189	דר. א. אייסען, מוסטערן פון אמעריקאנער פאָעזיע
213	דר. ב. גינזבורג, פיוגע מאַלע
222	“ בערקע
230	איידע מאָזע, לידער
233	יהודה עלזעט, אונזער פאַלקס־איצר
271	פיליפּ ניי, פאַלקס־מאַטיוון
281	איזידאָר איש הורוויץ, וועגן קאַנאַדע
295	נח שטיינבערג, קרוטישע עקסרייען
312	י. ד. ברינמאן, אברהם ריווען

בילדער און צייכענונגען פון:

מאַרק שאַנאַל, א. מאַניעוויטש, א. וואָלקאָוויטש, וו. גראַפער, א. אַבראַמאָוויטש, זוני מאָרד, יאָסל קאָטלער, ב. קאַפּמאַן, י. טפּעל און ל. לאַזאַוויק.

עדיטאריעלם

דיקטאטור פון פראלעטאריאט און דיקטאטור אין קונסט

וואָס שרייב איך ?
ניט קיין ליד.
ס'ווערט פארטיג עפעס גרעסערס,
מיר היילן יעדן שניט
פון שונא'ס שארפע מעסערס.
איציק פעפער.

דיקטאטור פון פראלעטאריאט איז אַ רעזול-
טאט פון היסטארישער ערפארונג. די
געשיכטע פון דער רעוואָלוציאָנערער
באוועגונג האָט באַוווּזן, אַז אַלע אידעאָ-
ליסטישע און פאָליטישע מעטאָדען,
איבערצובויען די קאָפיטאָליסטישע גע-
זעלשאַפּט, זיינען נישט געווען ווירקזאַם.

די בעסטע מעטאָדע איז: אַרבעטער דיקטאטור. דער יושר
איז אויך מיט די אַרבעטער. ווייל די וואָס זיינען די אמת'ע
פראָדוצירער פון דער געזעלשאַפּט, האָבן אַ רעכט צו זיין די
רעגירער פון דער געזעלשאַפּט.

דאַרף דער פראָלעטאָריאַט אויך דיקטירן דער קונסט ?
פאָליטיש און עקאָנאָמיש ווייס ער וואָס ער וויל, אַבער וואָס
ווייס ער אין דער קונסט ? וואָס ווייסען אַפילו זיינע פירער
אין דער קונסט ? אַז די קינסטלער אַליין איז שווער זיך צו
פאַרנאַנדערקלייבען אין דעם קאַמפּליצירטן ענין — אַנווערע
פאָליטיקער זענען צו זיכער אין זייער מיינונג, אַז מען דאַרף
באַנעמען די וועלט בלוין פאָליטיש — דער
קינסטלער האָט אַ קינסטלערישן וועלט באַ-
נעם — קינסטלער זאָלן פילן דעם שמורס פון דער צייט ?
אַז עכטער קינסטלער פילט די וועלט. ער לעבט איבער די

וואונדער פון זיין צייט. דער קינסטלער איז
 דער געוויסן פון זיין צייט.
 ער פילט, אז די רוסישע רעוואלוציע איז א גרויס
 וואונדער, אבער דאס מיינט נישט, אז ער קען באלד רעאגירן
 אויף דעם מיט א ווערק. קונסט איז נישט צייטונגס ארבעט —
 א קינסטלער קען נישט שאפן ווען עמיצער וויל, אדער
 ווי א זוי עמיצער וויל — מעג דער וועלער זיין אפילו
 דער ארבעטער קלאס. א קינסטלער שאפט, ווען עס שאפט
 זיך אים... קיין געבורט קאנטראל קען מען אין דער קונסט
 נישט איינפירן...
 ש. עפשטיין אין זיין ארטיקעל: „ס'פאדערט זיך
 א רעוויזיע“, וואונדערט זיך:

„ווי קומט עס, וואס נאך די אלע עקספערימענטן, וואס
 די „פרייהייט“ האָט געמאכט מיט די בעסטע אונזערע אינ-
 גערע טאלאנטן, וואָס זי האָט זיי געזען צו פאָפּולאַריזירן, איז
 די פּרוכט דערווייל אזוי אומבאַדייטנדיק?“

די דערקלערונג איז: „אייגענשאַפטלעך“ קענען קיין
 גרויסע שרייבער נישט ווערן — צו שאפן גרויסע ווערק איז
 נויטיק אינערלאַכע פרייהייט. דער קינסטלער דאַרף זיין פאַר-
 אַנטוואָרטלאַך בלויז צו זיין געוויסן — טאלאנט מיינט אויך
 אינדיוידוואַליטעט. און דאָס קען נישט זיין ווען עס דריקט
 אַ הויקער אויף דער נשמה — אַבער דער אמת'ער קינסטלער,
 איז אַ קרעאַטיווער עקשן. ער וועט נישט נאַכגעבן. ער נוצט די
 באַנצע וועלט פאַר זיין ווערק — דעם אַרבעטער קלאַס דינט
 דער קינסטלער דערמיט, וואָס ער שאַפט לויט זיין אייגענעם
 ווילן און שאַפנדיק גיט ער אים עכטע קונסט — נישט קיין
 געמאַכטע, נישט קיין צוגעמאַכטע — וועט מען דעם עכטן
 קינסטלער פאַרמייבן אין אַן ענגן ווינקל, וועט דער אַר-
 בעטער קלאַס דערפון זייער אַ סך פאַרלירן... ער וועט נישט
 האָבן די גייסטיקע וויט אַ מינען פאַר זיין
 נשמה...

דער נאציאנאלער עלעמענט אין דער קונסט

פון יעדער נאציאנאלער קולטור נעמען מיר נאָר אירע דעמאָקראַטישע און סאָציאַליסטישע עלעמענטן, מיר נעמען זיי אומבאַדינגט נאָר אַלס קעגננעוויכט צו דער בורזשואַזער קולטור, צום בורזשואַזן נאציאָנאַליזם פון יעדער נאַציע. קיין איין דעמאָקראַט און, אַ פּשיטה, קיין איין מאַרקסיסט לייקענט ניט אָפּ די גלייכבאַרעכטיגונג פון די שפּראַכן אָדער די נויטיקייט צו פּאָלעמיזירן אויף דער אייגענער שפּראַך מיט דער „אייגענער“ בורזשואַזיע.

ל ע נ י ן .

די טענה, אַז פּראַלעמאַרישע קונסט וויל אַוועקשטעלן דעם פּראַבלעם פון כלל, אַנשטאַט פון יחיד, פירט ניט ערגעץ. ווייל שמענדיק זיינען געווען ביי דעם: כלל און אינדיווידוו־דועלע פּראַבלעמען. כלל און יחיד זיינען אַזוי ענג צוזאַמען געשרויפּט, אַז מען ווייסט נישט וואו עס הויבט זיך אָן דער פּראַבלעם פון כלל, און וואו עס ענדיקט זיך דער פּראַבלעם פון יחיד. די צווייטע טענה, אַז פּראַלעמאַרישע קונסט וועט זיין אַפּטימיסטיש, פירט אויך ניט צו קיין אַנטדעקונג. אַפּטימיזם איז נישט קיין נייער מאַטיוו, וואָס פּראַלעמאַרישע קונסטלער דאַרפֿען ערשט באַשאַפֿען. אַפּטימיזם און פּעסימיזם זענען צוויי פּאַלן פון מענטשלעכן דענקען און פילן, און זיי וועלן ביידע שמענדיק פאַרנעמען אַ פּלאַץ. טרויער איז פונקט אַזוי אייביק ווי פרייד. די קונסט וועט זיך קיינמאַל נישט אַפּ-זאָגן פון דעם טרויער מאַטיוו, מעגן זיין טויזנט רעוואָלוציעס. ווייל דאָס מענטשלעכע האַרץ וועט אייביק פילן דעם צער פון פאַרגיין, ווי די פרייד פון געבורט — דאָס מיינט נישט, אַז דער אַרבעטער קלאַס וועט נישט מאַדיפּיצירן די נייע קולטור. דער שאַפּנדיקער קלאַס איז אַ נייע אויפגעוואַכטע מאַכט אין דער וועלט, ער וועט מיט זיין שעפּערישער קראַפט האַבן אַ גרויסע ווירקונג אויף דער נייער קונסט.

ווי אַזוי? דער פּראַלעמאַרישע וועט ווירקן די קונסט זאָל זיין אויפריכטיקער, זאַכלאַכער און עכטער. דערפאַר

אויך קולטורעל נאציאנאלער. דער כאראקטערלאזער קאם-
 מאפאליטיזם וועט פארשווינדן און מאכן פלאץ פארן קולטור-
 רעלן אינטערנאציאנאליזם. צוזאמען מיט א סך מעכא-
 נישע געדאנקען, האט דער קאפיטאליזם אויך
 אריינגעבראכט דעם קאסמאפאליטיזם: דיזעלבע מאשין
 פאר אלע פעלקער, פאליגליך, די זעלבע שפראך, און די
 זעלבע קולטור — א פלאכע אידעע, ווי דער פלאכער גע-
 דאנק פון גאט. דער שוואך דענקנדיקער זאגט: גאט האט
 אלץ באשאפן און ער פארשפארט צו דענקען און פארשן.
 דער פלאכער טראכטער זאגט: איין שפראך, איין מענטש-
 הייט, און ער מיינט, אז דערמיט האט ער געלייזט אלע צוויי-
 שנפעלקערלאכע פראבלעמען. —

מער פון אנדערע זיינען אידישע רעדיקאלן קאסמאפא-
 ליטיש גענייגט. באציען זיך נאכלעסיק צו אידישער קולטור.
 דערפאר איז נויטיק אנצואווייזן דעם נאציאנאלן עלעמענט
 אין דער קונסט. קונסט ווערט געשאפן אין
 א נאציאנאלן ראס... אלמענט של אך
 ווערט זי דורך דער אנערקענונג אז
 זי איז נאציאנאל עכט... אויך דער אר-
 בעטער קלאס האט נאציאנאלן כא-
 ראקטער. נישטא קיין אבסטראקטער
 ארבעטער קלאס. נאר ארבעטער קלאסן.
 א אידישער, אן ענגלישער און א רוסישער ארבעטער קלאס.
 דער רוסישער ארבעטער האט אן אנדערן כאראקטער, וועט
 ער דערפאר באשאפן אן אייגנארטיקע קולטור. דאס זעלבע
 די אנדערע ארבעטער קלאסן. א גרויסער טייל פון די אידישע
 ארבעטער האבען א פאראורטייל געגן דעם ווארט פאלק.
 דאס איז א מיאום פארשמענדליש. שפראך אליין איז א וויכ-
 טיקער נאציאנאלער עלעמענט. די שפראך פון א פאלק איז
 נישט א פלאש אריינצוגיסן דעם וויין פון געדאנק, פאר דעם
 קינסטלער איז דאס טיילווייז דער וויין אליין... בא דעם
 זשורנאליסט איז אפשר שפראך בלויז א מיטל; נעמט אוועק
 פון א דיכטער זיין שפראך, און איר האט פון אים צוגענומען
 זיין ליד — מעקט מען אפ פון דער וועלט די נאציאנאלע
 ווערטן, ווערט דערפון די קולטור נישט רייכער, נאר ארימער.
 די קולטור וואס דער ארבעטער קלאס

הויכט אן צו שאפן וועט פירן צו א
סינטעז פון פראלעטארישע און נא-
ציאנאלע קולטור.

די קאפריזנע צייט

די זשורנאליסטן, די ווארטפירער פון טאג, ריידן זיך
איין, אז זיי זיינען די עקספאנענטן פון דער צייט; זיי טאפן
דעם דופק בא דער צייט, פארשטיין איר קרענק, ווייסן דער
צייטס ווייטאקן. זיי רייסן ארויס און שמעלן איר אריין ציין
ווען זי באדארף. אבער די צייט איז ווי א קאפריזנע געליכטע.
זי ווערט אומטריי די, וואס ווילן זיין נאנט צו איר ...
די וואס זיינען די פירער זיינען ניט די טאמעס פון דער
צייט. זיי געבערן נישט קיין גייסטיקע קינדער. זיי ווייסן
אפילו ניט וועלכע זיינען די אמת'ע קינדער פון דער צייט,
און וועלכע די ממזרים ...

די אמת'ע קינדער פון דער צייט זיינען קינסטלער.
קינסטלער האבן אן אינטימע באציאונג צו דער וועלט, דער-
פילן זיי די אמת'ע בליצן פון דער צייטס באוואוסטזיין. זיי
העלפן באשאפן א נייעם באוואוסטזיין ... זיי ארגאניזירן
א נייע הארמאניע אין לעבן.

ווער געדענקט היינט די ווארטפירער פון דער רענע-
סאנס צייט? דאווינטשי, ראפאעל און מיכעל אנדושעלע
לעבן מיט אונז.

ווער ווייסט פון די קאלטע ווארטפירער פון בייראנס
צייט? ווער לייענט היינט דעם דיקטאטאר פון דער ענגלי-
שער פאעזיע, דזשעפערעי? די לידער פון שעלי, בייראן, קיטס,
וויליאם בלייק, ווארדסוואירטה און קאלרידזש ווערן היינט
געלייענט פון אלע פעלקער און אין אלע לענדער.

וואו זיינען די אלע וואס זיינען ארויס קעגן היינען?
וואו זיינען די, וואס האבן געשפאט פון וואלט וויטמאנען?
זיי זיינען פארגעסן. היינע און וויטמאן האלטן אין איין בא-
פרכפערן די וועלט ליטעראטור.

די זשורנאליסטן, די אינטעליגענטן דארפן דערפאר ניט
לערנען מיט די קינסטלער פון זייער צייט,
נאר לערנען פון די קינסטלער, און לערנען מיטן
פאלק ווי אזוי צו פארשטיין די קינסטלער ...

די געפאר פון מאכט

מאכט איז א פייער, קאן ווארימען און לייכטן, אבער אויך פארברענען. — דער „פארווערטס“ האט אמאל געהאט א סך מאכט, האט ער זי נישט גענוצט פארזיכטיק און איידל, נאר אומטאלעראנט, ברוטאליזירט געגנער, באיקאמירט די אידישע ליטעראטור, ביליק געמאכט די אידישע שפראך, פארשוויגן די נעמען פון אידישע שרייבער, וואס זיינען נישט געווען מיט אים, נישט צוגעלאזן קיין פרייע קריטיק איבער דער אידישער ליטעראטור. דער רעזולטאט: באנקראט. פון דעם דארף מען לערנען, אז מען געווינט מאכט, דארף מען וויסן ווי אזוי מיט איר אומצוגיין. מיט מאכט קען מען ווייזן וואונדער — מען קען אויך מיט איר צעשטערן יעדן פיינגעפיל פאר וואונדער. —

אויסנוצן מאכט פאר שעפערישקייט, דארף מען זיין זעלבסטקריטיש, נישט צו זיכער... נישט צעלאזן די כחות, ווייזן אלץ וואס מען קען... נאר טאלעראנט, און איידל צו געגנער... צאמען די אייגענע פרייהייט און לאזן אביסל פרייהייט פאר אונז. דערע — אין קורצן מאכט דארף גיין צו — זאמען מיט איידלקייט און שיינקייט. —

נישט בלויז ארימקייט —

גראַבקיט מאכט מיאוסער דאָס לעבן...

רעוואַלוציע — צוליב וואָס?

אָפּצושאַפן פריוואַט אייגנטום און דעם כאַאָטישן סיסטעם פון פּראָדוקציע? גוט. אָפּצושאַפן פּראַסטיטוציע פיזישע און גייסטיקע? איינשטימיק. צו פאַרמיידן גנבה, מאַרד, און זעלבסטמאָרד? זייער וואויל. איינצופירן מער באַקוועמלאַכ-קייט און זעטיקייט? צופרידן.. אָבער דאָס איז נישט גענוג. מיט די אַלע פאַרבעסערונגען קאָן דער מענטש פאַרבלייבן פאַרגרעכט און אומגערעכט צום צווייטן. פאַלשלייבן בייזוויליקייט קאָן אויך פאַרבלייבן נאָך דער רעוואַלוציע. טעמפּקייט און גראַבקיט קאָן אויך פאַראומגליקן דאָס לעבן פון דער צוקונפּט. — דער פאַרדאָרף יעדער

איינער מאַכן אַ גייסטיקע רעוואָלוציע
 באַ זיך און אין זיך.
 אַ סאָציאלע רעוואָלוציע איז גויטיק דער מענטש זאל
 קענען באַרייכערן זיין נשמה... און באַפֿרוכפערן דעם
 צווייטן מענטשנס נשמה... מען זאל פֿילן די הייליקייט פֿון
 צווייטן — איין זיל פֿון דער רעוואָלוציע איז אַפֿצושאָפֿן
 דעם עקאָנאָמישן כאַאָס און סיסטעמאטיווירן מענטשלעכע
 אַרבעט, אַבער דער העכסטער זיל דאַרף זיין: אַ י ב ע ר -
 צו שאַפֿן דעם מענטשן — דאַס דאַרף מען אַני-
 הויבן שוין אויף דעם וועג צו דער רעוואָלוציע. — — —

אידעאל פֿון דער אידישער ליטעראַטור

פֿאַראַן גייסטיקע באַצילן וואָס עסן אויף דעם געוויסן — —

מלך ראָוויטש האָט געזוכט אין די „ליטעראַרישע בלע-
 טער“ אַ צענטער פֿאַר דער אידישער ליטעראַטור, און נישט
 געפֿונען. אין דער גייסטיקער וועלט איז אַפֿשר נישט אַ
 אַזוינס... וואו מען מיינט מ'איז אַ צענטער, איז דאַס נאָר אַן
 אילוזיע.

אידן זיינען אַ פֿאַלק אין דער גאַנצער וועלט.
 מעריטאָריאל ווערן מיר נישט קיין סך באַווירקט. באַ אונז
 שפֿילן נישט קיין גרויסע ראַל מעריטאָריאלע צענטערן, אַדער
 גרעניצן. נישט קיין צו גרויסער אונטערשיד וואו אַ אידיש
 ווערק ווערט געשאַפֿן, אין וואַרשע, מאַסקווע, אַדער ניו־אָרק.
 כאַטש דאָ געפינען זיך אַ גרויסע צאל אידישע שרייבער,
 איז ניו־אָרק נישט קיין צענטער. דאָ איז נישט געשאַפֿן
 געוואָרן קיין קולטור קאַנצעפֿציע — אין
 אמעריקע איז געשאַפֿן געוואָרן אַ גרויסע טייל פֿון דאַס בעסטע
 וואָס מיר האָבן אין דער אידישער פֿאַעזיע, עס פעלט דאָ
 אַבער אַן אַנטוויקלער עולם מיט אַ געהעריקע אַכטונג צום
 גייסטיקן אוצר. דאַס אידישע אמעריקע לעבט זיך אויס
 גייסטיק אין די צייטונגען. דער אינטערעס צום בוך איז
 שוואַך. דער בוך שרייבער ווערט פֿאַרמונקלט אין אַן ענגן
 ווינקל, איז איינער נישט קיין מיטשרייבער אין אַ צייטונג,
 ווערט ער פֿאַרזען. די שרייבער ווערן אמעריקאַניזירט דורך
 די צייטונגען... אונזערע מאַדערנע נביאים ווערן גרויס שמע-

מיש — פארדיינען זייער לעבען מיט דער פעדער און מיטן געוויסן — די מייסטע פון זיי שאפן נישט קיין ליטעראטור. זיי שרייבן צוליב פרנסה, פארטיי און רעקלאַמע — וואס באַדאַרף זיין דער אידעאַל פון דער אידישער ליטעראטור אין אמעריקע? אויסצולייזן דעם אידישן געוויסן — אונזער גייסט איז געפאַנגען אין אַ נעץ פון מאַטעריעלן ערפאַלג זוכעריי. דאָס יאָגן זיך נאָך „סוקסעס“ איז געוואָרן אויך אַ אידישער קאַמפלעקס... אונזער לעבן ווערט אַלץ מער געפּענטעט פון דער טעמפּער מאַטעריע — די אויפגאַבע פון דער אידישער ליטעראטור דאַרף זיין: נישט צודערלאָזן די דרויסן-דיקע ציוויליזאַציע זאָל דערשטיקן די אינגערלאַכע קולטור —

ה ע ב ר ע א י ש

ווען אנשטאט דאָס פּלאַך סענטימענטאַלע און זיסלאַכע התקוה-ליד, וואָלט געקומען די פּאָלקס-שפּראַך, דעמאָלט, — אַנשטאָט איצט טיסקער צעשפּאַלטענער צונג, וואָלטן מיר געהאַט איין גאַנצע פּראָגראַם אין אונזער קולטורעלן לעבן און אונזערע סינדער וואָלט מען ניט געגעבן טרינקען די פּולע מאָס שפּראַכן-האַס און מיט דעם די שנאה צום פּאָלקס-מענטשן.

אונזער צעשפּאַלטענע צונג.

פּרץ הירשביין.

מיר זיינען נישט קעגן העברעאיש, ווי מיר זיינען נישט קעגן לאַטיין. פּאַראַן אַ געוויסע ליבשאַפט צו אַלמע שפּראַכן. העברעאיש איז דער אַלמער קופּערט, וואו עס ליגן באַהאַלטן די אוצרות פון אַמאָל — מיר זיינען אויך ניט קעגן העברעער. צווישן זיי זיינען אויך דאָ אַזעלכע וואָס האָבן ליב אידיש און פרייען זיך מיט יעדן אידישן בוך. פּאַראַן אַבער אַזעלכע העברעאיסטן, וואָס ניט נאָר האָבן זיי פיינט אידיש — זיי וואָלטן אויך פיינט געהאַט העברעאיש, זוען דאָס גאַנצע פּאָלק זאָל רעדן אויף דער הייליקער שפּראַך... זיי וואָלטן געוואָלט

דערמינדן א נייע שפראך, אבי נישט צו זיין גלייך מיט'ן פאלק — דאס זיינען די גייסטיקע בעמלעך, וואס מאכן אן אנשמעל פון אריסטאקראטן... זייער גאנצע „גייסטרייכקייט“ האלט זיך אויף פארטיימשן א פסוק — העברעאיש איז פאר זיי נישט קיין קולטור קוואל צו בארייכערן דאס ווייטערדיקע שאפן, נאר גייסטיקע שמינק... שלום עליכם האט פאר זיי געהאט דעם ריכטיקן נאמען. ער האט זיי גערופן: „אריסטאפארקעס“.

די פליכט צו קעגנער

טייל פון אונזערע שרייבער האבן נאך נישט אנטדעקט דעם „געניאלן“ געדאנק, אז מען דארף אויך האבן א פליכט צו א קעגנער. מען דארף אים באהאנדלען ווי א מענטשן, אפהיטן געוויסע גרעניצן. בא זיי איז רעכט, אויב יענער איז א קעגנער, מעג מען שוין אלץ מאן אים צו פארניכטן — אויב אזוי, וואס פאר א ווערט האט דאס רעדן וועגן דער-הויבנקייט? קאן מען אפילו נישט זיין קיין גייסטיקע וועגעטאריער?

א בארייטנדע צאל פון אונזערע שרייבער זיינען קראנק אויף עגאצענטריזם. זיי לעבן נאך היינט מיט דער באר-בארישער אנשוואונג פון דעם פרימיטיוון עגאאיסם: די גאנצע וועלט פאר איין מענטשן — דער איינער מענטש — בין איך! — ער זוכט כלווי צו ראטעווען זיך — דער צווייטער מעג אונטער-גיין — וועמען ארט עס? ס'איז נישט עמיש? מיר וועלן דאס פארגיטיקן מיט א גומער לוייה און שרייבן וועגן אים... גומע ארטיקלען נאכ'ן טויט — ווען ער לעבט דארף מען אים פארקירצן די יארן — דערפאר זיינען מיר אזוי רייך אין רכילות און אזוי ארים אין אנער-קענונג. מיר האבן נאך נישט דערפונדן א מענטש-לאכע באציאונג צום צווייטן. וואס פאר א זין האבן אונזערע ווערטער וועגן קולטור? אז עכטע קולטור הויכט זיך אן מיט'ן דער-קענען און אנערקענען דעם צווייטנס פערזענלאכקייט.

8. LACRI

בא אונז אין אמעריקע

1.

פונקט צוויי א זייגער נאָכמיטאָג, אזוי ווי עס איז געוואָרן אָפגערעדט. האָבן די אַרבעטער פון ראָזענצווייג'ס פּאַבריק דער הערט אַ שטאַרקן פּייה. באַלד האָבן זיך שערן פאַרמאַכט; פאַר טוכער זיינען געפלוין אין דער לופטן; די מאַשינען זיינען ראַפּ טאָס און מיט אַ קורצער גסיסה שטיל געוואָרן; ביינאָלאַך זיינען געפאלן און די אַרבעטער זיינען געשפרונגען איבער זיי. עס איז איבער דער גרויסער פּאַבריק געוואָרן אַ געלויף. די מענער אַרבעטער זיינען געפאלן איינער דעם אַנדערן אַף די העלדער און אַרומ געמענדיק זיך שטאַרק און פּריידיק געדריקט. די פרויען אַרבעטער זיינען געגאַנגען אַ שריט ווייטער, אַרומגעמענדיק זיך, האָבן זיי זיך געקושט און טרערן האָבן געלויכטן אין זייערע אויגן — און באַלד איז די גאַנצע פּאַבריק שוין געווען ליידיק.

אין פּאַבריק איז געבליבן דער באַלעבאָס, מר. ראָזענצווייג. נידעריקער פעסטגעבויטער מיטלייאַריקער מענטש מיט אַ נאַקעטן קאָפּ, אָן האָר, און אַט דער דאָזיקער קאָפּ איז איצט געוועזן זייער בלאַס און אזוי דערשלאָגן, אַז ער האָט גאָר ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט זיינע הענט, וועלכע האָבן זיך אומניצלאַך געשאַקלט אין די ברייטע אַרבל פון דעם אָפיס־ראַק. מיט אים זיינען געבליבן אויך דער פּאַרמאַן און מיני, דאָס סעקרעטאַר־מיידל, די ברייטע, ווייסע זיילן, וועלכע האָבן אין איין רייע אונטערגעשפּאַרט דעם שווערן מיטעלסטן באַלקן פון דער פּאַבריק־געביידע האָבן איצט אָנגעוואָרפן אַ מורא. עס איז געווען מורא'דיק שטיל, דאָ וואו עס האָט ערשט מיט עטלאַכע מינוט פריער אזוי געקאַכט מיט לעבן, וואו עס האָבן געקלונגען מענטשלאַכע שטימען און דער רויש פון מאַשינען און דאָס שטילע געקלאַנג פון די שערען. עס איז געווען אַ מאַדנע געפיל באַס הער ראָזענצווייג. ער האָט אַליין ניט געד וואוסט וואָס צו טאָן: צו זאָל ער פאַרמאַכן די פּאַבריק און אַ היים ניין צי זאָל ער דאָ בלייבן? עס איז באַ אים געווען דאָס ערשטע מאַל אין זיין לעבן אזאַ קלאַפּ דורכצומאַכן. וואָרום זינט ער איז אַ געשעפטסמאַן איז ער אַלע מאַל אויסגעקומען מיט זיינע אַרבעטער.

איצט ווייסט ער ניט ווי אזוי עס איז דערנאָנגען אזוי ווייט, אי מען זאל באַ אים רופן אַ סטרייק.

מר. ראָזענצווייג'ן האָט זיך אויסגעוויזן אז עס מוז דאָ אימיצער זיין אונטער דעם דאָזיקן סטרייק, דאָס הייסט, אימיצער פון זיינע קאָנטרענטן האָט אים געוואָלט אונטערשטעלן אַ פּוס; אים פּרובן רואינירן דורך אַ סטרייק אָדער גלאַט אזוי קאָליע מאַכן אַ סעזאָן. מר. ראָזענצווייג איז דערנאָכדעם געוועסן אין זיין אָפּיס און געטראַכט וועגן דער גאַנצער סיטואַציע און דער פּאַרמאַן, מייק, האָט דערווייל באַ זיין טישל אונטערגעצויגן די ביכלאָך פון די אַרבעטער. מייק האָט אין דערמיט פון זיין אַרבעט זיך אין עפעס דערמאַנט און ער איז אַוועק אין דער אַנדערער העלפט פון דער פּאַבריק וואו די פּרויען האָבן געאַרבעט. ער איז געבליבן שטיין ווי אַ פּאַרשטיינערטער; עס איז אים ניט גוט געוואָרן און אין קאַפּ באַ אים האָט אָנגעהויבן צו שווינדלען. נאָר באַלד איז ער געקומען צו זיך און איז צוגעקומען צו איינעם פון די מאַשינען און געעפנט דאָס שיפּליידל און אַרײַנגעקוקט. דאָס שיפּליידל איז געווען לייריק.

— ווייזט אויס, אז סאָפיע האָט זיך אינגאַנצן פאַרנומען פון דאַנען — האָט ער געטאָן אַ טראַכט — ווי זשע קאָן דאָס זיין, אז זי זאל אויך גיין מיט די סטרייקער?

דאָס האָט מייק ניט געקאָנט פאַרשטיין. און ער איז אזוי געשטאַנען איבער דער מאַשין וואו סאָפיע פלעגט אַמאָל מאַל זיצן און געפּרובט אויסטראַכטן אַלערליי תּרײַצים און געקנייטשט מיט זיין שטערן, און ענדלאַך געטאָן אַ מאַך מיט זיין האַנט און איז אַוועק צו מר. ראָזענצווייג אין אָפּיס.

— האַלאָ, מייק — האָט מר. ראָזענצווייג געזאָגט טרויעריק כּשעת ער האָט דערזען זיין פּאַרמאַן — טראַבל, האַ? — טראַבל צו טראַבל איז ניט גלייך — האָט מייק אזוי ווי זיך איינגעבויגן און זיין פנים האָט געפּלאַמט — אַלץ הייסט טראַבל...

— ניט געזאָרנט, מייק.
— מ'באַדאַרף זיי ווייזן, מר. ראָזענצווייג, ווער עס איז באַס.
— מיר'ן זיי שוין ווייזן, מייק.
— אָבער ווי געפעלט אייך, סאָפיע, איז אויך מיט זיי אַוועק.
— ריכטיק — האָט מר. ראָזענצווייג אָנגעבלאָזן זיינע באַסן און גערעדט מיט אַ נירעריקער באַסאָווער שטים, צוגעבענדיק זיינע

ווערטער, מער געוויכט — אזוי האָט זי באַדאַרפט טאָן. ניין מיט זיי. יאָ.

— וואָס רעדט איר? — האָט זיך מייק גענומען אַף זיין שטייגער דרייענדיג זיך אין אַ ראָד אַף איין אָרט אזוי ווי ער וואָלט דאָ באַלד אימיצן געוואָלט פאַקן און זיך מיט יענעם אָפּרע-כענען — איך האָב מיט איר, מיט סאָפּיע'ן, מער נאָך ניט. באַ אונז איז אַלץ געענדיקט! פאַר מיינע אויגן וויל איך זי מער ניט זען!

— ניט אַראָפּגעפאַלן... ניט איינגעשפאַרט... — האָט מר. ראָזענצווייג געזאָגט אזוי ווי ער וואָלט אָפּגעמאַסטן און אָפּגעוואוינן זיינע ווערטער און דערנאָכדעם ווען ער איז געווען פאַרטיק מיט זיין וואָרט האָט ער פאַרמאַכט זיין מויל און דערביי אַרויסגעוויזן זיינע געזונטע ווייסע ציין. — ווייסט דאָך, אז איך האָב פּיינט אז מען איילט זיך מיט אַ באַשלוס.

— דער סטרייק וועט קיין סך ניט דויערן — האָט מייק אונטער דער ווירקונג פון מר. ראָזענצווייג'ס רייד מיט ווייכקייט אין זיין שטים געזאָגט.

— דאָס איז באַ מיר די לעצטע זאָרג — שמייכלט מר. ראָד זענצווייג און פּילט אז עס איז אים ניט געלונגען צו שמייכלען עכט און אַף זיין שטייגער און דערפאַר האָט ער איבערגעזאָגט נאָך אַמאָל און ווידער אַמאָל מיט אַ שמייכל — דאָס איז באַ מיר פון די קליינע זאָרג.

— אוואָדע! — האָט מייק צוגעגעבן שטאַרקייט. ער האָט שוין אָבער טאַקע געגלויבט אין דעם, וואָס ראָזענצווייג האָט גע-זאָגט — איך האָב נאָך אַ ביסל אַרבעט. וויל איך פאַרענדיקן. און וואָס וועט זיין דערנאָך?

— דערנאָכדעם? — קוקט אים אָן מר. ראָזענצווייג — דער נאָכדעם וועלן מיר אינגאַנצן פאַרמאַכן.

— זיי אָנשרעקן. פאַרמאַכן! — האָט מייק זיך געקלאַפט אין שטערן מיט איין האַנט — מיר האָט נאָך אַזאַ אידעע ניט געקאַנט קומען אפ'ן קאַפּ.

— מיט וועמען וועלן זיי סטרייקן, אויב ראָזענצווייג וועט שוין זיין פאַרמאַכט? — איז מר. ראָזענצווייג טאַקע אַף אַן אמת געוואָרן אויפגעלויבטן פון זיין אידעע — מיט וועמען וועלן זיי סטרייקן?

— און דערנאָכדעם וועלן זיי פאַלן צו די פּיס — ניט מייק

אונטער מוט — ניט אנדערש אז זיי וועלן פאלן צו די פיס. א ניט
עפנט מען ניט.

— הא, האב איך דיר ניט געזאגט, אז מען באדארף ניט אראפ
לאזן דעם קאפ — זאגט ראזענצווייג און הויבט זיך אויף פון זיין
ארט און קלאפט אן מייק'ען אין פלייצע.

— און וואס וועט זיין מיט די אָרדערס? — פרובט מייק
ארינווארפן — די אָרדערס, ווי איר ווייסט ליגן אלע מאָל באַ
מיר אָף די פלייצעס און אָף מיין מאַרד און לאָזן מיר ניט הענגען
אָרדערס... א קלויניקייט, אָרדערס...

— מר. ראָזענצווייג'ן האָט, ווי עס האָט אויסגעוויזן, זייער ניט
געשמעקט דאָס וואָס מייק האָט געזאָגט. ער האָט אָבער מיט זיך
שטאַרק געקעמפט כּדי ער זאָל מייק'ן ניט אויפדעקן זיין אינעווע
ניקסטן געפיל. ער האָט געזאָגט:

— וואָס וואָלטן מיר געטאָן אין אַ פּאַל פּון אַ גרויסן פייער? —
דערווייל וועלן מיר פאַרמאַכן די פּאַבריק.

2.

פאַרנאַכט זיינען מר. ראָזענצווייג, זיין סעקרעטאַר-מייזל און
אויך מייק אַרויס פון פּאַבריק. מייק האָט פאַרשלאָסן מיט זיינע
שליסלען די לעצטע טיר צום פּאַסאַזשיר-עלעווייטאַר און האָט באַ
האַלטן די שליסלען זאָגנדיק צום טרייבער פון עלעווייטאַר: — מיר
פאַרמאַכן!

— איר מיינט אָף אַן אמת! — האָט דער עלעווייטאַר-טריי
בער געזאָגט.

— דאָס וואָס מיר מיינען!

און אַראָפּקומענדיק אין דעם שיינעם מאַרמאַרנעם קאָרידאָר
זיינען אלע דריי גענאָגען צו דער טיר פון גאַס און שטאַלצע אוי
ווי מענטשן וועמען מען האָט ערשט ניט לאָנג באַליידיקט נאָר
זיי קאָנען אַריבערטראָגן די באַליידיקונג. אין גאַס באַ דער גאַנצער
כרייט פון, בילדינג האָבן אַרומגעשפּאַצירט צוויי אַרבעטער
פון ראָזענצווייג'ס פּאַבריק מיט ווייסע סקווערע פּלאַקאַרדן אויפגע
האַנגען אָף זייערע בריסט און אָף זייערע פלייצעס. אָף די
פּלאַקאַרדן איז געווען אָפּגעדרוקט מיט גרויסע בוכשטאַבן: „א
סטרייק באַ מר. ראָזענצווייג.“ די צוויי אַרבעטער האָבן שפּאַצירט
אַראָפּ און אַרויף און זיך נאָר ניט אומגעקוקט אָף די נאָר וואָס
אַרויסקומענדיקע דריי פאַרשוונען.

מר. ראָזענצווייג איז דוקא יאָ געבליבן שטיין און נאָכגעקוקט די שפּאַצירנדע אַרבעטער און האָט באַ זיך אין געדאַנק געזאָגט: „אַ מכה סטרייקט איר באַ מר. ראָזענצווייג! נישטאָ שוין מר. ראָזענצווייג!“ און איז דערנאָכדעם אוועק אינאיינעם מיט זיין סעקרעטאַר-מיידל און מיין.

און אירער זיי האָבן זיך געזעגנט אַ היים צו גיין, האָט מר. ראָזענצווייג זיי געגעבן זיין פריוואַטן טעלעפּאָן. און זיי פאַר זאָגט זיך ניט צו באַווייזן אין דער פּאַבריק ביז ער וועט אַליין ניט געבן זיין דערלויבניש. עס זאָל הייסן, אַז די פּאַבריק איז טאַקע פאַרמאַכט. און זאָלן זיי סטרייקן מיט דער לופט. היינט זאָל זיין דערנאָכדעם איז זיך יעדער באַזונדער אַ היים געפּאָרן אַז זיין וועג.

מיין איז אויך געקומען אַ היים און איז אַריינגעפּאָלן מיט ביידע הענט צעשפּרייט און ווען זיין שוויגער, אַ מיטליעריקע פּרוי, האָט אים באַגעגנט מיט אַ נייגיריק פנים, האָט ער געמאָן אַ זיפּץ און דערנאָכדעם צוויי מאָל פּון זיין טיפּער ברוסט אַרויס געפרעגט מיט טרויער אין איר שטים.

— טאַקע אַרויס אין סטרייק? — האָט מיין'ס שוויגער, געפרעגט מיט טרויער אין איר שטים.

— נאָך ערגער פּון דעם... שוויגער! פּרעגט שוין בעסער ניט — האָט מיין געזאָגט און בשעת מעשה געקרימט זיינע פליישיקען גראָבע ליפּן, ווי ער וואָלט זיך געקליבן באַלד וויינען.

— און ווי איז סאָפּיע? — האָט מיין'ס שוויגער ניט גע' קאָנט זיך איינהאַלטן.

— מיט זיי... — האָט זי גע' קאָנט זיך איינהאַלטן.

— אַז איך זאָג מיט זיי, ווייס איך וואָס איך זאָג — האָט מיין זיך געגלעט מיט די פינגער זיין יונגען פליך און עס האָט אויסגעוויזן אַז ער קלויבט זיך אויסרייסן די עטלאַכע שיטערע האָר. — אוי אַ בראַך! זי איז געגאַנגען מיט זיי...

— קאָנט איר זאָגן, מיין טאַכטער — האָט די מיטליעריקע פּרוי אויסגעזונגען אירע ווערטער — אַז מער וויל איך זי ניט אַנקוקן אַף מיינע אויגן.

— אַט וועל איך לויפּן איר זאָגן — קרימט זיך מיין — פּאָלנט מיך אַ גאַנג און גייט זאָגט דאָס איר אַליין. — אַף מייין שוועל וועל איך זי ניט אַריבערלאָזן!

— עס רעדט זיך נאָר אזוי! — רעדט מייק.
 — אָט, וועסטו זען — שרייט רבקה און באַגלייט איר געשריי
 קלאַפּנדיק מיט צוויי קולאַקעס פון אירע הענט איינעם אין דעם
 אנדערן — זאָל זי נאָר אַ היים קומען... זאָל זי נאָר אַ היים קומען.
 סיידען זי וועט חרטה האָבן.

— הא, איר ווערט שוין ווייכער — לאַכט מייק.
 — אויב זי וועט חרטה האָבן, וועל איך אויך חרטה האָבן.
 אין שטוב איז דערווייל געוואָרן שטאַרק פינצטער פון דעם
 וואָס דער אָוונט איז פּלוצים צוגעפאַלן. רבקה האָט אָנגעצונדן די
 געז און באַלד דערנאָך געבראַכט מייק'ן זיין געוויינלאַך גלאַז טיי
 וואָס ער האָט תמיד אַ היים קומענדיק ליב געהאַט אויסצוטרינקען.
 די טיי האָט תמיד געמוזט זיין זייער הייס. מייק האָט איצט, די
 טיי געטרונקען מיט זייער פיל אַפעטיט און זיך געקוויקט.
 — הא, שוויגער, עס גייט אף דעם ריכטיקן אָרט — האָט
 ער געזאָגט און ווידער געכאַפט אַ זופ פון גלאַז טיי און געפילט
 אז די וואַרימקייט פון דער טיי ברייט אים אינוועניק און לעשט
 דאָרט אויס אלע זיינע פאַרדראָסן.

עס האָט זיך געעפנט די טיר און אין שטוב איז אַריינגעקומען
 אַ איר מיט אַ רויטער שיטערער באָרד, מיט רויטע באַקן אזוי ווי
 באַ אַ שיינעם עפל. דאָס איז געווען מייק'ס שווער. ער האָט
 געהייסן באַ דער וועלט ר' איצע, אָבער דאָס ווייב האָט אים גערופן
 בראָסט, איטשע, און האָט תמיד אויסגעצויגן די לעצטע זילבע אַביסל
 מער און עס האָט געקלונגען איט-שע-ע-ע. ער איז געווען אַ שוחט
 אין אַ מאַרקעט פון לעבעדיקע הינער און איז איצט אַ היים געקומען
 פון דעם מאַרקעט, אָדער פון דעם שאַפ, ווי ער אליין פלעגט דעם
 מאַרקעט אף שפּאַס רופן. אַריינקומענדיק אין שטוב האָט ער
 אָנגעהויבן שלעפּן פון זיין בוזים קעשענע לאַנגע, שוואַרצע בייטלען
 אין וועלכע ער האָט געהאַלטן זיינע חלפּים, און זיי באַהאַלטן אין
 שיפּלאַך פון קאַמאָד.

ער האָט פון אייגענעם שיפּלאַך אַרויסגענומען זיין יאַרמולקע
 און אַראָפּגענומען דעם ראַבאָנישן קאַפּעלוש און אָנגעטאָן אף זיינע
 רויטע פייערדיקע האָר די סאַמעטענע יאַרמולקע. דערנאָכדעם האָט
 ער ערשט געפרעגט, ווענדריק זיך צו מייק'ן:

— מרדכי, וואָס עפעס אזוי פרי?

— די פערד זיינען אַנטלאָפּן, שווער.

— ווי הייסט?

— א סטרייק! א סטרייק! — האָט רבקה געגעבן צו פאָר שטיין, און עס האָט זיך געפילט חוזק אין איר טאָן. דאָס האָט זי מסתם געמאַכט חוזק פון איר מאַן. וואָרים זי האָט ניט געגליכן זיין מלאכה. זי האָט בעסער געוואָלט, אז ער זאָל זיין א „ביזנעס מאַן“ אָן איידושענט, א פערלער פון רזשולערי, א שניידער — אַבי ניט קיין שוחט. ר' איצע האָט זיך אָבער ניט צוגעהערט צו דעם חוזק מאַכן פון זיין ווייב און מיט זיין געוויינלאַכער תמימות געדערנט זיין איידעם:

— טאַקע אַ סטרייק?

— וואָס דען, ניט! — האָט דער איידים זיך איבערגעקוקט מיט זיין שוויגער — אַ סטרייק איז אַ סטרייק.
— מסתם, טוט זיי עפעס וויי — האָט ר' איצע פּראָסט און אָן שום איבערגעשפיצטקייט געזאָגט — עס איז ניט גוט, סטרייקט מען.

— האַ, וואָס דען איצשע-יע וועט ניט געבן זיין פעטשאַט — האָט רבקה געזאָגט מיט גאַל — דערצייל אים נאָר פון זיין נחת.
— פון וואָס? — האָט ר' איצע אָנגענומען מיט איין האַנט זיין רויטע באָרד.

— פון אייער טאַכטער — האָט מייק מערער געזאָגט מיט אַ שאַקל פון זיין קאַפּ ווי מיט זיין מויל.
— כ'פאַרשטיי — האָט ר' איצע'ס פנים געלויכטן פון הנאה — זי איז געגאַנגען אַר דעם וועג פון אמת און ישר.
— דעם קאַפּ זועל איך איר פּלעטן — איז די מאַמע ביז געוואָרן — זאָל זי נאָר אַ היים קומען. כאַבאי זי וועט ניט אַ היים קומען.

ר' איצע האָט אָנגעקוקט זיין ווייב און האָט עפעס אַ מורמל געטאָן צווישן זיינע רויטע וואַנצעס און איז דערנאָכדעם געזעסן שטיל. ער האָט צו זיך אַליין געטראַכט, ווי פיינט ער האָט איצט זיין ווייב און האָט ניט קיין כּה דאָס איר צו זאָגן, וואָרים עס איז דאָך זיין ווייב. אַ מאָל איז זי אָבער פאַרט גוט און ווען זי איז גוט, איז זי דאָך גוט ווי קיין אַנדערע וואָלט נאָר ניט געדערנט זיין.

מייק איז אַריינגעגאַנגען אין זיין באַזונדער צימער און זיך איבערגעטאָן. אזא טבע באַ אים ווען ער קומט אַ היים אין אָונט.

איבערצובייטן די בנדים אף אנדערע שטוביקע זאכן פאר דעם צוועק איז כּא אים געווען אן אלטע פּאַר הויזן און א פּאַר שטעק שיד און א העמד מיט האַלב אָפּגעשניטענע אַרבל. און ווען ער האָט זיך איבערגעטאָן אין זיינע שטוביקע מלבושים האָט ער די אנדערע זאכן אויפגעהאַנגען אין שאַפּע אף דעם אייגענעם אָרט, ווי אַלע מאָל, און אין די שיד אַרײַנגעשטעלט אַזױנע שפרױנעס כדי זיי זאָלן זיך האַלטן אין פּאַסאָן. ער איז דאָ אין הויז ניט נאָר געווען דער באַליבטער איידים, נאָר אויך נאָך מער פּון דעם.

דאָס נאַנצע הויז איז באַשטאַנען פּון פיר שטיבלאַך. דערין איז געווען א קיך, אן עס־צימער און צוויי שלאָף צימערן. איין שלאָף צימער, דער וואָס צום נאָס איז געווען מייק'ס (אָדער מרדכי'ס ווי מען האָט מייק'ען גערופּן אין שטוב), דער צווייטער שלאָף צימער איז געווען פאַר שווער און שוויגער.

די באַלעבאָסטע אין הויז איז געווען רבקה, דעם שוואַט'ס ווייב. זי האָט געהאַלטן די דירה. זי האָט געצאָלט דירה געלט. זי האָט געקאָכט פאַר אַלע און זי האָט געראַמט די צימערן. איר האָט מען אַלע וואָך אָפּגעגעבן אין האַנט אַרײַן דאָס וואָס מען האָט פאַרדינט. דאָס וואָס ר' איצע האָט פאַרדינט אין „מאַר קעט“ פאַר זײַן שחיטה, דאָס וואָס מייק האָט פאַרדינט פאַר זײַן אַרבעט און דאָס וואָס סאָפּיע האָט פאַרדינט פאַר איר אַרבעט — אַלעס איז געגאַנגען אין איין קעשענע, צו רבקה'ן. רבקה האָט אויסגעגעבן א טייל פּון דעם דאָזיקן געלט אף דעם הויז און דאָס איבעריקע האָט זי געטראָגן אין באַנק אַרײַן. זי האָט געזאַמלט געלט אף אן אייגענער נחלה. אָבער דאָס איז איינער פּון אירע פּריוואַטע ענינים. זי האָט אירע פּריוואַטע ענינים קיינעם ניט דער ציילט. זי האָט אָפּילו ניט דערציילט קיינעם, אַז זי זאַמלט געלט אין באַנק. זי האָט אַזױ קונציק אינטריגירט, אַז עס איז אַלע מאָל אויסגעקומען, אַז זי איז די קלוגע און גערעכטע.

— א מאַנצפּאַרשױן — האָט זי געוואָגט — טאָר אין אַמע־ריקע ניט מישן זיך אין געלט זאַכן. טאַקע צו וואָס טױג דאָ אַ מאַנצפּאַרשױן געלט? אַז אַ גאַנצן טאָג ליגט ער אין דער ערד — אין שאַפּ אָדער אין מאַרקעט...

ר' איצע איז געווען אַ שטילער, אין זיך פאַרטיפּטער מענטש. ווען ניט דאָס ווייב זיינט, וועלכע טרייבט אים צו זײַן אַ שוואַט אין אַמעריקע, וואַלט ער נאָר אינגאַנצן אַוועקגעגאַנגען פּון „דער וועלט“, זיך אויסגעטאָן אינגאַנצן פּון נשמות. נאָר זי טאַמשיעט

ווי א וואָרעם טוט ער איר צוליב און אַרבעט באַ שחיטה אין אַ מאַרקעט. דאָ אין אמעריקע באַדאַרף מען דען זיין שחיטה? דאָ דאַרף מען גאַנגל שניידערס. דעם צער וואָס ער טראָגט אַריבער אָפּצושטיין אַ טאָג אין מאַרקעט. יסורים פון טאָן אַ זאָך וואָס מען באַדאַרף ניט. ווער קאָן דען אין דעם אַריינדריינגען? ווער קאָן דאָס באַנעמען? וואָס וועט ער זיך אָנהויבן קריגן מיט זיין פּלונית'טע. זי וויל אַזוי. מסתם וויל דער אויבערשטער, אַז זי זאָל אַזוי וועלן.

און אַז דער אויבערשטער וויל טאָר מען קעגן אים זיך ניט שטעלן. דאָס וואָס ער פאַרדינט פון דער שחיטה ברענגט ער אין גאַנץ אַהיים און ניט עס אַוועק אינגאַנצן צו זיין פּלונות'טע. עס איז אירס. ר' איצע איז זיך מפקיר אין אירע הענט. דער אויבערשטער ווייסט דעם אמת אַז ער האָט זיין פּלונית'טע ניט אַזוי האָלט. ער איז ניט מסכים מיט אירע חפציות. אָבער ער קאָן באַ זיך ניט פּוועלן צו זאָגן איר דעות. סיי ווי וועט זי אים ניט פּאַלגן. דאָס וואָס מדרבני זאָגט איז גוט. מדרבני דער עם הארץ, דער וואָס איז טריפה פון קאָפּ ביז צו די פיס, ער איז באַ זיין ווייב אַ גאַנצער בעל דעה. אַמט איז ער אַהיים געקומען און זיך איבערגעטאָן אין דעם העמדל מיט די אָפּגעשניטענע אַרבל. קוק אים אָן ווי ער גייט זיך אַרום איבער דער שטוב מיט די שטעק שיך און מיט די אָפּגעשנידע טענע אַרבל און מיט די הויזן וואָס האַלטן זיך באַ אים אָן אַ פּאַסיק, ער איז דאָ באַלאַבאָס.

ר' איצע גיסט זיך אַליין אָן אַ גלאַז טעי און זיצט באַם טיש און אַרבעט איבער זיך אינעווייניק אַז ער זאָל ניט זיין קיין כעסן און זאָל ניט טראָגן קיין שנאה אויף גאטס באַשעפּענישן, דאָס הייסט אַף מדרבני'ן.

עס עפנט זיך די טיר און סאַפיע קומט אַריין. זי קומט אַריין מיט וויינט און לויפט גלייך צו צום פּאַטער און ניט אים אַ קוש אין שטערן. ר' איצע שטופט זי אַוועק פון זיך אַזוי ווי אַלע מאָל.

רבקה קומט אַריין פון קיך, פאַרלעגט ביידע הענט און רופט זיך אָן:

— איך גיב דיר צוויי כּירות. אַדער די גייסט מאָרגן אַרבעטן אַדער די פאַרנעמסט זיך פון דאַנען.

— מאַמע...

— איך וויל פון גאָר ניט הערן, דו רויטע פּרה אדומה... אַדער אַהין אַדער אַהין.

— לאָמיר הערן וואָס דער טאטע האָט צו זאָגן — ווערט
 סאָפיע בלייך אזוי ווי רויטהאַריגע קאָנען ווערן בלייך.
 — דער טאטע, נאטינג! אויב דו גייסט מאָרגן אין דערפרי
 אַרבעטן, בלייבסטו דאָ באַ מיר אין שטוב און אויב ניט — פאַר-
 נעם זיך שוין פון דאַנען. מאַרש! — און רבקה איז צוגעגאַנגען צו
 איר טאָכטער סאָפיע און זי געוואָלט אָנעמען באַ די הענט. סאָפיע
 האָט ניט געלאָזן אַז די מוטער זאָל זי אָנעמען באַ די הענט. זי
 האָט זיך אוועקגעשטעלט אַ קעגן דער מוטער טרייסלענדיק מיט
 די אַרומגעשוירענע האָר, וואָס האָבן זיך געקרויזלט אַרום דעם
 קליינעם שוואַרצן היטעלע און האָט געזאָגט מיט אַ ביסל חזוק: —
 — שטעל דיר פאַר אַז איך וועל ניט גיין מאָרגן אַרבעטן.
 — וועסט ניט גיין? האַ? — פאַרנעם זשע זיך שוין פון דאַנען!
 — איך וועל זיך פאַרנעמען. גוט, איך גיי פון דאַנען. אָבער
 איך קאָן דאָך ניט גיין אויף דער גאַס. איך מוז פריער געפינען אַ
 וואוינונג.
 — איך וויל ניט וויסן צו דו האָסט אַ וואוינונג צו גיין!
 זאָלסט זיך שוין פאַרנעמען פון דאַנען!
 — הייסט עס אַז דו טרייבסט מיך אויפן גאַס. טאטע, פאַר
 וואָס שוויגסטו? קאָנסטו זיך נאָר ניט אַנרופן ווען מען באַליידיקט
 אזוי דיין סאָפיען?
 דער פאָטער האָט נאָר ניט געזאָגט, נאָר אַ מאַך געטאָן מיט
 זיין האַנט אין דער לופטן.
 סאָפיע איז אַ באַליידיקטע אַרײַן אין איר צימער און גע-
 וואָלט צענויפלעגן אירע זאַכן אין אַ בינטל, אָבער זי האָט זיך
 באַרעכנט אַז זי באַדאַרף ניט קיין זאַכן. וואוהין וועט זי איצט
 געמען זאַכן. קיין צימער האָט זי נאָך ניט געדונגען. זי וועט זיך
 אפשר נאָך באַדאַרפן אַרומשלעפן איבער די ניריאַרקער גאַסן אַ
 גאַנצע נאַכט. זי איז אַרײַן צוריק אין עס-צימער וואו דער פאָטער
 איז געזעסן און האָט זי אָנגעקוקט מיט צוויי גרויסע אויגן פול
 מיט ווייטאַק. ער האָט נאָר ניט געזאָגט, אָבער סאָפיע האָט גע-
 וואוסט אַז דער פאָטער האָלט מיר איר. זי איז צוגעגאַנגען און אים
 ווידער אַ קיש געטאָן אין שטערן; דער פאָטער האָט זי דאָס מאַל
 שוין ניט אָפגעשטויסן פון זיך. ער האָט סאָפיען אָנגענומען באַ
 די הענט און געזאָגט — נעם מיך אויך מיט זיך. — איך וועל
 קומען נאָך דיר — האָט סאָפיע שטיל געמורמלט און איז אַרויס
 מיט אַ שווערן, ביזן קלאַפּ פון טיר. אין שטוב איז געוואָרן אזוי

שטיל, אזוי ווי עס וואָלט געווען אַ ליידיק הויז. מייק האָט זיך אַרומגעדרויט איבער דער שטוב מיט פאַרשטעקטע הענט טיף אין די קעשענעס. ער האָט זיך געביסן די אונטערשטע ליפּ פון אויפֿ־רענונג. די וויטלאַך פון זיינע נאָזלעכער האָבן געציטערט. ער האָט זיך געוואָלט קלאַר פאַרשטעלן וואָס דאָ איז געשען. צי איז ער גערעכט צי אפשר ניט! באַ וועמען פּרעגט מען אן עצה? אַז דעם אלטן האָט ער פּיינט. די שוויגער? פאַר איר טאָר מען ניט ווייזן אַז מען איז שוואַך. פאַר איר באַדאַרף מען זיך האַלטן שטאַרק.

— שוויגער — האָט מייק אַרײַנגעשריבן אין קיך אַרײַן — זי מיינט אַודאי אַז איבֿל איר לויפֿן בעטן.

— אויף מײַן שוועל זאָל איר פּוס ניט געדאַכט ווערן — שרייט רבקה פון קיך.

— און אַז דער סטרייק וועט זיך ענדיקן וועל איך זי צוריק אין שאַפּ ניט אַרויפֿגעמען. ניין! זי אַרבעט מער ניט. באַ אונז אין שאַפּ.

— משונע! — שרייט רבקה פון קיך. מען וואָלט באַדאַרפט אַלע משונעים אויסמעקן און דיך אַרײַנגשרײַבן.

ר' איצע איז געזעסן אַ דערשלאָגענער און אים איז געווען ווי ער וואָלט דאָ געוועזן איינער אַלײַן אין אַ ליידיקער שטוב און ער שרייט און שרייט און דאָס ווידערקול שלאַגט זיך אַפּ אין די ליידיקע ווענט.

א. אבראמאָוויטש

אין גאָס

ציוקעבונג

1. טאטל.

לידער

מ. ל. האלפערן

די אידן

פאראנען לייט

וואס קאנען אויף אין אונט שטיל ניט זיין.

זיי נוצן אויס פאר שלאפגייין דאס ביסל צייט

ווען זארג לאזט אפ, און נעמען זיך א פרוי און זיין אריין.

און הויבן אן צו זיך אליין

ביים פענצטער זינגען עפויס, מיט אזא געוויין.

און מיט אזויפיל בענקעניש אין בליק

אז ס'קאן זיך אויסדוכטן די וועלט אין א שפויטאל

וואו אלע קראנקע זענען אידן בלויז וואס וויינען אויף א קול

און שאקלען זיך אזוי אהין און קריק.

פאראנען אידן אויך
 וואס וויינען מיט די הענט ווי ווייכער אונטערן בוך.
 און אנדערע וואס שמרעקן זיך אין זייער גאנצער גרויס.
 ווי אויף א צלם אויס.
 נאך יענע אויף דער וועלט
 וויינען. מיט די אויגן אנגעשמעלט
 צו מזרח-זייט — צו יענעם לאנד
 וואס ליגט צווישן אזיען און אמריקע און אייראפע —
 פונקט אינמיטן.
 דארט אין א שטאט — ירושלים הייסט זי — שטייט א וואנט
 וואס האלט זיך ביים צעשיטן.
 און מ'איז דאכט זיך נישטא אויף איר
 אפילו פאר א פייגעלע קיין זיכער ארט.
 זיי אבער זעען נאט —
 און דוקא דארט
 און ווייל עס שטייט געשריבן
 אז די זיידעס וואס מען האט צעטריבן
 האבן צימבל הארף און פלייט געלאזן
 ערגיץ-וואו אין ככל אויף א בוים —
 פראוואט מען אויף א הארן עפס אויסצובלאזן.
 און מען קלאפט ווי אין א פויק אין אייגן הארץ
 וואס זשיפעט קוים.
 און ווייל מען איז שוין לאנג צום שטארבן אלט.
 און מ'דארף מיט נאט פון וועגן טויט זיך דינגען.
 און מ'האט שוין קיין לויט נישט וואס זינגען —
 יאמערט מען אייניגעס מיט א גרויס געוואלד.
 און מ'קוקט אויף דעם וואס גייט ארום א שטילער צווישן זיי
 ווי ער וואלט א משוגענער געווען.
 און מ'ווארפט אים שטיינער נאך. און מ'טוט אים וויי
 באזונדער אימלאכער — מיט וואס מען קאן.

פּרױען

פּאַראַנען פּרױען אויף דער וועלט וואָס לױכטן אויף ווי פּרױד
פון ערשמע קינדער-רייד.

און ניט מען דאַרף פאַר שענקייט אַרום זײ
אַ גאַרמן רױט ווי בלוט און ווייס ווי שניי.

און ניט מען דאַרף די הילכיקייט פון באַס און פידל־סקריפּ,
צו פילן זײער נאַענטקייט צו זיך מיט האַרץ און ריפּ.

זײ מעגן טיפּגעבויענע אויף אַ בית-עולם שטיין —
צײ ערגײץ אין אַ דאַרף פון הינטער הײ אַ וואַגן לאַנגזאַם גײן —

צײ וואַשן טעלער ערגײץ אין אַ רעסטאָראַנט אין קיך —
צײ איבער העמדער אַלטע ביים פאַריכטן בױגן זיך —

פּאַראַנען וואַרימקייט אין זײער יעדן ריר
אַפילו פאַר דעם גאַר, ביים שליסל-לאַך פון טיר.

און מעג דאַס פנים זײערס אויסזען ווי אַ הערבסט־טאַג בלאַס,
און מעג מיט ציבערס רעגענען אין דרויסן אויפן גאַס.

זײ דאַרפן אויפהױבן די אויגן זײערע צו איינעם בלוז —
גײט אויף אַ זון דאַכט, פאַר אײמליכן אין הויז.

א מ א ל

נישט אלעמאל בליס וואס איז איבערגעפלאנצט. און און און
 נאך די יוגנט ווייסט גארנישט, און זי מאנצט און און און
 און די עלטער זוכט, און איך — דאס איז וואָר —
 איך זוך שוין אזוי אַ היבש ביסל יאָר
 אַ פרוי וואָס איך האָב — מיר דוכט זיך — געזען
 נאָך איידער איך בין אויף דער וועלט געווען.
 אַמאל איז די וועלט אַ בערגל מיסט,
 און איך אַ הונט וואָס זוכט אומזיסט.
 נאָר אַמאל לויכט אויף אַ געשטאַלט — ווען איך זוך
 ווי עליענאָווי אין קינדערבוך.
 און מעג דעמאלט האַלטן אַ טאָג ביים פאַרניין,
 ווערט ער ווי ערעוויאַנמעווי שוין.
 און אזוי ווי אַ וואַלקן אונטער דער זון
 זע איך שוועבן זיך ווען איך טראַכט דערפון.
 און די בלויקייט דעמאלט שפּילט ווי מיט הענט
 אויף מיר דעם וואַלקן — איר אינסטרומענט.
 און דאָס אַלצדינק ניט מיר אזויפיל פּרייד —
 אַז איך הויב אָן גלויבן אין אייביקייט.

אויף צוויי פראנטן

מען דארף האָבן דעם מוט צו רעווידירן אירדען, אין וועלכע מיר זיינען איינגעגלויבט, פאר וועלכע מיר האָבן אוועקגעגעבן כחות און יאָרן.

און איך וויל רעווידירן מיין באַליבטעס אירדע, אז אַ אידיר־שער שרייבער דארף אויסשליסלאַך אַרבעטן פאר דער אידיר־שער קולטור אויף אירדיש.

עס בלייבט אַ גרונט־אמת, אז בלויז אַרבעטנדיק פאר אירן און צו אירן זיך ווענדנדיק אויף דעם לשון, וועלכער איז אים איינגעבוירן, אויף וועלכן דער איד אין אים האָט זיך איינגעלעבט און אויסגעלעבט פאר הונדערטער יאָרן, און וואָס איז נאָך וויכטיקער: פאר די לעצטע הונדערטער יאָרן — ערשט דעמאָלט קאָן דער שעפּערישער איד אַרויסבריינגען זיך פול, אין גאַנצן, מיט אַלע זיינע כוחות, מיט די אַלע אָנצוהערענישן, וואָס שעפּטשען זיך אין זיין געמיט, מיט די אַלע צוואַנגן, פאַרגעפילן, אַהענגען, ערינערונגען, וואָס רינען אין זיין בלוט.

וואָס איז שאַפן? די סעקרעטן, וואָס זיינען פאַרגליווערט אין אונזער גייסט און פלייש, אין אונזער לייב און לעבן באַרידענע דיך צו מאַכן נפש, פלייש, לייב איז אויך גייסט — אָפגעשטאַלעטע נענער, פאַרגליווערטער גייסט, אונזערע מינעס, רעיונות, תנועות, טענער, זשעסטן — די באַוועגונגען פון די הענט, פון פנים און פון בלוט — אַלע דערצוילן זיי אויף שטום לשון, וואָס מיר האָבן געטראַכט און געפילט מיט הונדערטער יאָרן צוריק.

שאַפן הייסט אַרויסריידן זיי פון זייער שטומען דומס־צושטאַנד, זיינען זיינען מחיה מתים זיין. ווען אַ שעפּערישער אירדישער מענטש קערט זיך אָפּ פון אירן און פון זיין לשון — קאָן דער פולער נס פון תחית המתים אין אים ניט פאַרוויקלאַכט ווערן. עס בלייבט אין אים דאָס שטומעניש, דאָס פלייש בלייבט פלייש און ווערט ניט גייסט, פון דעם פלייש דינט ביסלאַכטונג אויס דאָס לעבן, און עס ווערט פּנר, פון פּנר ווערט פאַרלע, און פון פאַרלע אַנטוועקלען זיך מיקראָבן וואָס עסן און פרעסן און ס'ען.

און עס קלאָנגן זיך די פילנדע צווישן די אומות העולם — אפילו

ב. ריווקין

ווען זיי זיינען ניט בפירוש'ע אַנטיסעמיטן — אז דער איד טראַגט אין זייער מולטור אַרײַן כריטויזירענדן, אַנאַליזירענדן, קאַלט־שכל'דיקן גײסט, וואָס עסט און פּרעסט און סמ'ט יענע פּינערע נשמה פּראָדוקטן זייערע, וואָס האַלטן זיך אויף אמונה.

דאָסזעלבע טוט דער איד צו זיך אליין, ווען ער אַרבעט אויס שליסלאַך אין דער פּרעמדער, ניט אידישער קולטור. מיט אַלע פּיכערן פון זיין נשמה וואָרצלט אַזא איד אין זיין אידישער אָפּשטאַמונג, און די וואָרצלען שניידט ער אונטער, און דאָס טיפּעניש פון זיין נשמה נעמט פּוילן, נאָר די אויבערפּלאַך בלייבט, אָנזויגנדיק זיך מיט פּייכטקייט פון דרויסן. דאָס פּוילנדע טיפּעניש עסט און פּרעסט און סמ'ט די פּרוכטבאַרטייט זיינע. און ווען אַזא אידן איז פון דער נאַטור באַשערט געווען צו זיין אַ טאַלאַנט, וועט ער זיין בלוז אַ האַלבער טאַלאַנט. און ווען אים איז באַשערט צו זיין אַ זשעני, וועט ער פּאַרבלייבן אַ האַלבער, ניט דערפּאַרענער זשעני, ער וועט קיינמאַל פּול זיך ניט דערגרייכן.

דאָס איז דער פּערזענלאַכער טעם, פּאַרוואָס אַ שטענדישער

אידישער מענטש דאַרף טאָן זיין שאַפונגס-ווערק, מיט'ן פנים נע-
ווענדט צו אידן — שאַפן און באַרייכערן די אידישע קולטור.
צו שאַפן אין אידיש, אפילו ווען דער אידישער לעזער-קרייז
זאָל זיך אַלץ מער פאַרמינערן, אפילו ווען זיי זאָלן דאַרפן בלייבן
אַליין, אָן לעזער.

און עס איז פאַראַן נאָך אַ טעם — אַן אומפערזענלאַכער,
מאָראַליש-געזעלשאַפטלאַכער טעם, פאַרוואָס דער שעפּערישער איד-
שער מענטש מוז שאַפן מיט'ן פנים צו אידן און צו אידיש
געווענדט.

דער, וואָס קערט זיך אָפּ פון דער שפּראַך פון פּאָלק, דריקט
אויס דערמיט די גרעסט-מעגלאַכע פאַראַכטונג צו דער מאַסע פון
פּאָלק. עס איז גראַבע באַליידיקונג, עס איז אכזריות, עס איז נע-
מינהייט און נידערטרעכטיקייט, עס איז פאַראַט.

„אי דאָנ'ט קער פאַר אידיש“ — ניבן זיי זיך אַ זאָג מיט
גלות. וואָס פאַררייסן זיי זיך? דאָס איז גדלות פון לאַקען,
וועלכע חנפ'ענען זיך צו די פּרױצױם. מיט דערזעלביקער גדלות
פלעגן אידישע מענער טאַנצן מה יפית און אידישע פּרױען פלעגן
ווערן משומדת'טעם, אַבי באַשלאָפן צו ווערן אין פּרױזשע בעטן.

אפילו ווען איינער קערט זיך אָפּ פון אידיש צוליב העברעאיש,
מאַכט ער זיך טיילווייז שולדיק מיט אומווירדיקער פאַראַכטונג צו
דער אידישער פּאָלקסמאַסע. העברעאיש מעג און זאָל און מוז איינ-
געשלאָסן ווערן אין אידישן שאַפונג פאַרמעגן, אָבער ניט אויפ'ן
חשבון, און אודאי ניט פאַר דער פאַרניכטונג פון אידיש.

און עס בלייבט אַ גרונט-אַמת, אַז שאַפנדע אידישע מענטשן
טאָרן ניט אָפּטרעטן פון זייערע אידיש-אידישע פּאָזיציעס — פאַר
דער פאַרפעסטונג און פאַרטיידיגונג פון אידיש-אידישן קולטור-
פּראָנט.

און פון אַט דעם גרונט-אַמת טאָר קיין איד, וואָס האַלט אַ פען
אין האַנט, זיך ניט צוריקציען.

אָבער מודה זייענדיק אויף דעם גרונט-אַמת, מוז מען פאַרט
צונעבן: עס איז ניט גענוג דער אידישער פּראָנט אַליין.

דאָ מוז נעמאַכט ווערן אַ רעוויזיע אין דער אירעע, פאַר וועל-
כער מיר האָבן אַוועקגעגעבן כוחות און יאָרן.

דער שאַפנדער און שעפּערישער אידישער מענטש טאָר זיך ניט
באַנוגענען מיט דעם אידישן פּראָנט אַליין. ווייניקסטנס אויף צוויי
פּראָנטן זאָל ער זיין אידישן קולטור-קאַמף פירן. אַ אידישער שריי-

בער אין אמעריקע, צום ביישפיל, דארף גלייכצייטיק שרייבן אויף אידיש און ענגליש; אין פוילן — אויף אידיש און פויליש; אין רוסלאנד — אויף אידיש און רוסיש.

עס איז אן אומנאָרמאַלע פּאָדערונג; צו קיין שריפטשטעלער פון אן אנדער פּאָלק זאָל מען מיט אזא פּאָדערונג צושטיין: שרייב אויף דיין שפּראַך און אויף נאָך אַ שפּראַך; אָבער מיר זיינען אַ פּאָלק אונטער אומנאָרמאַלע אומשטענדן, און וואָס עס איז אומ- נאָרמאַל פאַר די אומות העולם, איז נאָרמאַל פאַר אונז. באַ אונז דאַרף עס פאַררעכנט ווערן פאַר אַ געבאַט: שאַפן אויף דער איי- גענער שפּראַך און אויף פרעמדע שפּראַכן, און זען מאַכן דאָס שאַפן אויף דער פרעמדער שפּראַך אויך פאַר אייגנס — וואָס נעענטער צו אייגנס.

צום ביישפיל, דער אידישער שרייבער אין אמעריקע דאַרף זיין שאַפן אין ענגליש באַטראַכטן פאַר אַ אידישן שאַפן; זיין ענגלישער פּראָנט איז אויך אידישער פּראָנט; ער האָט אויסגעברייטערט זיין אידישן קולטורקאמף, זאָל ער זיך זאָגן.

אָט דער איבערגאַנג צו ענגליש דאַרף בשום אופן ניט באַדייטן אַן אַנטלויפן פון אידיש; עס זאָל דערביי דער מינדסטער אויס- דרוק פון פאַראַכטונג ניט זיין; ניט קיין איבערגאַנג, נאָר אַ וויי- טער-גאַנג.

די פּערזענלעכע טעמים:

דער שאַפנדער אידישער מענטש, וועלכער שאַפט בלויז אין אידיש, ווערט געשטעלט אין אַ פאַלשער פּאָזיציע צו זיך אליין. איך האָב פריער געזאָגט, אז דער איד, וואָס שאַפט אויס- שליסלאַך אין פרעמדער שפּראַך, ווערט אומטריי צו זיך אליין; ער האָט זיך אונטערגעשניטן די וואָרצלען, פון וועלכע זיין נשמה ציט איר יניקה, און דער טיפּערער טייל פון זיין נשמה באַ די וואָרצל- לען, נעמט פוילן, און ער איז פאַר'משפט צו בלייבן אַ האַלבער טאַלאַנט, אַ האַלבער ניט דערפאַרענער זשעני.

אָבער דאָסזעלביקע דאַרף געזאָגט ווערן וועגן אַ אידן, וואָס שאַפט בלויז אין אידיש: ער בלייבט אַ האַלבער טאַלאַנט, אַ ניט דערפאַרענער זשעני.

זיינע וואָרצלען האָט ער זיך ניט אונטערגעשניטן, אָבער זיין טאַלאַנט האָט קיין פּלאַץ ניט, וואו אויסצושפּרייטן זיך מיט זיינע צווייגן, וואו צו הויבן זיך מיט זיין קרוין. ער האָט ניט וואו פאַ- גאַנדערוואַקסן זיך, און זיין וואוקס ווערט פאַרהאַלטן. די נשמה

מאָנט ניט, פאָדערט ניט קיין שפייז. די וואָרצלען קריגן ניט קיין באַפעל צו ציען זאָפט; און זיי האָרן איין, ווערן אַטראַפירט פון ניט געברויך, און זיי נעמען פּוילן סיי ווי סיי. עס איז ניט גוט צו זיין אַ טאַלאַנט באַ אידן; עס איז אים שלעכט אזוי און אזוי; אויף וועלכע זייט דו זאָלסט אים ניט לייגן, טוט אים וויי.

די אידישע זייט פון דעם ווייטאָג פאַרזעט מען — אַט דאָס פּוילן פון אידישע טאַלאַנטן, וועלכע האָבן זיך פאַרשלאָסן אין אידיש. וועגן דעם רעדט מען ניט. ווייל מען האַלט נאָך באַ דעם באַווייז, אז אַ אידישער טאַלאַנט מוז שאַפן אין אידיש; מען איז נאָך אין רעכטן מיטן קאַמף פאַר אידיש. נאָר כאָטש מען פאַרזעט עס און מען פאַרשווייגט — פאַקטיש אָבער טוט מען אַן ערנערע זאך: יונגע טאַלאַנטן אַנטלויפן פון אידיש אין אַ פּרעמדער שפּראַך. אָנהויבן זיך אַנטוויקלען איז פאַר אַ טאַלאַנט זיכער לייכטער אין אַ פּרעמדער שפּראַך. דאָס פּעלד איז ברייטער, צאָלרייכע און פאַרשידנאַרטיקע פּראָבלעמען. וואָס אינטערעסירט אַלע מענטשן, דאַרף אים אויך אינטערעסירן. אַלמענטשלאַכע, וועלט־האַרזיאַנטן עפענען זיך פאַר אים.

און דאָס איז אויסגעצייכנט פאַר אַ יונגן טאַלאַנט. ער האָט אויף וואָס צו אַרבעטן. פאַרטיקער מאַטעריאַל, נעם און פאַרווענד זיך, אַפילו אַ שוואַכער טאַלאַנט ווערט אָנגעשפּאַנט און אָנגעגורט מיט כוח. די שוואַכסטע אָנצוהערענישן ווערן אָנגעצויגן און גע־שפייזט.

פאַר אַ שטאַרקן טאַלאַנט איז לכתחילה אויך לייכטער אין אַ פּרעמדער שפּראַך. ער האָט פאַרשידענאַרטיקסטע פאַרווענדונג פאַר זיך. ערשט שפּעטער ווערט ער אָנגעגריפן מיט די שפורן פון שווינדוכט, ווען זיינע טיפּערע אידישע וואָרצלען נעמען פּוילן אין אים.

אָבער דערזעלביקער גורל דערוואַרט אויף דעם שטאַרקערן אידישן טאַלאַנט, וואָס שאַפט אין אידיש. ווי געזונט און פּריש זיין אָנהויב איז ניט געווען, נעמט ער לייך אויף דאַרעניש. ער געפינט פאַר זיך ניט קיין פאַרווענדונג. ער האָט ניט אויף וואָס זיך אָנצושפּאַרן. די ברייטע ראַם, אויף פּאַנאַדערצושפּרייטן זיך מיט די שפייץ־פּליגלען, פּעלט. און דער שוואַנג און דער אימפעט נייט פאַרלוירן.

עס פּעלט לופט, עס פּעלט אַטעם. דאָס פּעלד איז ענגער. די

פראבלעמען איינזייטיקער. דאָס וואָס אינטערעסירט אַלע מענטשן, איז ניט מחויב אים צו אינטערעסירן. די אַלמענטשלאַכע, די וועלט־האַריוואָנטן ווערן פאַרשטעלט פון דעם ספּעציעלן אידישן האַריוואָנט. דער פאַק אידישע צרות וועגט אַריבער די זאָרג פאַר אַלע מענטשן.

אין פּלוג דאַרף ניט זיין אַזוי. טעאָרעטיש לָאָזט זיך זאָגן, אַז דער אידישער האַריוואָנט איז אָנגעמאַסטן אויף דעם וועלט־האַריוואָנט. מיר זיינען אַ וועלט־פּאָלק — צעשפּרייט איבער פּעלקער און לענדער — פון כינא ביז פּאַלעסטינא, פון לאַס־אַנדזשעלעס ביז ביראָבידזשאַן, מיט שיקאַגאָ, ניו יאָרק, פאַריו, לאַנדאָן, בערלין, וואַרשע, ווין און מאַסקווע צווישן; און צעוואָרפן דורך אַלע קלאַסן — פון וויצעקעניג אין אינדיען, קרינסמיניסטער אין מאַסקווע, האַר־קאָמישאַנער אין פּאַלעסטינע — ביז אַ שניידערל אין פּילאָדעלפּיע און אַ פּיקל־פּערלער אויף עסעקס־סטריט.

וואָס זשע הייסט, אונזער פּעלד איז ענג, אונזערע פּראָבלעמען איינזייטיק, אונזער אידישער האַריוואָנט איז אַ שמאַל רייפּל איבער דעם פאַק ספּעציעל אידישע צרות?

אַז מען וויל, האָבן מיר דאָס ברייטסטע פּעלד, און אַלע מענטשן לאַכע פּראָבלעמען זיינען נאָך מער אונזערע פּראָבלעמען; אין זייערע פאַרשידנאַרטיקסטע וואַריאַציעס — ווי זיי ברעכן זיך דורך אין מערב און מזרח, אין דרום און צפון — און דורך אַלע קלאַסן, סיטואַציעס און פּאַזיציעס...

פאַרליב דעם עסעקס סטריטער פּעלדער'ס טאַכטער אין דעם אינגסטן זון פון קופּער־מאַננאַט גונגהיים; און מאַך דעם פּילאָדעל־פּיער שניידערל פאַר אַ מחותן פון אינדישן וויצע־קעניג.

אַז מען וויל, קאָן מען זאָגן, אַז דער אידישער האַריוואָנט קאָן נאָך מער ווי צודעקן דעם וועלט־האַריוואָנט.

אַבער דאָס איז בלוז טעאָרעטיש גערערט. פאַקטיש האָבן מיר די קינדער פון וועלט־פּאָלק זיך נאָך ניט דערהויבן צו וועלט־באַוואוסטזיין. פאַקטיש לעבן מיר אין יעדן אַר־דישן ווינקעלע פון יעדן לאַנד — אין אַ שמאַלן, אָפּגעוונדערטן ווינקעלע, אין אַן אָפּגעגרעניצטער אידישער פּראָווינץ, איז אַ ישוב. און אידישע שרייבער, וואָס לעבן אין די דאָזיקע ישובים, רידן ווי ישוב־ניקעס צו ישוב־ניקעס. די צוויי מיליאָנענדיקע אידישע ניו יאָרק איז אַ ישוב, און ווילנע איז נאָך אַ קלענערער ישוב.

דער צו טויטע ווענט, און די ווערטער שפּרינגען דיר אַפּ צוריק

אין פנים אריין. און הויב אָן אָבער און ווידער פון אַלף בית. דער שאַרפסטער מוח מוז אָפגעטעמפט ווערן; דאָס קאָכעדיקסטע האַרץ מוז איינגעדעמפט ווערן.

ווילט איר אַ באַוווּיזן, ווי אַזוי דער אידישער ישוב ווירקט שלעכט אויף די בעסטע אידישע שריפטשמעלער? נעמט לייוויקס' „גולם“. לויט דער אידעע האָט עס געקאָנט זיין אַ גרעסערע, אַל-מענטשלאַכערע טראַגעדיע ווי געטהע'ס „פאוסט“. דאָרט די בענט-שאַפט פון עלטער נאָך יוגנט, דער וואונטש נאָך פאַריונגונג; דער קאָנטראַסט צווישן וויסן און געניסן. באַ לייוויקען נייע מענטש-שאַפונג, דערלייוונג דורך וויזיאָנען. אָן פאַרראַט, ניט פאַרקויפנדיק די נשמה צום טיוול — קאָן דער מענטש דורך נייעם קינסטלעריש-רעליגיעזן שוואונג די דערלייוונדע מענטש-געשטאַלט אַרויסרופן.

אָבער לייוויקס' „גולם“ איז פאַר'ישוב'ט, פאַרשמעלט און פאַר-דעקט מיט דעם ספעציפיש אידישן האַריוואָנט.

לייוויק, געפאַנגען אין דער אידישער סביבה, קאָן זיך ניט אַריבערטרעקן צום וועלט-האַריוואָנט; און דאָס האָט געבונדן זיין כוח. איבער דעם „גולם“ קאָן ער שוין ניט אַריבערשפּרינגען.

פון דער אַנדער זייט: דערזעלביקער לייוויק, ווען ער שאַפט אין וועלכער אַנדער שפּראַך, וואָלט זיכער געווען אַ פלינקערער, ליכטערער, ברייטערער פּאָעט, אָבער אויך אַ מער אויבערפלעכ-לאַכער, צו זיין אידישער טיף וואָלט ער קיינמאָל זיך ניט דערגרונ-טעוועט.

אַן אומגליק מיט אידישן טאַלאַנט! לעג אים אַזוי צו אַזוי — עס טוט אים וויי!

אין אַזאַ אַרימקייט און ענגשאַפט קאָן אַ טאַלאַנט זיך ניט צע-צווייגן און שטייגן.

ניט אַלע זיינען דאָך פּרע'עס און שלום עליכמס. און וויפיל מאָל קאָן מען איבערהזרן פּרץ און שלום עליכמס? און אפשר האָבן פּרץ און שלום עליכמס אויך געליטן דערפון.

עס קומען אום אָן אַ שיעור טאַלאַנטן באַ אידן. עס ווערט זיי אַלע מאָל מער געגעבן און אויפגעגעבן, וויפיל זיי זיינען מקיים.

עס איז באַשיינפערלאַך צו זען, אַז דורך אידיש און די אידישע ליטעראַטור רייסט זיך מיט נאַטירלאַכן אימפעט אַרויס אַ שפע פון שעפּערישקייט, קוועלנדיק, זיך זויגנדיק פון לעבעדיקע אַדערן-וואַרצלען.

צוזאָגן פֿון גאָנוות בליצן און ווינקן. די פֿאַרצייטיקע אידישע גאָנוות וויל זיך אַפֿרופֿן — דורך אידיש אַ סך מער, ווי דורך וועלכע עס איז אַנדער שפּראַך, אויף וועלכער אידן שרייבן. אָבער ערנעץ אין אַ מיטן ווערט דער אימפעט איבערגעריסן, דער שוואונג ווערט געבראַכן, די שפּע פֿון גאָנישע צוזאָגן שעפט זיך אויס.

אויב אויף די, וואָס גייען אַוועק פֿון דער פֿאַלק שפּראַך, לאָזט זיך זאָגן, אז זיי באַגייען אַ מאַרד. זיי טויטן אַ לעבעדיקע זאַך — אַ לעבעדיקע שפּראַך, אין וועלכער דאָס פֿאַלק האָט אַ האַלבן יאָר-טויזנט פֿון זיין נשמה אריינגעלעבט — אַ לעבעדיקע פֿאַלקס־קול-טור, וועלכע רייסט זיך צו נאָך פֿולערן לעבן.

עס איז רציחה און מאַרד! און די, וואָס טוען עס, זיינען מערדער!

אויב אויף די, וואָס גייען אַוועק, לאָזט זיך זאָגן, אז זיי באַגייען אַ מאַרד — דאַרף מען אָבער זאָגן אויף די, וואָס גייען ניט אַוועק און בלייבן שטעקן אין דער פֿאַלקס שפּראַך, אז זיי טויטן זיך אַליין, דעם גרעסערן טייל פֿון זיך — זיי באַגייען זעלבסטמאָרד. אַ מערדער און אַ זעלבסטמערדער ראַנגלען זיך אין יעדן אידישן שרייבער, אין וועלכן קולטור־לאַגער ער זאָל זיך ניט געפינען. אַ טיפּישע ביישפּיל איז יעקב וואַסערמאַן — אַט דער ניט דערוואַקסענער זשעני, וועלכער שמוקעוועט געניאליטעט מיט מעלאַ-דראַמע.

עס שטעקט נאָך צופּיל איד אין אים, און ער אין אידן. דער פֿאַר איז ער אַזוי פֿאַרכיטערט קעגן די מזרח אידן, וועלכע האַלטן צו דעם אידן אין אים און אין דעם אידן. ניט אַראַפּצושלינגען און ניט אויסצושפּייען.

עס איז נאָר ניט צום לאַכן. עס איז אַ טראַגעדיע. עס איז די טראַגעדיע פֿון אַ גאַנצן דור, וואָס וואַנדלט צווישן מאַרד און זעלבסטמאָרד.

קיינעם ווילט זיך לכתחילה קיין מאַרד ניט באַגיין — צו פֿאַר-לאַכן און פֿאַרשפּאַטן און גרינג־צורשעצן די אייגענע אַפּשטאַמונג; אָבער נאָך ווייניגער ווילט זיך אַליין אַ מיתה אַפּטאָן. אויסערלאַך איז זיין גורל אַ בעסערער, ווי דעם אידישן שריי-בער'ס: מאַטעריעלער קאמפּאַרט און וועלט־אַנערקענונג זיינען אים ניט פֿאַרבייגעגאַנגען.

וואָס עס פעלט אים, איז אינערלאַכער קאמפּאַרט. זיילט ער

אָן דעם אידן, באַרואיקט ער דעם דייטש אין זיך; זי דלעט ער אָן דעם דייטש, באַרואיקט ער דעם אידן אין זיך. און צווישן די צוויי „באַרואיקונגען“ איז ער פאַרצווייפלט.

אסור אויב א איד וואָס שאַפט אין אידיש, דאַרף אים מקנא זיין.

וואו איז דער אויסוועג?

דער ענטפער פאַר דעם אידישן שרייבער איז: ניט באַזונגען זיך מיט אידישן שאַפן אַליין!

אום צו פאַרהיטן זיך פון מאַרד און זעלבסטמאָרד, דאַרפן די וואָס שאַפן נייטיקע אידישע קולטור, שאַפן אויף צוויי פראַגן — גלייכצייטיק.

פון אידיש שעפן טיף, פון דער פּרעמד־שפּראַך — שוואונג א אידישער שרייבער אין אַמעריקע צום ביישפּיל, דאַרף גלייכ צייטיק שרייבן אויף אידיש און ענגליש — אויף אידיש, אום אַנצו־האַלטן קאָנטאַקט מיט די לעבעדיקע וואָרצלען; און אויף ענגליש — כדי צו שלאָגן צווייגן און שטייגן.

די וואָס האָבן עס פּרובירט — די טאַפּלשפּראַכיקייט — האָט עס אָפּגעגאַלטן. זיי האָבן אָן א שיעור געוואונען. נעמט צוויי באַקאַנטע ביישפּילן אין דער פּובליציסטיק: דר. זשיטלאָווסקי און דר. קאַראַלניק.

דער חילוק צווישן זייער שרייבן און דעם שרייבן פון אַנדערע וואַרפט זיך אין די אויגן. זיי זיינען ברייטער, רייכער, פאַרשיידנ־אַרטיקער; פאַראינטערעסירטער אין וועלט־פּראָבלעמען. דאָס קומט דערפון, וואָס זייער שריפטשטעלערישע אַנטוויק־לונג האָבן זיי דורכגעמאַכט אין רוסיש. רוסיש האָט זיי געגעבן די דאָס אויף אויסשפּרייטן זיך מיט זייער טאַלאַנט. פאַראַן שרייבער, וואָס זיינען באַשאַנקען מיט מער איינגעכאַ־רענעם טאַלאַנט, אָבער זיי האָבן אפילו ביז זייער העלפט ניט דער־גרייכט. דאָס צאָלן זיי פאַר זייער אידישן שליממזל — צו זיין שרייבער באַ אידן.

גוט איז זשיטלאָווסקי'ן איצט צו דרשענען: אידישע טאָ־לאַנטן — שאַפט אין אידיש! — נאָכדעם ווי ער האָט זיך אָנגעד־האַדעוועט און אויסגעוואַקסן אויף רוסיש.

פונקט ווי טאַלסטאָי אין זיין צייט, וועלכער האָט פאַרבאַכט אַ לעבן אין אויסגעלאַסנהייט, האָט אויף דער עלטער גענומען פּרע־דיקן צו דער יונגט איינגעהאַלטנקייט.

די יונגט וועט בעסער פאלגן טאלסטאָי'ס אייגענעם ביישפּיל:
פריער זינדיקן, דערנאָך תשובה טאָן.

און די טאלענטירטע אידישע יונגט דאַרף אויך פאלגן זשימ'ס
לאָווסקי'ס אייגענעם לעבנס ביישפּיל, ניט זיינע שפעטערע דרשות.

די סכנה איז, אַז דאָס נויאַישע וועט זיי אזוי פאַרשמעקן, אַז
זיי וועלן ניט וועלן זיך מגייר זיין. ניט אלע זיינען באַשאַנסען מיט
אַזא שטאַרקן נאַציאָנאַלן אינסטינקט ווי דר. זשימלאָווסקי.

איז מיין אויסוועג שוין אַ בעסערער: לכתחילה זיי דערלויבן
צו אַרבעטן אויף צוויי פּראָנטן גלייכצייטיק — אויף אידיש און דער
לאַנד־שפּראַך.

אויב אַלס פּאָלק זיינען מיר אומנאַרמאַל אין אַזויפיל זאַכן,
לאָמיר שוין זיין אומנאַרמאַל אין אַ הויפטזאַך: אידישע קולטור־
שאַפּונג אויף צוויי פּראָנטן. אַז אומנאַרמאַלער אידישער געזעץ אַזא.

אַבער וואו איז דאָס געהערט געוואָרן? עס איז שוין איינמאַל
געהערט געוואָרן! אין דער גרעסטער אידישער קולטור־עפּאָכע איז
דאָס געהערט געוואָרען!

דער רמב"ם האָט געשריבן „מורה נבוכים" אין אַראַביש.

יהודה הלוי האָט געשריבן דעם „כוזרי" אין אַראַביש.

צו די צוויי נעמען רמב"ם און יהודה הלוי, מיט זייערע פאַרגעגן
נער, נאָכגענוער און צווישן־נייער — האָב איך מיין גאַנצע אַרנר
מענטאַציע געפירט.

פאַרוואָס האָבן זיי עס געטאָן?

אזוי גיך די צוויי אידישע נאונים האָבן געדאַרפט גייסטיק
איינגעמען פאַר אידן די וועלט, האָבן זיי זיך געווענדט צו דער
שפּראַך פון דער דעמאָלטיקער קולטור־וועלט.

האָבן זיי אַ דינסט געטאָן צי ניט?

פון רמב"ם און יהודה הלוי ביז צו אונזער צייט ציט זיך אַ
גלייכע ליניע; מיר דאַרפן כסדר גייסטיק איינגעמען די וועלט, צו
קאָנען זיך האַלטן.

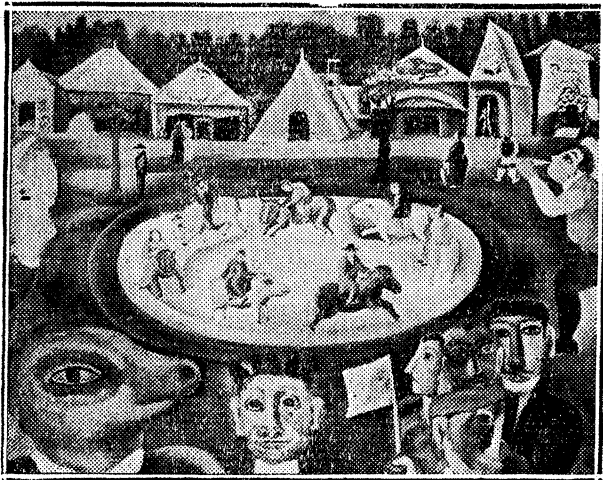
לעצטנס אָבער, אַ מאָמענט פאַר דעם נצחון, האָט די גליי־
כע ליניע זיך פאַרקרימט און זיך איבערגעשפּאַלטן אויף אידישע
קולטור און וועלט־קולטור.

דאַרף מען עס גאַנץ מאַכן, ווי עס איז גאַנץ געווען אין דער
עפּאָכע פון רמב"ם און יהודה הלוי.

מוז איצט די פּראַגע פאַר אונז זיין:

ווי אזוי שמעלצן מיר צונויף אונזערע צוויי פראַנטן אין אמעריקע?
 ווארים דאָ, ווי אומעטום און ווי אלעמאַל, איז דאָסזעלביקע פראַבלעם און דיזעלביקע לייזונג פון פראַבלעם.
 מיר קאָנען זיך ניט האַלטן, ניט באַצוווינגנדיק גייסטיק דעם אַרומ.

מיר וועלן אונטערניין אין מיטן אונזערע באַמיאונגען צו שאַפן אַן אייגענע קולטור אויף דער אייגענער נאַציאָנאַלער שפראַך.
 מיר וועלן אונטערניין דורך אונזערע קינדער, וועלכע לעבן גייסטיק דרויסן, אין דער גייסטיקער אמעריקאַנער סביבה.
 פון אונזערע קינדערס וועגן דאַרפן מיר גייסטיק אייננעמען אמעריקע, אזוי, אַז זיי זאָלן ניט קאָנען אַרויספאַלן פון אונזער גבול:
 זיי וועלן אַרײַנפאַלן אין אַ אידיש פאַרנייטיקטער אמעריקע.

א צירק

ב קאָפּמאַן

וו. גראפער : קאאפעראטיווע היים אין מאסקווע.

לידער

אזוי איז

און איך בין דא גרוי אומגעגאנגען.
קיינעם נישט אָנגערירט מיטן אַרבל.
קיינעם נישט היימיש געוואָרן.

באַחאַלטענע פיינלאַכע ווערטער.
איר ליגט אין מיר שמוס פון קינדווייז.

איך וועל איך נישט רעדן.
צו קיינעם ניט. קיינמאַל.
קום איך צו מענשן,
קומען מענשן צו מיר, —
מיר ווילן זיך ביידע
און ווילן זיך ניט.

איך זאָג זיי אַמאַל צווישן רייד:
איך האָב נאָך אַלץ גאַרנישט.
אַ חוץ אַמ־דאָס איינציקע קלייד.
אַ חוץ די דריי אַלקערלאַך פאַר ווייב און קינד;
קומט אַ באַכעלע אָן אַרימע, אַ פּרעמדלאַכע,
איז נוסח צו שטאַרבן באַלד.
געכמיקן אויף דער אַלמער סאַפּע.
רעדט צו מיר, מוסרט זי מיר:
פאַר מיין ניט רייסן זיך צו גליק אויף דער ערד,
זיי אַלע, ווי אַלע אויף דער גרויסער וועלט.

און איך זיך און שווייג לעבן איר —

מסתמא איז מיר באַשערט.

ניט ווי אַלע אויף דער גרויסער ערד.

ו. מאיזד

י. י. סיגאל

מיינע לידער

אין מיינע לידער —
קילער זילבער.

וועג אין שנייאיקן פעלד.
מייכן אונמער גרינעם איין.
וואלד אין ווייסן.

נאר א קראַ פליט דורך.

קינד, סאיז נישט קיין שווערע טרויריקייט.
דער הימל איז אזוי טיף — דורכגעבליט.

קינד, סאיז נישט קיין שלעכטער סימן
דורכגעזילבערט ווי א גרינגער וואלקן און זון
וויגט זיך מיין ערלאכע ערד
מיט ווייסן זילבערפוך ביי די ברעגן.

א טויב מיט פריילינג

און א גרינגקייט וויגט די גאסן.
מאן און ווייב און קינד אויף שוועלן.

קילקייט לופטיקט, ליכטיקט.
היינט וועט פאלן לעצמער שניי.
לעצמער שניי איז ווי ערשמער שניי.

פריילינג בלייבט זיך אויף ווענט און פענסמער.

און אין אונזער וואלד פון הויכע שמיבער,
ננבעט זיך אריין די אלמע יונגע ליבע
אין איר צעפלאטערטן העמד:

נעמט מיך אריין אין אייער בעט,
כבין פון פעלד הינטער ניו-יארק אנמלאפן
מיט בארוויסע פיס דעם טייך אריבער
זעט די רויטע קעלט אויף מיינע פיס.
נעמט מיך אריין אין אייער בעט.
זעט די קעלט אויף מיינע פיס.

פארלארן

איך ווער פארלארן אין זייער שטאט.
איך צעפאל אונטער זייער טראט.

איך בין זייער פלייש און ביין
און פרעמד צו זיי — ווי שמיין.

בין פאלארן אין זייער רייך
א טראפן רעגן אין טייך.

און איך וואלט געקאנט זיין
א ליכט אין זייער פיין.

און איך וואלט געקאנט זיין
פאר זייער שמראף א לוי.

און איך וואלט געקאנט זיין
די הייוון פון זייער וויין.

הארטנעקיג

מיין הארטנעקיקער היינטיקער מאג.
ווען איך זאל זיך פון דיר ארויסרייסן,
און דאס וואס איז פיינלאך פארפייניקט אין בלוט
זאל איך מיט ביימשן פארטרייבן, פארטרייבן.
צי וועל איך עס קאנען פארזאגן פון זיך.

און — זאל זיין —
עס קומט מיר אנטקעגן א מענש
און גיט מיר א ברעג ביי זיין טיש.
א נאכמלעגער און רו אויף א צייט
און א קלייד א גיים.
און ער זאגט מיר אזוי:
איך געס פון דיין פלייצע ארונטער דעם יאך,
די פארדארטע פארקווארטע וואך,
און גיב דיר א שבת אויף יארן און מעג.
וואס-זשע וועל איך מאן ?

כוועל ארויסגיין אין וועג
און זען ווי עס ארבעטן מענשן אין פעלד.
און זייען און זינגען אין זון.

און אין מיר וועט אויפגיין
מיין איבערגעלעכטקייט ביז היינט.
וועל פאלן און קושן
יעדער שטיקל שוועל
וואו מענשן האבן אין רו געוואוינט
און האבן פארגעסן אין אומגליק און שמראף.

א רעגנדיקער טאג

רעגן, רעגן וועסט אונז וואשן
ווי דו וואשסט דאס גראז אויף דער ערד.
קינדערש נאך איז אונזער לעבן
איז אונז אפשר גומס באשערט ?

איז עס נישט א גומער סימן
וואס צו אונז, אין אונזער הויז
האט דאס קעצעלע פארבלאנדזשעט.
איז עס אזוי ליכטיק-ווייס.

און עס קריכט צו דיר אין פאלע
און עס טוליעט זיך צו מיר.
אז דער אונט רואיקט, רואיקט,
זיצט עס שמילערהייט ביים מיר.

רעגן, רעגן, וועסט אונז וואשן,
ווי דו וואשסט דאס גראז אויף דער ערד.
קינדערש נאך איז אונזער לעבן,
איז אונז אפשר גומס באשערט ?

* * *

ביסעלאך, מערערלאך גומס.
און סווערט גומ, און סווערט גומ.
געוואוינט זיך צום לויטערן קלאנג
צום ווארימען קלאנג פון גאלד.

דער קלאנג פון גאלד לויטערט
און פרישט ווי וואסער דעם דורשט.
און קילט די לוסט ווי ווייב.

נייסט ארויס אויפן שמאט,
ארימקייט ארבעט און שווייס.
אומגליק אן פיס שמרעקט די הענט,
און זע — דיינע ריינע הענט.
ווייסע און גלאטע ווי רן.

וואָגנס רודערן האַרט און שווער.
מענשן טרעטן טעמפ און רוי.

און דו האַלטסט די פרייד פאַרן האַנט
ווי אַ קינד אַ קליינס. אַ שיינס.
פירסט אים אַרום און ווייזט אים :
דאַס איז מיין גרויסשטאַט ניו-יאָרק.
מיינע פערד און מיינע קנעכט
דרייען דאַס ראַד פון דער ערד.

דן

און צו דיין לעבן מיט טראַנמעס
קלאַפט צו דיין געקומענע עלטער.
מיט זילבערנעם העלן געקלאַנג :
צעבויגענער אביון איבער די גאַסן.
דו וועסט קומען צו אַזא ריינער פרידלאַכקייט.
און טאַקע פון יענעם בעטלערשן טאַג :
אַ רייפּטל ברויט מיט אַ וואַרים קאוועלע
ביים צעשניצטן טיש אין אַרימהויז.
האַרביקע קעפ און געקישלטע אויגן
געקרישלטע גאַמבעס און מאַלפישע שמערנס
וועלן נישט גראַבן דיין פאַרפייניקט לייב.
זוכסטו אויס אַ געמל אַ שטילם
אינדערפרי גאַכן וואַרימען קאוועלע
און גייסט דאַרט אַרום אַליין.
אַ הויכער קוימען זעט דייך.
אַ גיכע אַטאַ דערזעט דייך
און יאַגט און בלאַזט דיר אַ גרום.
נאָר דיין געמיט שטילט רואיק :
ניו-יאָרק. כבין דייך דורכגעגאַנגען
ניו-יאָרק. כבין דייך אַריבערגעגאַנגען
און בין אויף אַ רואיקן וועג.

אַרימע

וואַרף מיך צו די פיס פון די אַרימסטע,
צווישן זיי וועל איך אַ בעטלער ווערן.
וואַרף מיך צו דער שוועל פון די עלנמע,
צווישן זיי וועל איך אַפרוען.

אַרימע זיינען פאַרלאָרן פון גאַט
און זיי וואַרטן ער זאַל קומען צו זיי
אין אַ יומטובדיקן שיינעם טאַג.

מאַנטיק נאָך מאַנטיק ביי די מאַנערע מאַלצייטן
און שבת בייטאַג קילט אַ מידע זון דורך די פענסטער,
זיצט מען אומעטיק. די געדאַנקען מידן
ווי די הענט, ווי דער גאַנצער גוף.
און עלנטיק און עלנטיק בייגט זיך דער קאַפּ.

זיי שלאָפן איין ביי די בייטאַניקע מיטן
און כאַפן זיך אויף — שוין פאַרנאַכט.
זיצט מען שוין אזוי ווייטער פאַרטראַכט
פאַרטראַכטיקייט פון פאַרנאַכט.

דאַס ווייב

דאַס ווייב —
צי קאַנסטו זיך דען אַפּבינדן
פון מינדסטן קערן פון דער וועלט.
די זון פון בלוט און לייב איז — זי.
דער זאַפט פון פּרוכפּערדיקער נאַכט.
קוש איר אין די רויטע ליפּן
און אין די ווייסע קני.

אַ. איין-אַליין ווערט קעלט,
ווערט קאַלטער וויי. —

פון אלע פענסטער קוקט אריין א טויטע ווייס
און דו ביזט אפגעשפאלטן פון דער וועלט
און וואַקלסט פון זיך אליין.
איין-אליין איז פינסטערניש.

דער עיקר
איז דאס ווייב.

רו פון לעבן מיט לייב,
ליכטיקייט פון לייב מיט לייב,
טיפסטע נאַנטקייט איז לייב צו לייב.
נשמות בלאַנדזשען אין ווייט פון פרעמד,
טוען זיך קיינמאל נישט אויס ביזן העמד.

און-איין-אליין ווערט קעלט.
ווערט קאלטער וויי.

שבת

נאך אייביקן דערווייטערן
פון אונזער קליינער ערד
וועסטו קומען און וועסט לייטערן
אונז קינדער פון דער ערד.

עס ברענען קליינע פענסטערלאך
פון אונזערע שטיבלאך שפעט.
צו דיין פארהוילענעם וועג.
א שמילע בענקשאפט גלעט.

איז שבת נאך, איז יום-טוב נאך
דא ערגעץ אין א שטוב?
אמאל, אמאל קומט שבת אן
דא ערגעץ אין א שטוב.

א קליינער, קליינער שבתל
זיצט אומעטיק ביים מיש.
ביי צאנקענדיקע חלב-ליכט
ביי ביינדלאך פון די פיש.

גומס

נאך גאר דער בלוטיקונג
ווערט די וועלט ווידער גוט.
א שעה און א יאר פארעגט
און די טויטע שלאפן שטיל.

ווער קאן ביישטיין זיך אליין,
אז פון זיך אליין גייט אויף
א זון מיט ווארימקייט
אנטקעגן דעם הימלס זון.

און טויזנט זאכן גיסן
שטארקן זיין אין בלוט
און טויזנט זאכן רופן
צו גומס און גאט און ווייב.

קינדער שפילן זיך
מיטן גלאנץ פון קלייניקייט.
די גרויסע וואונדערלאצקייט
אנטפלעקט זיך צו זיבעצן יאר.

נעם זיך אליין ארום
און האב זיך ליב און בלי.
און דריק צום קישן זיך.
די וועלט — אונטער זיך.

דאס אויג שפילט אויף
מיט גליק און פייערלאצקייט.
זוכט אומעטום און געפינט
דאס צווייטע לייב צו זיך.

דערצייל עם יא צי ניט,
די גאנצע וועלט האט די פרייד.
זי פוצט זי אויס און הילט איר איין
אין רייז און אין טונקלען קלייד.

אויף קלארע ווייסע אקסל
פאלן די קושן היים און רוים.
כוועל קושן דיין נאקעט לייב,
וועל קושן אויף דיר דיין קלייד.

דן

דו ביזט דאָס בייז.
איך קאָן דיר נישט פאַרגעבן.
איך בלוטיק האָס צו דיר.

און קראַנק בין איך
פון שנאה צו מיין לייב
צו דיין לייב.

האַסט מיט דיין שיינקייט
ווי אַ מיאוסקייט
אין מיין וועלט זיך אויסגעשפּרייט.
רויכיקסט ווי אַ טרוקענער קנויט
און פינסטערסט מיין וועלט.

שמיל בין איך און — שעלט.
גוט בין איך — און שעלט.
דערשלאַגן בין איך — און שעלט
דיין אַטעם און דיין אויג
וואָס זעט מיך.

MOUNT ROLAND

וויפיל פּיילן-בליצן
האַבן דורכגעפּייפּט
דורך אַט-די דעכער.

קראַען עלטערן זיך
איבער די געזימטן
פון די ברייטע שטאַלן
און יונגע פּערד וואַקסן
און ברוינען אין דער זון
ביי די אַלטע פּלויטן.

איך בין געקומען אהער
 מיט איינגעשמאלטע אויגן,
 מיט דינע דארע אַרימס.
 לאַך פון מיר נישט.
 רוף מיך נישט מיט שמייכלען.
 דיינע אויגן חוזקן פון מיר :
 בלייכער יעזוס.
 האַסט געשטויבט אין קלויסטערס.
 אונטערן משאד פון לעמפלאַך.
 אונטערן וויררויך-דיח
 פון הייליקע זינדיקע מאַמעס.
 אין שטענדיקן רוימ און אומרו
 פון רויזנדיקן בלוט.

* * *

צווישן אונז שטומט נאָך אַ וויסט-און-פינצטערניש.
 פון איידער סאיז די ערד געוואָרן ערד.
 איך היט זיך נאָר נישט צו באַגעגענען זיי אַפּט,
 ווייל אַפּטמאַל דאַכט זיך מיר,
 אַז איך האָב זיי פיינט.
 זיי שמייען ווי אַ טעמפע פרעמד
 און לאַזן מיך קיין ווייטערן טראַט ניט מאַן.
 איך בין אַן אַפגעטראַטענער אויף צוריק.
 שרומפּ איין אין פינסטערקייט.
 פאַל זיך צו-לאַסט ווי שטומער שמיין
 און קאַן ניט אויף קיין גרונט אַראַפּ זינקען.
 און די וואַס קומען און דערשארען זיך צו מיר,
 זיינען אַפגעטריבענע פון אומעטום.
 זיי וועלן זיך אונטער מיין אויוון לייגן
 און איינשלאָפּן אין סויטן הונגער
 זיי האָב איך נישט פיינט.
 זיי זיינען שאַטנס פון מיין שפּלות.
 זיי זיינען הונגעריקע מיין
 און האָבן נישט קיין בריוון זעט
 געפונען אויף דער אַלטער ערד. —

אין גאנצן שטאט דא האב איך קיינעם נים.
 יארן, קינדערשע און בחורשע זיך אומגעשלעפט —
 צו קיינעם און צו גארנישט זיך געבונדן.
 אט קאן איך מענשן דא.
 באגעגן זיי אין גאס.
 משמעלט זיך אפ, מרעדט א ווייל.
 און אימלאך ווארט אזוי נים נאגט.
 פון מיר צו זיי.
 פון זיי צו מיר.
 פרעמדע ווי די פרעמדסטע
 רעדן אידיש.
 פונמיינטוועגן
 אפילו טאמעריש, —
 און וואס פארשטייען מיר זיך דען ?

אלטבארן

אלטע וועלט און אלטע געוואוינהייט.
 פשוט גליק און מי און ברויט.
 אויך דעם ארימאן ווערט ליכטיק.
 ווען די בייזע שעה פארגייט.
 פעלקער טרעטן איבער פעלקער.
 פעלקער שטארבן יונג און אלט.
 שוין דאס ווייסע ליכט פון עלטער.
 אויף די זיידעס קעפ צעשטראלמ.
 פריש דער הויך אויף גומע ליפן. —
 מיידל, וויפיל ביזטו אלט ?
 פריש דער הויך פון זון אויף בוימער.
 פריש דער הויך פון שניי וואס פאלט.
 א, זע נאר וויפיל שטיין און מויערן.
 זע א שטאט ווי א וועלט — ניר-יארק.
 און אין קאנעל סטריט טריבט אן אומעם.
 קאן מען אויסגיין דארט פון זארג.
 שטייט א אידענע מיט סליחות :
 — קויפט א סליחה. נאר צוויי סענט.

פייערלאכער צוונט-הימל.
און דער שפיץ פון וואלוואַרט ברענמ.

סיי-ווי-סיי — וואָס וועט דען ווערן.
גאָט פון פריער, גאָט פון היינט.
פויערלאַך און שטרוידאָך-שטיבלאַך
און די לבנה איז נאָך אַ פריינט.

בראַנקסער מויערן און סכלייבן ליגן
שטיקער פעלדער-פעלו ביים זייט.
אונזער רויטע פאָן ווערט געלבלאַך.
ווען זי הענגט אין גאָס אַ צייט.

זון עסט פאַרבן. רעגנס וואַשן
און די פלייצעס בייגן זיך איין.
וואויל איז דעם וואָס טרינקט זיין וואַסער
און עס שכורט אים ווי וויין.

מיר וואָס שמעכן אין שוואַרצן דאַרן
פון סך-הכלדיקס ביי היינט,
ווייסן: וואָס עס זאל נישט ווערן —
די לבנה איז נאָך אַ פריינט.

און — צווישן אַרימעלייט קום איד.
בין צווישן זיי אַן אַרימאָן.
דאָס שטילע פאַלק, די גומע משערעדע
איבער ניו-יאָרק דעם שמיינעריקן לאַן. —

ווי צוועלף-יאָריקע נאַאיווע אינגלאַך
פאַרגלויבט אין מאַרגן ווי אין אַ גאָט —
דער מאַרגן קומט און ענטפערט איבער
אין זייערע הענט ניו-יאָרק די שטאַט.

און — רויטע פאַנען איבער די הויכע זיילן
פון וויליאַמסבורג און מאַנהעטן-בריק,
דער ווייסער וואלוואַרט טורם-לייכטער
לייכט ווי אַ פאַקל פינקלדיק.

איד האָב ערגעץ אַ שטיקל מאַרגן,
דערגיין צו אים, אוי, וועל איד ניט —
איד בין דער אַרימסטער פון אלע
און אין קיין פאַנען גלויב איד ניט.

אײך

ש. גאלד'ן.

און שמענדיק אַנגערירט
די וואונדיקייט אין בלוט.
און אַנגענאַגט און שמוס-צערייַצט
די קרענקלאַכקייט אין לייב.

אַז טראַכטן טראַכט איך נאָך :
מסתם איז דאָ אַ וועג
וואָס פירט פון מיר צו אייך,
נאָר איך געפֿין אים ניט.

אַז פֿילן פֿיל איך נאָך,
עס פרעסט אייך אויכעט אויף
אַ בלודנע עלנטקייט.
אַ ליידיקע הונגעריקייט.

און איר דאַרפט אַזוי
מיין פֿינלאַך אויג אויף זיך,
מיין האַפֿנונגסלאַזיקייט,
ווי מיטגעפֿיל און טרייסט.

יאַגט אַן אין טויזנטער
צו מיין פאַרשמומטער וואַנט
און קלאַפֿט, און רייסט איר אויף
און שלעפֿט מיך אַפּ פון זיך.

יאַגט אַן אין טויזנטער
צו מיין פאַרשמומטער מיר.

* * *

מילדערט, מילדערט מיך
האַפֿנונגסלאַזע לייד.
שוואַרץ — מיין חלום.
ניב ניט קיין באַשייד.

קלאַר זע איך דעם סוף
און דער סוף — איז בלינד.
כהאַב אַ קינד ביים האַנט
אין דער ווייט — אַ קינד.

אין מיין מיטן־שמוכ
 שטייט דער טיש געגרייט.
 פארן לעצטן פריינט
 א לעצטער ביסן כרויט.

און דער אַרימסטער
 איז מיין לעצטער פריינט —
 יעדן טאג — מיין גאסט,
 יעדן טאג — מיין פריינט.

צייכענונג

א. וואַלקאוויטש

זעלבסטבילד

מארק שאגאל

מאָרק שאַנאַל

רעדט מען וועגן מאַלעריי אָדער סקולפּטור, סיי ביי אידן, סיי ביי גרויסע קולטור־פעלקער, געפינט מען, אז דער באַווייזן פון אמתער קונסט איז נאָך אַלץ, ווי ווייט אַ ווערק איז טריי צו דער נאַטור. איז אַ ווערק גוט רעפּראָדוצירט, זייער ענלאַך נאַכגעמאַכט נאָך דער אַזוי־גערוּפּענער נאַטור, איז עס אַ גוט קונסט־ווערק. די דאָזיקע מאַס פון מעסטן די עכטיקייט פון קונסט, איז, צום באַדויערן, נאָך אַלץ אַנגעווענדעט איז פיל ביכער איבער געשיכטע פון קונסט. מען קען זיך אָבער ניט פאַרלאָזן אויף אַזאַ מאַס. ווייל דאָס וואָס מען רופט „טריי צו דער נאַטור“, איז אין דער אמתן נאָך אַן אַפּשפּיגלונג פון פאַרשידענע אַנגענומענע געדאַנקען וועגן אַ געזעענעם געגנשאַטאַנד.

מען קען איינשטימען מיטן ענגלישן מאַלער און קריטיקער, ראָדזשער פּריי, וועלכער שרייבט:

„געוויינלאַכע מענשן האָבן קוים אַ פאַרשטעלונג וועגן דעם, ווי אַזוי זאָכן זען אויס אין דער ווירקלאַכקייט.“

יעדער קינסטלער שאַפט עטוואָס וואָס איז ניט פאַראַן אין דעם אַביעקט וואָס ער נוצט פאַר זיין מאַטעריאַל. און אויב מיר ווענדן אַן דעם דערמאָנטן קריטישן מעטאָד, קענען מיר ניט גען העריק אַפּשאַצן, דאָס וואָס זיינע ווערק שטעלן מיט זיך פאַר. דער אמתער מאַטיוו פון קינסטלער איז מאַלערישע אויפ־פאַסונג, דאָס מיינט, אַ ז אַ ב ס ט ר אַ ק ט ע פ אַ ר ש ט ע ל ו נ ג ו ו ע ג ז ד ע ס ז י ז פ ו ז אַ ב אַ ש ט י מ ט ג ע ג נ ש ט אַ נ ד, נ י ט דער געגנשאַטאַנד ז ע ל ב ס ט. דערפון איז שוין געדונגען, אַז דער גראַד פון קולטור, טעמע־ראַמענט און דער אופן פון אויפפאַסן, וועט ביי יעדן קינסטלער באַשטימען זיין אייגענעם וועג פון זען און איבערגעבן דאָס געזעענע פון אַ באַשטימטן אַביעקט, אָדער סיטואַציע.

...

שאַנאַל איז דער קינסטלער וואָס זעט אויף זיין אייגענעם אופן. ער איז ניט בלוין אַן אַריגינעלער מאַדערנער מאַלער, נאָר אויך אַן אינטערעסאַנטע פּערזענלאַכקייט, אַ שפּילעווריקער קינ־

ה. מ. קיווערמאן

סטלער, וועלכער האט אין א קורצער צייט געצויגן אויף זיך די אויפמערקזאמקייט פון דער גאנצער קינסטלערישער וועלט. פארוואונדערט פרעגן פיל: ווער איז ער? אין וואס באשטייט זיין אריגינאליטעט?

ווייל מען אויף די פראגן גענוי ענטפערן, מוז מען זיך באַ פרייען פון אלע פריערדיקע באַגריפן פון קונסט און פאַרנעסן דעם מאַסשטאַב, מיט וועלכן מען האַט אַפּגעשאַצט קונסט אין דער פאַרגאַנגענהייט, און ציטרעטן צו שאַגאַל און זיינע ווערק, מיט אַ ציטער אין האַרצן, מיט אַ באַפּרייטן געדאַנק און מיט אַ געפיל פון פאַרוואונדערונג. ווייל שאַגאַל געהערט צו דעם דור קינסטלער, וועלכע האָבן די וועלט געצוואונגען איבערצואַנדערשן אירע באַגריפן וועגן קונסט און קינסטלער, און זיי געלערנט אַנערקענען די נייע קונסט.

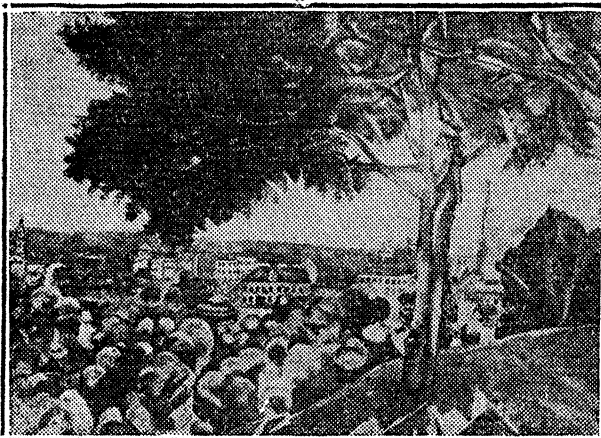
עס קומט אַרײַן אַ פּריינט פון שאַגאַל אין זײַן „סטודיאָ“ און ווערט צעטומלט פון די מערקווירדיקע בילדער, וואָס רינגלען אים אַרום: אַזעלכע ביואַרע, געוואַנטע, אַנדערש־געמאַלענע בילדער, און ער זאָגט צו שאַגאַל: איד פאַרשטיי ניט. איד בעט אײַך,

דערקלערט מיר... שמייכלט שאגאל נוטמוטיק און ענטפערט:
 „איז דען דאס לעבן אזוי קלאר? פארשטייען מיר דען אלץ וואס
 רינגלט און זארום?“

דעה אמתער קינסטלער זעט די וועלט און דאס לעבן מיט
 מער אויפמערקזאמקייט. דאס זאכלאכע זעט ער קלארער, פיל-
 פארביקער ווי דער געוויינלאכער מענש. האט דערפאר דער קינסט-
 לער דאס רעכט צו מאַלן ווי ער זעט.

•••

איז דער פארנאָננענהייט איז מאַלעריי געווען ליטעראַריש און
 האָט אַנטשפּראַכן אַ געוויסער צוועקמעסיקייט, ווייל זי האָט,
 דירעקט אָדער אומדירעקט, געדינט דער קירד, די מאַנאַרכן און די
 רייכע. איז די אמתע קונסט כמעט פאַרנעסן געוואָרן.
 ביי שאַגאַלן איז דער הויפּט-טאָן פון זיין ליטעראַרישקייט,
 די געוואַנטקייט פון דער טעמע, וועלכע איז ביי אים געשפּונען
 מיט אַ ריין קינסטלערישער נאַיוויטעט. ער איז דער קינסטלער
 פון גאַנצקייט, וואָס האָט געשאַפן דעם סינטעז פון לעבן און פאַני-
 טאַזיע. שאַגאַל איז דער קינסטלער פון אורשפּרונגלאַכקייט. דער
 פאַר איז זיין עראַטיק אַזאַ, וואָס גיט אייד דעם אוממיטלכאַרן
 געפיל, אַז ער איז געשטאַנען מיטן כורא עולם ביים סאַמע אַנ-
 פאַנג פון דער וועלט. זעט ער און מאַלט אַ זאַר, זעט ער גיט נאָר

בילד

מארק שאַגאַל

די זאך ווי זי איז איצט, נאר איר גאנצע אנטוויקלונגשטופע אין דעם זין איז שאַנאַל אַ פענאַמען, ווייל ער זעט און מאַכט אונז זעען זאכן איידער דער באַשאַפונגס־פּראָצעס איז פאַרענדיקט געװאָרן.

...

שאַנאַל מאַלט דאָס שטעטל רעאַליסטיש, אַזוי ווי עס איז, ווי מיר אַלע קענען עס. ליינט אָבער אַוועק אין מיטן גאַס אַ טויטן מיט ברענענדיקע ליכט אַרומגעדינגלט; אויף אַ דאָך זיצט אַ קלענער מער און שפּילט פּידל; אַ מיידל קלאַנגט צום הימל, — פּילן מיר די געוואַנטקייט, דאָס צערניסן אַלערליי טראַדיציעס, אַז עס איז פאַנטאַסטיש; אָבער אין האַרצן איז קלאַר, אַז עס איז ניי, פּריי, אַז ס׳איז שײן.

זעען מיר זיינע אַ קוביסטישע קאַמפּאָזיציע, ווערן מיר איבער ראַשט פון גראַטעסק פון זיינע מענשלאַכע געזיכטער און טירישע געזיכטער, דאָך, וואָס פאַר אַ זעלטענע פּיינקייט, שפּילעוודיקייט פון פאַרמען און האַרמאָניע צווישן אַלץ וואָס ער מאַלט.

איד באַטראַכט זיין „שבת־דיקן אידן“, פון שטאַנדפּונקט פון קאַמפּאָזיציע און פאַרטרעטור אויסגעהאַלטן; וואָס מאַכט אָבער אויף מיר אַן איינדרוק איז, די זעלטענע קלוגקייט, וועלכע שטראַלט אַרויס פון זיין געזיכט און זיינע אויגן. דער פאַרטרעט פאַרלירט ניט דעם פּולסירנדיקן הויך פון לעבן, ראַפּינירט, אוממיטלבאַר און אַלץ איז באַשטראַלט פון קלוגן אידישן בליק.

אָדער זיין „איד וואָס באַטראַכט דעם אַתרוג“, שאַנאַל ווייכט אָפּ פון רעאַליטעט. ער זוכט אַ פאַרם, ווי אַזוי אונז צו ווייזן דאָס סאַמע אינערלאַכע פון דעם דאָזיקן אידן, ווייזט ער אונז אַ צווייטן אידן אויף זיין קאַפּ, ווייל דאָס אינערלאַכע קען מען דאָך ניט זעען.

ביידע אידן זיינען געוואָרן טיפּן פון דער וועלט־קונסט. דאָס איז איינער פון זיינע גרעסטע אויפטוואַונגען פאַר דער אידישער קונסט. פאַראַן אָבער איד אַנדערע סימנים פון זיין באַציאָונג צו אידישע קונסט. שאַנאַל, אַלס אַ אידישער קינסטלער, פּילט די שיינקייט פון אַלטן אידישן לעבן, און ווייל ער זעט עס פאַר שווינדן, פאַראייביקט ער עס מיט דער זעלבער צאַרטער ליבשאַפט, מיט וועלכער מיר געדענקען די מעשהלאַך פון „טויזנט און איין נאַכט“.

מארק שאגאל

א איד

ער האט אבער א שטעלונג צו דער אידישער קונסט, וועלכע ער גלויבט, אז זי האלט זיך איצט אין שאפן.
 זיין אידישע דערפינדערישקייט און קרעאטיווע פאנטאזיע קען נען אויך אמבעסטן אילוסטרירט ווערן דורך זיינע בילדער:
 נעמען מיר זיין „דענקענדן אידן“ און טראכטן זיך אריין אין זיין גאנצער פערזענלאכקייט, זעען מיר פאר זיך „דעם דענקער“, דאס מאל „דעם אידישן דענקער“, איז קאנטראסט מיט ראדענס „דענקער“. שאגאל נעמט א פארטראכטן אידן פון שטעטל ארויס.

די צייכענונג — רעאליסטיש, יעדער שטריך פון זיין געזיכט טראכט, קאנצענטרירט דענקען, און באפארבט דאס גאנצע בילד מיט גרינער פארב, א גרינער איד, ווערן מענשן שאקירט. ווייסט אבער שאנאל, אז מוזיקער נעמען אויף די וועלט דורך טענער, פאעטן — דורך עמאציעס, האט דער מאלער דאס רעכט צו געברויכן אין זיינע ווערק יענע פארבן, דורך וועלכע דער קינסטלער זעט די וועלט.

אדער זיין „איד מיטן טלית“: ערשטנס, טראץ דעם טלית, זענען מיר פאר זיך ניט איינעם פון די מיליאנען טלית-אידן, מיט יעדער שבתדיקייט, וואס אלע אידישע מאלער האבן אזוי שאבלאן געגעבן, נאר א געזונטן פאלקסמענש, א וואכעדיקן און פארזארגטן, וואס ווערט שוין דורך דער סטיליזירונג פון טלית, וואס שאנאל טוט אים אז. דורך דעם וואס ער נוצט אויס באוואוסטויניק אידישע סטיליסטיק און דעקאראציע, כדי ארויסצובריינגען די שיינ-קייט פון א פאלקסמענשן.

אויסער די דערמאנטע באטראכטונגען, איז שאנאלס באצויאונג צו דער אידישער קונסט נאר קלארער, ווען מיר נעמען אין אכט זיינע לייסטונגען פארן טעאטער, דעקאראציע. עס איז היינט קיין סוד ניט, אז שאנאל איז איינער פון די שאפער פון א נייעס אופן סצענירונג אין רוסלאנד (קאמער טעאטער אין מאסקווע) און אז דער אופן סצענירן פון דער „הבימה“ איז שאנאליסטיש, איבערהויפט אין דער אויפפירונג פון „דיבוק“. עס איז א באקאנטער פאקט, אז דער רעזשיסער פון דער „הבימה“, וואכטאנגאף, האט צוערשט באקעמפט שאנאלס שטאנדפונקט, אבער דערנאך האט ער אנגעהויבן פארשטיין און אנגענומען זיינע אנוויזונגען אין דער רעזשיע און אויפפירונג פון „דיבוק“.

אויב שלום אש האט גענומען דאס שטעטל און עס אריינגע-זונגען אין דער אידישער וועלט, האט שאנאל גענומען דאס אידיש שטעטל און עס ארויסגעפירט אויף דער גרויסער וועלט. און ווילן מיר דעם כאראקטער-שטריך פון שאנאל אילוסטרירן, דארפן מיר נאר אויפמערקזאם באטראכטן די בילדער, וועלכע ניבן דאס „שטעטל“.

ווי כאראקטעריסטיש איז זיין בילד „חתן און כלה, וואס ווערן געבענשט פון א מלאך“ — אין דער אמתן פון זייער אייגענער מאמען. די אטמאספערע פון בילד און די אויפפאסונג איז פאנ-סאסטיש, מיטן שטענדיקן קלעזמער אין מיניאטור אויף א צווייג

מארק שאגאל

דער רב

פון א בלעטערלאזן בוים... אין פיל בילדער געפינען מיר דעם
 אידישן קלעזמער פון שטעטל, ניט דער באקאנטער וואוילעריינג,
 נאר ניקער דעם מענשן מיטן גרויסן צער פון אויסגעשפילטקייט,
 דער גוטמוטיקער, פארזארגטער מענש, וועמעס ערנסטע אויפגאבע
 איז פריילאך מאכן און טרויעריק מאכן... א פאטעטישער טרויער
 פון פארנאנגלאכקייט, ווי איינער וואלט זאגן: „שוין ניטא וואס
 צו שפילן“...

* * *

מיט זיין גאַנצן דערפאלג ווי אַ וועלט־קינסטלער, איז שאַגאַל פאַרבליבן דער מענש פון באַשיידנקייט; קיינמאַל איז זיין געזעל־שאַפט פילט מען ניט דעם דערפאלגרייכן מענשן נאָר גיכער דעם נאַענטן גוטן חבר. ער איז אַ שטאַרקער ליבהאַבער פון דער אידי־שער ליטעראַטור, וועלכע ער קען גוט. ער טראַגט זיך אַרום מיט דעם חלום, צו אילוסטרירן די ווערק פון שלום עליכם, פּרץ און אַנדערע אידישע שרייבער; אַם נאַענטסטן אָבער איז אים שלום עליכם — אפשר דערפאַר, ווייל אין מאַנכע פרטים זיינען זיי ענלעך.

ער האָט אויך אידיש־געזעלשאַפטלעכע פלענער. ווי צום ביי־שפּיל, דער פּלאַן פון שאַפן אַן אַל־אידישן קונסט־מוזעאום. און טראַץ דעם וואָס שאַגאַל איז ניט קיין ציוניסט, האַלט ער, אַז דער דאָזיקער גרויסער קונסט־מוזעאום זאַל געבויט ווערן אין ארץ־ישׂראל.

אַן אינטערעסאַנטער שטריך פון שאַגאַלס אידישער פּערזענ־לעכקייט איז דער פּאַקט, אַז ער קויפט צוריק, וואו ער קען נאָר, זיינע אייגענע אַלטע בילדער.

* * *

שאַגאַל איז דער וואונדערלעכער פּאַנטאַסט, דער קינסטלער פון געוואַגטקייט, דער רעוואַלוציאַנער, דער אינטערפּרעטאַטאָר פון פּערזענלעכע שטימונגען, דער פאַרווירקלעכער פון קינסטלע־רישער פּרייקייט: מאַלט ער דאָס שטעטל — די קאַמפּאָזיציע געזונט און אויסגעהאַלטן; איבערן שטעטל, איבער די סאַמע דע־כער, פליט אַ איד מיטן שטעקל אין האַנט, מיט אַ טאַרבע אויף די פלייצעס. איז אָבער דער אייגענער איד אַ לופט־מענש, וואָגט שאַגאַל זיך אַ שפּיל טאַן, אים אַקטועל לאַזן פליען איבערן שטעטל און דעמאַנסטרירן, אויף זיין אייגענעם שטייגער, זיין געזעלשאַפט־לעכע ראַלע. דאָס איז אַ פּאַנטאַסטישער שטייגער, דאָס רעכט צו שפּילן זיך מיט זיין קאַמפּאָזיציע ווי ער וויל.

אַדער זיין בילד: אַ נאַרמאַל צימער, אַלץ אַרום רואיק, נע־לאַסן, און אין צימער אַ יונג פאַרל פליען ממש אין דער לופט זיך צו פאַראייניקן אין אַ קוש. דאָכט זיך, געוויינלעכע מענשן, אָבער אין אַן אינערלעכן עקסטאַז, וועלכער דערהויבט זיי צום הימל. און וויל שאַגאַל געבן פולן אויסדרוק צו דער דאָזיקער אינער־לעכער דערהויבנקייט און עקסטאַז, מאַכט ער זיי כמעט אַקראַבאַ־

באטיש פליען, און קימערט זיך ווייניק וואָס מען וועט דענקען, אז דאָס איז אַ צירנייע טעכניק און וועט שאַקירן אַלע רעאליסטישע באַגריפֿן וועגן קונסט.

צו דער זעלבער סעריע געהערט אויך דאָס בילד וואָס מאַלט דאָס שטעטל, וואוּ די חתונ־כלה פליען שפּאַצירן אין די הימלען (ניט זיי גייען), נאָר מיט גליק אַנגעזעטיקטע פליען זיי אַ טאַנץ אין דער לופט איבערן שטעטל...

אדער דאָס בילד, וואוּ דער חתן חלומט וועגן זיין גרויסער ליבשאַפט און רייכט דער כלה די האַנט איבער די דעכער און ברענגט זי פון די הימלען צו זיך.

די בילדער האָבן אין זיך אויטאָביאָגראַפישעס, די פיינע נאַרר וויטעט פון חלום, אז די כלה איז הימל־ווייט, און מיטן נאַנצן האַרצן ציט ער זי צו זיך. אין די בילדער ווייזט ער אויך, אז ער איז דער מאַלער פון צארטער ליבשאַפט.

•••

אַלץ וואָס איז דאָ געזאַגט געוואָרן, איז וועגן זיינע אידישע בילדער פון אַמאָל. איצט ווירקט אין דער קונסט־וועלט נאָר אַ נייער שאַנאל, אַ שטרענגער צו זיך אליין. דער פאַקט, אז

די חופּה

מארק שאַנאל

דער גרויסער פראנצויזישער קונסט־קענער, וואלאַר (דער אַנט דערקער פון די באַרימטע אימפרעסיאניסטן: סעזאן און רענא), האט באַשטעלט שאַנאַלן צו אילוסטרירן נאַנאַלס „טויטע נשמות“, רעדט פאַר זיך אַליין. וואַלאַר האט שנעל אָפּגעשאַצט דעם גרויסן שעפּערישן טאַלאַנט פון שאַנאַלן און אים געלאָזט אילוסטרירן לאַפּאַנטיינס פּאַבלען. די דאָזיקע אילוסטראַציעס, וועלכע שאַנאַל האט געמאַלן אין וואַסער־פאַרבן, זיינען געווען אַ קינסטלערישע איבערראַשונג. איצט האט דער זעלבער וואַלאַר באַשטעלט ביי שאַנאַלן צו אילוסטרירן די ווערק פון די נביאים.

שאַנאַל מאַלט לעצטנס בלומען. מען פילט — אַט שטייט שאַנאַל, אַ געפילפול קינד, און קוקט מיט גרויס ליבע אויף בלד מען, שיינע און וואונדערלאַכע בלומען, און ווערט אַרומגענומען פון טרויער דורך דעם געדאַנק, אַז באַלד וועלן זיי שטאַרבן, באַד שליסט ער די פרישקייט און שיינקייט פון די בלומען אייביק־צור מאַכן אין אומשטערבלאַכע מאַלערייען. ווען שאַנאַל ווערט דורכ־גענומען מיט אַ קינסטלערישן פאַרלאַנג, שאַפט ער מאַנומענטאַלע קונסט־ווערק. און אויב שאַנאַל האט געשאַפן עטוואַס גרויסעס, געהערן זיינע בלומען־בילדער צו די געקליבענע שאַפונגען פון זיין האַרץ.

א וואַלקאוויטש

צויבענונג

אלטמאדיש

ה. לייבוויק

דאס אלטמאדישע פון דער וועלט :
מארה, געפאנגענשאפט, הינריכמונג,
פאררצט, אפזאג.
פאררצט פון דעם נאנטסטן,
אפזאג פון דעם געליכטסטן,
מיט'ן רוקן אוועקגעדרייט,
מיט גאל אויף די ליפן,
מיט גאלדן-שווארצעפלען —
שטייט דער נעכטיקער ברודער. —

אזוי ווי געווען,
אזוי ווי עס וואלט גארנישט געשען
פון אייביק.

און דער שטארקער איז נאך אלץ דער מאכטהאבער,
און דער מאכטהאבער איז נאך אלץ א רשע.
און דער אמת איז נאך אלץ ביים פאררעטענעם,
און ניט ביים פאררעטער ;
און גערעכט איז נאך אלץ דער געפייניגטער,
און ניט דער פייניקער.

אזוי ווי געווען,
אזוי ווי עס וואלט גארנישט געשען
פון אייביק.

אלטמאדישע רייד
ביז צום איבל.
אלטמאדיש געזאנג
ביז צו פארשעמט ווערן. —
חרפה. חרפה.
און וואס נאך ?
חרפה. חרפה

צו עפענען אויף ניו יארקער גאסן די אויגן
און דערזען זיך אונטער א וואך פון שומרים.
א געפירטן צוריק צום אלטן, צום קאלטן,
אלטמאדישן, אייביקן לאנד פון שניי.
מארש. מארש. מארש.
פארביי ליכטיקע שויבן.
פארביי ווארימע בעטן.
זאל ניט קיינער באגלייטן.
זאל קיינער ניט טרייסטן.
און די האנט פונ'ם ליכסטן
זאל נידערן און פאלן.
איז פארשלאגענע ווינקלען.
איז שטומער, אין בלינדער פחדנות.
און ניט קומען אנטקעגן.

מארש. מארש.

אין גראַבן ליוונט — דאָס ליב,

אין אייזערנע קלעצלאַך — די פים.

אַ טרוקענער לאַגל אויף די אַקסלען.

שליאַכן פאַרזונקענע — דורך פינפטע עוועניו.

געפראָרענע לענע — צווישן ברעגן פון האַדסאָן.

צעפייניקטער יאקוטסק — דורך איסט בראַדוויי.

פאַרשאַטענע יורמעס — אין שנייען פון האַרלעם.

דורך אַלע שליאַכן — צום ווייטסטן טראַקט

צוריק:

פון אַלע נצחונות צום שניי פון עלנט

צוריק:

אַלע, אַלע, אַלע ווערן פאַרטריבן

צוריק.

זינג מיין האַרץ דאָס אַלטמאַדישע ליד

צוריק:

אַדיע, אַדיע —

דער שטאַרקער איז נאָך אַלץ דער מאַכטהאַבער.

און דער מאַכטהאַבער איז נאָך אַלץ אַ רשע!

און דער אמת איז נאָך אַלץ ביים געשלאַגענעם.

און ניט ביים שלעגער;

און גערעכט איז נאָך אַלץ דער, וואָס הינטערן שלאָם.

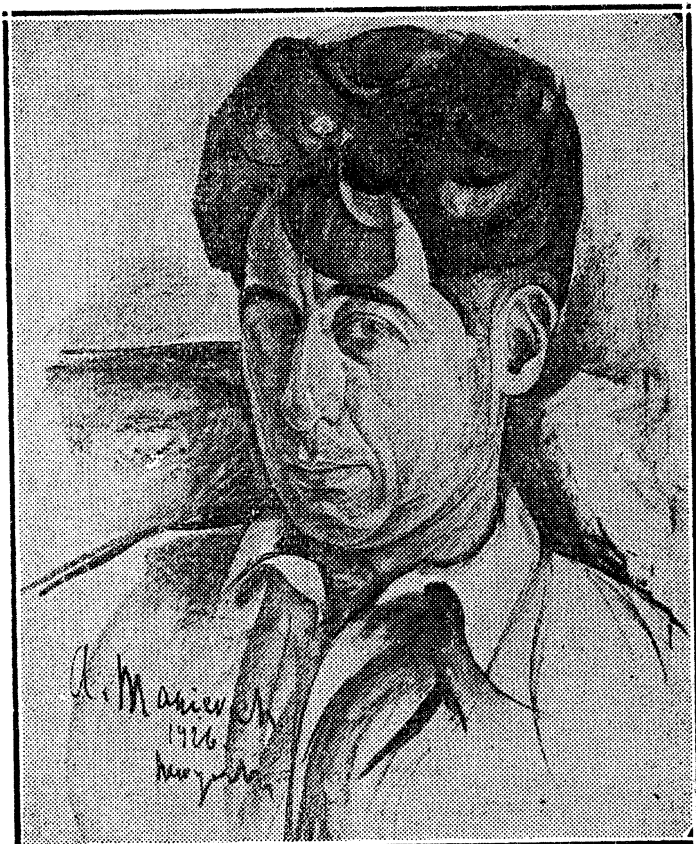
און ניט דער וועכטער, וואָס קלאַפט מיט די שלימלען —

אַזוי איז געווען

אַזוי ווי עס וואַלט גאַרנישט געשען

פון אייביק.

מושה נאדיר

צוויי פראצעסיעס

1.

די אלטע פראצעסיע קומט:

מי טראגט די „מאמען“, מי ווייזט די וואונד,
וואס צוויי מאל טויזנט יאר מיט בלוט זי ברענט —
אף צוגענאגלטע סטאליארסקע הענט.

מי טראגט פארביי אויך מיינע יונגע יאר
מיט העלע פלאקס-צעפליסמע האר.
שטיי איך אין דער האלבער מיר, טויט-בלאס,
און שרעק מיך היינט ארויסצוגיין אין גאס.

וואס ווייזט איר מיר די אלטע וואונד און שפאט
פון עפעס א געקרייציגט אידל אין גאלגאט
וואס גיט איר מיר אריין אין נדן פאנדרע'ס בלוט?
זי גיט דא היינט קיין פרישע בלוט דען ניט?

ווי איוב פול מיט וואונדן גיי איך אום און שעלט
דעם טויטן האר פון אוינזער בלינדער וועלט:
דאס קרענצל אף זיין קאפ ליגט דאך וויאל און קרום,
זי קוקט זיך דער בלינדער גאט ארום —

אז מאַרד גייט אום מיט פעדערן אין הוט,
אז זנות פארסס'ט דעם קוואל פון אדום'ס בלוט?
אז וואונדן וואַקסן פריש ווי קראפיווע אין פעלד,
אז וואונדיג איז דאס האַרץ פון גאָר דער וועלט?

עס שטייט דער גאט פון גיפס שוין הונדערט יאר געוויס
און זעט ווי סוחרים קושן אים די פיס,
זי שפייט ער דען פון צלם כאַמֶש אראפ
אף מערדער'ס פליכעוואַטן קאפ?

און ווען עס שיינט די זון אף פארביק פענצטער גלאז
און פאלט אף פאנדרע'ס אידישלאַכער נאָז. —

צי זעט ער דען די אַרימקייט, וואָס טרערט מיט אייטער
 אָף אַלע טרעפּ פּון יעקב'ס הויכער לייטער ?
 און דו, דו שוואַרצער ראַב, דו הימל-קענער,
 וואָס בלישמשעסמו אַזוי מיט דיינע פענער ?
 וואָס רעדסטו מיר פּון מוי, ווען בלוט מאַכט נאָס
 איעדן שטיין, איעדן שטרוי אין גאָס ?
 וואָס זינגסטו מיר פּון שיינעם שמערנדרויב,
 אַז דיינע פּאַלעס זיינען פּול מיט רויב ?

2.

הערט אויס וואָס איך זאָג :
 עס זייעה'ט שוין דאָס ליכט פּון נייעם טאָג
 די פעלקער ציען צו דעם באַרג פּון מענטשנפּרייד,
 איעדער אין זיין אייגן יום-טוב קלייד.
 און דאַרמין וואו די חסר-דעה'דיגע לעסמעהאַרד,
 שפּילט זיך נאָך מיט עליע-נאַווי'ס באַרד,
 שטייט שוין אונזערער מיט וואַסער-וואָג אין האַנט
 און מעסט די הויכן פּון דער נייער וואַנט.
 שטייט דער גומער מלאך מיט זיין זונען-שווערמ,
 און טיילט איעדן אויס דאָס ברויט פּון דר'ערד,
 איעדער מענטש אַ קנויט אין רויטער זון,
 ווערט די גאַנצע וועלט ליכטיגער דאַפּון.
 דעם סטאַליאַר'ס האַרץ אינגאַנצען אַ באַפּרייטס,
 זיין גוף אַראַפּגעגליטשט פּון רוימער'ס קרייץ :
 האַלט ער איצט אין האַנט די סטאַליאַרסקע מאַס
 און מעסט די ערד וואו ער איז באַלעבאָס.

מיין טעסטאמענט

I

דאָס לעבן איז זיין ברעג אריבער,
עס רוישט, עס ריזלט ווי די ריש —
גערוזשטע ליפן זיינען ליבער
און זאפטיקער פון בלייכן פלייש.

II

ס'האָט גאָט באַשאַפן אַלע ווערטער,
נאָר איבער זיי הערשט דער פּאָעט.
ער איז רעגירער און באַשערטער,
ער פירט זיי צו דעם חופּהבעט.

III

דאָס וואָרט באַ גאָט איז אַן אלמנה,
אַ כלה איז דאָס וואָרט אין ליד.
און איז ווי ליפן אַ מתנה
פאַר דעם וואָס וויל און ציטערט ניט.

IV

איך האָב אין ניינצן דריי און צוואַנציק
אין לידער אָנגעזאָגט דער וועלט —
אַז אַלע אויגן זיינען גלאַנציק
און פון אַ בענקעניש באַזעלט.

V

דאָס האָט געמיינט: איר זאָלט פאַרווישן
פון אויגן בענקענדע דעם וויי.
דאָס האָט געמיינט: אויף יעדן קישן
געפינען זאָל זיך קעפּלאַך צוויי.

VI

האָט איר כאַטש אויסגעפּאָלגט מיך, ברידער,
האָט איר זיך צוגעהערט צומאָל?
אַ וויי! דער דופּט פון מייע לידער
פאַרווייט, פאַרגייט אָן ווידערקול!

VII

און ליפן בלייבע און גערוזשטע
אומזיסט זיך בעטן: נעם און עס!
מיך שרעקן ליפן ניט געקושטע
ווי אויגן אָפענע כאַם מת.

VIII

דעקט אויגן צו וואָס קוקן, קוקן,
און בלייבן שטום, פאַרנגלייזט און בלינד.
און אויב אומזיסט וואו ליפן צוקן —
איז וויי צו יענעם דור און ווינד.

IX

קושט ווערטער פון דאָסניי און ווידער,
דאָס וואָרט ווי ליפן רייצט און רופט. —
פון וואָרט ווערט טאַט, פון טאַטן — לידער,
און ס'ליד ווערט אויפגעלייזט אין דופט.

איך בין דער מאַן פון ליד

איך בין אין גאַס גענאַנגען
און גאַרנישט ניט געזען.
ווי ס'זאָלט פאַר מיינע אויגן
א גרויע וואַנט געווען.

ס'איז ניט קיין וואַנט געוועזן,
דער וועג געווען איז פריי.
נאָר גאַס און לייט און הייזער
גיי איך כמעט פאַרביי.

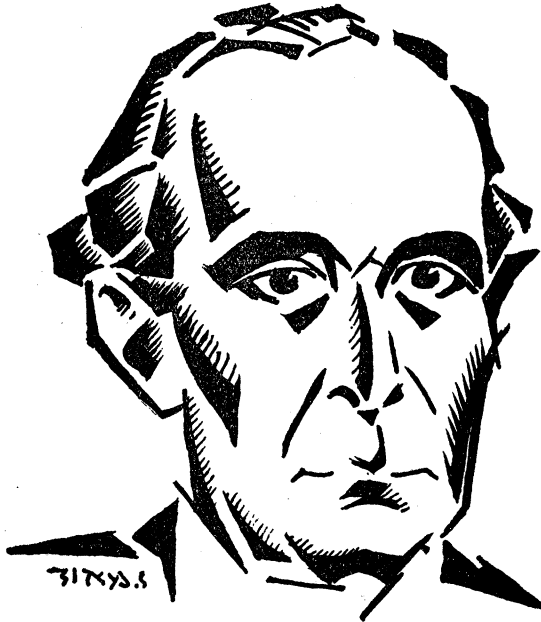
ס'איז ניט געוועזן טרויער
וואָס האָט מיין ליכט פאַרשטעלט.
אין טיפעניש פון האַרצן
א קוואַל האָט אויפגעקוועלט.

און וואָס איך האָב פאַרנומען,
און וואָס איך האָב געהערט, —
צו הערן און פאַרנעמען
איז מיר געווען באַשערט.

מיין בלוט — אַ שטראָם אַ טיפער,
אַ פאַדעם אָן אַ קנופ,
איז איינס מיט טויוזנט דורות,
אי פאַר אי נאָך מיין גרוב.

כ'האָב נאָך אייך וואָס צו זאָגן,
נאָר זאָגן וועל איך ניט.
איר זייט די לייט פון מעשים,
איך בין דער מאַן פון ליד.

שטילקייט

ס. טשעסמער

עס איז שטיל.
ווער איז שטיל?
די פארדאמטע שטילקייט, איז שטיל —
זי ליגט ווי א הונט אף די לאפעס
און גריזשעט דאס לעבן.

עס איז שטיל — דער פליגל געדריי,
דער צאפל פון הארץ.
די שטילקייט האט דאס בלוט אין די
אדערן פאר'סמ'ט —
באלד וועט אלץ ווערן שטיל.

דער טייך וועט בלייבן שטיין.
 דער בוים וועט קיין בלעטער נישט געבן.
 דער גראז וועט ניט שפראצן פון דר/ערד.
 און פארנליווערט וועט ווערן דאס לעבן.
 ווי שטיינערנע פעלדער.

און שארבנס און קנאכן פון זקנים,
 וועלן זיך ווייסן אין היציגער זון —
 ווי ס'זוייסן זיך קאלעך-שטיינער
 אף שפיצן פון בערג —

אדער ווי טרוקענע ביינער, אף זאמד
 אין דער וויסטע.
 ווער וועט באוויינען די שטילקייט —
 די הינמישע גאטהייט.
 וואס ליגט אף די לאפעס און גריזשיעס
 דאס לעבן.

צייכענונג

ז. מאור

בית ישראל

מרכז פדגוגי

מכללת תל אביב

מרכז פדגוגי

מכללת תל אביב

נת שמוינבערג

צווישן הימלקריצער

וואַסקן געביידן אלץ גרעסער, ווערן די מענטשן אלץ קלענער.
וואַסקן פאַרלאַנגען אלץ מערער, פאלן די לאסטן אלץ שווערער.
פאַרשטעלן שטיינערנע גולמס דעם הימל, וואַרפן ריזן שאַטנס
אויף דער ערד, ווערן פאַרשאַטנט די מענטשן — טראַכטן זיי
שאַטן-געדאַנקן... גויסעט אין הפקר דער געוויסן, נעמט מען
דעם צווייטן פאַרמיאוסן. לעבט מען צווישן שטאַל און שטיין,
דרינגט דער שטאַל אין האַרץ אַריין — לעבן מענטשן אויף
אַן ענגן אַרמ, ווערט דערוואַרגן דאָס ערלאַכע וואַרט —
ווערט קאַלט די ליבשאַפט צום אַנדערן, מוז דער אמת פון
שטאַט אויסוואַנדערן... בלאַנדזשען מענטשן ווי שאַטנס
אין אַ מדבר פון מויערן... ווערן זיי ווי שאַטנס
פאַרלוירן — — —

ניו יארק

איר וואונדערט זיך איבער מיין גרויסקייט?
די כחות פון אלע שמעט אין דער וועלט האבן מיך געמאַכט
וואַסקן. איך בין שטאַרק מיט די מוסקולן פון מיליאָנען הענט.
האַב טויזנטער מיילער, מיט יעדן מויל שלינג איך איין טויזנט-
טער לעבנס. מיין אַמעס גייט צום הימל דורך טויזנטער
קוימענס. מיינע אַדערן זיינען אויסגעצויגן צום ים. מיינע
נערווען זיינען פאַרבונדן מיט פילע לענדער. מיינע אַרימס
זיינען אויסגעשטרעקט צו דער גאַנצער וועלט. איך בין די
וואונדער אַנטאַלאַגיע פון אלע לענדער און ראַסן.

בין פאַרדעקט מיט זשאַווער און שטויב, אַבער מיין פנים איז
ריין. דער ים וואַשט מיינע פיס, דער האַדסאַן מיינע קריזשעס.
איך בין אַ ריז — נאַך בין נאָך נישט רייף. ווי אַ קאַפּריזנע
קינד, יאָג איך זיך נאָך משוגענע שפּילצייג און בלייב אומבאַ-
פּרדיקט. פּוץ זיך מיט אַלערליי שיינקייטן און בין נאָך נישט
שיין. שיינקייט דאַרף צייט און רון... און איך אַייל זיך...

מיין רו דארף ערשט געבוירן ווערן. דערווייל בין איך פיבער-דיק און גערווען. אבער אין מיין הארץ פלאמט א נייע ליב-שאפט. מיליאנען הערצער ציען זיך צו מיר, ווערן פאר-שיכור'ט און אפגענארט ... ווייל מיין וויין איז געמישט מיט סם. מיין געזאנג געמישט מיט כאַסם ... איך בין שוואך דורך מיין אייגענער שמארקייט. האב אזוי פיל רייכקייט און בין קראנק מיט אַרימקייט. אזוי פיל שפראכן מומלען אין מיר... און איך האב נאך נישט מיין שפראך. אזוי פיל לידער זינגען אין מיר און איך הער נאך נישט מיין ליד. האב מער פרייקייט ווי די גאַנצע וועלט און בענק נאך רוים. איך הלום פון בא-פרייאונג און בין געבונדן אין אייגענע קייטן — — —

בראדוויי

ליכטוועלט פון טויזנט זונען! דיין ליכט בלענדט און טרייסט מיין איינזאַמקייט. ביזט דער וואַנזין און האַפנונג פון גרויס שמאַטישן עלנט. האַסט פאַרביטן די שמערן אויף עלעק-טרישע ליכט, וואָס באַזיגן די נאַכט.

אייביק מאַגיקע בראַדוויי! דיין האַרץ איז אַ ניי באַשאַפענער ים. די מענטשן — דינע פיש. האַרץ פון טויזנט אילוזיעס! קוואַל פון אַ ניי באַשאַפענער פרייד! אַלץ איז אין דיין פיבערדיק האַרץ צונויפגעדרייט:

רעסטאַראַנען, עראַפלאַנען, כימערן, טעאַטערן און קינאַ-בילדער. ס'ברענט, קאַכט, זינגט און טאַנצט, אַלץ ווילד און ווילדער: אויטאָמאָבילן, טראַמוויען, סאַבווייען, משאַפּטואים.

קאַפּייען און קאַבאַרייען. צעטומלסט דעם אומעט, שלינגסט איין די צייט. פאַרצערסט די יונגט, אַלטקייט ווערט באַנייט.

בראַדוויי! די מענטשן קינדער וואָס קומען צו דיר זיך פאַר-שפּילן, זיינען מיר פרעמד — דאָך אייגן. זיינען מיר נאַענט — דאָך ווייט. זיי זיינען ווי גוטע שוועסטער — באַזיגן דעם עלנט און בריינגען רו.

בראָדוויי! דו ווירבל פון ליכט און שטויב. אין דיין טומלדיקן
ים בין איך אן אָפגעריסענער טראַפּן, און פיל ווי דער
נעפאלענער שיכור, וועמען דער דאָקטער האָט פאַרנייט די
וואונדן און ער האָט געזונגען:

בראָדוויי האָט אַזויפיל ליכט,
נאָר קיין איינע איז צו מיר געבויגן,
איך וויל בלויז איין איינציק ליכט —
דאָס ליכט פון דינע אויגן.

ש י ק א ג

שמאַט פון לאַנגע בולוואַרן, וואָס ציען זיך ווי גרינע שלאַנגען.
איבער גרויען שטויב — שמאַט פון אַנגעלאַפענע באַן
טכוירן, וואָס פאַרסאַמען די לופט מיט זייער גיפטיקן אַטעם.
שמאַט פון וואַכעדיקייט און רכילות, וואו די איינזאַמקייט
גריזשעט די נשמה, ווי אַ מויז דעם דיל פון אַ פאַרלאָזן הויז.
שמאַט וואָס קוילעט מיליאָנען בהמות פאַר דער וועלט —
און איר האַרץ איז אַ גרויסע, קראַנקע בהמה — —
שיקאַגאַ, דו גרויס פאַרשטיינערט דאָרף! צו דיר בין איך
געקומען ווי אַ גאַסט, מיט פרייד אויסצושפּרייטן מינע
ליכטיקע חלומות... באַגעגנט האָט מיך אַ הונט מענטש, וואָס
האַט מיט גיפטיקע ציין צעביסן מיין האַרץ — — —

סאן פראנציסקא

שיין בלענדיקע שמעם. דיין הארץ — דער גאלדענער שויער.
 דייןע גאסן — זויבער, ווי פאר הייליקע צוטערעסן. דיין לופט
 — קיל און לויטער. דיין זון — מילד און צערמלאך. דייןע
 גערמנער און מוזייען זאגן צו פאלשן יום טוב. דייןע בארגיגע
 גאסן ווייזן דיין שמאלץ. דייןע טאלן — דייןע חניצריבלאך.
 ביסט דאס פנים פון דער ערד.

אבער וואו איז דיין נשמה? איך האב זי געזוכט אויף
 דייןע שיין געבויעטע גאסן און נישט געפונען. אין דייןע
 אויסגעפוצטע הייזער — און נישט געמראפן. איז זי נאך
 נישט געבוירן?

די מענטשן וואס זיינען דיין געוויסן מאכסטו שמוס —
 די וואס ווילן באשאפן א שענערער שיינקייט, פארשפארסטו
 אונטער שלעסער... דייןע אמת'ע פארברעכער לאזטו
 פריי —

דייןע פענצטער ברענען מיט שאנדפלעקן: מיר קויפן און
 פארקויפן אלץ —

סאן פראנציסקא! דו אויסגעפוצטע רייכע שיינקייט — ווען
 וועסטו אויך רייך ווערן מיט א נשמה?

וואס אמאל ווערן די געביידן אלץ העכער — מצבות פאר
 קינפטיקע צייטן — — וואס אמאל גראבט מען זיך אלץ
 טיפער אין דער ערד. ווי ווערים אין א טויטן לייב. ווי
 גערוועזע געשפענסמער יאגן זיך מענטשן אין די סאבווייען.
 ווי פארסאממע היישריקן איילן זיך אלע — טאג איין טאג
 אויס. ווי שלאנגען רינגלען ארום די ערד אייונבאנען. ווי
 רויכפייגל שרעקן פון הימל עראפלאנען. וואס אמאל האקט
 מען אויס מער בוימער און מען פארבייט זיי אויף טויטע
 זאכן. די לופט ווערט אנגעפילט מיט שמויב, גאז און גיפם.
 די גערוון ווערן שוואך און וויברירן ווי טעלעגראף-דראטן.
 דער געדאנק ווערט ציניש, קראנק, און בענקט נאך אלץ —
 וואס איז פארבאטן... דורך טויזנט קראמען שרייט דער
 ראדיא: קויפט ביליגע פרייד! קויפט געשווינט! אלץ
 פארגייט ווי דער ווינט — — —

חלומות

די פעלזן פעסטע מויערן, די ריויקע מויערן, די אייזערנע בריקן און שמאל פאבריקן — דאס זיינען אלץ אפגעקילמע חלומות. די בולווארן און טראַטוואַרן וואָס ציען זיך פון שמאַם צו שמאַם, זיינען פאַרגליווערטע חלומות פון דורות. יעדע גרויסע געבידע איז אַ קליינער פּראָוו פון אַ מענטשנס גרויסן ווילן, וואָס האָט געוואַלט זיך אויפהויבן איבער זיין מזל — און נישט געקענט. די בריקן וואָס ליגן איבער מייכן ווי שלאָפנדיקע ריון, זיינען טרוימען פון מענטשן, וואָס האָבן געוואַלט אַריבערשפּאַנען די צייט און דערגיין — אליין נישט וויסנדיק וואוהין — יעדער באַרג איז אַ הויכער געדאַנק פון דער נאַטור. יעדער בוים — אַ שיינער חלום פון דער ערד — און יעדער מענטש איז אַ חלום פון דעם אייביק אומבאַקאַנטן — וואָס אַמעמט גרויסע וואונדער — — —

א. וואַלקאוויץ

צער פון איינגעבויענע רוקנס. וואַכעדיקייט פון איינגעריכטע הענט און פאַריסטע געזיכטער. מרויער פון פאַרקלעמטע פאַרלאַנגען און דערשטיקטע געדאַנקען — פּיין פון זיין פאַרשפּאַרט אין שמויביקע פאַבריקן. ווען אין דרויסן צעוואַרפט די זון פריי איר גאַלדיק ליכט. דער פאַטום פון זיין געקאַוועט צו אַ מאַשין. ווען דער ווינט לויפט מיט בלינדע כוואַליעס איבער פרייע וועגן. צער פון דרייען אַ ראַד און וויסן. אַז מען דרייט זיך אליין ווי אַ ראַד... אַז אַ זין. אַז אַ ציל — די קללה פון נישט קענען באַנעמען דעם אייגענעם צער — לאַזט נישט פריי ווערן די פרייד פון דער וועלט —

אין ציימן פון צווייפל און צער — וועמען זאלן מיר גלויבן?
 אז דאס מויל פון אונזער נביא איז אויך א נעסט פון
 ליגן — —

אין ציימן פון קריג און כאאס — וועמען זאלן מיר הערן?
 אז די וואס שרייען אויס דעם אמת זיינען מויב פאר זייער
 אייגענער שטים — —

אין ציימן פון פארלוירנקייט און וואגזין — וועמען זאלן מיר
 זיך פארטרויען? אז די וואס ווילן אונז דערהויבן, ציען זייערע
 הענט פון א ווערימדיקן גרוב — — —

צווישן מענטש און מענטש ליגט דער צער פון דער וועלט.

צווישן מענטש און מענטש ליגט די פרייד פון דער וועלט.

צווישן מענטש און מענטש ליגט דער סוד פון דער וועלט.

צווישן מענטש און מענטש ליגט די דערלייזונג פון דער וועלט.

— צו ש —

כ'האָב דיך געוואָלט האָבן לעבן זיך... און זיין זיכער מיט
 דיר ווי דער טויט — האָב געוואָלט צונעמען דיין האַרץ
 און דיין אויער פון דער וועלט און אַרײַנזײַנגען אין זיי אַלע
 בענקשאַפטן פון מײַנע טעג — האָב געוואָלט מײַן אַטעם
 זאָל זיך פאַרמישן מיט דיין אַטעם אויף אייביק — נאָר
 דו האַסט זיך צעטיילט צו בעטלער... און געוואָרן אײַנע פון
 זיי — און איך בלאַנקע אַרום אויף דער ערד — אַ בעטלער
 צווישן בעטלער — — —

דער וועג צו דיר איז א ווייטער, א געדרייטער, אפגרונטן
 אויף ביידע זייטן. שרעק און פיכער די באגלייטער. אט ווערט
 פינסטער, באַלד צוריק ליכטיק. אט פאלט מען, באַלד שטייט
 מען אויף. גייענדיק ווערט מען פון גרויס קליין, פון קליין
 גרויס. געלייטערט און פארדאַרבן, א העלד און א קרבן.
 פון קינדווייז אן בין איך געגאַנגען דעם לאַנגן וועג צו דיר.
 צו דיר, ווען איך בין געגאַנגען אין חדר. צו דיר, ווען איך

האבן פארלאזן מיין מאמעס הויז. די אלע לענדער וואס איך
 האב דורכגערייזט, איז דאס בלויז געווען זיך צו דערנענטערן
 צו דיר — אין די אלע שטעט וואו איך בין געפארן, איז דאס
 בלויז געווען צוקומען נענטער צו דיר — מיין גאנצן לעבן
 גיי איך אויף דעם וועג צו דיר, דאך בין איך פון דיר נאך
 אזוי ווייט — יעדעס מאל ווען מיר שיינט, איך בין שוין
 נאענט צו דיין שוועל, הויבט דער וועג זיך אן אויפסניי.
 איז דער וועג צו דיר אומענדלאך?
 קיינער ווייסט נישט.. נאר מעג דער וועג זיך קיינמאל נישט
 ענדיקן, וועל איך אייביק גיין צו דיר — — —

צו לייטערקייט

צו וואס מענטש קענסטו זיך דערהויבן? אז דיין העכסטער
 ציל צו וואס דו ציסט זיך, ציט זיך אויך צו דער ערד —
 ווי קענסטו זיך לייטערן, אז די וואס זיינען ארום דיר, מאכן
 מיט זייער בלינדקייט דאס שענסטע אין דער וועלט
 צו אש — — —
 דאך מאנט אין דיר א שמים פון דורות און זאגט: זיי
 דו א פלאם צווישן דעם אש פון דער
 וועלט — אויב אומעמוס זיינען אויסגעלאשן די לייטערע
 פייערן, זאלסטו זיך לייטערן אין דינע אייגענע פלאמען — — —
 אויב די וועלט איז פאר מענטשן פאלש און פינצטער, זיי דו
 א פייער-זייל פאר די בלאנדזשענדיקע אין דער עלנטער
 נאכט.. און פיר זיי צו לייטערקייט — — —

LOUIS LOEWER, N.Y.

ווער איז די קראפט וואָס שאַפט
 און בלייבט אַ סוד?
 איז דער וואונדער פאַרן שכל צו גרויס?
 צי איז אַלץ אַ צופאַל בלויז?

וואונדערלאַנד יאַסעמיטי! * דיין קעניאַן פירט צו אַ הייל
 פון נייע זעאונגען. אין האַרץ פון גרויסן גרויען בער (**)
 אַנטפלעקן זיך די סמנים פון באַשאַפונג. ווער איז דער
 סקולפּטאָר וואָס האָט אַפּגעשאַקט דעם גראַניט באַרג אַזוי
 שאַרף, אַז קיין רעגן, קיין ווינטן, האָבן געקענט אַפּמעקן זיין
 אוראַלטע שאַרפקייט? דייענע וואַסערן קאַכן און רוישן מיט
 דער אורקראַפט פון דער ערד, ווען אַלץ איז געוועזן פּיער.
 דייענע בערג וואָס באַהעפטן זיך מיטן הימל, זיינען געטער
 פון יענע צייטן, ווען וועלטן זיינען געוואָרן געבוירן. . .

* דער וואונדערטאַל אין קאַליפּאָרניע.
 ** אויף אינדיאַניש מיינט יאַסעמיטי: גרויסער, גרויסער בער.

בערגפאנטאזיעס

אמאל האט געוואלט די ערד זיך פאראייניגן מיטן הימל.
האט זי געשמרעקט אירע קרעפטיקע ארימס אין דער הויך.
מיט פייערקראפט זיך געריסן צום הימל. זיך פארמאסטן אין
דער הויך מיט וואלקאנישע פויסטן. א פויסט — א בארג!
איז דער הימל געווען צו ווייט... זיינען צעגליטע ארימס
געווארן פארגליווערט אין פעלזן. די פויסטן פארשטיינערט
אין דער לידיקייט — אייביקע צייכנס פון נישט קענען
דערגרייכן — —

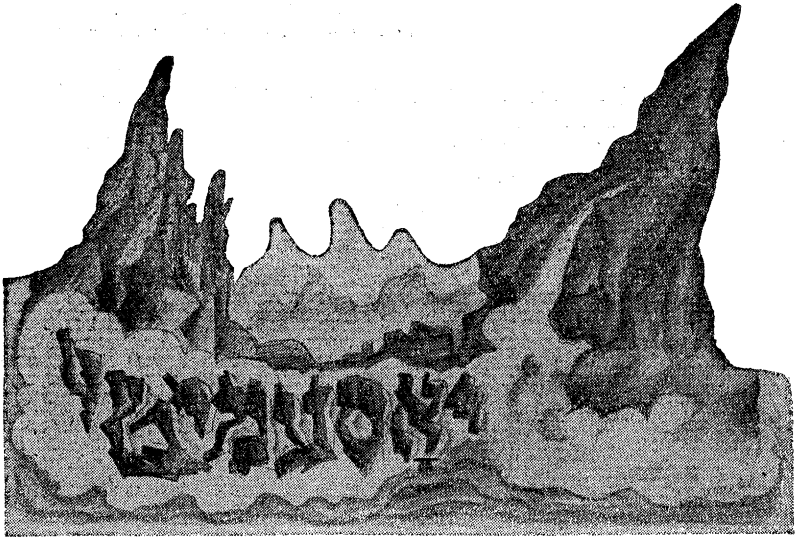
אויף די בערג עלנבויוגנס זיינען אנגעפאלן שנייען. איבער
די זילבער קעפ געוועלטיקט די קעלמ. נאר אין הארץ פון
די בערג קאכט אוראלטער פייער — דראנג צו גייער
דערהויבונג...

באהעפטונג

ארויפקלעטערן אויף די העכסטע שפיצן.
זיך שליידערן אין די טיפסטע טיפן.
צעשניידן די אומרו אויף ווילדע שארפן.
צעשפילן דאס בלוט אויף די בוימער הארפן.
צווישן וואונדער אין עקסטאז אויסגיין.
מיט שיינקייט פון לעבן דעם טויט מאכן שייך.

פאר די וואס הערן

זינען די בערג געזאנג פון שווייגן.
געזאנג פון רו. געזאנג פון שטייגן.
געזאנג פון זיין זיכער.
געזאנג פון זיין צוזאמען.
געזאנג פון שטיון באוונדער.
געזאנג פון טיפע סודות.
געזאנג פון שטומע וואונדער.

בערג געזאנג

מיר זיינען מאַנומענמן פון אייביקייט.
שווייגן אויס די סודות פון צייטן.
מיד פון אונזער פארשטיינערטקייט,
טרוימען מיר פון פלאטערדיקע ווייטן.

עס קומען צו אונז קליינינקע מענטשן.
מיט אומרו ווי גיפטיקע שטויבן.
מיר וואַלטן מיט אורקראַפט זיי בענטשן.
זיי זאלן אליין זיך דערהויבן.

סימפאניע פון וואסערפאלן

זיגזאגיש זינגענדיקע יאסעמיס! די סימפאניע פון לעבן
 הארמאנירט אין דיר בעסער ווי אויף דער גאנצער ערד.
 אורא! אורא! שפילן דייע וואסערפאלן.
 רוישיק ראשן דייע קעסלגריבער.
 קייביק קאכן דייע כוואליעס צווישן שטיינער.
 קוועלנדיק זינגען דייע קוואלן.

אויפגערייצטע כוואליעס, ווי צערייצטע ווייסע הינט,
 לויפן מיט אימפעט איינע איבער די אנדערע.
 קריכן זיך אין הארץ אריין. בייסן זיך.
 ביז שוים רינט פון די מיילער.

צעטומלטע כוואליעס, וואוהיין לויפט איר?
 איילנדיקע כוואליעס, ווער טרייבט אייך?

געזאנג פון כוואליעס

רויש! רויש! דער דראנג צו פרייקייט רוישט אין אונז.
 דער אימפעט פון זיין זינגט אין אונז.
 איר זענט שטארק, שטיינער! ליגט אויף איין ארם.
 מיר זענען שטארק מיט אונזער שוואכקייט.
 צערייסן זיך און ווערן גאנץ.
 לייזן זיך אויף אין טראפנס
 און אייביק מעכטיק.
 אייער הארטקייט וועלן מיר באזיגן.

רים! רים! מיר וועלן זיך דורכרייסן!
 בים! בים! מיר וועלן זיך דורכבייסן!
 ווייכער מאכן אייך מיט אונזערע שארפן.

לויטערן מיט אונזערע וואסערפאלן האַרפן.
 ביז ווערן וועט איר אַ טייל פון אונז.
 ביז אַלע וועלן ווערן איינס — — —

געזאַנג פון וואסערפאלן

מיר זינגען דאָס פרייסטע געזאַנג פון די הויכן.
 טאַנצן אויס מיט ווייסע שליערן די פרייד פון די טיפן.
 אונזער פרייהייט — אייביקער פון אַלע פרייקייטן.
 אונזער וויסקייט — וויסער פון אַלע ווייזהייטן.
 געלייטערט און הייליק.
 דין און מעכטיק.
 אייביקער באַוועג און יונג.

מענטשן, קומט צו אונז!
 זיך אויפפרישן מיט אונזער פרישקייט.
 לויטער ווערן מיט אונזער לויטערקייט.
 יונג ווערן מיט אונזער יונגקייט.

טאַנץ פון וואסערפאלן

וואסערפאלן קאַקעטירן מיט זייער וויסקייט.
 מיט לאַכנדיקער לויטערקייט און דינקייט.
 טאַנצן מיט ווייסע כלה שליערן.
 שפיגלען זיך אין זון און פלאַטערן
 אָן אויפהער פון די בערג אין די טאַלן.

וואסערפאלן גרינע האַרפן
 מיט זילבער סטרונעס
 שפילן דאָס ליד
 פון פאלן אין די טיפן
 אויף שטיינערנע שאַרפן.

בנדרג

בערג קיימן זיך אין דער לענג, כוואליען זיך אין אלע זיימן.
צערייסן זיך, בינדן זיך צוזאמען, פארהאמעווען זיך איינע אין
די אנדערע ווי ראנגלדיקע ריון.

בערג שרייבן מיט שריפט פון שטיין אין דער לופט אריין.
בערג זיינען געשטאלטן :

מיט קארבן, קנייטשן און פאלדן.

בערג לעבן.

בערג חלומען.

פארשטיינערטע חלומות

פון דער ערד צום הימל.

א בארג אנגעלענט אויף די פלייצעס פון זיין ברודער.

איז רואיק און שמאקער ווי אלץ אויף דער ערד.

דריי ברידער שטייען ארומגענומען, די קעפ אין דער הויך —
וועכטער פון דער אייביקייט.

א גאלדענער בארג האט זיך פארהלשט אויף א גרינעס בארגס
אקסל און געבליבן פארגליווערט.

א מחנה בערג אין טאל שטייען שמאק פארטיפט —
אין א הויכן ענין.

א גרופע גרינע בערג מיט אַש פלעקן ליגן צונויפגעדרינגט
 ברוגז צום הימל: ס'איז ענג!
 א קופערנער באַרג צוגעטוליעט צו א מעשענעם באַרג האַלמ
 אים צו מיט שמיינערנע הענט.
 א שמאַלער באַרג אָפגערוקט פון אַ ברייטן באַרג איז געבליבן
 עלנד אויף אייביק.
 בערג ווי פאַרשטיינערטע העלפאַנטן ליגן פויל אַן אַ ציל.

בערג ווי פאַרשטיינערטע העלפאַנטן ליגן פויל אַן אַ ציל

צעקריגטע בערג ראַנגלען זיך, ליגן מיט די הינטנס אַרויף
 און שעלטן דעם לין פון דער וועלט.
 פורפור בערג פאַרן זיך, ליגן איינגעקנוילט מיט ליידנשאַפט
 אונטער דער פלאַמיקער זון.
 אַ באַרג פויל אַנגעשפאַרט אַן אַ פּרעמדנס פלייצע, געניצט
 אין דער וועלט אַרײַן.

צעקריגשע בערג ראנגלען זיך, ליגן מיט די הינטנס ארויף
און שעלטן דעם לץ פון דער וועלט

א בארג פויל אנגעשפארט אן א פרעמדס פלויצע,
געניצט אין דער וועלט ארויין

א בארג גיגאנט מיט א פארמאכט מויל שוויינט אויס הויכע
סודות.

א בארג מיט אויסגעשמרעקטע הענט צום הימל, טוט תפילה
צו דער לידיקייט.

א בארג מיט אויסגעשמרעקטע הענט צום הימל,
טוט תפילה צו דער לידיקייט

פארשלאפענע בערג האלזן זיך, די קעפ פארווארפן ווי
פארליבטע פערד. יונגע בערג ווי קינדער ליגן צוגעטוליעט
צו זיי און רוען.

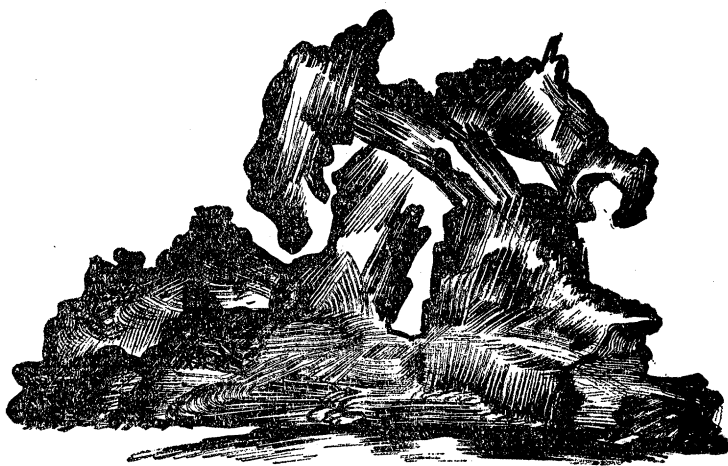
בערג פארהאלעט מיט רונדיקע בייכער, סטארטשען ארויס
ריזיקע בריסט און בענקען.

בערג מיט בערג זיינען באהעפט. זעט אויס א בארג אין
דער הויך פאראיינזאמט, איז ער אין דער טיף פארברידערט.

על קאפיטאן* שטייט פארעקשנט, ווי א הערשער איבער
זיינע בערג ברידער, אייביק געשמידמע.

(* איינער פון די גרויסע בערג אין יאסעמימי.)

אלצדינג איז געשמידט.
 בענקס נאך פרייקייט און איז ניט פריי. אלע זיינען פארצאמט.
 בויער — שטייענדיקע חיות.
 מענטשן — גייענדיקע בויער.
 בערג — פארשמייערטע וועלטן — —

פארשלאָפענע בערג האלזען זיך, די קעפ פארוואָרפן ווי פארליבטע פערד

רעגנבויגן

יאָסעמיטי! דייע וואַסערפאלן הויכן אין דער הויך מיט
 שטענדיקן רעגן. דיין פילפארביק בלוט רינט פון דייע קעפ
 שטראלט מיט אלערליי קאלירן. ווי אַ זוניקער אַרק הענגט
 איבער דייע וואַסערסטרוגעס אַ רעגנבויגן: אַ בריק צו
 דער אייביקייט...

האַרצרייטמען

האַרץ, נישט קלאַפּ צווי האַסטיק. רואיק פאַרנעם די וואונדער פון יאַסעמיטי. און דו לוימער אויג, שענסמער סוד פון באַשאַפּ, זעטיק זיך מיט דער שיינקייט פון דער וועלט און ווער קיינמאַל נישט זאַמ.

די זון גנבעט זיך דורך די צווייגן. לאַסמטעט די בוימער. צערמלט יעדעס שטיינדל און גלעט די קעפּ פון די בערג. נישט ווייט פון הימל הענגט אַריבער אַ שטיק באַרג ווי אַ קעמלס קאַפּ. אויף זיין קאַרק שטייען מענטשן און חידושן זיך אין דער וועלט אַריין. איך האָב אויסגעשעפּט שוין אַלע כוחות פאַר די וואונדער. פאַרשטיינערט בין איך פון די גרויסע שמעט אַהערגעקומען, וואו די מידיקייט פרעסט אויף יעדע פרייד ... און כאַמש איך האָב דאָ אַלין פאַרגעסן, דאָך ציטערט נאָך אין מיר דער קראַנקער כאַאַס פון די פאַר- שטיינערטע שמעט — — —

בויםער

די סעקוואַיאַ בוימער רוישן אַרויף צו די בערג: וויחו! ווי דערהויבן! רייסן זיך, דערהויבן זיך, דעם הימל צו דערגרייכן. די בערג צו איבערשטייגן. די זון בענטשט זייערע צווייגן באַמאַג, באַנאַכט שיכורן זיי מיט לבנה.

אין אַוונט קומט די לבנה, לענט זיך אָן אויף דעם אַקסל פון אַ שמאַלצן באַרג, לאַכט מיט זילבער געלעכטער איבער דעם פאַרכישופּטן יאַסעמיטי.

די בוימער פאַרחלומט רוען.

די פייגל אין די נעסטן רוען.

אַלע חיות רוען.

און מענטשן? ווער יויים? —

אַ רויט בלויער קאַליר בליט אין דער באַנאַכטיקער לופט.

די בערג ווי געטרייע וועכטער באַשיצן די מיסטרעיעזע נאַכט.

וואונדער

די זון שווימט ארויס אין דערפרי פון יאסעמיס שפיגל-טייך. ווארפט בלוי-ווייסע שליערן איבערן הימל, באקרוינט די בערג מיט גאלד, שטייגט איבער די שפיצבערג. צוזאמען מיט דער זון קלעמערן מענטשן אלץ העכער, העכער. אויפן העכסטן שפיץ בלייבן זיי מיד ... דאס הארץ ווערט שוואך — שטארק איז די פרייד. די וועלט אויף די שפיצן איז ווי ניי. פאר די אויגן ליגן אויסגעצויגן די אוצרות פון די צייטן. דא זעט מען ווי וועניק מען האט געזען ... מען פארגעסט דעם געדאנק פון פארגיין. מען פרייט זיך מיטן נס פון זיין ... נישטא דא קיין שמרייט — קיין מויט — אויף דער העכסטער הויך קינגט די אייביקייט — מענטשן ווערן שטום ... וואסערן רעדן — בערג דערהויבן ... טאלן ציען אין דער טיף — פון די גרויסע וואונדער עפענען זיך מיינע טיפע וואונדן —

איך שפאר זיך אן אויף א שטיין. מיט פארמאכטע אויגן דערזע איך א קרייץ — איך אויף אים ... און ווי עס רינט דאס בלוט פון וואסערפאל, — רינט אויך מיין בלוט, מישט זיך אויס מיטן זינגענדיקן שטראם פון געוואדא-פאל. איך קום צו זיך. מיין הארץ איז מיד. אלץ אין מיר לעשט זיך אויס, און ווערט באשווערט — לייכט איז מיר זיך אוועקצושענקען צום מויט ... בין צו אלץ שוין מויב ... נאר די וואסערפאלן רוישן אין מיינע אויערן:

וואונדער

וואונדער.

וואונדער.

דער בלויער פויגל שפּרינגט פון צווייג צו צווייג.

פּוּיגל

די לופט וויברירט מיט געזאנג. תמיד שפילט די סימפאניע פון דער וועלט. בינען זשומען. אינסעקטן עסן זיך. הירשן לויפן. האָזן שפּרינגען. פּויגל טאַנצן און שפּילן זיך.

שיינער פויגל, וואָס טרינקסטו?

איך טרינק דעם טוי פון די גראָזן.

שיינער פויגל, וואָס עסטו?

די קערנער וואָס די ווינטן פאַרבלאָזן.

געזאנג פון בלויען פויגל

בערג, ווער האָט אייך דערהויבן?

טאָלן, ווער האָט אייך דערנידעריקט?

איך פלי אויפן העכסטן באַרג

און טיפסטן טאָל.

פאַר מינע אויגן זיינען צלע גלייך.

אין וואונדער זיינען אַלע רייך —

געזאנג פון מאַלן

פאר דער אייביקייט איז נישטאָ קיין בערג, קיין מאַלן.
 די צייט וועט אַלץ צעמאַלן.
 דער שטאַלצער קאַפּ פון העכסטן באַרג
 איז שוין געלעגן אַמאַל
 אין טיפּסטן מאַל.
 די מאַלן וואָס זיינען דערנידעריקט.
 וועלן אַמאַל זיין דערהויבן — —
 דאָס איז די קראַפּט פון אונזער גלויבן.
 דאָס לעבן ברענגט דורך פאַלן און שטייגן.
 אויסגעשרייען פון שטאַרקסטן צער ...
 און פרייד אין טיפּן שווייגן — — —

חיות

יאַסעמיטי בערג, די ריזן וועכטער, לאָזן נישט צו קיין שרעק.
 ליבשאַפּט רינגלט דאָ אַרום אַלע באַשעפענישן. חיות לוייערן
 נישט אויף מענטשן. בערן נעמען שפייז פון מענטשלאַכע
 הענט. הירשן גייען צו ווי צו נאַענטע באַקאַנטע, בעטן מיט
 מענטשלאַכע אויגן: גיט עפעס ס'האַרץ אונטערצולענען.

קומט צופליען אַ בלויער פויגל. אַ ברוין זיידענע קרוין אויף
 זיין שפיציקן קאַפּ. די קרוין פּלאַטערט אין ווינט. דער בלויער
 פויגל שפּרינגט פון צווייג צו צווייג, זינגט מיט פרייד. דאָס
 געזאַנג מיינט: כ'האַב ליב, מאַנצט אַרום די מענטשן אָן מורא.
 מיט אַמאַל גיט ער איבער די קעפּ לוסטיק אַ פּלי: קיינער
 וועט נישט מאַן קיין ביזו אין לאַנד פון וואונדער —
 יאַסעמיטי.

פ ל ע ק ו

אויף די שפיציקע שמיינער פארטריקנטע פלעקן פון בלוט.
 די צייט קאן זיי נישט פארמעקן ... א צייכן פון די רויטע
 קינדער, וואס זיינען געפאלן אויף יאסעמימיס פעלזן און זיי
 באשפריצט מיט בלוט. יעדער ווייסער פוס שטייט אויף א
 רויטן קבר ... דאס האבן די ריטער פון געפארבטן שפיני-
 וועבס זיי באזיגט מיט טויט און דעם וואונדער-טאל געמאכט
 פאר א גארטן — — נאר אויף יעדן גרינעם בלאט זידט
 א רויטער פלעק — — —

געזאנג פון טייך מערצעט

אייביק פליסן,

זיך איבערניסן,

וואך וואנדערן,

פון אלטן צום אנדערן.

זיך פארשפרייטן,

איבער ווייטן,

זיין אי דאָ,

זיין אי דארט —

נישט געקאוועט צו קיין אָרט.

זיך באשפריצן,

מיט זונען בליצן,

כרי זיין שיין

אין פארגיין ...

און נישט קלערן

פון נישט ווערן ...

ר ו

ליג זיך אזוי רואיק אויפן קילן גראז. גיי אין געדאנק מיט די וואַלקנס איבער קלאודס רעסט. *) פיל זיך פעסט ווי על קאפיטאן, וואָס פאַרייסט צום הימל זיין שטיינערנעם שמערן. די אויגן באַהעפטן זיך מיט די ליכטיקע פאַרבן פון די לופינען. די אויערן זינגען אין כאַר פון די פייגל און גרילן. דעם קאַפּ אויפן שטאַם פון *Sequoia Gigantia* וואָס די האַנט פון צייט האַט ווי וואונדער דאָ צעשמעלט. אַלץ אַרום איז שטום — דאָך רעדט צו מיר יעדע זאָך ... אַלע מיינע וואונדן פאַרגעסן אויף אייביק — — מײן האַרץ ווערט אַ פייגל און זינגט צו דער וועלט ...

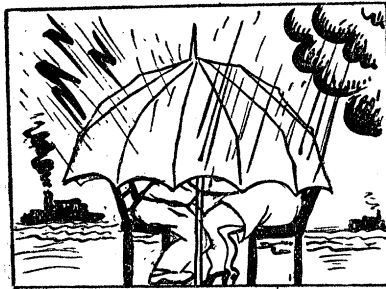
פ ר י י ד

פרייד פון אייביקן געבורט. פרייד פון אויסגעהיילטע וואונדן. פרייד פון הערן מוזיק פון בוימער און וואסערפאלן. פרייד פון שמעקן דעם שאַרפן דופט פון פרוכטבאַרע פעלדער. פרייד פון זען די פרוי דאָס ערשטע מאָל וואָס ווערט דיר הייליק. פרייד פון זען בערג מיט קרוינען פון שניי. ווען די וואַלקנס טוליען זיך צו זיי. פרייד פון קאַרנפעלדער ווי גאַלדענע ימען. ווען די זון איז אויסגעשפּרייט אויף די זאַנגען. פרייד פון פאַרגעסן דעם צער, וואָס מאַכט וויאַנען די פאַנטאַזיע. פרייד פון פרישע קילע וואסערן אין אַ הייסן טאַג, ווען די זון איז אויפגערעגט. פרייד פון טיפע ליידין, וואָס מאַכן וואַקסן די נשמה. פרייד דורך ווערן איינס מיט אַלעמען דורך אַ גרויסן הייליקן געדאַנק — — פרייד פון ווערן רואיק צום געדאַנק וואָס איז וואונדערלאַך גרויס ... צו ווערן אויס — — —

*) אַ הויכער באַרג אין יאַסעמיטן.

ב א ש א פ ו נ ג

מיליאָנען יאָרן האָסטו זיך געברענגט אין פלאַמען.
 כדי צו זיין געקאָשערט.
 מיליאָנען וואַסערן האָבן דיך געוואָשן.
 כדי דו זאָלסט זיין געלייטערט.
 מיט אייביקער קראַפט פון אירע הענט
 האָט די מאַמע ערד געפורמט דיינע ווענט.
 פאַרהיילט דיינע פייערדיקע וואונדן
 און דיין לייב באַדעקט מיט גרינע הויטן.
 דיינע ריזן קעפּ האָט זי פאַרפלאַכטן
 מיט פילפאַרביקע לאַקן וואָס שלענגלען זיך
 פון דיינע שטיינערנע בריסט אַראָפּ אין די טאַלן.
 די טייכן וואָשן דיינע אויגן.
 די ווינטן קעמען דיינע ברעמען.
 דיין מויל שלינגט איין יעדע נאַכט אַ נייע זון —
 אין דערפרי שיינט זי אויף אין דיינע אויגן.
 דיין טיפער שוים, אויסגעבעט מיט גראַז דיוואַנען,
 לאַדט איין צו רוען.
 קומט איר אַלע מידע צום יאַסעמיטי!
 באַנייט זיך מיט די וואונדער
 פון אייביקע וואונדער — — —

נ י י יום טוב

אין דער ווייטער ווייט בליט די צייט, ווען מענטשן וועלן זיך באפרייען פון אלערליי שלאכטן און אייגן געמאכטן צער — וועלן זיי פליען ווי פייגל צו די פרידלעכע פעסטונגען פון יאסעמיטי. אויף די קעפ פון די בערג געקעמט פון די ווינטן, וועלן זיי טאנצן:

דעם טאנץ פון באפרייאונג.

דעם טאנץ פון א נייעם יום טוב.

פון א ניי באשאפענער פרייד.

צום ריטם פון די וואסערפאלן.

צום געזאנג פון די ווינטן.

צו דיר, יאסעמיטי, נאטורמעפל, וועלן זיך ציען מיט פרייד,

מחנות פון אלע לענדער און שמעט.

זיך צו דערפרישן מיט דיינע וואסערן.

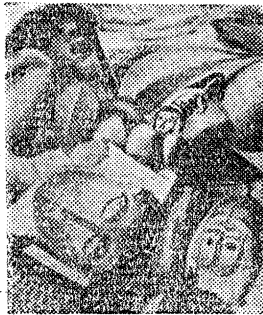
צו דערהויבן אויף דיינע בערג.

דורך דיין גרויסקייט פארגעסן

וואס איז מיאום און קליין...

דורך דיין גראנדיעזער שיינקייט

אליין ווערן שוין — — —

ב. קאפמאן
דער שויטער רייטער

לעבן

אומגעריכט איז דער טויט געקומען און גענומען שניידן אויף לינקס און רעכטס. גאנצע משפחות, פאָטערס, קינדער און אייניקל לאַד, פלעגן פאַרנאַכט אַרײַנקריכן אין די ענגע געצעלטן און אויף מאַרגן פרי פלעגט אַ העלפט, אַ דריטל און אַמאָל אַ פערטל פון דאַרטן אַרויסקריכן, איבערלאַזנדיק די איבעריקע ראַנגלען זיך מיטן שמערצלאַכן טויט, וואָס האָט זיך בײַנאַכט אין שלאָף אַרײַנגע-גנבעט אין געצעלט און האָט שטילערהײט געריסן מיט ווייטיק די נשמות פון די שוואַכע, ניט ווידערשטייענדיקע קערפערס. די וועמען דער טויט האָט איבערגעלאָזן פאַר אַ צווייטן מאַלצײט, זײַנען געלאָפן פון די פאַרפעסטע געצעלטן אָן אַ ריכטונג און אָן אַ רעיון, אויסמײַדנדיק די שמאַלע שטעגלאַד, וואָס דער באַר אומרויאַקטער בער האָט אין טיפן שניי אויסגעטראָטן און די טריטסימנים פון די הירשן, וואָס זײַנען ערגעץ אַוועק זוכן מאַך אונטערן שניי.

מען איז געלאָפן ניטוויסנדיק וואוהין און מען האָט געפילט, אַז ער, דער טויט, לויפט נאָך מיט אַ לאַנגן שטריק און וועט אים פאַרוואַרפן אַרום האַלז דעם, וואָס וועט בלייבן אין זײַן ממשלה. יעדערער האָט הינטער זיך געפילט זײַן אַטעם, און טאַמער האָט דער ווינט פון אַנטקעגן אַרײַנגעבלאַזן אין די ברייט-פאַנאַנדער געעפנטע נאַזלעכער דעם ווייטן גערוד פון אַ מענשלאַכן ישוב, האָט מען זיך ווי אַנזײַניק דערשראַקענע געוואַרפן אין אַ צוויי-טער ריכטונג און ווייטער געלאָפן. אַבער אומזיסט: ער, דער שרעקלאַכער, דער גרויזאַמער, האָט ווי אַ שפּין פאַרשפּײט זײַן געץ ווייט און ברייט איבער דער טונדרא, און וואוהין מען איז ניט געלאָפן, האָט מען דעם טויט מיט זיך מיטגעבראַכט; וואו-הין מען איז געקומען, איז ער שוין דאַרט געווען. עס איז ניט געווען קײן פּלאַץ וואו זיך צו באַהאַלטן. מיטן ווינט איז ער גע-קראַכן אין יעדער שפאַרונג פון געצעלט, צוואַמען מיטן קאַלטן אַטעם פון ים האָט ער זיך געקײקלט איבערן שניי און האָט מיטן שטורעם געוואַיעט צווישן די הוילע צווייגן פון די בוימער. אַבער זײ, די איינװאוינער פון דער טונדרא, האָבן ניט געוואוסט, אַז ער איז אַזוי גײציק און האָט פון אַנדערע געטער אַזוי פיל שטיי-

דר. 5. שווארצבורג

קער לאנד אפגענומען, אז מענשלאכע פיס קענען עס ניט דורכ-
שפרייזן, אבער מען איז געלאפן.

זיידעס, מיט קורצע, נרויע צעפלאד, מיט איבערגעגעסענע פון
רויד רויטע מאנדל-אויגן, זיינען געלאפן פון זייערע יונגע ווייר-
בער, וועלכע מען האט ערשט געקויפט, און איבערגעלאזן זיי מיטן
טויט, וועלכער האט זייערע קערפערס אין פארלוירן פון איין נאכט
אין איבערגעברענטע שטיקלאד האלץ פארוואנדלט.

טאטעס האבן געלאזן זייערע יונגע זין אין די נעגל פון דעם
גאט, וועלכער, מסתמא, מיד ווערנדיק פון זיין אומענדלאכן טאנצן
איבער דער ברייטער טונדרא, האט זיין דורשט מיט זייער יונג
בלוט געלאשן.

מאמעס האָבן מיט פאַרשטאַפּטע אויערן זייערע טעכטער אין וואַנזיניקער היץ אין די געצעלטן געלאָזן זינגען הללויהס דעם פרעמדן נאַט, וואָס האָט זיך אַהער אַרײַנגעריסן, און האָבן זיך אַלײן צום צווייטן עקוועלט געלאָזן לױפֿן.

מען איז געלאָפֿן יערערער באַזונדער. מען האָט אײַנער אין דעם צווייטנס אױגן דעם מזבח פֿון דעם פרעמדן נאַט געזען און מען איז אײַנער פֿון אַנדערן געלאָפֿן, כדי אױף דעם מזבח ניט געבראַכט צו ווערן. אָבער ער, דער טױט, איז מיט יעדן פֿון זײ געגאַנגען, איז צוזאַמען מיט זײ אײַבער דער טונדראַ געלאָפֿן און האָט זײ אין וועג, אין טיפֿן שניי, אונטער אַ בוים, אין אַ פֿאַר-לאַזענער גאַרע פֿון אַ דערשראַקענער חיה, זײ אַרומגענומען מיט זײַנע קלאַמער־הענט און פֿלעגט זײ דאַרט לאָזן ליגן ביזן פֿרילינג, ווען די רכילותיקע סאַראַקעס וועלן קומען זײ מספּיר זײַן און הונגעריקע אַדלער — זײ מסכּר זײַן.

ווי אַ שטורעם פֿלעגט ער זיך אײַבער פרעמדע ממשלות דורכ־טראַגן, אױס ראַטן דאַס לעבן וואָס האָט זיך דאַרט געפֿונען און פֿלעגט נאַכהער פֿאַרשווינדן, אײַבערלאַזענדיק די פעלענע געצעלטן אַנגעפּילט מיט פֿאַרפֿאַרענע מתים, פֿאַרווילדעטע הירשו, וואָס האָבן זיך אַרום די קברײַם־געצעלטן געקראַצט און דעם טױט־נערוד געשמעקט.

עס איז געווען אין עטלאַכע טעג אַרום נאַכדעם, ווי דער טױט איז געווען אַוועק. אין דעם פֿלאַץ וואו עטלאַכע טונגוסן־משפּחות האָבן אױפֿגעשטעלט זייערע געצעלטן, איז געווען שטיל. מער ניט — דער ווינט האָט גערעדט צווישן די בויםער און האָט זיך געגליטשט אײַבער זייערע שפיצן. אײַניקע פעלענע געצעלטן זײַנען געשטאַ-נען פֿאַרלאָזן פֿון די לעבעדיקע און אַנטהאַלטן אין זיך די טױטע, וואָס זײַנען געווען צעוואַרפֿן אײַבערן געצעלט. אַנדערע זײַנען גע-לעגן נעבן דעם קאַמיו, וואו דער טױט האָט זײ פֿאַרכאַפּט. אײַ-ניקע — אין דעם אײַנווײַניקסטן קלײַנעם פֿירעמיקן געצעלט. אין אַנדערע געצעלטן זײַנען געלעגן טונגוסן, וואָס האָבן גאָך געהאַלטן אין קעמפֿן מיטן טױט, האָבן זיך געמאַטערט אין זייער לאַנגזאַמער גסיסה, אַדער געהאַלטן אין אַרויסרייסן זיך פֿון דער שרעקלאַכער גנפה — אַ זעלטנהײַט, וואָס טרעפֿט זיך פֿאַרט אַמאַל.

צווישן די, וואָס זײַנען פֿאַרבליבן נאַכדעם ווי עטלאַכע מיט־גלידער פֿון דער משפּחה זײַנען לעבעדיק אַנטלאָפֿן און אײַניקע

געבליבן ליגן צונויפגעקארטשעטע ביים קאמיו, איז געווען דער אלטער מכאס, זיין שנור מיט איר דרייִאָריקן קינד. זיי זיינען געלעגן אין דעם קליינעם אינווייניקסטן געצעלט, צוגעדעקט מיט הירשענע פעלן. אין דעם ניטגעהייצטן געצעלט איז געווען קאלט, די ליימענע שיסעלע מיט הירשן־שמאלץ, אין וועלכער מען פלעגט אנצינדן א קנייטל, איז געווען ליידיק, פון דעם זיינקל, וואו די דריי לעבעדיקע נפשות זיינען געלעגן, האָט געשלאָגן אַ ווייסער דאָמף, וואָס פלעגט באַלד פאַרקילט ווערן אין פראסט אויף די ווענט פון געצעלט.

אין דער מלוכה פון טויט האָט זיך געהערט נאָר דאָס שטילע אַטעמען פון די קראַנקע, וואָס זיינען געלעגן רואיק אונטער די פעלן, און אַ שטומער הינטישער וואָיען. דעם הונט, אַ פאַרוואונד דעמן אין אַ געשלעג מיט אַנדערע הינט, האָט דער בעל־הכות אַריינגענומען אין דעם אינווייניקסטן וואַרימען געצעלט און צו שמירנדיק אים מיט אַ קייט, געוואַלט האַלטן, ביז וואָנען די וואונדן וועלן זיך פאַרהיילן.

דער טויט האָט מער ניט ווי מיט דעם שפיץ פון חלף אָנגע־רירט די צוויי, וואָס זיינען פאַרבליבן; האָט צעוואונדעט זייערע לייבער, צעשפאַלטן די הויט און האָט אַ טייל פון זייער בלוט אין ברודנע אייטער פאַרוואַנדלט, וואָס איז גערונען פון די וואונדן און געקלעפט זיך צו די טרוקענע פעלן, וואָס זיינען געלעגן אונטער און איבער זיי.

אַלע אין געצעלט זיינען געווען הונגעריק.

דאָס קינד, וואָס איז געלעגן ביי זיין מוטערס זייט און האָט זיך געמיט אַלץ שטאַרקער צודריקן צו איר פוילנדיקן קערפער, האָט געפילט אַ שאַרפן ווייטיק אונטערן האַרצן. וואָס שטאַרקער דער ווייטיק איז געווען, אַלץ פעסטער האָט ער זיך צו איר צוגעדריקט, אַזוי, אַז די אַפענע וואונדן פון איר קערפער האָבן זיך צוגע־קוועטשט צו זיין שמוציק לייב און די דינע פאַרטריקנטע הויט־לאַך, וואָס זיינען געווען איבערגעצויגן איבער אַנדערע וואונדן, האָבן זיך אַפרייבנדיק צעגעקלעפט צו אים.

דער הונט, פון וועלכן עס זיינען געהאַנגען שטיקלאַד אָפגע־ריסענע פעלן, צוזאַמען מיט פאַסן רויטע פלייש, איז געשטאַנען מיט אַן אָפענעם מויל און געמאַטערט זיך כאַפן דעם ווייסן דאָמף, וואָס האָט געשלאָגן פון די מענשלאַכע מיילער און האָט מיט זשערנע אויגן געקוקט צו די מענשן, אין וועמענס וואונדן עס

האָט זיך אים געוואָלט אַרײַנשטעבן זײַנע צײַנער און מיט אַפּעטיט אַפּבײסן אַ שטיקל פּלײש.

די מוטער, פון וועלכער די מגפה הייז האָט גענומען אַפּפּאַלן, האָט דערפילט אַ ווייטיק אין דעם לײדיקן מאַגן און אַ ווידער טעם אין מויל, וועלכן זי פּלעגט פילן אימער, ווען איר פּלעגט אויסקומען אַ לאַנגע צײַט בלײבן אַז שפּײַן. דער באַוואוסטזײַן פון קינדס הונגער האָט געשאַרפט דעם אײגענעם ווייטיק. אויך דער אַלטער האָט געלײט.

אים האָט די מגפה אַנגערירט ווינציקער פון אַלעמען. דער אַלטער אויסגעמאַטערטער קערפּער, פון וועלכע יאָרן לאַנגער הונגער געהאַט, שלאַפּלאַזיקייט ביים וואַך פון די הירשן, שניידנדיקע צפּונד ווינטן און קניפּנדיקע פרעסט האַבן אַראַפּגעגעסן דאָס פּלײש פון די בײַנער, האָט מנצה געווען דעם טױט.

קײנער האָט זיך ניט געקענט רירן פון אַרט; אַלע זײַנען גע- ווען צוגעבונדן: דער הונט — מיט אַ קײט; די מענשן — מיט יסורים.

דאָס ערשטע וואָס האָט געפונען אַ שטיק אויסצורדיקן זײַנע שמערצן, איז געווען דאָס קלײנע נפּש.

— מאַמע, עסן! — האָט דאָס קינד מיט אַ באַרכלענדיקן קול אַרויסגעשריען זײַן פּאַרלאַנג.

די מוטער האָט געהערט זײַן שטימע. איר געזיכט האָט זיך פּאַרקרימט פון ווייטיק און רחמנות. געענטפּערט האָט דער הונט:

— הרהרהו! — האָט ער זיך פּאַרוואַיעט אין אַ לאַנגן דינעם יאַמער.

נאָך אים האָט זיך אַפּגערופן דער אַלטער. אַ טיף פּאַרשטיקט טער קרעכץ איז לאַנגזאַם אַרויסגעקראַכן פון זײַן ברוסט, האָט זיך אַנגעקלאַפּט אַז די פּעלענע ווענט און איז פּאַרשלאַנגען גע- וואַרן פון דער געדיכטער לופט אין געצעלט.

דער באַוואוסטזײַן איז ביסלאַכווייז געקומען צו די מענשן. ער איז געקומען אויפן חשבון פון די פיזישע קרעפטן. וואָס קלאַר רעד דער פּאַרשטאַנד איז געוואָרן, אַלץ שוואַכער דער קערפּער, אַלץ שאַרפּער דער ווייטיק.

וואָס ווייטער זײַנען די איינוואוינער פון געצעלט, אי מענטש אי חיה, געוואָרן אַלץ אומרויאיקער. דער הונט האָט זיך געריסן צום צווייטן עק פון די נארעם, וואו אַ שטיק פּאַרטריקנטע לע-

בער, מיט וועלכן מען אַרבעט אויס די פעלן, איז געלעגן. וואָס מער די מענשן זיינען צו זיך געקומען, אַלץ האַסטיקער האָט זיך די חיה צום פֿלייש געריסן, כּרי פֿריער פֿון זיי דאָס צו פֿאַרזאַפֿן. די מענשן האָבן באַמערקט דער חיהס ווענדונג און האָבן אויך דערזעען דאָס שוואַרצע שטיק פֿאַרבלוטיקטע לעבער.

מכאָס איז געלעגן געענטער פֿון אַלעמען צום פֿלייש. ווי אַ וואַרים האָט ער זיך גענומען צונויפֿציען און לאַנגזאַם פֿויזן צום פֿלייש. זיינע באַוועגונגען זיינען געווען שוואַך, ער האָט זיך קיים געקענט רירן. נאָר מיט יעדער אַנשטרענגונג איז דער מהלך צום צווייטן עק געוואָרן ווינציקער. באַלד איז שוין דער גאַנצער צע־קנייטשטער קערפֿער אַרויסגעקראַכן פֿון אונטער דעם פעלענעם צורעק און אַ הוילער האָט ער זיך לאַנגזאַם געצויגן, האָט זיך מיט מאַטערניש געשטעלט אויף די קני; אַנשפֿאַרנדיק זיך מיט די שפיציקע שאַרפע עלנבוינגס איז ער ווייטער געקראַכן.

דער הונט האָט פֿאַרשנעלערט זיינע באַוועגונגען. ער האָט אויפֿגעהערט וואַיען און מיט אַ צאַרנדיקן וואַרטשען האָט ער זיך ווילד געוואָרפֿן אין אַלע זייטן, וועלנדיק צושפּרינגען פֿריער פֿאַרן אַלטן צום פֿלייש. זיינע קליינע גלאַנציק־רויטע הונגעריקע אויגן האָבן זיך געוואָרפֿן דאָ אויף דעם אַלטן, דאָ אויף די פֿלייש, און האָט געמאַסטן און געזוכט דעם נאַענטסטן וועג צום ווינקל.

דער אַלטער האָט באַמערקט דעם הונטס־אַנשטרענגונג; אַ שרעק פֿאַר דער חיהס דרייסטקייט איז אים באַפֿאַלן. זעענדיק, אַז דער הונט רייסט זיך אַלץ אויף איין אַרט און ער אַליין ווערט אַלץ געענטער און געענטער צום פֿלייש, האָט זיך זיין מויל פֿאַר־קנייטשט, אַ צאַרנדיקער נקמה־שמיכל האָט זיך אויסגעשפּרייט אויף זיין פנים און וואָס מער זיינע שאַנסן זיינען געוואַקסן, אַלץ מיט מער פֿאַראַכטונג האָט ער געקוקט אויפֿן הונט, אַלץ האַס־טיקער און אויפֿגערענטער האָט זיך דער הונט געוואָרפֿן.

באַלד איז אַ דריטער צום קאַמף צוגעשטאַנען: די מוטער האָט זיך גענומען באַוועגן. ווען זי האָט באַמערקט אויף וויפֿיל דער אַלטער איז געענטער פֿון איר צום פֿלייש, האָט זי ווי אַ שלאַנג גענומען זיך וואַרפֿן מיטן קערפֿער. אַבער דער אונטערשטער טייל קערפֿער האָט ניט געוואַלט פֿאַלגן דעם אויבערשטן; איז איר אַנשטרענגונג אַלץ געוואַקסן, ביז וואַנען זי האָט זיך אויך גענומען רוקן. פֿון מינוט צו מינוט איז איר קריכן געוואָרן שנעלער, באַלד איז איר קאַפֿ געלעגן געבן דעם אַלטנס פּיס. אַנצוויאַגן דעם שטח

וואס האט זי פון אים אָפגעטיילט, האט איינגעשלונגען איר נאָנצן כח. ווייטער האט זי זיך ניט געקענט רוקן. דער אַלטער, אַכער, האט געפויזעט ווייטער. און כדי אָפצושטעלן אים, האָט זי ברייט פאָנאָרדערגעפנט איר מויל און האט אַריינגעשטאַכן אירע שאַר פע ציינער אין דעם אַלטנס פּוס. זיין גאַנצער גוף האט אַ ציטער געטאָן און האט זיך פּלוצלינג אויסגעצויגן איבער דער ליינג פון די נארעם. ביידע זיינען אַ וויילע געבליבן שטיל. דער הונט, דער זענדריק אַז די מענשן זיינען געבליבן ליגן באַוועגלאָז, האט זיך אויך אָפגעשטעלט איבערכאַפן זיינע קרעפטן און לאָזן אַפרוען דעם צוגעשטיקטן האַלז, וועלכן דער רינג האָט ביי יעדן ריס פּאַרווערטס געוואָרגן.

אין געצעלט איז ווייטער געוואָרן שטיל. עס האָט זיך מער ניט געהערט ווי דאָס אַטעמען: שווער און אָנגעשטרענגט — פון די מענשן; האַסטיק און קורץ — פון דער חיה.

אַלע דריי האבן געהיט איינער דעם אַנדערנס באַוועגונג. עס איז געווען גענוג אַז איינער זאָל זיך אַ ריר טאָן, און דער קאַמף זאָל זיך ווייטער באַנייען.

די ערשטע האָט אָנגעפאַנגען די מוטער. זי האָט אויף אַ מאַר מענט אָפגעלאָזן מכאַסעס פּוס און מיט איר גאַנצער קראַפט האָט זי אַ שוואַם געטאָן פאַראַוים און האָט זיך אָנגעכאַפט מיט די ציינער אין דעם אַלטנס היפּט. זי איז ווייטער געבליבן באַוועגן לאָז. אומזיסט האָט זיך דער אַלטער געוואָרפן אין שוידער, וועלנדיק אַרויסרייסן זיין פלייש פון אירע ציין און פּויוז העכער; מיט אַ צעקרימטן מויל און ראַנגלענדיקע הענט האָט ער זיך געריסן פאַראַוים, אַבער די פרוי האָט אים פּעסט צוגעהאַלטן מיט אירע ציין.

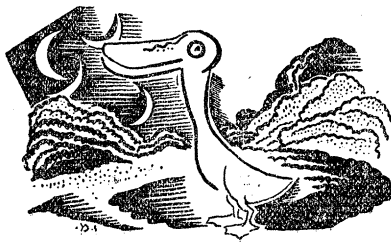
דער הונט, אָפּמעסטנדיק מיט די אויגן דעם שטח פון זיך צום פלייש און צו די צוויי מענשן, האָט אויסגעפונען, אַז ער שטייט נעענטער צו זיי, איידער צום שטיקל פלייש, און האָט זיך גענומען רייסן אין זייער זייט.

די צוויי האָבן באַמערקט די כּונה פון דריטן און האָבן זיך ביידע צוזאַמען, מאַכנדיק שלום אויף אַ מאַמענט, אַרויפגעצויגן זיך העכער. די פרוי האָט פּלוצלינג אַרויסגעשלעפט אירע ציינער פון דעם אַלטנס קערפּער, האָט זיך אַ שפּאַר געטאָן ווייטער און זיך איצט אויסגענלייכט מיט דעם אַלטן. אום צו פאַרהאַלטן אים, האָט זי ווייטער געוואַלט פּרוּכירן איר מאַנעוור, נאָר איצט האָט

דער אלטער זיך שוין געקענט פארטיידיקן פון איר מויל מיט זיינע הענט; איידער זי האט צייט געהאט ווידער זיך אריינבייסן אין זיין פלייש, האט ער זי א כאפ געטאן פארן האלז. זי גענומען שטיקן און איבעריאגן. אבער ווי נאר ער האט אראפגענומען זיינע הענט פון איר האלז, האט זי זיך שוין אויסגעגלייכט מיט אים. נאך א פאר באוועגונגען — און איר האנט איז שוין געווען ניט ווייט פון לעבער. דעם אלטנס קערפער האט זיך גענומען טרייסלען, און ווארפנדיק זיך איז ער געקראכן פאראויס. ווען ביידנס הענט האבן געקענט דערלאנגען די פלייש, האבן זיי זיך אינסטינקטיוו אפגעשטעלט, כדי אַנצוקלייבן קרעפטן פאר דעם לעצטן שריט.

דער הונט האט דערזעען, אז ער האט פארלארן. אַנציענדיק שטייף די דינע קייט, איז ער געבליבן שטיין אָנגעשטרענגט און געהיט די מענשן.

לאַנגזאַם און פאַרזיכטיק האָבן די מענשן געשטרעקט זייערע הענט צום פלייש און האבן עס סוף-כל-סוף דערגרייכט. נאר וועלנדיק אַ כאַפּ טאָן, האָבן זיי עס אַ שטוב געטאָן; דאָס פלייש האָט זיך אַ קייקל געטאָן און איז אַראַפּגעפאַלן פון די נארעם. עס האָט זיך דערהערט אַ הילכיקער טשאַמקע פון דעם הונטס ליפּן. דער לעבער איז שוין געלעגן צווישן זיינע ציינער. ער האָט זיך געזעצט אויף די הינטערשטע פיס און האָט דאָס מיט אַפּער טיט געוואָרפן פון איין יאַסלע צו דער צווייטער. באַלד האָט ער דאָס איינגעשלאָנגען. האָט אַרויסגערוקט זיין לאַנגע רויטע צונג און האָט געקוקט אויף די מענשן, וועלכע זיינען צוריקגעקראָכן אונטער זייערע פעלן —

י. י. שווארץ

(א פארטרעט)

[א]

י. י. שווארץ איז שוין געווען אן אנערקענטער דיכטער ווען
אויך האב זיך מיט אים באקענט. ער איז פאררעכנט געווארן
צווישן די אמאליקע „יונגע“ פאר איינעם פון די בעסטע. ער
האט שוין דאמאלסט געהאט אפגערדוקט א סך לידער.
וואו האב איך שווארצן געזען דאס ערשטע מאל?
דאכט זיך ביי דר. פאקסן אין הויז, וואס האט אין יענער
צייט אויך געשריבן.

וואס איז געווען דער ערשטער איינדרוק?

א הויכער, א שטאלצע פיגור. באנעמונג: באשיידן. א שמייכל-
דיק פנים, לאכנדיקע אויגן, א קאפ מיט שווארצע קרייזעלאך,
וואס זיינען דורכגעווארפן מיט זיידענע פערדים פון שטאל קאליר.
רעדט שטיי, נעלאסן. א גוטער, געמיטלאכער מענש.
ווען שווארץ טרעפט זיך סערשטע מאל מיט א מענשן, לייגט
ער זיך אויף יענעם ניט ארויף מיט דער שווערקייט פון זיין איד.
ער נעמט ניט יענעם אויפן פארהער, גריבלט זיך ניט אין יענעם
פריוואטקייטן, זוכט ניט יענעם צו זאטשמעלן מיט זיינע חכמות,
ווייל זיך ניט גרויסן מיט זיינע פארגאנגענע העלדישקייטן. רעדט
ניט מיט באנייסטערונג... וועגן זיינע אייגענע לידער. — ער רעדט
איבערהויפט זעלטן וועגן ליטעראטור. — ער זוכט ניט צו מאכן
קין איינדרוק. ער איז פשוט, אן אויפריכטיקער מענש.

אבער מענשן וואס זוכן ניט צו מאכן קין איינדרוק מיט
עפעס אומגעוויינלאכעם, ווערן פארזען. דערפאלג אין לעבן האט
דער, וואס מאכט דאס לעבן פאר א טעאטערשפיל און האלט
זיך אין איין מאסקורן. פאר מענשן איז לייכטער צו באנעמען
א געפארבטע מאסקע, ווי אן אמת פנים — פונקט ווי עס איז
לייכטער צו פארשטיין א שוישפילער אויף דער בינע, ווי א מענשן
אין ווירקלאכן לעבן. אן עכטער מענשן איז א מיסטעריע...

מען דארף פיל פארשן ביו מען דערגייט צו אים. מען
דארף זיך פיל גריבלען ביו מען באנעמט דאס אייגנארטיקע אין

י. י. שווארץ

אים. אין דער טיף איז יעדער דיכטער טראגיש. עס איז אָבער שווער צו דערגיין אין וואָס דער טראַגזום באַשטייט, ווען ער איז צוגעדעקט מיט אַזאַ גוטמוטיקייט ווי שוואַרץ באַזיצט. מיר איז דערפאַר געווען שווער צו שרייבן וועגן שוואַרצן. געווען שווער צו דערזען דאָס קרעאַטיווע אין אים. זיין דיכטונג האָט נאָך דאַמאַלסט ניט געגעבן דעם שליסל.

ווען איד האָב געשריבן דאָס בוך: „יונג אמעריקע“, די פּאַר-טרעטן פון אונזערע נייע שרייבער, האָב איד געוואַלט אַז י. י. שוואַרץ זאָל אויך זיין צווישן זיי, ווייל ער איז אויסגעוואַקסן צוזאַמען מיט אונזערע נייע דיכטער אין אמעריקע. איז געווען איינער פון זיי. ער האָט געדרוקט זיינע לידער צוזאַמען מיט זיי אין די זאַמלביכער: „ליטעראַטור“, אין די „שריפטן“, אין דער „נייער היים“, אין „וועלט איין, וועלט אויס“. כמעט אין אַלע אויסגאַבן פון די „יונגע“. איד האָב געהאַט אַ שטאַרקן פאַרלאַנג צו שרייבן וועגן שוואַרצן. אָבער יעדעס מאָל, ווען איד האָב גע-נומען טראַכטן וועגן אים, איז מיין פאַנטאַזיע געוואָרן ליידיק... עס האָט געפֿעלט אַז אינטערעסאַנטער מאַטיוו, אַ נייער ציטער,

וואס זאל אנרעגן מיין געמיט צו קענען אים איינפאסן אין א פארטרעט. ער האט שוין, דאכט זיך, געהאט געשריבן וואוילע לידער, אבער זיי האבן ניט געמאכט קיין טיפן איינדרוק. ניט גע-וועקט קיין באגייסטערונג, זיינען געווען פאעטישע לידער, וועל-כע מען האט געקענט דרוקן אין אלע אויסגאבן, ענלאך צו אלע גוטע לידער אין דער וועלט, אבער קיין נייעם רייך האבן זיי ניט געהאט.

אט איז א ליד, וואס איז געווען געדרוקט אין „דאס נייע לעבן“. סאיז א מוסטער פון זיין אמאליקן שרייבן:

ראזן, נארציסן און ליליען —
גאט, וויפיל שיינקייט און גלאנץ!
פלעכטן עם מחנות מלאכים,
ליכטיקער גאט, דיר א קראנץ?
ספליסן די הימלען מיט בלוי-שוין,
סמרינקט זיך די ערד אין פראכט,
גאט קוקט אראפ אויף זיין וועלט
גליקלאך, צופרידן און לאכט.

שרייבן קריטיק וועגן אועלכע אויפגעבלאזענע פאעטישקייטן, וואס דערמאנען אן דער באנאלער בוד-פאעזיע, איז ניט געווען מעגלאך. ווידער זיך אוועקזעצן פארפאסן א קריטיק אן באגייט-טערונג, איז אן ארבעט פאר א צייטונג-שרייבער, פאר די וואס שרייבן בלויז מיטן מח און מיט דער פערער. „יונג אמעריקע“ האב איד געשריבן מיט א געפיל, ווי מען שרייבט ליבע-בריה, אדער לידער. מיך האבן פארבאפט די שרייבער, וועלכע האבן מיך אינ-ספירירט ביז רעליגיעזיטעט.

ווען „יונג אמעריקע“ איז דערשינען, איז וועגן דעם בוך גע-ווארן א נארישער טומל. טייל האבן געזאגט שטעכווערטלאך, איי-ניקע האבן פראסט אידישלאך געזידלט. איד האב געהאלטן, אן מען דארף אלץ פארשווייגן. קעגן אינטעליגענטע בארוארן איז ניטא קיין אנדער מיטל. מיט שווארצן האב איד זיך גאנץ אפט געווען. ער האט מיך באגענגט מיט דעם זעלבן גוט-ברודערלאכן שמייכל ווי שטענדיק. זיין באנעמונג איז דער הינזיכט איז געווען אנדערש ווי די באנעמונג פון די מיינסטע קאלעגן. די אנדערע האבן מיך געיאדערט, פארוואס איד האב געשריבן וועגן אועלכע טאלאנטלאזע שרייבער ווי: איגנאטאו, ראבאי, אפאטאשו, ראל-

ניס, משה נאָדיר און לייוויק. געענדיקט האָבן זיי מיט אַ טענה: פאַרוואָס איד האָב ניט אויסגענוצט די געלעגנהייט און געשריבן וועגן אַזעלכע „זשעניען“ ווי זיי —

שוואַרץ האָט געהאַט די אינערלאַכע פיינקייט און טאַקט, ניט נאַריש צו מאַכן זיך אויף אַזאַ אופן. ער האָט מיר קיינמאַל ניט געגעבן קיין אַנצוהערענישן. קיינמאַל ניט אַרויסגעשטעלט קיין פּרעטענזיע.

אַמאַל זיינען מיר געווען צוזאַמען אויף אַ באַנקעט. פונקט איז אונז אויסגעקומען צו זיצן איינער לעבן אַנדערן.

ווען מען האָט שוין געהאַט דערפרישט דאָס האַרץ און די פלעשלאַך זיינען שוין געווען ליידיק ווי שלעכטע לידער, — האָט מיר י. י. שוואַרץ שטילערהייט איינגערוימט:
— שטיינבערג, פאַרוואָס האָט איר וועגן מיר ניט געשריבן איז אייער בוך „יונג אמעריקע“? פאַרוואָס האָט איר מיר פאַרש—

איד געדענק ניט, וואָס איד האָב אים געענטפערט. אָבער איד געדענק דעם אופן ווי שוואַרץ האָט מיר געפרעגט, וואָס פאַר אַ טיפן איינדרוק זיין פרעגן האָט אויף מיר געמאַכט. זיין טאָן איז געווען אַזוי שטיל און צאַרט. אַט די איינפאַכע פּראַגע איז געווען כאַראַקטעריסטיש פאַרן דיכטער שוואַרץ. אַמאַל דערקענט מען ניט אַ מענשן אַזויפיל לויט זיין באַהויפטן, ווי דורך זיין פרעגן. אין זיין פרעגן איז געווען אַזאַ רואיקייט און איינפאַכקייט, אַזאַ ליבע אינטימיטעט, אַז איד האָב אין יענעם מאַמענט דערפילט דאָס פיינע געמיט פון דעם דיכטער.

י. י. שוואַרץ האָט אין זיך אַזאַ נאַטירלאַך געזונטע רואיקייט, וואָס קיינער פון אונזערע אַנדערע שרייבער פאַרמאָגן ניט. ער האָט די רואיקייט פון אַ בויב, וואָס האָט זיינע וואַרצלען פעסט אין דער ערד. דערפאַר קאָן ער זיין אַן עפיקער, ווייל ער נעמט אַלץ מיט אַ גאַנץ געמיט. פאַר עפישער פאַעזיע איז נויטיק רואי-קייט, גאַנצקייט, סינטעטישקייט און אַביעקטיווער בליק.

שוואַרץ קוקט אויף אַלץ מיט אַ פאַרגעבנדיקן שמייכל. ווייל דאָס וואָס איז, קען דאָך שוין אַנדערש ניט זיין — צו וואָס זיך ערנערן? דער שטאַרקסטער טראַגיום ווערט ביי אים געמילדערט דורך זיין געזונטן הומאָר. טראַגעדיע היינגט אויך אַ סך אַפּ פון אונזער באַציאונג... גייענדיק איבער די ניו יאָרקער גאַסן, זאָגט צו מיר שוואַרץ:

— עם איז דא גענוג שיינקייט אויף דער וועלט. מען דאַרף נאָר האַבן ליכטיקע אויגן זי צו דערזען.
— שוואַרץ, — זאָג איד, — פאַרוואָס פיל אידן ווי די גאַנצע וועלט וואַלט געווען בלוז פון אומזיניקן שטויב? אַנדערע שטויבן דרייען זיך ווי אין אַ ווירבל, ווי אין אַ חלום... און איד? קראַנקער שטויב — וואַרף זיך פון פיין און פאַרצווייפלונג —

— אונז אידן איז ערגער פון אַלע אַנדערע מענשן, — ענטפערט שוואַרץ. — מיר זיינען געבוירן געוואָרן אונטער שלעכטע אומ-שטענדן. אַ שלעכטע דערציאונג, שלעכטע זיטן, געלערנט אונז אַבערגלויבנס, ניט צוגעגרייט אונז פאַרן לעבן, ניט אַנטוויקלט אונזערע לעבנס־פּיאַיקייטן. צו דעם אַלעם זיינען מיר געבוירן אידן... און עס איז שווער צו זיין אַ איד — — — אַבער אין דער וועלט איז דאָ שיינקייט, שטיינבערג! אפילו אין דעם גרויסן וואַנזיניקן ניו יאָרק איז דאָ שיינקייט.

— וואו זעט איר שיינקייט? — פּרעג איד. — עם פאַרט דער „על“ — פול מיט זשאַווער און ניפּט. איז דאָס שיינקייט?
שלאַנט מיר שוואַרץ איבער:

— שיינקייט איז אויבנאויפיק... אז מען נעמט זיך גראַבן טיף געפינט מען בלוז כאַאָס... דערפאַר איז אַ טעות זיך פיל צו גריבלען. דאָס איז אַ שלעכטע אידישע טבע. וואָס טיפּער אַ מענש איה, אַלץ ווייניקער זוכט ער טיפּקייט... פלאַכע מענשן זוכן טיפּקייטן, ווייל זיי פאַרשטייען ניט דעם ווערט פון שיינ־קייט... דער קלוגער מענש באַנוגענט זיך בלוז מיט דער שיינקייט וואָס איז פון אויבן.

ער האָט אַנגעוויזן אויף דער ברוקלינער בריק און געזאָגט, אז זי זעט אויס ווי אַ גרויסע שטאַלענע האַרף, די גרויסע שטאַט שאַפט אַ נייע שיינקייט, וועלכע וועט ערשט באַגריפן ווערן אין דער צוקונפּט.

שוואַרץ איז אַ טאַלאַנטפולער באַאָבאַכטער. זיין כח צו זען לעבן איז פלאַסטישע פאַרמען, האָט מעגלאַך געמאַכט די באַשאַפונג פון זיינע נייע גרויסע פאַעמען. אין שוואַרצ'ס לעצטע פאַעטישע ווערק זען מיר אַ נייעם אופן פון שאַפן אין דער אידישער פאַעזיע. שוואַרץ איז אין די לעצטע יאָרן צוגעגאַנגען צו אַ פרישן קוואַל. ער האָט זיך באַנייט.

שוואַרץ טראַגט אַריין אין דער אידישער דיכטונג געשטאַלטן און כאַראַקטערן. ביז אים איז די אידישע פאַעזיע מייסטנס באַ-

שטאַנען פון אַלעגאָריען, סימבאָלן, שטימונגען, בילדער, און טייל-מאל אַפּאָרזימען. שוואַרץ פירט אַרויס אין זיינע פּאַעמען גאַנצע מענשן, מיט זייער טראַגיש-קאַמישן לעבן אויף דער ערד. אין פּראָזאָ זע אין דאָס שילדערן גאַנצע געשטאַלטן קיין נייעס ניט. אַבער אין דער פּאַעזיע איז דאָס פּריש. איבערהויפּט אין איריש. און נאָך מער, ווען דאָס ווערט געטאָן מיט עכטן טאַלאַנט.

שוואַרץ האָט ערשט אַנטפּלעקט זיין גרויסן טאַלאַנט, ווען ער האָט דערזען זיינע נעגער-העלדן. זיין עפישער כח האָט געדרימלט אין אים. די נייע סביבה פון קענטאַקי האָט אויפגעוועקט זיין עפישע קראַפט, פּרייגעמאַכט זיין קרעאַטיוון בליק, וואָס איז געדווען פאַרבלענדעט מיט די ליטעראַריש-טראַדיציאָנעלע פּאַעטיש-קייטן. פון דעם ליד וואו „מחנות מלאכים פלעכטן דעם ליכטיקן גאָט אַ קראַנץ“, ביז זיין מייסטערהאַפּטע פּאַעמע: „דוּשאַרדזש וואַשינגטן“, איז אַ ווייטער שפּרונג, אַזוי ווייט ווי פון דער העברעאיש-הימלישער מליצה, ביז די פעטע אמעריקאַנער פּרוי-ריס.

מיט שוואַרצן איז געשען אַ וואונדער. דער וואונדער פון אַ נייגעכורט. מיט זיין אויפגעוואַכטן כח האָט ער רייכער געמאַכט די אירישע פּאַעזיע מיט עטלעכע גרויסע ווערק, וואָס וועלן בלייבן קינסטלערישע מאָנומענטן אין דער אירישער דיכטונג, און מיט דער צייט וועט מען זיי אַריבערטראַגן אין דער וועלט-דיכטונג. מען מעג אויך צוגעבן: שוואַרצס פּאַעמען פונם נעגער-לעבן האָבן אויך רייכער געמאַכט די וועלט-פּאַעזיע.

[ב]

אין שוואַרצס ערשטע לידער האָט מען שוין געפילט געזונט-קייט און עפישן כח צו מאַלן די שטאַרקייט און שיינקייט פון דער נאַטור. שוואַרץ האָט ניט ווי אונזערע עלטערע דיכטער אויף-געפאַסט די נאַטור סינטעטיש, לויט אַלגעמיינע פאַרטיקע באַגריפן און ווערטער, אין באַגריפן וועלכע זיינען מיט פאַרשידענע וואַ-ריאַנטן איבערגענוצט געוואָרן כמעט אין אַלע לידער. די נאַ-טור האָט זיך ביי זיי שטענדיק אויסגעדריקט אין די שאַבלאַנע ווערטער: וואַלד, פעלד, הימל, שטערן, זון, ים, בויער און גראָזן. שוואַרץ האָט שוין געזען די נאַטור אַ נ א ל י ט י ש, יעדע ערשיינונג ב א ז ו נ ד ע ר. אַלץ אין דער נאַטור האָט ביי אים

אן אינדיווידועל לעבן. וועגן אלץ דערציילט ער מיט א שטיק
רואיק געמיט:

אין די גארבן גאלדענע טריקנט זיך די שפע
פון נייע פרישע שמעקנדיקע ברויטן.
עס טרוקענען אין זון די געלע קירבעס,
און שוואַרצע טרויבן קרויזלען זיך אויף פלויטן.

אין זיין קינסטלעריש צוגיין צו דער נאטור איז באשטאנען
זיין ניקייט און פרישקייט. אין גרונט אבער איז ער קיין אינג
ארטיקער ליריקער ניט געווען. זיין ליריום איז געווען אן אביעקט
טיווער. ניט קיין אינטים אינערלאכער. קיין נייע גייסטיקע די
מענסיעס האט ער ניט אנטפלעקט. אים האט צופיל באוויקט
דאס געוועזענע, דאס אלטע פארהייליקטע. דערפאר איז זיין טאן
א „טראַדיציאָנעלער“, א צו-אידישלאַכער.

שוואַרצס אמתער כח האט דערוואכט ווען ער איז אוועק פון
דער אידישער סביבה און דערוען מיט זיינע אויגן א ניי פריש
לעבן. ער האט גענומען — ניט זינגען — נאר דערציילן וואס ער
האט געזען און געהערט.

ער האט געזען דאס רייע, ברוטאלע לעבן, וואס גלאנצט פון
אויבן מיט אלערליי פארבן. אינעווייניק ברעכט עס זיך, רייסט
זיך, פירט צו אומגליק, פארניכטונג און טויט...

שוואַרץ ניט זיך ניט אפ מיט די טיפע פסיכישע קאטאסט
ראפן. פון זיינע פאעמען שרייט ארויס דער פרימיטיווער געוואלד
פון די בלוטן. שוואַרץ ניט אונז די טראַגעדיע פון לייב... דאס
פאטאלע פון דעם עלעמענטארן לעבן. דאס לייב בליט אויף, די
נערוון גלוסטן, דאס בלוט ברענט — און דער בייזער צופאל לעשט
אויס דאס בלוט, צערייסט די נערוון, צעקרישלט דאס לייב — און
דער אייביקער גארנישט, דער טויט, שלינגט אלץ איין...

עס וואַקסט אויס א קינד מיט רונדע רויטע בעקלאך, מיט
ליכטיקע אויגעלאך און ווייסע פערלדיקע ציינדלאך — מיט דעם
איינציקן צוועק: עס זאל דערנאך פיין פארוועלסן...

„דזשאַן“, איינער פון שוואַרצס שוואַרצע העלדן, איז א יונג
גער שטארקער נעגער, מיט געזונטע אינסטינקטן, וואס די ציוויל
ליזאציע האט נאך ניט געקענט פארדארבן, מיט אן אומענדלאכן
דראַנג צום לעבן. זיין איינציקע זינד איז, וואס ער וויל אויסלעבן
דעם כח וואס איז אים געגעבן געוואָרן פון — ווער ווייס פון

וועמען? דאס פאטאלע איז, וואס לעבן קעמפט קעגן לעבן, ווידער שפרעכט זיך אליין... פארניכט זיך אליין... דאס איז די טראגישע קאנטרידיקציע פון דער באשאפונג... דו שאן טוט בלויז דאס, וואס דער לעבנס-אינסטינקט טרייבט אים צו טאן... און ער ווערט דערפאר באשטראפט מיטן טויט... די אומבאהאלפנקייט פון דעם מענשן! דאס לעבן האט ראמען. דער מענשן מוז אין די באגרעניצטע טעראמען אויסדורדן זיין לעבן... פאסט ער זיך צו, לעבט ער ניט לויט זיין ווילן. פאסט ער זיך ניט צו, קומט א קאטאסטראפע. פון שווארצע געמיטלאכע אידיליעס ליארעמט ארויס די פאלטאליטעט פון דעם לעבנס-אומזין. ווי שוין דער לעבנס-טאנץ זאל ניט זיין, דער קלימאקס איז אלעמאל א טראגישער. ווייל נאך דעם שענסטן לעבן קומט דער מיאוסער טויט...

שווארצן אליין איז אפשר ניט באוואוסט, מיט וואס פאר א שטארקע שטים ער האט באשאנקן זיינע פאעמען. ער זוכט דעם פיינלאכן לעבנסגעשריי צו פארשטיקן מיט אלערליי פארגעניגנס, פארדעקן מיט שיינע רייד, פארבלענדן מיט פארביקע בילדער, פארהלומן מיט זיסע אילוזיעס, און ווייזן ווי רייד, ווי פילפארביק, ווי אינטערעסאנט דאס לעבן איז. אבער עס געלינגט אים ניט. דאס אומגליק לויערט אין סאמע הארץ פון לעבן, ווי א גיפטיקער ווארם אין אן עפל. און ווי דינאמיט רייסט אויף א בארג, אזוי רייסט אויף דאס אומפארמיידלאך-טראגישע אלע אונזערע ווער-טערגעביידן, אלע זיסע אילוזיעס און ווייזט אונז דעם אפגרונט פון טויט... אינגאנצן פארדעקן דעם טראגישן אפגרונט האט ער געוואלט אין זיין לאנגער פאעמע „נייע ערד“, אבער די פאעמע, כאטש זי האט דא און דארט גוטע שטעלן, איז די שוואכסטע אין בוך. ווייל דאס לעבן איז דארט ניט געגעבן ריין מענשלאך, נאר פארליישט מיט טראדיציעס און צוגעפוצט מיט אידישלאכן גלויבן, מיט דעם באקאנטן צוזאג: „וואס מיר זיינען, זיינען מיר, אבער אידן זיינען מיר“. עס פעלט אין איר די אינטענסיוויטעט פון דעם קינסטלער וואס מען פילט אין די פאעמען פון דעם נעגער לעבן, וועלכע ער האט פריער געשריבן. אין דער „נייער ערד“ האט ער, ווייזט אויס, שוין זיך אליין נאכגעמאכט...

[ג]

די פראגע דארף ניט זיין, צי שווארצע פאעמען שפילגען אפ דאס אמעריקאנער לעבן, נאר צי איז דאס קונסט, פאעזיע...

אוראי זענען שוואַרצם פּאַעמען פּאַעזיע, אפילו ווען עס געפינט זיך אין זיי שטעלן וואָס קלינגען ווי פשוטע פּראָזע. אין פּאַרעם איז ער אונטער דעם איינפלוס פון אייזלאַנדס פּאַעמע „טאַרנאוּ“. די פּאַרעם איז ניט קיין לייכטע. עס איז לייכט דורך איר אַריינצופאַלן אין געוויינלאַכע פּראָזע. די פּאַרעם ווערט פּאַעטיש דורך בילדלאַכקייט און קאַנצענטרירטקייט. אין שוואַרצם „נייע ערד“ פילט זיך צעצויגנקייט, הגם בילדלאַכקייט איז פּאַראַן. דערפאַר דאַרט וואו עס פעלט אויס דאָס בילד, איז די פּאַעזיע זייער מאַנער. צום מוסטער:

זי איז געווען רעליגיעז געשטימט
און יעדן זונטיק פרי פלעגט זי אַוועק
אין קירך אַריין — און קומענדיק צוריק
מיט פייכטע גרויסע גלאַנצענדיקע אויגן,
פלעגט זי אים איבערגעבן שנעל, באַגניסטערט,
דעם פאַסטאַרס פרישע רעדע אין דער קירך,
און זוי זי איז גערירט געווען פון אַ געדאַנק,
זי פלעגט אים מוסרן גאַנץ אַפּט, למאי
ער איז אַזוי צום גלויבן גלייכגילטיק:
ווי קען אַ מענש דען לעבן אָן אַ גאַט?

דאַרט וואו סאיז דאָ בילדער־רייכקייט, דערפילט מען באַלד
דאָס אוממיטלבאַרע לעבן, וואָס ראַדיאירט מיט וואַרימקייט, מיט
עכטן געפיל, מיט פּאַעזיע:

אין הויז הויבט אָן צו הויכן מיט דער היים:
די קינדער זיינען היימיש אויסגעצוואַנגן,
דער גראַבער טיש באַקומט אַ יום־טובדיקע צורה:
ער שטראַלט אַראָפּ מיט דעם געפרעסמן טישמוך,
פון אונטער דער געשטיקטער הנעוודיקער שאל
קוקט צנועהדיק אַרויס אַ זייט, אַ שפיץ
פון די געפלאַכטענע פאַרברוינטע חלות,
די לייכטער גלאַנצן האַפּערדיק, געבענשט,
און לויכטן אין די באַבעס גוטע אויגן.
דאָס טייטש־חומש ליגט האַרציק אויסגעליינט
צעעפנט שפּילעוודיק אויף אַלע צאַצקעס
און סשמעקט דער ריח פון די שאַרפע פיש
געפעערט און געווירצט אין גאַנצן הויז.

און סליגן נאך די לעצטע קוילן אויף דער קיך
און דעקן גרוי מיט אש די שווארצע טעפלאך.

שווארץ האט אין דער לאנגער פאעמע געוואלט געבן דאס
רעאלע אידישע לעבן אין אמעריקע, מיט א סך אידישקייט. איז
ביי אים ארויסגעקומען ווייניק לעבן און צופיל אידישקייט... ער
האט אונז געוואלט שילדערן א גאנצן אידישן דור מיט אלע אידי-
שע טראדיציעס, מיט די צוגעקומענע צווייגן פון דעם אמערי-
קאנער לעבן.

דאס וואס אפאטאשו האט געטאן מיט די „פילישע וועלדער“,
האט שווארץ געטאן מיט דער „נייער ערד“ פון קענטאקי. אבער
ביידע ווערק זיינען, איז קינסטלערישן זין, ניט שטארק געלונגען.
אפאטאשו האט גענומען דאס לעבן פון דער אלטער היים, פון
ד ר ו י ס ן — א פארגאנגען לעבן, וואס איז אים ניט שטארק
אנגעגאנגען, איז א טיפן זין... מיטן געדאנק האט ער זיך פרוי-
ברט סונעסטירן, אז עס גייט אים אן — אבער זיין אומבאוואוס-
טער איד איז געווען גלייכגילטיק דערצו. זיין ציל איז געווען
צו געבן די לייענער אינטערעסאנטן שטאף...

דאס ענלאכע האט שווארץ געטאן מיטן אידישן אמעריקע.
ער האט אונז געוויזן דאס נייע אידישע לעבן אביעקטיוו, אבער
ניט אין דער טיף... ווייל אויך שווארצן איז דער דרויסנדיקער
לעבן ניט שטארק אנגעגאנגען — און וואס עס גייט ניט שטארק
אז דעם קינסטלער, גייט אונז אויך ניט שטארק אן... דא קען ניט
זיין קיין תירוץ: שולדיק איז דאס אמעריקאנער אידיש לעבן,
וואס איז נאך אזוי אויבנאויפיק, ניט איינגעפונדעוועט. האט דאך
ראבאי געשריבן וועגן דעם היגן אידישן לעבן, פונדעסטוועגן קען
מען ניט זאגן, אז ער האט בלויז אנגעריירט פון דרויסן. ביי רא-
באין פילן מיר דעם שטילן קוואל וואס שטראמט אונטער אלע
זיינע דרויסנדיקע שילדערונגען. ביי ראבאין איז דא טיפקייט,
עכטער ליריום. אלץ וואס ער שרייבט גליט ארויס פון זיין אייגן
בלוט. ביי אים דערציילט ניט בלויז די צונג וואס דאס אויג האט
געזען, נאך ער אנטפלעקט פאר אונז די סודות וואס דאס הארץ
האט דורכגעפילט... ער האט דעם ט א ל א נ ט צ ו ז י י ן
א י נ ט י ס . . .

איז דאס ניט מערקווירדיק? ראבאי שרייבט פראזע, פילט
מען אפט אז עס איז פאעזיע; שווארץ שרייבט פאעזיע, פילט
מען טיילמאל אז סאיז פראזע...

שוואַרצן אינטערעסירט ניט דאָס קאָמפּליצירטע, דאָס פּסי-
כאלאָגיש פּאַרפּלאַנטערטע אין דעם מענשן; די ניוואַנסן פּון דער
נשמה נייט ער פּאַרביי, דאָס וואָס איז צוגעדעקט מיט דעם אַטלעס
פּון דער אידישער טראַדיציע, אָדער דאָס וואָס איז אינגאַנצן צע-
בראַכן, דאָס דערזעט ער. אים אינטערעסירט דאָס וואָס איז לייכט
אויפצוכאַפּן מיט געוויינלאַכע שפּראַך־מיטלען. דער וואונדער פּון
קינסטלעריש ראַפינירטן סטיל איז אים פּרעמד. זיין שפּראַך איז
צופאַלקסטימלאַך, צווייניק געלייטערט. ער נעמט די שפּראַך
שוין אַ פּאַרטיקע, אין אירע פּאַרגליווערטע פּאַרמען. אין זיין גאַנץ
שאַפּן פּעלט דאָס רייז פּערזענלאַכע — דאָס פּערזענ-
לאַכע פּון אַן אייגנאַרטיקע פּערזענלאַכקייט... איז צו־ליטעראַריש...
אַנטפּלעקט קיינמאַל ניט דאָס אינטים פּאַרבאַרגענע. ווי דאָס טוט
ראַלניק. ער שעפּט מער פּון זיין באַוואוסטזיין ווי פּון זיין אומ-
באַוואוסטזיין... דאָס וואַרט אינטימיטעט איז שווער אַנצואווענדן
אפילו אויף זיינע בעסטע לידער, ווייל אים אליין פילט מען ווייניק
אונטער די ווערטער. אפילו אין זיינע גוטע לירישע לידער איז
ער אַלעמאַל דער „דיכטער“ — דער מענש פּון אַלע שעה באַווייזט
זיך אין זיי קיינמאַל ניט. ער פּאַרראַט זיך ניט מיט קיין שוואַכ-
קייט, מיט אַן אומפּאַרויכטיק וואַרט. איז שטענדיק דער באַלעך
באַטישער, שיינער איד. רעוואַלטירט ניט קעגן דער אַרדנונג, האַט
ניט קיין טענות קעגן דער אומערעכטיקייט פּון מענשן, און שעלט
ניט די באַשאַפונג.

[ד]

י. י. שוואַרץ איז פּון די דיכטער, וואָס גיבן דעם לעזער ניט
קיין געלעגנהייט צו שאַפּן ביים לייענען. ער גיט די ליטעראַרישע
שפּיזן אזוי צעקאַכט, אַז דער לייענער דאַרף שוין ניט קיין ציין... נאָר
גוטע דיכטונג מאַכט דעם לעזער דיכטן ביים לייענען... שוואַרץ
שלעפּערט איין דעם לייענערס פּאַנטאַזיע. ער מאַכט דעם אייני-
דרוק, ווי ער וואַלט דערציילט אַלץ — און נאָר מער, צופיל...
שוואַרץ ווייזט ניט אַרויס צו קיין זאַך אַז עקסטרעמע באַ-
ציאונג. ער האַט אַלץ ליב, ווייל ער האַט קיין זאַך ניט צו־שטאַרק
ליב און פיינט... אים פּעלט די שטאַרקייט פּון איבערגיין פּון איין
געפיל צום צווייטן. ניטאָ איז זיין ליד קיין קרעסצענדאָ. דערפּאַר
איז זיין שרייבן טיילווייז מאַנאַטאָן. ער האַט אפילו ניט געפילט
די נויטווענדיקייט צו בייטן די פּאַרעם אין זיין לאַנגער פּאַעמע

„נייע ערד“. אלץ איז דארט דערציילט אין איין טאָן און איין ריטם. וועגן שטארבן דערציילט ער אין דעם זעלבן נעמיטלאַכן ריטם ווי וועגן עפענען אַ קראָם. ווי אַביעקטיוו, ווי פינקטלאַך ער באַשרייבט אַ מצבה:

איין האַלבער שטיין פון אַלמער ביים צוקאַפּנס
איז שוין געווען פאַרשריבן, אויסגעהאַקט,
מיט אותיות גאַלדענע; די צווייטע העלפּט
איז גלאַט געווען און גלאַנציק און פאַלירט,
און פריילאָך זיך געבימט מיט קאַליר
פון גראַז און בוים און זונענליכט און שאַטן,
און האַט געוואַרט אויף יענעם אומבאַוואוסטן מאַן,
ווען סוועלן די מצבה-קריצער קומען
און אויסהאַקן אין שטיין אַ נייעם נאַמען...

אַ טייל פון שוואַרצם שרייבן באַשטייט פון בלוין נאַקעט באַשרי
בענע פאַקטן, פון וואָס די פלאַכע לייענער האָבן אַזא הנאה, און
וואָס קען פאַר עכטער פאַעזיע ניט גערעכנט ווערן... אמתע פאַע
זיע פאַראינערלאַכט דאָס דרויסנדיקע פון דער וועלט. ביי שוואַרצן
טרעפט דאָס פאַרקערטע.

שוואַרצן פעלט אויך די שטאַרקייט פון דעם קריטישן זין,
וואָס יעדער באַדייטנדער דיכטער באַזיצט. ער באַווייזט דאָס דער
מיט, וואָס ער הויבט אַן זיין בוך „קענטאַסי“ מיט אַ שנירל פאַע
טישע פערל, וואָס זיינען אַזוי באַנאַל, ווי אַ פּאַע ט י ש ע
זיסקייטן וואָס מען געפינט אין די ביכלאַך — ווען מען זאָל זיי
לייענען, קען מען קריגן די צוקערקראַנקייט.
די ערשטע פערל:

ליב איך די ערד אויף וועלכע איך טרעט —

אַ דענקענדיקער מענש מיט אַ קריטישן חוש, איז סקעפטיש
צו אַזא באַהויפטונג. אַ דיכטער קען ניט ליב האָבן דאָס, אויף
וואָס ער „טרעט“ — אַזעלכע ליבעס זיינען פאַרדעכטיק — ווער
טער ווערן מיסברויכט. אַ דיכטער דאַרף זיך שטאַרק היטן דער
פאַר, די גרעסטע מעלה פון אַן עכטן דיכטער איז: אַ ו י פ ר י כ
ט י ק י ט. שוואַרץ זינדיקט קעגן דעם. דערפאַר לאַזט ער זיך
פאַרפירן פון דער אַנגענומענער ליטעראַריש שאַבלאַנזיורטער ראַד
מאַנטיק, וועלכע קען ניט פאַרטראַגן דאָס ליכט פון אויפריכטיקער
קריטיק.

נאכדעם ווי ער האט זיך דערקלערט אין ליבע צו דער ערד.
קומען אזעלכע סאכארין-שורות:

מידלישע ערד, אזוי נאכגעביק, מילד,

קושט מיינע טריט מיט איר גראָז און זי קילט.

סענטימענטאלע ליינער פון דער פאטענטירטער דיכטונג
וועלן דאס אננעמען פאר פיינע פאָעזיע. אבער מיר האָבן די „מיד-
לישע ערד“ שוין געזען אין א סך ביכער. אין דער אידישער איר
בערזעצונג קלינגט עס ניט גוט. וועגן דעם וואָס די ערד קושט
זיינע טריט — ווען דער קריטישער זין זאָל זיך אפילו ניט אַרײַני-
מישו, ווערן מיר אויך דערפון ניט רייכער. ווייל אונטער די ווער-
טער פילן מיר ניט קיין עכטן געפיל, נאָר געמאכטע סענטימענט-
טאָליטעט... דאָס ליד איבערצייגט ניט... ווען אַ דיכטער זאָגט
אונז עפעס וואָס איז עכט, וואָס ער האָט אַליין דורכגעלעבט,
וירקט עס ווי אַ לעבעדיק וועזן, ווי אַ טאַט...

דערנאָך קומען די באַרימטע פּאָעטישע ווינטעלאַד, וואָס
„גלעטן מיין באַק“, און ער פאַרענדיקט:

„כוויים, סאיז די ערד ניט פאַרהייליקט מיט בלוט —
סליגט ערגיץ אַנדערש מיין טאַטע און רומ.
אַבער מיין קינד פון איר ערד איז אַ שטיק,
לויכט אין איר ליכט (?) און איז
באַגליקט פון איר גליק...“

ביי שוואַרצן האָט די ערד נאָר ליכט... און זיין קינד ווערט
באַגליקט פון איר גליק.

אַ שייַן וואָרט „גליק“! ווי מוזיקאַליש עס קלינגט צום גראָם!
נאָר היינט האָט אַן אויטאָמאָביל איבערגעפאַרן אַ קינד און עס
געמאַכט פאַר אַן אייביקע קאַליקע. ביים ראַג גאַס זיצט אַ מאַן
מיט אָפּגעזעגטע פיס, סיי ווען עס איז הייס, סיי ווען עס איז
אַ פראַסט, זינגט ער מיט אַ הייזעריקע שטימע דאָס ליד פון גליק.
אויף אַ שוועל פון אַ פאַרמאַכטער קראַם טוליעט זיך שפּעט ביי-
נאַכט אַן אַלטע פראַסטיטוטקע, זוכט זיך באַשיצן פון רעגן — פון
גליק. אין די שפיטאַלן ליגן צעשניטענע, צעווייטאַקטע, און
זיי קרעכצן אַלע אויס דאָס זיסע ליד פון דער ערד, דאָס פאַר-
שאַלטענע ליד פון גליק! אין די טורמעס ליגן פאַראורטיילטע מיט
פאַרקריצטע ציין און פאַרקלעמטע נשמות און דערשטיקן אין זיך
דאָס ליד פון לעבן, — דאָס שאַבלאַן אויסגעטראַכטע ליד פון גליק...

אין די פאבריקן זיינען אריינגעשרויפט מיליאנען שקלאפן, וואָס גרילצען אויס מיט מיליאנען מאַשינען דאָס ליד פון זייער פאָר שאַלטן לעבן, דאָס ליד פון גליק, פון ניט זען די זון, פון ניט אַטעמען די ריינע לופט פון די וועלדער, — דאָס גליק פון ווערן מאַשינען... ביינאַכט אויף די נעלעגערס ליגן מיליאנען אומרויאיקע הערצער וואָס קענען ניט שלאָפן — זיי זיפצן אויס אין דער שטיל־קייט פון דער נאַכט דאָס ליד פון גליק — זייער אַנטווישונג... און וויפיל איינזאַמע פאַרבלאַנדזשעטע דרייען זיך אַרום אויף דער גליקלאַכער ערד, וואָס האָבן ניט געוואָלט פאַרקויפן זייערע הענט און זייערע נשמות פאַר ברויט מיט קליידער? זיי מורמלען אויס אין דער שטיל דאָס ליד פון זייער גליק — פון זייער פאַרשפּילט לעבן...

אַ געקרייציקטע ווערטער! אַ הייליקער שאַבלאַן! אפילו דיכ־טער קענט איר פאַרבלענדן...

שוואַרץ האָט זיך אפילו איצט נאָך ניט באַפרייט פון די זיסע פּאַעטישקייטן... ער מאַכט פון זיי אַן אויסשטעלונג אין זיין בוך. אפילו דאָס ליד „בלו גרעז“ עכאַט מיט די קלאַנגען פון די שוין לאַנג אַנערקענטע פּאַעטיזירונגען. אויב ניט, ווי וואָלט ער אַראַפּטירט אַזאַ פרעמד דייטשעס וואָרט, ווי „מאַלשטראָם“?

נאָך מער: ווי קען ער, אַלס דיכטער, וואָס דאַרף האָבן אויפ־ריכטיקע, אינטימע באַציאונג צו זאַכן, רעדן אַזוי אַנוועלטעניג? זאַגן, אַז ער האָט „זיך אויסגעלערנט ליבן (ליבן קען מען זיך אויסלערנען?) דעם גרויסן אייביק ווילדן אומרוי“:

מיט זיינע זיגער און באַזיגטע,

מיט זיינע אומגליקן און גליקן,

מיט זיינע רייכטימער און דלות,

מיט זיין פאַרשטיקטן קרעכץ און יובל.

ווען מען אַנאַליזירט די שורות פאַרויכטיק, זעט מען, אַז זיי זיינען ווייט פון זיין עכט און אויפריכטיק. אַז מען האָט ליב אַלעמען, האָט מען ניט ליב קיינעם... קונסט מיינט אויסוויילן... מיינט אַ געטרייע באַציאונג. און אַז מען האָט ליב די זיגער, קען מען ניט ליב האָבן די באַזיגטע. האָט מען ליב די רייכטימער, קען מען ניט ליב האָבן דעם דלות. ווער קען איבערהויפּט ליב האָבן דלות? דאָס רעדט זיך נאָר אַזוי... אַזאַ מליצה.

אונזערע קריטיקער האָבן באַדאַרפט האָבן אַז ערנסטערע באַ-

ציאונג צו פאעזיע און ליינען מער קריטיש און מער פארזיכטיק. אנשטאט לויבן באנאלע שורות, בעסער זיי אנאליזירן, אנווייזן און פארשארפן דעם קריטישן זין ביים דיכטער, אים העלפן באפרייען פון די ליטערארישע ירושות וואס שטייען אים אין וועג און שוואכן אפ זיינע כוחות.

שווארץ געדענקט נאך צורגוט די פאעזיע וואס איז פארשריבן אין די ביכער. די בוך-פאעזיע האט אים פארבישופט און לאזט אים ניט קומען צו זיך. גייט ער צו דירעקט צום לעבן, ווי אין זיין פאעמע: „דזשארדזש וואשינגטאן“, באפרייט ער זיך דער פון. וויל ער אבער ווערן ליריקער, גיט ער זיך איבער צום אפיוס, וואס מען רופט מליצה. ווייזט אויס, אז שווארץ איז נאך ניט אינגאנצן באפרייט פון דעם אמאליקן פארליטערארישטן שווארצן.

נאך דאס איז שווארצס שוואכקייט. שווארץ האט אויך אומד געוויינלאכע שטארקייט. זייער ווייניק קענען ביי אונז אזוי געזונט מאַלן אַ בילד ווי ער. ווי קרעפטיק ער גיט איבער די סצענע, ווען די שווארצע דערוען זייער דערלייזער אייבראהאם לינקאלן:

און שטאם און גאס זיינען פארפלייצט געווארן.
 זיך אויסגעגאסן אין אַ ווילדן ים
 פון שווארצע ווייגענדיקע לאכנדיקע קעפּ.
 די אויגן האבן ווייס און בליצנדיק געבלאנקט
 און שווארצע הענט האבן צון אים געשמרעקט זיך.
 מיט קליינע געגער-קינדער איבער קעפּ;
 און פון דער ברוסט פון שווארצן ים ארויס
 האט זיך געריסן דאָס געברום פון אַפּריקע.
 געריסן און געצופּט פון זיך די קליידער.
 געבראָכן זיך אין ווילדע פייערדיקע טענץ.
 געדרייט זיך, קאָנוואָולסירט בי צו דער ערד,
 געשריען אינם ווילדסטן עקסטאַז:
 „מיין דזשיוז!“ „מיין דערלייזער!“ „הללויה!“

שווארץ גיט איבער שטיקער פון דעם היגן לעבן, וואס זיינען כאַראַקטעריסטיש פאר דעם אידישן אמעריקע. ווי אידן זיינען דא, אין דעם נייעם לאַנד, אָן אייגענער טראַדיציע, אָן אייגענע הייליגקייטן און שיינקייטן, געווארן פארגרעבט, פארהארטעוועט, מען האַנדלט גראַב און פרעמד אפילו צו אַן אייגענעם ברודער:

האָט מען געבראַכט אַ ברודער פון דער היים,
האָט ער עס נאַכדעם אָפּגעצאָלט ביים וואָך,
און דרייסיק יאָר נאַכדעם דאָס ניט פאַרגעסן.
מען פלעגט דעם ברודער לייגן אויפן וואַרשטאַט,
און מאַרגנס אים אַרויסבאַגלייטן מיטן פּאַק —
קרענק אויך ווי מיר און דאָר און ווער געשוואָלן.

אידן זיינען דאָ אזוי עמיש דעגענערירט געוואָרן, אַז זיי האָבן
אויפּגעהערט פילן שאַנד, האָבן אויפּגעהערט פילן וואָס איז מיאָוס,
זיי זיינען געוואָקסן ביז קליינלאַכקייט און ביליקייט, מען האָט
גענומען זיך באַציען צווישן זיך ווי גראַבע גאַסנמענשן:

מען האָט גערעכנט זיך צום האַלבן סענט,
און האָט איין ווייב געליען ביי דער צווייטער
אַ מעסטעלע זאָלן, צי מעל, אַ שטיקל צוקער,
און האָט פאַרגעסן אָפּצוגעבן אין צייט —
האָט מען געהאַט דערנאָך וואָס צו געדענקען,
און ביי דער ערשטער אָפּגענער מחלוקה
געשריען וועגן דעם אין אַלע גאַסן.

דאָס צרהריקע איז, וואָס מען האָט די נאַסן מאַראַל אין אַמע-
ריקע דערהויבן צו אַ הויכער פּאַזיציע. אין דעם דאָלאַר-לאַנד שיע-
מען זיך אידן ניט צו דערציילן, אַז זיי האָבן עמיצן אַ טובה געטאָן.
פאַרקערט, זיי גלויבן, אַז סאיז זייער פליכט דאָס אויסצושרייען
אין אַלע גאַסן... ביי אידן איז היינט ניט שווער צו קריגן געלט, —
אויף וואָס איר ווילט נאָר אַליין — אויב זיי זיינען נאָר זיכער, אַז
מען וועט דאָס גוט אַנאַנסירן... צווישן זייערע באַקאַנטע, אַדער
אין די צייטונגען. טאָן אַ טובה צוליב דער טואונג אַליין, איז
היינט אַרויס פון מאַדע. דער איד וואָס האָט געטאָן גוטס און
דאָס געהאַלטן בסוד זיין גאַנץ לעבן (דער מתווכתרניק) איז
היינט ניט צו געפינען. די אורזאָך איז: די גרויסע שטאַט, וואָס
שלינגט איין יעדע שטיקלעך און פיינקייט, און דער איינציקער
מענש זעט זיך ווייניק אָן. אַמאָל, ווען אַ איד האָט גוטס געטאָן,
האָט מען אומדירעקט געוואוסט, אַז ער איז אַ גוטער מענש. איז
ניט נויטיק געווען צו שרייען דורך צייטונגען און פאַרוואַלונגען.
די גרויסע שטאַט האָט אזוי פיל מענשן און אזוי פיל געשרייען, אַז
די שפּראַך פון שטילע טואונגען ווערט מער ניט געהערט...
אַמאָליקע רעליגיעזע אידן, האָבן געגלויבט, אַז אויב זיי

וועלן טאן גוטס, וועט מען זיי דערפאר באלוינען אויף יענער וועלט. היינטיקע אידן זיינען מער ניט רעליגיעז. די וואס גלויבן, גלויבן ניט אזוי שטארק, זיי זאלן צוליב דעם טאן גוטס... גוים, אויב זיי הערן אויף צו זיין רעליגיעז, האבן זיי מאגערן וואס האלטן זיי צוריק פון שלעכטן געשמאק. ביי אידן האט די רעליגיע פארנומען דעם פלאץ פון אמת, יושר און שייניקייט. האבן זיי פארלוירן די רעליגיע, זיינען זיי געווארן הפקר. — דער סאך ציאליזם איז ניט געווארן קיין נייע רעליגיע פאר די ברייטע מאסן. — דער איד איז בטבע אן אינדיווידואליסט. ער פרעגט בארד: יענער וועט זאגן, עס איז ניט קיין פיינער געשמאק? איד שאף זיך מיין אייגענעם מוסטער פון אלץ. אויב יענעם גער מעלט ניט מיין מוסטער, געפעלט מיר ניט זיינער... אידן זיך גען פארפרעדט געווארן פון זייער אייגענער עטיק. — זי איז געבליבן אין די ביכער... דערפאר האבן מיר פארלוירן דעם מוסטער פון שיינקייט... ווייל עכטע עטיק קומט פון אינערלאכער עסעטיק...

אהער, אין אמעריקע, איז מען געקומען זיך אָנעטיקן מיט מאטעריעלע פארגעניגנס. וועגן גייסטיקייט האָט מען זיך ווייניק געקומען. אידן זיינען דא אָנגעקומען אויסגעמאטערטע, הונגעריקע, האבן זיי זיך האַסטיק צוגעכאַפט צו די שמאַלצנריכער:

אז ליטע איז אַריינגעפאלן אין דער שפע,
 אין לאַנד, וואָס האָט געפלאָסן מילך און האַניק —
 און אז זי האָט זיך אויסגעלערנט עסן —
 האָט זי זיך אויסגעזעצט אין שטויב פון קראַמען,
 און האָט גענומען שרייבן פיינע גרוסן
 אין די פאַרשמאַכטע הונגעריקע שמעטלאַך.
 מען האָט דערציילט זיך ווי עס איז גוט און וואויל,
 מען וואַרפט זיך אום מיט פלייש אין מיטן וואַך,
 און וואָס פאַר פלייש נאָך: הינער, גענו
 און קאַטשקעס,
 און ברויט עסט מען פון פיינעם ווייצנמעל,
 און סוואַלגען זיך אום דאַרט אין די גאַסן
 די גרויסע רויטע זיסע קאַוואַנעס,
 וואָס שפּריצן מיט דעם האַניק-זיסן סאַק.

אבער צוליב די אלע מאטעריעלע גוטע זאכן, האָט מען זיך גע-
 מוט אַפּוואַגן פון אלעם גייסטיקן. דער איד האָט דאָ פאַרלוירן

זיין שבתדיקע רו, וואס אז דעם איז ניט מעגלאך קיין פארטיפונג און קיין דערהויבונג. דאס ביסל גייסטיקייט, וואס ער האט גע- האט איז זיך פון אמאל, איז אים געפאלן צולאסט. אויסערלאך האבן אידן אין די ערשטע יארן שבת ניט געוואלט טאן קיין גע- שעפטן. אבער די נשמה איז אויך שבת און יום-טוב געווען פאר נומען בלויז מיט געשעפט. לויט דעם נייעם דאלאר-גלויבן, איז „ביוזעס“ איבער אלץ:

דעם שבת פלעגט ער האלטן נאך געשלאסן —
 נאר איינניין איז עס אים ניט איינגעגאנגען.
 אַנשטאַט צו רוען און אַריינקוקן אין אַ ספר,
 האָט אים דער קאַפּ געטראָגן אין געשעפט,
 און וואָס מער דאָס געשעפט האָט זיך צעוואַקסן,
 איז אַלץ דער שבת מער צו לאָסט געפאַלן.
 און אַפּטמאַל פלעגט ער שבת, אומגעריכטערהייט,
 זיך כאַפּן אַז ער השבונט מיט אַ בלייפעדער —
 ער פלעגט אַ ווייל פאַר זיך אַליין זיך שעמען.
 נאַר באַלד זיך ווידער אין געשעפט פאַרטיפּן.

איז אזא סביבה פון בלויז עגאאיסטישע אינטערעסן, וואקסט ניט אויס קיין טיף געמיינשאפטלאכעס, קיין קאלעקטיווע באַ ציאונג. דער איינציקער דינער פאָדים וואָס פאַרבינדט זיי, איז די געירשנטע טראַדיציע. „איז מוראדיקע טעג פון ראש השנה און יום-כפור פלעגט דער תהום, דער ברודערלאכער תהום, באהעפטן זיך — צונויפקומען דאווען מיט אַ מנין, דערנאך פלעגט מען זיך ווינשן גוטן יאר און זיך פאַנאַנדערניין ביז קומענדיקן יאר.“ גייסטיקע שאַפונגען באהעפטן. מאַטעריעלע אַמביציעס טיילן פאַנאַנדער. ניט בלויז בלייבן פרעמד די אידן וואָס קומען פון פאַרשידענע לענדער און שטעט, נאר אפילו די קינדער ווערן פאַר פרעמדט פון אייגענע טאַטע-מאַמע. די אַלטע מוטער טראַכט:

זי האָט געהאַט אויף וואָס זיך צו פאַרטראַכטן:
 אַז ער, דער מאַן, איז עפעס ניט דער אייגענער,
 פאַרהאַוועט טאַג ווי נאַכט אין די געשעפטן,
 און אַז די זין, געבוירן דאָ אין לאַנד,
 זיי זיינען פרעמד צו איר און אומפאַרשטענדלאַך.
 נאַר ערגער שטייט עס מיט די יונגע מעכטער:
 די זיינען קאַלט און שטאַלץ און גאַוהדיק

און פרעמד, נאך ווי פרעמד, פארמון מיט זיך,
און ווייט פון אלץ וואָס שמעקט מיט אידישקייט.

ווייל די עלטערן האבן געזויט גייסטיקע פוסטיקייט, שניידן
זיי פרעמדקייט. די פרעמדקייט פון אפגעריסנקייט פון זייערע
אייגענע קינדער... דער יונגער דור גייט דארט וואו עס איז דא
מער אינטערעס. ער קלויבט ניט אויס גוט צי שלעכט — אבי
אויסצופילן די ליידיקייט. די עלטערן האבן דערפון פאָרדרום, פילן
זיך באַליידיקט:

און וואָס פאַר אַ גוטס קען שוין אַרויסקומען:
אַז סהויז איז תמיד פול מיט יונגע פריצים,
אַז סאיז ביי זיי דער אַלמער פאַסטאַר
אַ גרעסערער מיוחס ווי די מאַמע.
אַז וואו אַ שמחה ערגיץ ביי די גוים,
איז זיינען זיי די ערשמע מחותנים.

די פּאַעמע „נייע ערד“ האט בלויז אַ ווערט דורך די גוטע
שטעלן. אט איז אַ פסיכאלאָגישע כאַראַקטעריסטיק וואָס שוואַרץ
האט אויפגעכאַפט, אַז די אַלטע אידישע באַלעבאַסטע שעמט זיך
צו שאַפן מיט דער שוואַרצער דינסט. ווי זי באַוואַנדערט אירע
„יונגע טעכטער, וואָס שאַפן זיך אַזוי הרחבהדיק און פריי“, און
די דינסט איז צופירן אויסצופאַלגן זייער וואַרט.

אויך די סצענע וואו די אידן פאַרזאַמלען זיך צו בויען אַ שול,
איז ניט שלעכט געשילדערט. עס איז אויך גוט כאַראַקטעריזירט
ווי אַזוי עס זיינען אויסגעוואַקסן די „מעכטיקע און רייכע גוט-באַ-
זיצער, מיט זייערע שלעסער און פאַלאַצן, מיט צענדליקע און הונד-
דערטער באַדינער. וואו סהאָט געהאַלטן אין איין שטראַמען מיט
דעם לוקסוס פון דער נאַנצער וועלט“.

טיילמאַל געפינט מען ביי אים עכט פאַעטישע שורות, ווי:

עס האָבן זיך געמערט די סטאַדעס שאַף
און סהאָט געגלאַנצט דער אַקער אויף דער זון.

אינטערעסאַנט איז אויך די שטעלע, וואו ער שילדערט דאָס
אַנקומען פון די גרינע מיט די „דינע אויסגעצערטע ווייבער, מיט
גרויסע פעק פון אַלטן בעט-געוואַנט, מיט בייכיקע און גלעס סאַ-
פּאַוואַרן“, און ווי זיי נעמען די מענער אויפן צימבל, פאַרקריכן
איינע די אַנדערע אין אינגעווייד, „מיט ווייסן שוים אויף דינע

בלויע לײַפּ. נאָר אַז איינע פּון די קריגערישע ווייבער לײַגט זיך אין קימפעט, ווערט מען „צוגעקלעפט און זיס“, מען נעמט באַסן און קאַכן „מאַנדלדיקע יאַיכעלאַד“.

ניט שלעכט איז זײַן באַמערקונג: אַז די נעגערס האַבן באַלד דערשמעקט, אַז די — „זײ זײַנען עפעס נאַענטע מענשן“. צו אירן פּילן נעגערס מער נאַענטקײט ווי צו אַנדערע פעלקער. ווייל לײַדן פאַראײניגט. און בײַדע, אין אירן, אי נעגערס, לײַדן פּון פּײַנטשאַפט און פאַרפּאַלגונג פּון אַנדערע פעלקער. דער אונטער שײַד איז נאָר, וואָס אויף אירן מאַכט מען פאַנגראַמען און נעגערס לײַנטשט מען.

[1]

פיל שטאַרקער איז שוואַרץ אין זײַנע אַנדערע פּאַעמען. מען פּילט אין זײַן ד ז ש א ו דעם הייסן אַטעם פּון אַ לעבעדיקן מענשן. שוואַרץ האַט דעם קינסטלערישן כּח אײך צו מאַכן גלױבן אַלץ וואָס ער דערצײלט. פאַראַן מאַמענטן אין זײַן ד ז ש א ו, ווען מען פאַרגעסט די ווערטער, מען דערפּילט די ברוטאַליטעט פּון רעאַלע מענשן, און מען וואַרט מיט אַ פאַרכאַפטן אַטעם, וואָס וועט ווערן פּון דעם פּלאַנטער? איבערהויפט פּילט מען הייסע בלוטן אין דעם קאַפּיטל: „מחותנים“. די פּיר גוים זײַנען ווי אויסגעשמירט פּון שטאַל. די גאַנצע פּאַעמע ד ז ש א ו איז פּול מיט דער ברוטאַליטעט פּון דעם רעאַלן לעבן. דאָ איז דער אומ- ז י ז פ ו ז צו פ א ל — קײן זאַך ווערט דאָ ניט געמאַן לײַט כּת... שוואַרץ ווייזט אונז מענשן וואָס טוען אַלץ בלינדערהײט, געטריבן פּון אומפאַרשטענדלעכע לײַדנשאַפטן.

די פּאַעמע ד ז ש א ו האַט אין זיך עפעס גרוילדיקעס. עס נעמט דורך אַ שוידער ווען מען לײענט זי. קײן אומגעוויינלעכע פאַרטיפטקײט איז אין איר ניטאָ. זי ווירקט אַבער אויף אײך מיט איר רױער קראַפט. די פּאַרעם איז פּון דער רײנער פּראַזע דער צײלונג, מיטן אויסנאַם פּון די לעצטע צוויי שורות:

און די דאַרפּישע גויע, אויף דעם (דער)
האַנט דאָס קינד,
האַט געצלמט דעם קבר און
געמענהט צום ווינט.

איז דער פּאָעמע ד ז ש א ו איז דאָ גענוג דראַמאַטישער שטאַף, גענוג עכט מענשלאַכער קאָנפּליקט פאַר אַ דראַמע. דער ערשטער אַקט, ווי דער איד פירט אָן זיין האַנדל מיט די גוים; דער צווייטער אַקט, ווי די גוישע מיידל, סוזי, רינגלט אים אַרום מיט איר ליידנשאַפט; דער דריטער אַקט, ווי איר פּאָטער מיט אירע ברודער צווינגען אים צו גיין אין דאָרף אַרײַן און ווערן איר מאַן; דער פּערטער אַקט, ווי איר ברודער, דער שטאַרקער גוי, דערהרגעט אים, אַבער אַפילו אַזוי, אַלס דראַמאַטישע פּאָעמע, איז ד ז ש א ו איינע פון שוואַרץס שטאַרקסטע שאַפונגען.

[ז]

דאָס בעסטע וואָס שוואַרץ האָט אונז געגעבן, איז, לויט מיין מיינונג, „דזשאַרדזש וואַשינגטאָן“. אין דער פּאָעמע איז אים געדונגען איבערצוגעבן דעם כאַראַקטער פון די נעגער. אַלע דריי נעגער ווערן פאַר אונז אַזוי רעאַל, ווי מיר וואַלטן מיט זיי צו זאַמען געוואוינט אין איין הויז. און איבער אַלץ האָט ער אַזאַ פיינעם כאַהאַלטענעם הומאָר. שוואַרץ איז דאָ אויך געלונגען צו געבן דאָס סאַמע כאַראַקטעריסטישע פון דעם נעגער-פּאָלק. מיט וואָס צייכענען זיך אויס די נעגער אַלס פּאָלק? אויף וואָס פאַר אַ געביט זיינען זיי שעפּעריש? ניט מיט מאַלעריי, ניט מיט סקולפּטור, ניט אַפילו מיט זייער ליטעראַטור — כאַטש זיי האָבן אייניגע גוטע דיכטער. מער פון אַלץ צייכענען זיי זיך אויס מיט מוזיק. די נעגער האָבן אַן אייגנאַרטיקע מוזיק. דער דזשעז, וואָס איז אַזוי פּאָפּולער אין אַמעריקע און הויבט שוין אָן צו קלינגען אין דער גאַנצער וועלט, איז געשאַפן אונטער דעם איינפלוס פון די נעגער. זיי האָבן אַריינגעבראַכט אין דער מוזיק אַן אַריגינעלן ריטם. דאָס וואָס זייער ריטם ווערט וואַלגאַריזירט, איז ניט זייער שולד. פּוסטע גייסטער קענען אַלץ פאַרביליקן... אורשפּרינגלאַך איז דער נעגערשער ריטם אַן אינטענסיווער, אַן עראַטישער, וואָס קומט פון אַריגינעל בלוט. און שוואַרץ ניט איבער מייסטעריש, ווי ביי דעם נעגער צעוואַרימט זיך דאָס בלוט און ער דריקט אויס זיין ליידנשאַפט דורך טאַנץ:

דעם דזשיג פירט דזשאַרדזש אַזוי אַדורך: די ערד
הויבט אָן צו ברענגען אונטער זיינע פיס,
דער גאַנצער דזשאַרדזש ווערט פּלוצים, אומגעריכט,
איין פּייערדיקער קנויל פון נערוון שטריק.

עס דאכט זיך : דזשאַרדזש שטייט אויפן אַרט
און פליט.

ווען ניט דאס קלאַפן פון די פיס אָן גרונט.
וואַלט מען געמיינט, אז דזשאַרדזש שוועבט
אין דער לופטן

אויף אומגעבאָרע דראַפּן אויסגעצויגן.
דאָס רעדל קלאַפּט אין גרויסע שוואַרצע הענט.
דער שוואַרצער כליניעט זיך און בלאַזט אין קעמל
און סדאכט זיך, אז ער פלאַצט אוועק
פון אַנשטרענגונג.

און דזשאַרדזש האַלט נאָך צום מאַקס
מיט הענט און פיס,
מיט יעדן גליד פון צאָפּלדיקן קערפּער.

מיט וואָס פאַר אַ דעטאַלן ער מאַלט דאָס בילד :

דאָס רויטע מויל מיט גלייכע שורות ציין
איז ראָז און ווייס צעעפנט ביז די אויערן.
די גרויסע אויגן-ווייסלאַך ווערן גרעסער,
מיט רויטע אַדערלאַך אַדורכגעצויגן.

זיין מאַט-קאַלירטער פנים פון משוגון
ווערט גלאַנציק, און דאָס רעדל אַרום אים
פאַשט פייערדיק מיט אַלע לעצטע כחות,
און ברומט פאַרדבקהט און מיט גרויס עקסטאַז:
הי-הא, און הי-הא, און הי-הא-הי.

דערנאָך ווייזט ער אונז, ווי דזשאַרדזש ווערט געשטרובלעט
אויפן וועג צו זיין ווייב מענין. ער וויל גיין אַהיים, „נאָר מעשה-
שטן, זיינען אויפן וועג פאַראַן אזוי פיל לוסטיקע, מחיהריקע פּלע-
צער, וואוהין אַריינצוגיין.“ עס רייצט די שענק:

די באַנדזשאַ קלינגט און רופט, און
פאַרוויקלט אין אַ בלויען וואַלקן רויך,
נומע ברידער,

זיי זיצן ברייט צעלייגט אַרום די מישלאַך
און לאַזן זיך לכבוד זונטאַג וואוילגיין,
מען שפילט אין קאַרטן און מען וואַרפט
אין ווערפלאַך.

עס גייט די פאַרע אויף פון ביר און בראַנפן.

נאכדעם ווי דזשאַרדזש האָט דערקאַפּט דאָס האַרץ און פאַר-
בראַכט מיט זיינע חברים, גייט ער שוין אַהיים אויף אַן אמת.
און דאָ מאַלט שוואַרץ דאָס הויז פון די נענער, „וואָס טוליעט
זיך צו אַלטע וויסטע שטאַלן“, און גיט איבער מיט אַ שטיקל
הומאָר דעם כאַראַקטער פון דער נענערין מעגי, ווי זי רעדט צום
מאַן און וויצלט זיך אויף איר פרימיטיוון אופן. „דער דאָך פון
הויז איז לעבעדיק“, און שפּעט אין האַרבסט, ווען סהויבן אַן די
רעגנס גיסן, טענהט מעגי, אַז זי האָט מורא ווען עס איז אוועקצור-
שווימען. אויף דעם זאָגט דזשאַרדזש: ער האָט גיט אַזאַ מזל,
ער האָט נאָך גיט געזען אַן עלפאַנט שווימען און גיט געהערט
אַווינס. נאָר אפשר, זאָגט ער, איז זי אַ היפּאָפּאַטאַמוס, און די
היפּאָקו קאַן דוקא יאָ שווימען. זאָגט מעגי: ווען זי וואַלט געווען
אַ היפּאָ, וואַלט זי אַזאַ ניגער פאַרשלאָנגען פריער און דערנאָך
אַרויסגעשפּיגן: אַן אַנשטענדיקע היפּאָ זאָגט זי, וואַלט זיין פלייש
אין מויל גיט געמען. לאַכט דזשאַרדזש גוטמוטיק, און מעגי
טרייסלט מיטן שווערן גוף, פאַרגייט זיך לאַכנדיק אין אַ היכן
קוויטש“.

[ח]

שוואַרץ קען זייער גוט שילדערן דאָס פיזישע, דאָס פרימי-
טיווע, ער גיט דאָס איבער מיט אַן עכטער וואַרימקייט, כמעט
מיט אַן עראַטישן געפיל... מיט פיל קראַפט גיט ער איבער זייער
נאַטעסדינסט. די רעליגיעזע באַניוסטערונג גייט איבער אין עראַ-
טישן עקסטאַז און דערנאָך צו ריין פיזישער ליידנשאַפט:

און זינגענדיק איז מען אַריין אין טאַנץ:
די הייסע מאַסע זינגענדיק פלייש:
האַט אין איין גרויסן קנויל פון ליידנשאַפט
זיך אויסגעפלאַכטן און צונויפגעקלאַמערט.
און הענט אויף שולמער,
ברוסט צו ברוסט געדריקט,
דער אַמעס-גערוך אַפּגעהאַקט און שווער,
די אויגן פעסט צונויפגעפרעסט, אַנמציקט.

און ער גיט נאָך צו, אַז ביי די ווייבער האָבן „די רויטע ליפּן
ברענענדיק געשמאַכט און אויפגערעגט האָבן די נאָזפלינגל גע-
ציטערט“. דער קלימאַקס פון דער אויפּרעגונג איז דערגאַנגען ווען
מען איז געקומען צו די ווערטער:

גראַכט מיין קבר מיט אַ רידל פון גאַלד.
לאַזט מיך אַרונטער אויף קייטן פון גאַלד.

רעליגיע, עראַטיק און טויט זיינען ענג פאַרבונדן. דער עראַד
טישער עקסטאַז פירט צו באַהעפטונג און אויפלייזונג — צו
טויט. און דער טויט אַליין האַט אויך אין זיך עפעס עראַטישעס,
ווייל עס איז אַן אויפלייזונג און אַ נייע באַהעפטונג... און די
נאַנצע רעליגיע איז רעזולטירט פון די צוויי מענשלאַכע פאַרלאַנג
גען: דער דראַנג צו אומענדלאַכער באַהעפטונג און די בענקשאַפט
נאָך אייביקייט... די רעליגיע האַט געזוכט די פאַרלאַנגען צו
סובלימירן. עס איז איר אָבער בלווי געלונגען ביז אַ געוויסן גראַד.
סובלימירן די צוויי הויפט פאַרלאַנגען וועט ערשט געלונגען, ווען
די מענשן וועלן ווערן גענוג פריי צו קענען זיין קרעאַטיוו.
שוואַרץ קען זייער גוט איבערגעבן די פרימיטיווע נאַאוויטעט
פון דער נענער-נאַטור, מיט אַלע גראַבקיטן, גרויזאַמקייטן און
אַפּהאַרציקייט. אַט ווי אזוי דזשאַרדזש רעדט גיענדיק מיט זיין
ווייב פון קירכע, וועגן טאַמאַסן:

דער ניגער קומט אין קירך אַריין ניט דאווענען,
ער קומט אַראַפּפירן פון וועג די ווייבער.
דאָס גייט אום שלינג-און-שלאַנג,
און וויל ניט אַרבעטן,
אין קעסט אויף פרעמדע מענערס האַרעוואַניע.
דעם ניגער, זאָגט ער, דאַרף מען נויטיק לינטשן.
למאי, זאָגט ער, האַט ניט דער ניגער חתונה?
און נעמט זיך ניט אַן אייגן ווייב פאַר זיך?
ער וואַלט פאַרשפּאַרט צו גלאַצן זיינע בולבעס
און קנייפן פרעמדע ווייבער אין דער קירך.

נאר טאַמאַס וויל ניט ווערן מיט לייטן גלייך. ער האַט פלינקע
פיס, וואָס טראַגן אים אַרויס פון יעדער געפאַר. קלאַפט דזשאַרדזש
אין פאַרער-טיר, איז דאָ אַ הינטער-טיר, אַ פאַרקאַן איז געמאַכט
אויף צו שפּרינגען.

און וואו ער ציט דורך, שפּאַצירנדיק, וועט שוין
קיין גראַז ניט וואַקסן. שטייט אַן עפּלבוים
צו נאַענט צום פאַרקאַן, פוילט זיך טאַמאַס ניט
דעם בוים אַ טרייסל מאַן, דאָס נעמלאַכע
מיט באַרן, אַפּריקאַסן און מיט וויינשל.

ער גראַכט אָן, מעשה בעל-הבית, די פיינע בולבעס,
 אַ בוריק, און אַ ציבעלע, אַ קעפל קרויט;
 אַ הונ, אַן ענטל, אַז זי האָט פאַרבלאָנדזשעט,
 געפינט איר רי ביי טאַמאַסן אין זאַק.

פונדעסטוועגן קומט אַ צייט, ווען טאַמאַס הויכט אַן צו קלעך
 וועגן אַ תכלית, ער וויל האָבן אַן אייגענע היים, אַ נעטריי ווייב,
 און אויך וויסן אַ גוט געמיטלאַך לעבן. דער נעגער טאַמאַס ווערט
 אונז נאָענט, פיל נעענטער ווי דער איר ד ז ש א ו. ער ווערט
 אונז נאָענט, ווייל מיר פילן זיין לעבעדיקן אַטעם, זיין היים
 מענשלאַך בלוט.

[ט]

אין דער פּאָעמע „דזשאַרדזש וואַשינגטאָן“ האָבן מיר אַ מוס-
 טער פון שרייבן, וואו די פּאָעזיע פילט מען ניט אין די ווערטער,
 נאר די פּאָעזיע קומט פון דעם ליידנשאַפטלאַכן לעבן וואָס מיר
 פילן אונטער די ווערטער —

„דער סוף פון טאַמאַסן“ איז אויך פון שוואַרצס בעסערע
 שאַפונגען. אין דער פּאָעמע האָט ער געוואַלט געבן אַ שטיק פון
 דעם רייען גרויזאָמען לעבן, וואָס ווערט געפירט פון דענקענדיקע
 אידיאָמיוירטע מענשן.

די טאַמאַסעס זיינען די קרבנות פון דער געמיינער ציווילי-
 זאַציע, מען האָט גענומען געזונטע נאַטור-קינדער, וואָס האָבן זיך
 געשפּילט, געטאַנצט, געלאַכט, געזונגען, הנאה געהאַט פון זייער
 פּרימיטיוויטעט, און מען האָט זיי איינגעשפּאַנט אין דעם וואַגן
 פון דער ציוויליזאַציע. מען האָט אויף זיי אַרויפגעצוואונגען שווע-
 רע אַרבעט און אונטערדריקט זייערע פאַרלאַנגען.

דער נעגער וועגן וועמען מען דערציילט, אַז ער איז געווען
 געוואוינט צו ליגן אונטער אַ באַנאַנאַ-בויס און שלאָפן מיטן מויל
 אָפן, ביז אַ באַנאַנע איז אים אַריינגעפאַלן גלייך אין מויל אַרין,
 און זיין איינציקע אַרבעט איז געווען זי צו צעקויען — דעם פּרייען
 נאַטור-מענש האָט מען צוגעבונדן צו די לייצן פון דיסציפּלין און
 מען וויל, אַז אַ געצוואונגענער זאַל ער זיך אויסלעבן... ווי קען
 ער? רייסט ער זיך פון די לייצן, קערט אַמאַל איבער דעם וואַגן
 און פאַרוואונדעט די וואָס האָבן זיך אויף אים געמאַכט באַקוועם...
 ווערן די אַנטרייבער אין כעס און נעמען זיך צו דער בייטש.
 שלאָגט מען די אומגליקלאַכע נעגערס, לינטשט מען זיי מיט אַ
 שוידערלאַכן סאַדיום, אַדער מען פירט דורך גערעכטיקייט איבער

זיי דורך דער תליה. קומן די פארפייניקטע נאטור־קינדער מיט דערשראקענע אויגן און פארשטייען ניט וואס דא קומט פאר. און ווי גוט שווארץ מאלט דאס אויסזען פון דעם פארוואנדערטן טאמאסן אין געריכט־הויז:

דאס פנים איז געווען גרוילאך-בלוי:
 ארום איין אויג האט שרייענדיק געגליט
 א בייל זוי א קולאק די גרויס. דאס צווייטע אויג
 איז ווי א רויטע און געיאגטע מויו
 ארומגעלאפן איבער ווענט און קעפ.
 זיך אנגעקלאפט אן דינע שארפע עגבערס.
 און זיך קיין פלאץ געפונען וואו צום אפשטעלן.

טאמאס האט זיך אליין געוואנדערט אויף אלץ ווי א זייט־קער. ער האט זיך ניט געקענט דערקלערן, ווי נעמען זיך מענשן דאס רעכט „אין קאלטן מוט פארמשפטן א מענשן צום טויט.“ וואס פאר א וואנזויניקע קאמעדיע קומט דא פאר? נאר אז זיין אויג האט אנגעטאפט די „שטאלענע און עגבערדיקע בליקס“ פון די פארזאמלטע אין געריכט־זאל —

האט פלוצים אים א ברען געמאן אין מוח:
 אז דאס איז ער, ער, טאמאס, וועלכער זיצט
 און קוקט אין אומפארמיידלאכן און שווארצן סוף.
 און דאס וועט ער באצאלן מיט דער פעל.

דאס יונגע בלוט פון דעם נעגער האט „וויי געשריען“, נע וואלט אויספלאצן אין א געברום. נאר אין דעם בליק פון אן אויג האט ער דעזען: „אז אנדערש קען ניט זיין און וועט ניט זיין.“ דאס לעבן האט פארלארן יעדן זין, און קערט זיך צוריק אום צום כאאס, צום טויט. דער מענשלאכער גייסט האט נאך דעם אומזיניקן כאאס ניט באזיגט. דא און דארט ניט א בליץ א פונק ליכט, אבער אין די מערסטע פאלן איז נאך דער מענשלאכער גייסט א קנעכט צום כאאס.

שווארץ האט ניט געוואלט מיט זיין בוך אונז דערפירן צו אזא עקסטרעם טרויעריקן שלום, אבער דאס טראגישע וואס ער שילדערט, פירט צו דעם אנטקעגן זיין ווילן.

שווארץ האט אונז געגעבן דאס לעבן פון די נעגער. פון דעם פרימיטיוו־טראגישן לעבן איז אים געלונגען צו באשאפן פאעזיע, עכטע פאעזיע. זיין גרויסע פאעמע: „דזשארדזש וואשינגטאן“ איז

א מייסטער־ווערק, וואס האט ניט קיין גלייכן אין דער אידישער דיכטונג, און איז אויך א באדייטנדיקער בייטראג צו דער וועלט־דיכטונג. די אנדערע פאעמען פון נענער־לעבן זיינען אויך ניט פון קליינער באדייט. זיי גיבן אונז איבער דעם ברוטאלן טראגזום פון א פאלק. שווארץ האט זיך אין די ווערק דערהויבן צו עכט קינסטלערישער עפיק.

שפעטער האט שווארץ אונז אויך געוואלט געבן דאס אידישע לעבן אין אמעריקע. אייניקע בילדער און געשטאלטן זיינען אין די ווערק אויך מייסטעריש געגעבן, אבער עכטע פאעזיע איז אין זיי פאראן א סך ווייניקער, ווי אין די ווערק פון דעם נענער־לעבן. וועגן די נענער האט ער, ווייזט אויס, געשריבן מיט באַ גייסטערונג; וועגן אידן — מיט א פראגראם. אבער עכטע דיכ־טונג חברט זיך ניט מיט קיין פראגראם... א דיכטער דארף צוגיין צום לעבן ווי צו א וואונדער, נישט ווי צו א טעמע... א טעמע איז פאר דעם זשורנאליסט, ניט פאר דעם דיכטער.

דער חסרון פון דער פאעמע: „נייע ערד“, די גרעסטע אין דעם בוך, איז, וואס שווארץ האט זיך שוין געהאט דערשעפט אין זיין איבערדיכטן דאס נענער־לעבן. אין דער „נייער ערד“ האט ער שוין נאכגעמאכט זיך אליין... דערפאר איז די פאעמע ניט ארגאניש, ניט קינסטלעריש פארווארצלט. יעדע עכטע עפיק מוז האבן א לירישן הינטערגרונט. אין דער פאעמע „נייע ערד“ פילט מען ניט, אז דער דיכטער זאל האבן אן אינטענסיווע באציאונג צו דעם לעבן וואס ער שילדערט. דערפאר קיין פארטיפונג, קיין דערהויב־בונג, קיין וויזיאן. — פונקט ווי אונזער גאנצער דור קינסטלער, האט אויך שווארץ א נעגאטיווע באציאונג צום אידישן לעבן פון אמעריקע. די נעגאטיוויטעט איז אזוי שטארק, אז זי דערגייט אזש ביז גלייכטייקייט (ווארשיינלאך אומבאוואוסט).

שווארץ האט פרובירט שילדערן דאס לעבן פון צוויי פעל־קער: אידן און נענער. און עס מעג אויסזען פאראדאקסאל, אבער אזוי איז דאס: כאטש שווארץ איז א איד, איז אים בעסער גע־לונגען צו געבן די פאעזיע פון די נענער, ווי פון די אידן. צו די נענער האט ער געשאנקען זיין עקסטאז, זיין אינספיראציע, זיין הומאר, זיין גוטמוטיקייט און זיין ברייטן דיכטערישן שוואונג.

דער אידישער דיכטער שווארץ איז געווארן א גרויסער דיכ־

טער פון די שווארצע — — —

נייער לידער-רינג

מיון ליד

איך וועל זינגען מיון ליד, ווי איך פיל,
איך וועל זינגען מיון ליד, ווי איך טראכט.
און וואס נאָר איך וועב אין דער שטיל
וועט רוישן אין וואַכיגער פראַכט.

איך וועל אייך ניט נאָרן מיט פרייד,
איך וועל אייך ניט שרעקן מיט צער;
נאָר אלץ וואָס דאָס לעבן האָט גרייט
וועל איך בריינגען ווי חבר און האַר.

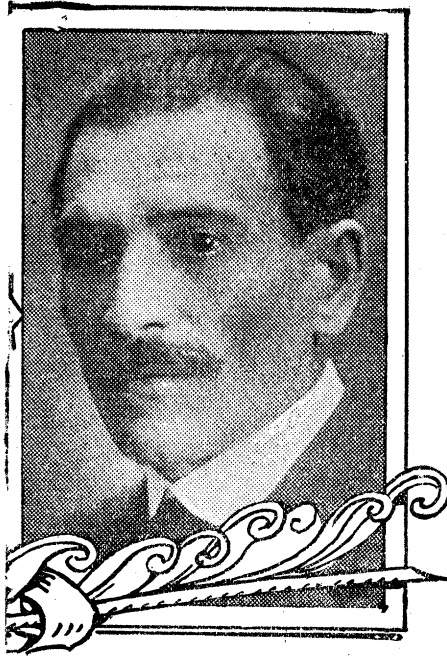
דעם נעכטן, וואָס ליב איז פאַר מיר,
באַליבט וועל איך מאַכן פאַר אייך;
דעם מאַרגן, אין שליערס ביים טיר —
אַנטדעק איך, אַנטפלעק איך אים גלייך.

דעם היינט, וואָס איז פול נאָך מיט שמרייט,
דערקלער איך, באַלער איך זיין גאַנג;
און וועגן אין ליכטיקער ווייט —
דערנענטער איך אייך מיט געזאַנג.

נייער געגנט

קומסט אריין אין נייעם געגנט —
דאַכט זיך אויס — אַ נייע לאַנד,
און וואָס נאָר דיין בליק באַגעגנט
ווינקט מיט פרייד — נאָך ניט באַקענט.

און דער נאַמען פון דעם געגנט —
פול מיט שיינקייט און מיט קלאַנג;
קענטיג, אַז באַשטימט געוואָרן
איז דער נאַמען נאָר ניט לאַנג.

אברהם ריווען

ניי דער געגנט, ניי דער נאמען.
 יאגט ער זיך אראפ פון צונג
 אזוי זינגענדיק און ליכטיק,
 אזוי שפילעוודיק און יונג.

ווי א יונגע פאלק, א שטארקע
 וואלט באזעצט זיך דא ניט לאנג;
 מוטיק שפאנען דא די מענער
 און די פרויען — בויניק שלאנק.

און די הייזער, נאר וואס פארטיק,
 שטייען הויך און שטאלץ און פריי,
 ווי ס'וואלט יעדער אנגעהויבן
 דא זיין לעבן אויף דאס ניי.

ניו יארקער מיידלאך

מיידלאך אין די גאסן
 בויגן זיך און וויגן;
 יעדע ווי א פידל,
 יעדער ריר — א ניגון.
 קענסטו זען די פידלען,
 די ניגונים — הערן.
 אך, די ליבע פידלען
 אין דער שטאָט דער גרעסטער!
 און וואוהין דו קערסט זיך —
 ביזטו אין אָרקעסטער ...
 אין דעם שיינעם אָונט
 וואו דו זאָלסט זיך קערן,

אין דורות

עס וועלן זיך ציען
 אין דורות אריין
 די אותיות, וואָס גליען
 מיט פרייד און מיט שיין.
 די אָרימע שולן
 מיט מי אויפגעשטעלט,
 זיי וועלן פאַרפולן
 די פרייד, וואָס אונז פעלט.
 די ווערטער וואָס דרינגען
 פון טיפסטן געמיט —
 זיי שאַלן און קלינגען
 אין בוך און אין ליד ...
 זיי וועלן פאַרבינדן
 א דור מיט א דור
 און פייערלאַך צינדן
 אין אייגעלאַך קלאָר ...

דער באַשייד

א מידער זיך איך אָנגעלענט
 אויף מיינע הענט
 און טראַכט:
 עס גייט דער טאָג צו ענד,
 באַלד קומט די נאַכט,
 ס'איז קאַלט ...
 עס ווייט א ווינט.
 מיט אויגן האַלב פאַרמאַכט
 פאַרנעם איך טריט.
 עס גייט אין שטוב אַרום,
 מיט קלאַנג און ליד,
 מיין אויגן לעבן אום,
 אין דעם געשטאַלט
 פון ליבן סינד ...
 מיין לעבן גייט
 אין אַלע צימערן;
 א גאָלדן שימערן
 פול אומעטום.
 עס פלאַפלט שטילערהייט
 אזוינע ניט געבונדנע רייד,
 נאָר איך געפין
 אין זיי דעם העכסטן זין
 די העכסטע פרייד
 און א באַשייד
 וואָס דרינגט אין אייביקייט
 אַריין —
 אַ פלאַפל העכער, לעבן מיין!

ל י ד ע ר

אויסצאנג

דער לייק איז א זילבערנער שפיגל.
די זון — א וואקסענע ליכט.
דער הימל — א בויגן א ריינער.
סוף זומער שפינט אויס זיין געדיכט.
דער מאַג איז א ליידיקער בעכער.
דער וואַלד — א פאַרזשאַווערטער קראַנץ.
די עכאַם — פאַרשטאַרבענע מענער.
דער שטויב — א פאַרשוואַנדענער מאַנץ.
די וואַלקנס — צעבראַכענע מעמפלען.
דער אַוונט — א סדומישע בעט.
די אומרו — א שד וואָס מיך פייניקט.
מיין האַרץ — א פאַרשלאַסן געבעט.

דער מאַנץ

די פעדים רייסן מיר שוין אַפּ
פון דער לבנהס ווייסן קאַפּ.
און הילן זיך אין בלוין.
מיר ציילן ביידע אונזערע טריט,
דאַס לעבן קאַכט אַרום און זידט.
דאָך שרעקט אונז יענע שעה.
מיר גיבן ביידע זיך די הענט.
גו, זיינען מיר זיך שוין ניט פרעמד,
אויף מרעפּ משונה הויך.
די הערצער מאַרגן מיר פאַראַויס.
עס לעשט דער לעצטער לאַמפּ זיך אויס.
און אַלץ צעגייט אין רויך.

ש. נעפאם

א רגע זיינען מיר געווען.
און קיין שום וואונדער ניט געזען —
פילייכט א שוואכן גלאנץ.

מיר גיבן ביידע זיך די הענט,
מיר זיינען זיך שוין מער ניט פרעמד.
שוין אפגעטאנצט דעם טאגן.

ווער זאגט עס

ווער זאגט עס אז דו ביזט שוין אלט.
א ווייסע קרוין באצירט דיין קאפ.
דיין ווארט איז דורכגענילט ווי שמאל,
און פאלט ווי זילבער טוי אראפ.

דו היטסט דאס ליכט ווי דיאגנען.
און גרינג איז מיר אונטער דיין דאך.
דיין פרייד איז גרויס — אזויגלינג האט
אין מאמעס וויגל זיך צעלאכט.

איך האב מיט ביידע הענט פארשטעלט
ווי שווארצע שלאנגען מיינע צעפ.
איך גאר נאך דיר אין ווייסע נעכט.
און שוועב אויף דייע היכל-טרעפ.

שפיל זינגער, שפיל, רעג אויף מיין הארץ,
א ווייסער וואלקן צירט דיין קאפ.
מיין דורשט וועט שמילן יעדער מוי
וואס פאלט פון אויבן ווייס אראפ.

ווייסן

ווען דו וואלסט מיך פארשטאנען.
ווי קליין איז מיין פארלאנג.
דער טאג איז שוין פארגאנגען.
איר טוט מיר ביידע באנג.

איך קאן דיר ניט דערקלערן.
ניואנסן זיינען בלייד.
דו רעדסט צו מיר געמיטלאך.
דאך ווערט מיין הארץ ניט ווייד.

איך פייניק זיך באהאלטן.
מיך צערמלען דייע הענט.
מיר זיינען אזוי איינפאך,
דאך זיינען מיר זיך פרעמד.

צי זיינען מיר צוויי וועלמן.
צי הערצער צוויי — ווער ווייסט?
דאס לעבן איז דאך איינער.
דאך ברענגט ער ניט קיין טרייסט.

מיין היים

האָב איך דאָ אַ פּראָסטע היים,
און מיין שטוב הערט פּראָסטע רייד.
ביינקט זיך אזוי נאָך דער פּרעמד,
נאָך אַ ווייטער וועלט מיט פּרייד.

האָב איך דאָ אזוי פיל שניי,
און אזוי פיל שטאַרקע פּרעסט.
און געדאַנקען, משוגע ווילד —
ווילדע פּויגל אין אַ נעסט.

און אַ טייך סענט-לאָרענס טייך,
נאָר ער צאַפּלט זיך און בלענדט.
רויע ווינטן וויגן אים
זינגען האַרציק דעם לאַמענט.

שטייג איך אויף די ריוון-בערג,
וועלדער רוישן פּראָסטע רייד.
ביינקט זיך אזוי נאָך דער פּרעמד
נאָך אַ ווייטער וועלט מיט פּרייד.

אומקלאַר

אַפט ווילט זיך זאָגן אזא וואָרט,
וואָס זאָל דיר נאָר אַן אנונג געבן.
אַ וואָרט וואָס איז נישט אויסגעקלאָרט
און פאַרטונקלט מיר מיין לעבן.

אַפט גלוסט זיך זיצן ביי דיר שטיל,
ניט טראַכטן אונטער דיינע בליקן,
פאַרפירט פון אַ געהיים געפיל,
אין טיפן שווייגן זיך אַנטציקן.

אַפט גלוסט זיך שמיין אונטערן וואָג,
און הערן דיינע קליידער רוישן,
און הערן דיינע קאַלטע רייד,
און מיט אַ שמיכל זיך אַנטוישן.

בלויע שנייען

נאָשפּיץ שפּאַן די פּערד צום שלימן.
סאיז דער שניי נאָך ניט צעטראַמן.
טו אַ טראַג מיך, ווי אַ שמורעם,
אויף דעם ווייסן וועג דעם גלאַמן.

טו אַ טראַג, סאיז בלוי און פּראַסטיק,
סאיז דער הימל אויסגעשמערנט,
זאל פּאַרשלינגען מיך די בלויקייט,
פון מיין זיין זאל גאַר ניט ווערן.

טו אַ רים די לופט מיט ביימשן,
טו אַ ברען ווי מיט פּאַדקאוועם,
און צעשליידער מיינע יאָרן,
וואו עס קלאַנגן בלינדע סאוועם.

טו אַ טראַג פון שניי נאָך גרינגער,
צו די ווייטע ווינטער שמערן,
נעם פּאַרברען מיך אין דיין ווילדקייט,
פון מיין זיין זאל גאַר ניט ווערן.

גאלנאטער לעגענדעס

דער גרינגער נאדל בוים ווערט גרינגער,
זאל זיין די האַק ווי שאַרף,
דער מענש האַט יעזוסן געפונען,
שפילט פּסאלמען אויס די האַרף.

גאלנאטער בערג לעגענדעס שפיגען,
אויפן טראַן זיצט נאָך דער ברומ,
דעם קאַפּ געקרוינט אין ווייסע בלומען,
און פּאַרבט די ערד מיט בלומ.

אומזיסט דאָס ברענענדיקע וואַרמן
אויף שטויב און פלייש און גייסט,
צו אונז וועט ער שוין מער ניט קומען,
מיר ווערן ניט דערלייזט.

אָוונט

הענט ווי וויסער העלפנביין,
שמעלצן ליכט איבער מיין פייער,
האלט עס שוין ביים אונטערניין,
ברענט דער דרויסן ווי אַ שייער.

גריין געוועב איבער דעם דאך,
ציען שפינער רויטע פעדים,
און געפאנגען פון דער נאכט,
שלעפן שאַטנס מחנות שדים.

בלויע פלאמען יאַרצייט ליכט,
אין אַ רויטן ים פון שויבן,
ווערט אזוי מיין האַרץ פאַרווירט —
מיין געמיט ווי שטילע טויבן.

אַ גוט מאַרגן

גרויסער טאָג האַט אַנגעקלאַפּט אין מיינע שויבן,
ווייסע פאַרהאַנגלאַך צעשמייכלען זיך מיט פּרילינג.
הענער האַבן זיך פון ווייטן אַפּגערוּפּן,
אַ גוט מאַרגן, איר זאַלט ניט פאַרשלאַפּן.

קלויסער גלעקער גיסן זילבער קלאַנגען,
איז אויף בערג דער טאָג אַרויפגעאַנגען,
האַט געפלאַצט וואָס נאַכט האַט לאַנג פאַרבאַרגן,
שכנים זאַגן זיך שוין : אַ גוט מאַרגן.

ציען וועגן זיך פון גרויסע הויפן,
און עס גלוסט זיך אזוי לויפן, לויפן,
יעדן ליב אַריינשמייכלען אין פנים,
ווי די זון וואָס ווייסט ניט פון קיין שונאים.

פארן שלאָף

א

שלאָף פאַרבינדט שוין מיינע אויגן,
פון דער אַרבעט בין איך מיד.
נאַכט די פענסטער האָט פאַרצויגן,
סקאַכט דער דרויסן נאַר און זידט.

אַ באַנד צעעפּנמ, שווער צו לעזן,
כנעם די פעדער, — שרייבט זיך ניט.
שווערע, האַרבסטיקע מעת-לעתן,
וויל איך וויינען, וויינט זיך ניט.

כקוק אין דרויסן, צייל די גאַרנס,
ליכטלאַך מינען זיך אין קרייזן,
ווערט מיין וויי אין מיר פאַרלאַרן,
שטאַרבן שעהן איינציקווייט.

שטילער, שטילער מיד די אויגן,
בויגט מיין קאַפּ זיך אויף דער ברוסט,
נאַכט די פענסטער האָט פאַרצויגן,
און מיין גרויסע וועלט ווערט פּוסט.

ב

קיינער זעט ניט, בלינדע ווענט,
און עס שאַרן מיינע הענט,
ביי דעם פייער, ביי דעם שיין,
אין מיין קורצן, קורצן זיין.

שאַרן, זוכן רויט צעהעלט,
וואָס מיין קראַנקער זעלע פעלט,
נאַנט פון אומעט, נאַנט און קוועלט,
צו פאַרשיכורן מיין וועלט.

ווער איך פּלוצלונג ווי פאַרבלענדט,
שטומע קוקן מיינע ווענט,
פון דעם פייער פון דעם שיין,
און פאַרברען אליין מיין זיין.

אונטער ריגלען

— מיין הארץ איז א גלאק —
האט א צונג און זי קלינגט.
— מיין בלוט איז א קוואל —
איז באהאלטן און זינגט.

— מיין זיין איז א טרעפ —
פארן לייטער ארויף.
— מיין דראנג איז דער אנהויב —
געבוים אויפן סוף.

א בעטלער

א קאמלער

זוּנֵי גַּאָוֹלָאָנְדֵס גַּאָוֹלָאָנְדֵע

אַמאָל — מעווייסניט ווען, איז ערגעץ — מעווייסניט וואו, געווען אַ לאַנד, האָט דאָס לאַנד געהייסן גאַוולאַנדע, גאַוולאַנדע מיינט אין גאַוולאַנדיש דאָס לאַנד וואָס מעווייסניט, די לאַנד שפּראַך איז געווען גאַוולאַנדיש — גאַוולאַנדיש מיינט אין גאַוולאַנדיש אַ שפּראַך וואָס מען פאַרשטייט ניט.

גאַוולאַנדע איז געווען אויסגעשפּרייט אין דער גאַנצער לענג און ברייט פון איר אייגן לאַנד, מיט אייגענע פעלדער און הענג-לייכטער; סעלצער זאַוואָרן, ציגעלנעס און קאפּעלמייסטערס. גאַוולאַנדע האָט אַליין פאַר זיך געשאפּן אירע אייגענע שקאַר-פעטקעס, הילצערנע לעפל, פוטערנעבעקס און חנוכה לעמפלאַך.

יעדער גאַוולאַנעץ האָט געהאַט זיין אייגענע טאַבאַק פּושקע מיט אַ שמש געזעל. אַ שמש געזעל איז אַ געזעל וואָס דינט אַלס שרייבמאַן באַ אַ גאַוולאַנעץ, אַ שמש געזעל איז אויך דער, וואָס טראַגט אונטער דאָס טאַבאַק פּושקעלע דעם גאַוולאַנעץ, אַ גאַוולאַנעץ וועט טאָן אַלץ אין דער וועלט, אָבער אַרומטראַגן זיך מיט אַ שמעק טאַבאַק פּושקע — פאַר קיין געלט ניט, דעריבער האָט, יעדערער געדונגען אַ צווייטן אַלס שמש געזעל, וואָס טראַגט פאַר אים אונטער די טאַבאַק פּושקע, דער צווייטער האָט אויך געדונגען אַ דריטן, דער דריטער אַ פּערטן און אַזוי כּסדר, איבער גאַנץ גאַוולאַנדע. אַ גאַוולאַנעץ איז הייסט עס געווען ביידע צוזאַמען, אי אַ שמש געזעל, אי אַ האַר, אַ שמש געזעל צו זיין האַר און אַ האַר צו זיין שמש געזעל. האָט טאַקע יעדער גאַוולאַנעץ געטראַגן אַ טאַבאַק פּושקע, אָבער ס'נישט געווען זיין אייגענע, נאָר זיין האַר'ס, זיין טאַבאַק פּושקעלע האָט געטראַגן זיין שמש געזעל, יענעמס טאַבאַק-פּושקעלע האָט געטראַגן יענעמס שמש געזעל, אַזוי כּסדר.

ווערט אן אלגעמיינער טרויער — ס'מיינט, קיינער האָט שוין קיין צייט ניט צו גיין אַהיים, ס'איז אזא געזעץ אין גאולאנדע, אז קיין נער טאָר ניט אַרײַנגיין אין זיין היים איידער ער האָט אָפּגעפירט זיין האַר.

האָט קיינער ניט געקאָנט אָפּפירן זיין האַר אַהיים, מחמת יענער האָט געדאַרפט פּריער אָפּפירן יענעמס האַר, יענעמסיענער, יענעמסיענעמס יענעם, און אזוי כּסדר.

דער געזעץ ווערט זייער שטרענג אָפּגעהיט מיט גרויס רעספעקט צו די האַרן, האַלט מען אין איין אָפּפירן, ביז אלע ווי איינער צעל לויפן זיך אַהיים, ניט ברעכנדיק דעם געזעץ — ס'איז אזא געזעץ אין גאולאנדע, אז מעטאָרניט ברעכן קיין געזעץ — אזוי ווערט געפּראָוועט דער פּירפּלגאַנג איבער'ן גאַנצן לאַנד מיט איין מאָל.

צו דער דאָזיקער צערעמאָניע טאָר ניט פעלן קיין איין גאולאנד נעץ, ווען עס פעלט א גאולאנעץ בלייבט א שמשגעזעל אָן א האַר און א האַר אָן א שמשגעזעל, קאָן מען ניט פּראָווען דעם פּירפּלגאַנג. ווען א גאולאנעץ ווערט קראַנק און קאָן ניט פּירפּלען, וואַרט מען ביז דער שמשגעזעל לויפט צו צו זיין האַר, קומט צוריק מיט זיין האַר'ס לונגונלעכער — שיד און זאָק, אין גאולאנדיש — לאָזט וויסן אז זיין האַר איז א שיינעמדיגקע — ס'מיינט, זייער קראַנק — ער האָט צוועלפּנחת — ס'מיינט, אז מין הויכע טעמפּעראַטור אין גאולאנדיש, הייבט מען זיך אויף און אלע ווי איינער נעמען זינגען: סאָזא סגולה צו ראַטעווען א קראַנקן — איינציקווייז דרייען זיך אלע אום מיט די פּלייצעס צום חולה געווענדט, גייען אַהיים און בלייבן ביז דער חולה שטאַרבט.

גאולאנדע האָט געלעבט בשלום, אָן קריגעריי, אָן רייסעריי, יושר האָט געהערשט אין לאַנד, חסד האָט געוואוינט בא יעדען אין האַרץ — אין גאולאנדיש מיינט עס — אין קורצן, מ'האָט זיך איינע די אנדערע געטאָן אין ביין, ניט פּאַרגונען זיך דאָס לעבן. — יעדערער האָט זיך פאַר זיין חבּר געקוילעט מיט א מעסער — ס'מיינט זיך אַליין אָפּגעהיט ווי דאָס אויג אין קאַפּ. דאָס וויכּ טיקסטע אין לעבן איז דער שמשגעזעל און די טאַבאַקפּושקע, ס'איז רעכט אז עס זאָל ניט זיין וואָס צו עסן, אָבער א טאַבאַקפּושקעלע מוז מען האָבן. דוקא די שענסטע אין גאולאנדע, קיינער וועט ניט לאָזן אז זיין שמשגעזעל זאָל חס ושלום ניט האָבן די שענסטע טאַבאַקפּושקעלע אין גאולאנדע, האָט איינער געקויפט פאַר זיין שמשגעזעל, א נייע טאַבאַקפּושקע איז דער שמשגעזעל גלייך געלאָפּן

און געקויפט נאך א נייערע פאר זיין שמשגעזעל, יענער נאכנאך א נייערע — פאר יענעמס שמשגעזעל, יענעמסיענער נאכנאכנאך א נייערע — פאר יענעמסיענעמסיענעם, אזוי כסדר, גאוולאנדע ביט די טאבאקפושקעס אויף נייערע, נאכנייערע, נאכנאכנייערע, ביז עס קומט צוריק צום ערשטן (יעדער גאוולאנעץ איז דער ערשטער) דערזעט ער אז זיין הארס טאבאקפושקע איז שוין נייער פאר זיינע, כאפט ער און קויפט פאר זיין שמשגעזעל א חלומפושקע מיט זיידנ-שלייקעס, ס'מיינט, א ביינערנע, האנט געשניצאכץ — איז ער שוין איצט זויערמילך — ס'הייסט העכסט גליקלאך אין גאוולאנדיש, אבער ניט אויף לאנג, ווייל עס געדויערט ניט קיין מערשעם — א וואך איז אומגעפער, עטוואס ווייניקער ווי עטלאכע מערשעמס — און גאוולאנדע האט שוין שענערע טאבאקפושקעס ווי זיינע, לויפט ער נעבאך, ווי א פארליבטער — ס'הייסט אן אפנע-שאסענער — און קויפט א טאבאקפושקעלע מיט מעשענע וואלקנס — ס'מיינט רויטע שטיפטן — פאר זיין שמשגעזעל כאפט יענער און קויפט א טאבאקפושקע מיט געשליפענעם ציטער — ס'אזעלכע געבוניגע שנאלן — פאר זיין שמשגעזעל און אזוי כסדר, די טאבאקפושקעס ווערן רייכער און רייכער, גאוולאנדע ווערט ארימער און ארימער, מע גייט נאקעט און בארוועס, מ'עסט ניט און טרינקט ניט, נאר מעקויפט טייערע און טייערע טאבאקפושקעס, נאנצע פארמעגנס ווערן אויסגעגעבן אויף טאבאקפושקעס, קיינער קאר ניט אפהאלטן די פארשווענדונג, ס'איז שוין אזוי ווייט דער-פירט געווארן, אז די טאבאקפושקעס ווערן געשניצט פון ריינעם שלומפער — אזא מין טייערער מאטעריאל וואס איז ווערט אוצרות, מ'קאן עס ניט קריגן פאר געלט.

די באפעלקערונג איז אומצופרידן, אלע רעדן וועגן אומגליק וואס איז אָנגעפאלן אויף גאוולאנדע, פון אלע זייטן פאלן געלע אפליציען — ס'מיינט שטילע פראטעסטן, אין גאוולאנדיש, נאר מעווייס ניט פון וואנען עס נעמט זיך, יעדערער האט געוואוסט, אז דער אומגליק קומט פון ארום אים, ניט פון אים, ער אליין טוט דאך גארניט, ער קויפט נאך א בעסערע טאבאקפושקע פאר זיין שמשגעזעל, ער מוז דאך עס טאן, ער איז דאך געזוואונגען, ערעטאך ניט לאזן זיין שמשגעזעל חס ושלום טראגן אן ערנערע טאבאקפושקעלע ווי די, וואס ער טראגט פאר זיין האר, קיינער האט ניט געקאנט כאפן פון וואנען עס נעמען זיך די איידעלע גע-פילן — ס'מיינט די ווילדע צעלאָזנקייט, איינס איז זיכער: ערנעץ

איז דאָ איינער, אָדער עטלעכע פאַרברעכער, פון וועמען עס שטאַמט די פּאַרדאָרבנקייט.

ס'האָט זיך אָנגעהויבן אָפּענע מבינות — ס'מיינט באַשולדי-
קונג — איינער האָט באַשולדיקט דעם אַנדערן, דער אַנדערער אַן
אַנדעראַנדערן, דער אַנדעראַנדערער, און אַנדעראַנדעראַנדערן, אזוי
כסדר, יעדער באַשולדיקט יעדערן, אַלע ווי איינער באַשולדיקט אַלע-
מען ווי איינעם. יעדער שמשגעזעל באַשולדיקט אָפּן זיין האַר אין
פנים אַרײַן, וועלכער רס ער קויפט בעסערע טאַכאַספּושעס, וואָס
מיט דעם צווינגט ער אים צו קויפּן נאָך אַ בעסערע.

— דו, שרייען אַלע ווי איינער, צו אַלעמען ווי איינעם (יעדער
שמשגעזעל צו זיין האַר) דו ביזט בילכער! — ס'מיינט, שולדיק
אין גאָולאַנדיש — דו, נאָר דו, מײַן האַר, זיי מוחל גאָולאַנדרע —
ס'מיינט ברענגסט אום גאָולאַנדרע — טומיר אַ טובה האָט קיין
פּאַריבל — ס'מיינט, מיט דיין לעבן זאָלסטו באַצאָלן, דו שורקע.

דער פּירפּלגאַנג איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין שבע ברכות
מיט פּלוימענצימעס — ס'מיינט אין גאָולאַנדיש, קריגערויען און
רייסערייען, פּעטער! גוטיאָנטעף! סמאַכסטע! — ס'מיינט, פּאַר-
רעטער! ראַובאַיניק! מערדער! האָט געשרייען אַ שמשגעזעל צו
זיין האַר, זיין שמשגעזעל צו אים, יענעם צו יענעם, און יענעם
יענער צו יענעם יענעם יענעם און אזוי כסדר.

די האַרן ניט ענטפּערנדיק קיין וואָרט — ס'איז זיי נאָר ניט
אָנגעשטאַנען צו אַרײַנלאָזן זיך מיט געמיינע שמשגעזעלן אין באַנ-
קעטן — ס'מיינט אין לאַנגע שמועסן, האָבן גענומען אַנטלויפּן,
די שמשגעזעלן נאָך זיי, יעדער שמשגעזעל נאָך זיין האַר, זיין שמש-
געזעל נאָך אים, יענעם נאָך יענעם, און אזוי כסדר. יעדערער ווי
איינער איז אַנטלאָפּן, און נאָכגעיאָנט, — פון זיין שמשגעזעל איז
ער אַנטלאָפּן, זיין האַר האָט ער נאָכגעיאָנט.

גאַנץ גאָולאַנדרע האָט זיך געדרייט יאָגנדיק איינע נאָך די
אַנדערע, די שמשגעזעלן האָבן מיט מזל און גליק — ס'מיינט, מיט
שטיינער און שטעקנס — געשלאָגן די פאַררעטער, יעדער שמש-
געזעל האָט געשלאָגן זיין האַר מיט געשרייען: בלינצעס, בלינצעס
דעם מחותן! — ס'מיינט אין גאָולאַנדיש, טויט, טויט צום פּאַר-
ברעכער! זויערמילך מיט קנישעס! — ס'מיינט, נידער מיט די
אונטערדריקער! — געקלאַפּט מיט'ן שפיציקן שטיין זיין האַר
אין פּלייצע און אים האָט זיין שמשגעזעל געלעכערט זיין פּלייצע,
יענעם — האָט יענעם אין פּלייצע — אזוי כסדר.

הורא! קינסטלער! ביו! בראוואָ! — ס'מיינט, גוואַלד!
אידן! מעשלאַגט! אַנטלויפט! אידן, אַנטלויפט! מעוואַרפט
שטיינער! האָבן געשריען מיט ווילדע קולות די האַרן, ס'הייסט אַלע
גאוואַלצערס אַלס האַרן.

בלינצעס, בלינצעס דעם מחותן, קנישעס מיט זויערמילך! האָבן
געשריען די שמשגעזעלן, ס'הייסט אַלע גאוואַלצערס אַלס שמש-
געזעלן, פריער האָבן אַלע געשריען אַלס האַרן: אַנטלויפן, נאָכדעם
אַלע אַלס שמשגעזעלן: בלינצעס.

מאַט אַמאָל האָבן אַלע האַרן ווי איינער מיט קעז און סמעטענע
— ס'מיינט, מיט כח און מוט — זיך געגעבן אַ שטעל אָפּ, אַ דריי
אום און מיט די זעלבע מזל און גליק, ס'הייסט: שטיינער און
שטעקנס, גענומען בענטשן — ס'מיינט לעכערן די פלייצעס פון
די שמשגעזעלן, גאַנץ גאוואַלנדע האָט זיך ווידער געיאָגט איינע
נאָך די אנדערע, איצט די האַרן נאָך די שמשגעזעלן, ביז מעהאַט
זיך ווידער אָפגעשטעלט מיט קעז און סמעטענע, ס'הייסט מיט כח
און מוט, זיך אומגעדרייט און די שמשגעזעלן האָבן ווידער געיאָגט
די האַרן, מיט מזל און גליק געבענטשט די פלייצעס.

אזוי איז יעדער גאוואַלצער מיט שטיינער אין די הענט און לע-
כער אין די פלייצעס נאָכגעלאָפן — אַמאָל נאָך זיין האַר, זיין שמש-
געזעל נאָך אים, יענעם נאָך יענעם און געלעכערט די פלייצעס,
דערנאָך איז ער נאָכגעלאָפן זיין שמשגעזעל, זיין האַר נאָך אים,
יענעם נאָך יענעם און געלעכערט די פלייצעס. ס'איז געווען צוויי
גלייכע אַרמיען מיט גלייכע קרעפטן אויף ביידע לאַגערן, ווי ס'איז
שוין באַוואוסט, איז יעדער גאוואַלצער געווען אי אַ האַר, אי אַ שמש-
געזעל, וויפיל האַרן אַזויפיל שמשגעזעלן, דעריבער האָט קיינער ניט
געקאָנט זיגן און אָן אַ זיג קאָן זיך ניט ענדיקן קיין מלחמה, און
גאוואַלנדע האָט געפּוצט און געשליפן די האַנט פון דעם מייסטער
— ס'מיינט: דער פייער פון צאָרן האָט געברענט און געבראַטן.
דאָס געשריי פון פרייד און באַגייסטערונג, ס'מיינט: פון ווייטיץ
און ראַכע, האָט דערגרייכט די הימלען.

די אַגענטן און זייערע אָנגעשטעלטע, ס'מיינט: די ווייבער
און קינדער, זיינען געזעסן אין די וויינקעלערס — ס'מיינט: אין
די הייזער — עס נעמט זיך פון וואָרט וויינקעל — אַ בוים אין
גאוואַלנדיש, זיי האָבן געוואוינט אין בויער, אין זייערע הייזער
האָבן זיי ניט געקאָנט וואוינען מחמת זייערע הייזער האָבן זיי
געבויט מיט די דעכער אַרונטער, אויף דער ערד, די טרעפלאַך

אַרױפצוגיין זײנען אויסגעקומען אין דער הויך, האָט מען ניט נע-
קאַנט צוקומען צום אַרױנגאַנג, האָבן זײ געלאָזן די הייזער לײדיק
און געוואוינט אין אַזעלכע בױמער.

אין דער צײט פון פירפלאַנג זײנען די אַגענטן און אָנגע-
שטעלטע געזעסן אין די דאָזיקע ווײנקעלערס און געשעפט נחת —
אויפ'ן פּוּד — ס'מײנט, געוועלגערט לאַקשען אויף וועטשערע און
פון צײצױט — ס'מײנט : אַ גאַנצן טאָג — געשליפן די ליטקעס,
ס'מײנט : געגאַנגען צו דער שכנה פראַווען דעם זימל, דאָס איז
אַ פײערלאַכע פראַצעסיע וואָס די אַגענטן היטן אָפּ מיט כאַנדאַר-
דערע — ס'מײנט מיט גרויס ליבע, ווי עס וועט מיט דער צײט
באַשריבן ווערן.

פּלוצלונג האָבן די אַגענטן דערהערט די זיסע מאַנדלען, ס'מײנט
ווילדע געשרײען, וואָס זײנען אָנגעקומען פון פירפלאַנג, האָבן זײ
געכאַפט ענדומפּענדום, ס'מײנט : וואַלגעהאַלצן אין די הענט,
געקומען צולויפן צו דער מלחמה. זיך אויסגעשטעלט יעדע נעבן
איר קױמען — מאַן אין גאָולאַנדיש, און גענומען בױמלען —
ס'מײנט : וואַלגערן די פּלײצעס פון די מחותניסטעס — ס'מײנט
פאַרבּרעכערײס אין גאָולאַנדיש.

רביצן ! ס'מײנט : הולטיקע ! האָבן די אַגענטן געשרײען,
מענטשנטיק ! ס'מײנט : הינטישע יוכע ! אָדער לעבער ! — ברויט !
לעקאַך ! און וויין ! ! ! דאָס זײנען די שוידערלאַכסטע זידלױוערטער
אין גאָולאַנדיש, אין אונזער שפּראַך איז גאַרניטאָ קיין פאַרגלייך
דערצו, ס'איז אפילו אוממעגלאַך איבערצוגעבן די באַדייטונג דערפֿין
אין וועלכער ס'איז שפּראַך אויף דער וועלט צוליב דעם עקלדיקן
זין... אום צו געבן עטוואָס אַ באַגריף פון אַזעלכע ווערטער, איז
גענוג צו דערציילן דעם פאַקט, אַז אין דער געשיכטע פון גאָולאַנדע
איז פאַרצײכנט בלויז איין פאַל פון אַ זינדיקער, וואָס איז פאַר-
אורטיילט געוואָרן צו ברויט, לעקאַך און וויין... און ביז היינט איז
פאַרבליבן דער פּלעק פון שאַנד אויפ'ן דור, וואָס ווערט פאַרצײכנט
אין דער געשיכטע אַלס דער דור פון ברויט, לעקאַך און וויין...

אַנטלאָפּן און נאָכגעיאָגט האָבן די אַגענטן צוזאַמען מיט זײערע
הנניהם — מענער אין מערצאַל, יעדע מיט איר קױמען — מאַן
הײסט עס, און געלעכערט די פּלײצע פון אַגענט פון איר קױמענס
שמשגעזעל, אָדער האַר, דער אַגענט פון איר קױמענס האַר אָדער
שמשגעזעל, האָט איר געלעכערט די פּלײצע און מיט די לעצטע כּחות
געשרײען ברויט ! לעקאַך ! און וויין ! ברויט, לעקאַך און וויין !

יעדערער האָט פאַרשטאַנען, אַז אויפהערן דאַרף יענער...

ביסלאַכווייז האָבן אַלע ווי איינער גענומען דערפילן דעם פּאָטער אין הימל — ס'מיינט: דעם ווייטיק אין די פלייצעס, אין אָנהייב האָבן זיי ניט געכאַפט, פון וואָנען עס נעמט זיך, זיי האָבן אין גאַנצן פאַרנעסן די קלעפּ. מעהאַט נאָר אין זינען געהאַט צו געבן קלעפּ, קיינער האָט ניט געוואוסט, אַז אין דער צייט, וואָס ער קלאַפט, כאַפט ער אויך קלעפּ. ניט געקאַנט האָבן זיי פאַרשטיין — וואָס איז דאָס פאַר אַ פּאָטער אין הימל!! פון וואָנען קומט עס?!

דער פּאָטער אין הימל איז געוואָרן שטאַרקער און שטאַרקער, מיט אַזעלכע קוואַלדיקע מצוות — ס'מיינט: פיין און יסורים, ניט אַריבערצוטראָגן, האָט מען אָנגעהויבן קונסט און ליטעראַטור — ס'מיינט אין גאַוולאַנדיש, וויינען און קרעכצן, האַלב ראַמאַנטיש און טאַלאַנטפול — ס'מיינט: פאַר'חלש'ט און פאַר-שמאַכט, האָבן זיי זיך שוין אַלע ווי איינער, געבעטן באַ אַלע ווי איינעם, בראַוואַ יונים, ס'מיינט אירן בני רחמים, הערט אויף צו בענטשן אַ פינץ טערע יאַראַפּיך, ס'מיינט: האָט רחמנות כ'בעט אויך.

אַלע האָבן זיך געבעטן און געבעטן, אַפינץ טערע יאַראַפּיך! אָבער דאָס בענטשן האָט ניט אויפגעהערט, ווייל יעדערער האָט געדעטן דעם צווייטן, אַליין האָט ער געבענטשט דעם צווייטן האָט ער געבעטן אויפהערן, יעדערער האָט פאַרשטאַנען, אַז אויפהערן דאַרף יענער, ווייל פון יענעם נעמט זיך דער גאַנצער ווייטיק אין פלייצע, ס'הייסט: פּאָטער אין הימל, האָט ער גאַמיר-לאַך גאַרניט געדאַרפט טראַכטן וועגן אַליין אויפהערן צו שלאָגן. ווייל וואָס קאָן עס אים העלפן זיין ווייטיק? זיין הילף קאָן נאָר

קומען ווען דער צווייטער וועט אויפהערן, דאָס האָבן אַלע ווי איינער
נעפילט באַשיינפערלאַך. אַפיניץ טערע יאָראַ פּיך האָבן זיך אַלע
ווי איינער געבעטן און געלעכערט דעם אַנדערנס פלייצעם, אַפיניץ
טערע יאָראַ פּיך, יונים, אַפיניץ טערע יאָראַ פּיך...

מיט דער צייט זיינען די קולות געוואָרן שוואַכער און שוואַכער,
שטילער און שטילער, ביו ס'איז שוין מער קיין כח ניטאָ, ניט צו
שלאָגן און ניט צו שרייען, זיינען זיי געבליבן ליגן אזוי פאַרחלש'טע,
קוים שעפטשענדיק מיט שטילע קרעכצן, אַ גוטע וואָך רב שלמה,
אַ גוטע וואָך רעפּשלומע, ס'מיינט: אַי וויי איז מיר, אַי וויי
איז מיר.

איז אָנגעקומען די נאַכט אויסגעשפּרייט אַ ווייכע שטילקייט
איבער דעם שוואַכן געמורמל, וואָס ווערט אַלץ שוואַכער און שוואַך-
כער — אַנטעוואַכרעכשלאַמה.

ביו היינט צו טאָג ליגט נאָך אויסגעשפּרייט די ווייכע שטיל-
קייט איבער גאַנץ נאָוואַלאַנדע, אונטער די שטילקייט גייט נאָך אָן
דער שוואַכער געמורמל — אַ גוטע וואָך רעבש למה... נאָר ס'איז
שוין אזוי שוואַך און שטיל, אז מ'קאָן שוין מער ניט הערן.

צייכענונג

א. וואַלקאוויטש

געבעטן פון א פראנצייסקאנער

געבעט אז אנדערע זאלן זיין גליקלאך

א. גאט, די וועלט גייט נאך דיין ווילן.
די אלטע פערד, די אָקסן און די קי
שלעפן זיך צום יאריר מיט געבויגענע און שווערע קני.

א. בענטש די ערד און אלע וואָס וואוינען
אויף איר און דיין ליבן נאָמען שוינען.

ביז צום בלויען הימלברעג,
צווישן ליכטיקע וועלדער און ווילדן וואסערגעיעג:
וואַקסט קאָרן און גערשטן און ווייסע ריבן.
און אַלץ איז ווי אַ גרויסער טייך פון גיטיקייט
וואו עס ליגן אויסגעשפּרייט:

דער קלאָרער הימל און אַ גאָלדענע ליכטיקייט.
און ווי אין פּריידיק בלאַנקען זונענשיין די זאָפּטן שטייגן,
אַזוי צעוואַקסן זיך די בלעטער אויף די צווייגן.
א. גאט, מיין האַרץ איז רייה ווי אַ פּולע טרויב,
און וויל פּלאַצן פאַר גרויס ליבשאַפט און צער.
און אויב דו ווילסט אַזוי: זאָל זיין אַזוי מיין האַר.
אַבי די אומשולדיקע ריבן אין דיין ליבער מאַכט
וועלן זיך רייה צעבליען דורך דער נאַכט.

גיב אַלעמען דאָס גליק וואָס איך קען ניט האָבן;
יענע וואָס האָבן זיך ליב און שענקען זיך וואַרימע ווערטער.
דעם געליבטען וואָס קושט זיין באַשערטער
אין ליאַרעם פון רעדער, פון פי און פון ראָבן.

און גיב, אַז דער קראַנקער פאַרבאַנדזשעטער הונט
איז ווינקל קרעטשמע, זאָל ווידער ווערן געזונט.
און זיין זופּ זאָל זיין וואַרים און זיין געלעגער קיל.
און די ציגן וואָס שלעפּן זיך פּויל און שווער אויף די פּיס
זאָלן זיך קוויקן מיטן גראָז וואָס איז גריין און די יאַנדעס: זיס.
און מיך, אַ גאָט, פאַרגעס, איך דאַרף נאָרנישט. איך בין שטיל.

געבעט אַנצורירן אַ שטערן

אָ, גאָט, לאָז מיך אויסגיין: איך וויל געפינען אַ שטערן.
אפשר וועט אזוי מיין ביטער האַרץ גענעזן ווערן.
דו ווילסט אָבער נישט אז מיר זאָל כאָטש אַביסל גליק געהערן.

זע, איך קלאָג נישט, איך בין אזוי שטיל
און ווי אַ בלוטפאַרגאָסענער פּויגל וואָס באַהאַלט זיך אונטער
אַ שטיין.

בין איך איינער אליין, אָן ביטערניש, אָן שפּאַט, אָן געוויין.

אָ, זאָג, אפשר איז דער שטערן מיין טויט?
אויב אזוי, גיב אים מיר ווי מען שענקט אַ גאָלדענעם גראַשן
דעם הונגעריקן בעטלער מיט אויגן גרוי און אויסגעלאָשן.

אָ, גאָט, איך בין דאָך גלייך ווי אַן אייזל
וואָס גייט זיין וועג מיט געבראָכענע טריט.
דו נעמסט צוריק וואָס דיין אייגענע האַנט האָט אונז געגעבן:
און ס'איז אזוי פּאַרכטיק, גאָט, און אונזער האַרץ שרייט ווי
אַ שטורעמווינט.

דערמאָן זיך, ווען איך בין נאָך געווען אַ קינד
האָב איך געלייגט גרינע גאָלדצווייגן פאַר דיין הייליק בילד
און זיך געבוסט פאַר דיר. און מיין מוטער האָט פאַרטרויט און מילד
די געלע ליכט געצונדן, און מיט אירע פינגער דיין פנים אָנגערירט.
און מיט מיין גרינס די ראַם באַצירט.

אָ, גיב כאָטש אַביסל פון דעם וואָס איך האָב דיר געגעבן.
און אויב דו גלויבסט אז מיין האַרץ קען גענעזן ווערן:
לאָז מיך, גנעדיקער פּאַטער, געפינען דעם שטערן
און אים אַוועקלייגן אויף מיין האַרץ,
אויף מיין קאַלט, ליידיק און ציטערדיק האַרץ.

געבעט צו געפינען אַ פשוטע פרוי

גיב, אָ גאָט, אז די וואָס דו האָסט מיר באַשערט פאַר אַ פרוי,
זאָל אויכעט זיין מיין פרוינדיין, ליב און קליין און צאַרט.
אז כאַס אַנטשלאָפּן ווערן זאָלן אירע הענט וואָס זיינען דין און גרוי,
דוען אין מיינע הענט וואָס זיינען שוואַרץ און האַרט.

און אויפן האלץ פארבארגן אין די קנייטשן פון איר לייב.
זאָל אויף אַ זילבערקייטל הענגען אַ מטבע,
און וואַרים, נלאָט און גאַלד זאָל זיין איר לייב,
און ווי אַ פֿלויס וואָס דרעמלט האַרבסטיק רייף זאָל זיין מיין ווייב.

און ווען זי נעמט מיך אַרום זאָל זי שווייגנדיק לאַכן.
און ווערן שטאַרק און קרעפטיק, און וואַכן
איבער מיר, איר איינציקן אויף דער וועלט,
ווי אַ בין אויף אַ שלאָפנדיקער בלום אין פעלד.

און ניט פאַרניין אין אַ יאָמערלאַך געוויין —
אין טאָג פון מיין טויט,

נאָר שטיל מיר די אויגן פאַרמאַכן.
און קניען באַ מיין בעט און די פינגער פאַרברעכן:
מיט אַ שטומען וויי, מיט אַ שטומען צער,
אַ, נאָט מיין ליבער, אַ, נאָט מיין האַר!

געבעט צו זיין פשוט

די שמעטערלינגען שפּרינגען אויף באַ יעדן שאַרף,
ווי בלומענבלעטלאַך וואָס קליינע ליבע סינדער
שפּרייטן אויס פאַר דיר, פאַר דייע וואונדער.

אַ, נאָט, ס'איז אזוי פרי און איד וויל
בעטן: צו דיר פרי און שטיל,
אינאיינעם מיטן שמעטערלינג, מיטן האָן און מיט דער גריל.

אַ פויגל אומרואים צווישן שוואַרצן געוויקס אין וואַסער,
פייפט אָפּגעהאַקט און דערשראַקן.
פלאַטערט אויף אין דער פריער מאַרגנשעה,
און פאַרשווינדט, און נישטאַ.

אַ, נאָט, דאָס לעבן הויבט זיך ווידער אָן
אזוי גוט ווי געכטן, ווי שוין אזויפיל מאַל.
אַ, נאָט, לאָז מיך לעבן פשוט און נאָך דיין ווילן,
אזוי ווי די שמעטערלינגען, אזוי ווי די גרילן,
וואָס נערן זיך פון דער זון,
און אזוי ווי דער פויגל וואָס באַהאַלט זיך אין געוויקס,
אין שוואַרצן, אין קילן.

יאמל האמלערס ביידער

אן ערנסט ליד

ווער האָט דײַך געמאַכט ?
מענטש, דו מענטש,
ווער האָט דײַך געבראַכט ?
ציג דו ציג,
דיין בערדל איז חשוב
אַבער דיין מילך,
וואָס איז ציגן,
איז שווער צו קריגן.

יונגע יאָרן,
ווי יונגע הערשן,
לויפן גיך
אַלמע יאָרן,
ווי בלוי מיט צאָרן,
שלעפן זיך,
וועלט, דו וועלט,

איבערן ים אָן אַ וויזאַ

קליינע רייד,
יונגע רייד
פון חלום אַרויס.
און אָט אזוי
(צי אַביסל אַנדערש)
אַן אַ שיפססאַרטע
שיפט מען זיך איבער
אַהינצוצו,
ווייט איבער'ן נאַסן ים
אויף אַ טרוקענער בעט,
(מן הסתם)
און מען דערסענט די ציג
לויט'ן שוואַרצן פּלעק
אויפ'ן עס.

שעפן זיך די אויגן אָן
פון שלאָף-גאַרטן
מיט שוואַרצע
סאַמעטנע בלומען
און גייען שלאָפן.
מיט אַ חלום צוקאַפּנס
און אַ קעצל צופּוסנס
חלומ'ט מען אויס
די יונגע ציג
פון דער אַלטער היים,
ווי מ'איז געפאָרן אויף איר
קליינערהייד, יונגערהייד,
און די לויפן פון שלאָף
פלאַפּלען

אָן אַ

אונאַנאַ
קאַפּע-
ליוש.

נאַרצע
נאַרצע
וואָס

שטיי איך נאָך
און בלאָז

צו קען מען דען
אַ פייער קילן

מיט אַ בלאָז
אַ ליבע שטילן

וואָס ברענט
און בריט

פון נאַכט
ביז פרי

ווי מיט הייסער
לעקטע-

רי

און זינט דו ביזט
פון מיר אַנטריגען

איז מיר שווערליך
צוגע-

פינען

סיי מיין מוט

און סיי מיין הוט

און סיי מיין

זינט דו ביזט פון מיר אוועק
האַט צו אַלץ געכאַפט אן עס.
עס עקל.

צרות־פעקל.

די ליבע האָט שוין
נישט קיין צוועק'ל.

דאָס צוועקל האָט שוין
נישט קיין קעפל

אונקאַ

קאַפּע

ליוש.

זינט דו האַסטמעך

שטיין געלאָזן

האַב איך אָנגעהויבן בלאָזן

אויף דער וואונד

וואָס ברענט אין מיר

אַן אן עק

און אָנאַ

שיר.

שיר שיר.

שיראַ שיר.

עס איז אַך

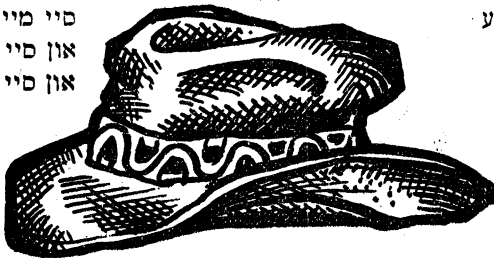
און ווייצע

מיר

אַנאַ ליבע

און אָנאַ

היטל

א ליד אזא
וואָס גייט אזוי :
ווער ס'זעט נישט
פּרילינג קומען
דער זעט נישט
די זון און בלומען
איז ער דאָך
אַליין אַ בלינדער
מיט אַ פינצטערן צילינדער

דער בעמלער וואָס אָן פים
זיצט באַם עלעווייטאָך
מיט אַ טעפעלע אין האַנט
ברויט אַ שטיקל בעט ער
ער וויל רעהפרייען
מיט זיין שמאַרץ
פאַר אַ פענע
יעדנס האַרץ
זינגט ער זיך אַ ליד
הוי, הוי,

א ב ע ר

ווער עס זעט דעם
 פּרילינג קומען
 זעט ער דאָך
 די זון און בלומען
 דער זאָל אַ נרבה געבן
 אַ פענִי פּאַר
 אַ קאַלי לעבן
 הולאַ הולאַ הולאַ
 הולאַ הולאַ הולאַ

ווען אַן עפּל בוים
 זאָל בליען
 וואָלט איד קיינעם
 נישט באַמיען
 איד וואַרף אוועק
 מיין בעטלער־טעפּל
 און זעץ זיך וואַרטן
 אויף רויטע עפּל.
 הולאַ הולאַ הולאַ
 הולאַ הולאַ הולאַ

ווען אַ מלאַך

וואָלט גאָט שיין
 וואָלט איד אים
 די פליגל פליקן
 און אַ קישן
 זיך געמאַכט
 אויף אַפּצערוען
 זיך באַנאַכט

א ב ע ר

אַז קיין עפּל בליען נישט
 און מלאכים
 פליען נישט
 בין איד מיר
 אַ גוטער בעטער
 אָטאָ דאָ
 ביים עלעווייטער.

מײן אידישקײט (דער וידנױ פון א אידישן אינטעליגענט)

— איך בין דיין ברודער. מײן פאָרוואַגלטע נשמה איז געקומען צו דיר פאָדערן דין וחשבון: צוליב וואָס פאַרשפּרייטסטו אידישקײט צווישן דעם יונגן דור? וואַרום האַלטסטו צוריק דעם פּראָצעס פון נײַסטיקער פאַרניכטונג? וואָס ווילסטו פון אַ גאַנץ פּאָלק? האָבן מיר נאָך ניט גענוג געליטן? אַ נייע וועלט איז באַ אייך אין אַמעריקע. יעדער איר וואָס קומט צו אייך איז ווי אַ נײַ געבאַרענער. די פרעמדע קולטור רינגלט אים אַרום און איז גרויט אים פאַרשלינגען. דאָס איז די ערשטע געלעגנהײט אויף אַ גרויסן מאַסשטאַב, וואָס דאָס אידישע פּאָלק האָט געהאַט פאַר אַסימילאַציע. פאַרוואָס ווילסטו אָפהאַלטן דעם פּראָצעס אויף אַפּצוונדערן אויך די קומענדיקע דורות פון זײַערע שכנים? זײ וועלן דאָך דאַרפן ווידער צאָלן.

— וואָס, דו, ברודער מײַנער, דו דער קדוש, ביזט קעגן שמידן ווייטער די גאַלדענע קײט? דיין בלוט שרײַט דאָך דורך מיר און לאָזט מײך ניט רוען. איך שעם זיך קעגן דיר. דו האָסט דיין יונג לעבן אוועקגעגעבן פאַר דיין פּאָלק, און וואָס טו איך? איך לעב אין רעלאַטיוון לוקסוס, און מסתמא צוליב פאַרוויילונג ניב איך זיך אָפּ מיט אָפהיטן דעם אַלטן כרם ישׂראל.

— ווערטער, ליבער ברודער, ניט מער זײַ ווערטער. איך בין ניט סײַן קדוש. מיר זײַנען ווי ראַצן געשטאַרבן. ווען מענטשן קומען און רינגלען אַרום אַ הויז מיט ברענענדיקע שטורקאַצן, טרייבן די מײז אַרויס פון די לעכער און הרנ'ענען זײ. — וואָלסטו גערופן די ראַצן קדושים? טױזנטער שטימען האָבן אין אונז געשריען: מיר ווילן לעבן, און מען האָט פון אונז די צינגער געשלעפּט. כדי די קולות זאָלן קלינגען שפּאַסיק... און צוליב וואָס פרעג איך דײך? — צוליב דיין אידישקײט.

— וואָס פאַר אַ איר בין איך געווען, און וואָס פאַר אַ איר ביזטו? די אַלטע אידישקײט איז פאַר אונז אָפּגעלעבט. די „גור אישׂע“ קולטור לערנער מיר. איז איבערליענען אַ אידיש ביכל און זינגען אַ אידיש לידל אידישקײט? איך פרעג דײך, צוליב וואָס לײדן מיר? אויב ניט צוליב דיר און דיין גלײַכן?

דר. ש. סיימאן

— איך בין שולדיק ?

— יע, דו און דיין גלייכן, די וואָס „שמידן די רינגען פון דער גאַלדענער קייט“; איר וואָס שטרעבט אָפּצוזונדערן אונזערן אונזער מאַסע פון די שכנים צווישן וועלכע זיי לעבן. איר שאַפט אַ פּאָלק אין אַ פּאָלק, אַ קולטור אין אַ קולטור. אַ קראַנקע קולטור און אַ ניט-נאַרמאַל פּאָלק. ווען רעליגיע איז געווען דער עיקר, האָט איר אַרומ געצאמט אייער רעליגיע מיט טויוזנטער מחיצות פון זייער רעליגיע, אזוי אז אויף שריט און טריט האָט מען געקאָנט דערקענען, אז איר זיינט אַנדערש. מילא דאָן איז כאַטש געווען אַ באַרעכטיקונג, איר האָט געגלויבט, דערפאַר האָט זיך עס געלוינט. וואָס פאַר אַ ווערט האָט געהאַט די נישטיקע עולם-הוזה קעגן די ש״י עולמות פון לעתיד לבואַ ? אָבער איצט, צוליב וואָס אָפּזונדערן זיך ? מיטש זיך אויס מיט אייערע שכנים, „גיט אייערע זין פאַר זייערע טעכטער, און

נעמט זייערע טעכטער פאר אייערע זין". איין דור וועט אריבער, דער צווייטער און דער דריטער וועט זיין ווי אלע פעלקער: ניט ציטערן פאר'ן מאַרגן און ניט זוכען קיין נייע מקלטים.

— איר, איר, חזר'סטע איבער; ביזטו ניט איינער פון אונז? לעבט ניט דיין זכר צווישן אונז? און ווערסטו ניט פאררעכנט ווי דאָס שענסטע אין אונזער לעבן?

— ניין, איך וויל ניט פאררעכנט ווערן אלס איינער פון אייך. איך וויל ניט זיין קיין אידישער קרבן.

— ווי איינער פון אונז ווילסטו ניט פאררעכנט ווערן, דאָך ביזטו געשטאָרבן ווי א איד.

— ניט מיינ שולד. די טויזנט־יאָריקע ירושה און אייער דער ציאונג האָבן געלייגט א שטעמפל אויף מיר. איך האָב די לאַנד־שפראַך גערעדט ווי א איד, מיינ מימיק, מיינ הילוך — א אידישע, מען האָט מיך פאר א טייל געקאָנט דערקענען. "ליפע דער קאָלכאָס פרעסער" איז געבליבן לעבן. ווייסטו פאָרוואָס? ווייל ער איז מיט זיין גאַנץ שרעק פאר גאָט און גרויסן אבערגלויבן, געווען איינער פון "זיי". ער האָט גערעדט זייער שפראַך, געטראָגן זייערע בגדים, און אויפגעפירט זיך ווי איינער פון זיי.

— ווילסטו דיין אידישקייט, דיין איך פארלייקענען?
 — וואָס פאר א אידישקייט? וואָסער, "איך"? מיר האָבן דאָך ניט קיין אידישקייט. דער יונגער דור לעבט דאָך אויף שיריים, רעשטלאַך אָפּגעהאַקטע ניגונים, אָפּגעריסענע עראינערונגען, האַלבע פארלאַנגען און א מיאוס'ע שאַלעכץ; וואָס פאר א אידישקייט האָסטו צו פארלייקענען? דו מיט דיין אידישער קולטור פאר שפּרייטונג, וואָס פארשפּרייטסטו, אויב ניט זייערע רייכטימער? איז פאָראַן א באַרעכטיגונג מקריב זיין א פּאָלק צוליב אויסער־לאַבקייט?

— וואוהין פירסטו א פּאָלק? קום, קום אריין אין אונזער גיהנום און זע — א גאַנץ פּאָלק טראַגט אויף זיך דעם קין צייכן; א גאַנץ פּאָלק קאָן ניט טראַכטן זעלבשטענדיק, ווייל עס מוז זיך רעכענען מיט ספעציעלע אומשטענדן. שטענדיק שטייען פאר דעם גאַנצן פּאָלק און פאר זיינע יחידים די ווערטער מיט בלוט געמאַלן: דו ביזט א איד! פאָרויכטיק! אונזער פּאָלק קאָן צוליב אָפּגע־זונדערטקייט ניט זיין קיין אַרגאַנישער טייל פון לאַנד. אין אַן עת צרה, ווען דער קערפּער ווערט קראַנק, ווערט דער ניט־אַרגאַני־שער טייל צום ערשטן אָנגעגריפּן...

— קום, ברודער, צום אלטן שול-הויף. דו זעסט קופעס ערר?
דאָס זיינען קברים, קברים! און אַט דאָ לעבן שוועל, איז מײן קבר,
— אין שול הויף נאָר?

— יע, — אין שול הויף, אויב דו ווילסט, זאָל עס זיין אַ סימ
באַל: אַ בית הקברות איז פאַר אונז געוואָרן אונזער אידישקייט.
און זייע ניט קיין נייע פלאַנצן אויפ'ן בית עולם. פאַרשטומט זאָל
ווערן דאָס אידנטום אויף אייביק. זאָל זיך קיין אידיש קול ניט
הערן, זאָל אַלץ אָפגעמעקט ווערן. זאָל אַ נייער דור זיך אויסהאַר
דעווען אָן אַ תורה, אָן אַ שפראַך, אָן אַ טראַדיציע, אָן מחיצות
און סמנים. זאָל ער אפילו ניט זיין ווי זיינע שכנים אַרום אים.
און דער צווייטער אָדער דריטער דור וועט שוין אויסגעלייזט
ווערן — — —

— און דו; דער נאָט־לעסטערער, ביזט אויפ'ן שול הויף אומ־
געקומען? ווי קומסטו אַהין?

— ווייל מיר האָבן געוואָלט שטאַרבן שײן. אַז דער גרויסער
בלוט־שטראַם האָט זיך אַ לאָז געטאָן איבער אוקראַינע, און די
געשרייען פון די הילפלאָזע קרבנות האָבן זיך צו אונז דערנענטערט,
האָבן מיר באַשטימט שטאַרבן מיט דער ביקס אין האַנט. מיר האָבן
באַשטימט אַז אונזערע שוועסטער און געליבטע זאָלן בעסער שטאַרבן
אפילו קעגן זייער ווילן, און ניט פאַרשוועכט ווערן. מיר די יונגוואַרג
האָבן ניט געוואָלט באַגראָבן ווערן לעבעדיקע אין קברים, מיר האָבן
זיך ניט געוואָלט לאָזן צונויפטרײבן אין מיטן מאַרק און אַרומגע־
רינגלט ווערן ניט־באַוואָפנט. מיר האָבן זיך באַפעסטיגט אין דער
אַלטער שול, אַרויפגעשטעלט אויפ'ן דאָך מאַשין־ביקסן און באַגענגט
דעם שונא מיט פייער. דאָס שטעטל איז פאַרניכטעט געוואָרן, אַלע
זיינען אויסגע'הרג'עט געוואָרן. מיר זיינען געפאַלן פון שונא'ס
גראַבאָטן און פון אייגענע הענט. נאָר איינער איז געפאַנגען געוואָרן
און איז באַגראָבן געוואָרן לעבעדיקערהייט אין דובניק...

— אָבער וואָס האָט איר זיך עפעס באַפעסטיקט אין שול?
פאַרוואָס האָט איר ניט פאַרכאַפט דעם קלויסטער. ער שטייט דאָך
אַזוי האַרט לעבן שול, און די געביידע איז שטאַרקער.

— ווייל מיר האָבן געוואָלט שטאַרבן באַ זיך אין דער היים.
ס'איז געווען אַזוי היימלאַך אין שול. בילדער, אַלטע בילדער פון
פאַרצייטען זיינען אַרויפגעשוואומען: די העלרן פון טולטשין, פון
ווירמאַש זיינען פון די שאַטנס אַרויסגעשוואומען און אונז ער־
מוטיקט...

— ברודער מיינער, קדוש, דו האָסט פאַר מיר אַן ענטפער געפונען. עס איז היימלאַכער אפילו שטאַרבן צווישן אייגענע. אמת, אונז איז גאַרנישט געבליבן פון אַלטן אידנטום, קיין נייעס האָבן מיר ניט געשאפן. אָבער אפילו די ערינערונגען, די ווידערקולות האָבן אויך אַ ווערט פאַר דער מענטשלאַכער נשמה. מיר זיינען געבונדן צו די אַלטע חורבות. ס'איז אפשר שימלדיק און קאַלט, אָבער ווער ווייסט? אפשר וועט עפעס ניי אַרויסשפּראַצן? ווער ווייסט, ברודער? מיר זיינען בלינד ווען מיר רעדן וועגן פעלקער און ראַסן און לענדער. אפשר האָבן מיר נאָך אַלס פּאַלק צו דערפילן אַ מיסיע? אַמאַל האָבן מיר געהאַט אַ מיסיע צו פּראַקלאַמירן גאָטס אייניקייט. דערנאָך איז אונזער עקזיסטענץ געוואָרן אַ לעבעדיקער באַווייז פאַר רעליגיעזער טאַלעראַנץ. און איצט קאָן זיין, וועט ווערן אונזער מיסיע צו פּראַפּאָגאַנדירן קולטורעלע טאַלעראַנץ? דו לאַכסט! — אַ מיסיע, אַלט און פאַרשימלט! אָבער אפילו יעדער יחיד האָט באַוואוסטזיניק אָדער אומבאַוואוסטזיניק אַ מיסיע אין לעבן.

— איך ווייס, ברודער, דיין אָפגעשניטן יונג לעבן שרייט אַרויס: ס'איז ניט ווערט מקריב צו זיין אַ לעבן צוליב אזאַ געפּל-האַפטן ציל. אָבער מיר דאָ, וואו מען פּאָדערט אונזער ניסטיק לעבן, ווילן אויך ניט שטאַרבן. ניין, מיר ווילן ניט. מיר ווילן און וועלן שמירן די קייט פון גאָלדענע רינגען, ביז וואַנען די רינגען, די ווערטן, וועלן אינגאַנצן פאַרלירן זייער ווערט און שאַץ.

ב.

אָט דעם דיאַלאָג האָב איך אויסגע'חלומ'ט, און אויפשרייבנדיק אים, האָב איך זיך באַרואיקט: מיין ברודערס טויט האָט געפונען אַ באַרעכטיקונג.

מיין געוויסן האָט זיך באַרואיקט. וויפיל דאַרף דעם מענטשנס געוויסן? אַן אַלטע מעשה, דער מענטש איז ווי אַ קינד. שרייט באַנאַכט, ווערט באַרואיקט מיט אַ צוקער-לעקאַבל, אַ ביסל מילך, און איבערהויפט העלפט דאָס פאַרוויגן. פאַרוויגן מיט אַ ניגון און אַ מעשה. איך האָב זיך אויך פאַרוויגט מיט אַ ניגון. מיט אַ מעשה. און נאַטירלאַך האָבן געקלונגען די קינדערשע קולות אויף די קאַנצערטן.

אָבער אָפט זיינען געווען אומערטרעגלאַכע נעכט. וואוהין

גייסט? וואוהין פירסטו? נאציאנאליזם לערנסטו? — ניין, ס'איז
 ניט מער ווי שאוויניזם. נאציאנאליזם קאן נאָר לערנען א שטארק
 נאָרמאַל פאָלק, אָבער מינאָריטעטן מוזן אַרײַנפאַלן אין אַ שאַוויניס-
 טישן טאָן. און ווילסטו זען ווי דיין שאַוויניזם קוקט אויס, שטעל זיך
 פאַר אז אַן אַנדער מינאָריטעטן פאָלק, וואָס לעבט מיט אידעאַלן פון
 אַמאָל, מיט חסדים פון אַן אָנגעשריבענעם בוך. בלאַטע זעט זיך
 ניט אויף דעם אייגענעם פנים, שפּיגלט זיך אָבער אָפּ. אַן אַנדער
 אומה, אַן אַנדער פאָלק, זאָל דוכטן, לערנט דיין אתה בחרתנו, דיין
 תורה, וואָס פאַר אַ צורה וואָלט עס געהאַט?

דיין נאציאנאליזם איז ערגער ווי בלינדע רעליגיע. נאָך אַלע
 מען האָט יעדע רעליגיע אין תוך אַן אַלוועלטלאַכן הומאַנעם ערן,
 אַ ציל. אָבער דיין נאציאנאליזם, וואָס בויט ניט מער ווי אויף אַ
 שפּראַך, איז אַ קליינלאַכע, זעלבסטליבנדע תורה, וואָס דערווייטערט,
 פאַררעמדט איין אומה פון דער אַנדערער. קאַנסטו ניט לערנען
 טאַלעראַנץ אין אזאַ לאַגע ווי דיין פאָלק געפינט זיך.

אויב עס איז מיאוס דער שאַוויניזם פון אַ געזונט, נאָרמאַל פאָלק,
 איז נאָך מיאוס'ער דער שאַוויניזם פון אַ פאָלק אַ בעטלעך, וואָס
 וואַרפט אוועק אַלע אַלטערטימער און בויט אויף: „מיין שפּראַך
 איז דער עיקר, ס'איז מיר גוט, ס'איז מיר וואויל, איך בין אַ איד.“
 אָבער וואָס פאַר אַ ווערטן קאַנסטו געבן דעם קומענדין דור?

דאָס זיינען אָבער געווען נעפּלדיקע געדאַנקן, אומקלאַרע
 שטימונגען, אומרויאיקייטן וואָס איך האָב אַלץ אָפּגעשטויסן פון זיך.
 געקומען איז די ווירקלאַכקייט און האָט מיר געגעבן אַ קלאַפּ, וואָס
 האָט מיר גענויט מאַכן אַ חשבון הנפשׁ.

דר. לעווינ'ס זון האָט חתונה געהאַט מיט אַ שיקסע. דער
 מסדר קידושין איז געווען אַ גלח פון דער עפּיסקאָפּאלישער קירך.

איך האָב געפונען דעם פרייען אַטעאיסטישן באַגרינדער פון
 אונזער מאָדערנעם נאציאנאליזם, דעם קעמפּער פאַר אַלוועלטלאַכ-
 קייט, דר. לעווין, זיצן אויף אַ נידעריקן בענקל אין די זאַקן, זאָגנדיק
 מיט'ן סקאַרבאָון ניגון: „איש היה בארץ עוז איוב שמו, ויהי לו
 צאן ובקר —

דעם זון האָב איך געפונען אין האַטעל פענסילווייניע. ער האָט
 פאַרגומען אַ סוויטע פון פיר צימערן. דער אַרבעט-צימער איז
 געווען פאַרוואַרפן מיט זשורנאַלן, אויסשניטן פון צייטונגען, ביכער.
 אַריינקומענדיק האָב איך געטראָפּן זיין יונגע פרוי אַ פאַרוויינטע:

פור באַי פּור באַי שוין צוויי טעג אז ער האָט ניט גענומען קיין פען אין האַנט, „האו אָפּסעט הי מאָסט בוי“.

— ווי קרעציקע הינט האָט ער אונז פון שטוב אַרויסגע-
וואָרפן, — פאַרוואָס, פּרעג איך אייך? וואָס אַרט אים אז מיר
האָבן חתונה געהאַט אין אַ קירך? איר פּאָטער איז רעליגיעז, האָב
איך אים די געפעליקייט נאָכגעגעבן. אָבער וואָס אַרט עס אים, דעם
אומגלויביקן, אז מיר זיינען דורכגעגאַנגען אַ נאַרישע צערעמאָניע?
מײן ברודער האָט חתונה געהאַט מיט אַ אידישער טאָכטער איז
וואָס? איז די פּירונג אין זיין הויז אידיש, כשר, רעליגיעז? פּילט
מען דאָרטן אַ אידישן יום טוב, שבת? מיט וואָס איז ער אַ איד?
ער האָט אונז אפילו ניט געבעטן זיצן — מײן פּאָטער, מיט
וועלכן איך האָב זיך אזוי געגרויסט, זאָל זיין אזוי פּאַנאַטיש, אומ-
טאָלעראַנט! איך רעד ניט וועגן זיך. איך האָב מיינע אייגענע
מיינונגען וועגן מענטשן און פעלקער. ער ווייסט עס, איר ווייסט
עס. אַלע וואָס האָבן געלייענט מיינע ביכער ווייסן מיינע מיינונגען.
איך וויל אָבער אים פאַרשטיין. וואָס פאַר אַ פּאָזיטיווע ווערטן
און עיקרים האָב איך פאַרלעצט? זיין אידישקייט איז אַן אַלגעלעט
לאַכע. נו, זאָל זיין אידיש. ווען איך האָב געשריבן ענגליש, האָב
פאַרקערט מיט ניט-אידן, זיך ניט אינטערעסירט מיט אידן, האָט
ער מיך געהאַלטן פאַר אַ זון. ניין, געגרויסט זיך מיט מיר. אָט
האָט מײן ברודער קיין זכר ניט פון זיין אידישקייט אין הויז. זיינע
קינדער רעדן קיין וואָרט אידיש ניט, און מײן פּאָטער האַלט זיי
פאַר קינדער. וואָס האָב איך דאָ געזינדיקט? איך האָב עובר געווען
נאָר אויף אַ רעליגיעזן פּרינציפּ. דאַכט זיך דאָס אויך ניט: „ישראל
אפילו מומר הוא, ישראל הוא“, זאָגט דער תּלמוד. אָבער זאָל זיין
יע, וואָס האָט עס צו טאָן מיט אים, דעם אטעאיסט?

— איך פאַרשטיי ניט, פאַרשטיי ניט, — טרערן זיינען געד-
שטאַנען אין די אויגן פון דעם יונגן אמעריקאַנעם שרייבער,
דעם שרייבער וואָס מען האָפט וועט אָנשרייבן „די אמערי-
קאַנער נאָוועלע“.

איך האָב אָבער פאַרשטאַנען.

ס'איז ניט געווען קיין פאַרלעצונג פון עפעס קאָנקרעט. ס'איז
געווען אַן אויפטרייסלונג פון די אַלע גענאַטיווען, פון וועלכע דר.
לעווינס אידנטום איז באַשטאַנען. אמת, ניט קיין נאָט, ניט קיין
דינים, ניט קיין מנהגים, ניט קיין מצוות, ניט קיין עברות, ניט קיין
שבתים און ימים טובים, ער האָט אָבער אויך קיין פּאָזיטיוועס פּאָ-

אנדערע רעליגיעס געהאט. די נענאטיווע שטעלן צו אנדערע רעליגיעס זיינען געווען די מחיצות פון דר. לעווינ'ס אידנטום. די מחיצה איז געווען אן אבסטראקטע, אָבער עס איז פאָרט געווען אַ גרעניץ אַריבערצוגיין. אין דער גרעניץ האָבן געקאָנט זיין ספעקולאָציעס, האָפּנונגען, טרוימען, אומקלאָרע פּלענער פאַר אַ צוקונפּט; אויסער די מחיצות — נאָרניט! אונטערגאָנג. דער זון איז גענאָנגען צום לאַגישן שלום. דער פּאָטער האָט זיך דערשראָקן און האָט זיך דערמאָנט דעם דיכטער'ס ווערטער:

אנוכי טעיתי מן הדרך,
ובני עובו את הדרך.

האָט ער זיך אַ קער געטאָן צוריק, צוריק צו „איש היה בארץ

עץ — — —

מיין אומרויאיקייט האָט זיך צוריקגעקערט. ס'איז געקומען די צייט פאַר אַ חשבון הנפש. די מאַסע טראַכט ניט. ברויט, ווייב, און אַ ביסל פאַרזוויילונג — דאָס איז אַלץ וואָס זי פאַרערט. ווערן געבוירן צופעליק אַלס אידן, אָדער אַלס גוים און ציען דעם יאָך. פאַר דער אינטעליגענץ דאַרף זיין אַ קלאָרער שליאַך, אַן אָנגעצויכנטער פונקט, אַ ציל. איך האָב זיך ווידער געפרעגט: וואוהין גיען מיר, וואוהין? וואָס איז מיין אידישע וועלט־אַנשוואונג? וואָס האַלט מיך באַ מיין אידישקייט, און וואוהין ציל איך?

ג.

מיין געמיט צושטאַנד איז געווען אַזא, אַז איך האָב געמוזט קומען צו אַן איבערשאַצונג פון ווערטן. מיינע גייסטיקע ליידן האָבן זיך געגרעניצט מיט פיזישן ווייטיק.

די הויפט פראַגע וואָס איך האָב געזוכט פאַר זיך צו פאַרענט־

פערן איז געווען: אין וואָס באַשטייט מיין אידישקייט?

באַ די שאַוויניסטן — אידישיסטן אָדער העברעאיסטן — איז

ראַ אַ פאַרטיקער תירוץ: מיין אידישקייט באַשטייט אין דעם וואָס איך בין אַ איד. דער פראַנצויז, ענגלענדער, רוס אָדער דייטש פּרענט ניט די די נאַרישע פראַגע. פאַרוואָס זאָל זי באַ מיר אַרויפשווימען? אָבער זיי פאַרגעסן, אַז צו זיין אַ רוס, אַן אַמעריקאַנער, אַן ענגלענדער פאַדערט זיך ניט קיין אַנשטרענגונג. איינער איז אַן

אמעריקאנער דייטש, פראנצויז, ענגלענדער, טראַץ זיין פארלייקענונג. זיי לעבן אויס זייער נאציאָנאַלן לעבן אין זייער סביבת. דאָס נאציאָנאַלע נאלע לעבן פון אַ יחיד ווערט אַריינגעפאַסט אין אלע טאָגטעגלעכע קלייניקייטן. צו זיין אַ איד איז אַנדערש. ס'איז אַ שוועריקייט. מען מוז גיין קעגן שטראָם. מען מוז אַרויפצווינגען אויף די קינדער אַ פרעמדע שפראַך. לייענען ליטעראַטור ניט צוליב אינפאָר מאַציע, אָדער צוליב טאָגטעגלעכע נויטווענדיקייטן. מען דאַרף לעבן ניט ווי די שכנים, זיין אָפגעזונדערט פון די אַרומיקע. און צו לעבן אזוי, פאָדערט זיך אַ באַרעכטיקונג, אַ פאַרוואָס.

צוליב אידישן פאָלקלאָר און ליטעראַטור?

ס'איז מיר טאַקע ליב אידישער פאָלקלאָר, אָבער פאַרוואָס פאַר'דבקה איך זיך אזוי? איז אַ אידיש ליד שענער פון די נענערשע „ספּיריטשוואַלס“? זיינען אידישע מאָטיוון שענער בכלל פון אלע אַנדערע נאציאָנאַלע מאָטיוון? זיכער ניט. פאַרוואָס זשע זיינען מיר די אלע ניגונים טייער?

דער תירוץ איז אַ פשוט'ער. זיי זיינען מיר באַ'חנ'טער פון וועלכע עס איז אַנדערע מאָטיוון. זיי זיינען באַקאַנטער. זיי זיינען אייגענער. זיי זיינען אַ טייל פון מיר. עס איז די אַלטע מורא פאַר אלץ וואָס איז ניט פאַרשטענדלאַך. ס'איז דאָס זעלבע ווי פאַרנעטערונג פון פאָטערלאַנד, פאַרהייליקונג פון דער אייגענער מאַמע.

מיר זיינען נאָך איצט באַרבאַרן, שרעקן מיר זיך פאַר פרעמדס. אייגענע זאַכן זעען מיר אין אַן אַנדער ליכט. דער אינדישער לאַמא איז אַ לעכערלאַכע פיגור. דער גויאיעשר גלח איז נאַריש, טריף. דער רב, דער פאַנאַטישער רבי — נו אַ תמים, אַן אויסטערליש, סימפאַטיש געשטאַלט, כאַטש אַ ביסל פאַרעלטערט און פאַרשימלט. דמאָוסקי, פּורישקעוויטש, סימאָנס (פירער פון קלען) דאָדע — זיינען רעאַציאָנערן, פינסטערע כוחות. אוסישקין, זשאַבאַטיני — סקי — גאַנץ סימפאַטיש. אַ, ניין, זיכער זיינען זיי ניט גערעכט. אָבער אמת'ע, גוטע, איבערגעגעבענע האַרציקע אידן זיינען זיי.

אַלץ וואָס איז באַקאַנט איז פאַרשטענדלאַך, איז ליב. און עס איז גאַנץ פאַרשטענדלאַך וואָס מיר זיינען ליב אידישע מאָטיוון און ניגונים. אָבער איז עס ווערט צו פערפעטואירן פאַר מינע קינדער? איז ווערט די אַנשטרענגונג, גייסטיק און פיזיש, זיי צו באַקענען מיט אַלצדינג, כדי עס צו מאַכן ליב פאַר זיי? צוליב וואָס זיך אַנשטרענגען אויף מענדעלין, שלמה בן נבירול, ר' יהודה

הלוי, ווען פון אַמאר קאיאם, אפיקוריאן, אָדער פּאָפּ קאָן מען געניסן ניט אָנגעשטרענגטערהייט? לאָמיר זיך ניט נאַרן. בלייבט אַ שרייבער נאָר אין נאַציאָנאַלע גרעניצן, איז ער מיטלמעסיק. ווערט דער שרייבער גרויס, און זיינע שאַפונגען ווערן אַמענטשלאַך, וואַקסט ער אַריבער די נאַציאָנאַלע ראַמען, פאוסט, די געטלאַכע קאָמעדיע, און האַמלעט זיינען אַלזעלעטלאַך. און די שפּראַך?

די שפּראַך איז די נשמה פון פּאָלק. די שפּראַך איז דער אמת'ער פּאָלק־אינסטרומענט. דאָס איז דערפאַר וואָס די שפּראַך נעמט אַרום דאָס גאַנצע לעבן פון אַ פּאָלק. זאָל דאָס פּאָלק אָנהייבן רעדן אַן אַנדער שפּראַך, וועט די נייע שפּראַך ווערן דער אינסטרומענט. און זאָל דאָס פּאָלק רעדן צוויי שפּראַכן, וועלן ביידע שפּראַכן ווערן דער אויסדרוק פון פּאָלק. מיט אַ הונדערט יאָר צוריק איז אידיש ניט געווען דער איינציקער אויסדרוק פון דעם אידישן פּאָלק. העברעאיש איז געווען אַ טייל פון אינסטרומענט. און אויך דאָס זעלבע איז דער ריינער אידיש ניט דער אינסטרומענט פון אַמעריקאַנער אידנטום. נעמט אַוועק די אַמעריקאַניזמען אָדער די רוסי־ציוניזמען און צוויי־שפּראַכיקע גלייכווערטלאַך פון אַמעריקאַנעם אָדער רוסישן אידנטום, און דאָס פּאָלק בלייבט אינסטרומענטלאָז. נאָך מער: דער צווייטער דריטער דור, ווען ער ווערט אויפגעהאַדעוועט אויף אַן אַנדער שפּראַך, וועט יענע שפּראַך ווערן זיין אינסטרומענט. סײַדן מיר זאָלן גלויבן אַז אַ שפּראַך איז עפעס העכערס, באַזונדערס, וואָס דאָמינירט און איז באַשאַפּן פאַר דעם מענטשן. אַ מין גלויבן אַז ווען מען זאָל אַ קינד לאָזן אַליין אין וואַלד, און דאָס קינד זאָל קיינמאָל קיין מענטשלאַכע שפּראַך ניט רעדן, וועט ער אָנהייבן צו רעדן לשון־קודש. און ניט זיין קיין שטומער. אָבער אפילו אַזוינע חכמים וועלן צוגעבן, אַז וואַסערמאַן, נאָרדוי, זאַנגוויל, איינ־שטיין, מענדלסאָן זיינען ניט געווען אַן שפּראַך מיטלען.

די אידישע ליטעראַטור און דער אידישער פּאָלקלאַך זיינען צו אונז נאָענט און צוגעקניפּט, ווייל זיי זיינען דער אויסדרוק פון אַן אַרט לעבן, וואָס איז אונז נאָענט. עס האַלט אָבער ביים פאַר שווינדן. באַ אונז עלטערע זיינען דאָ זכרונות, שאַטנס. פאַר אונז זערע קינדער איז דאָס לעבן פרעמד. נעמט למשל גאַנץ מענדעלי און שלום עליכם און אפילו אַש. איבערזעצט זיי אפילו אין ענגליש, וועט עס בלייבן פרעמד פאַר'ן אַמעריקאַנער קינד. די גאַנצע אומגעבונג איז אים פרעמד, אַ פּשיטא שוין אויף אידיש. צוליב וואָס

מאטערן און איבערפלאַנצן אונזער שאַטנ־לעבן אין די הערצער פון אונזערע קינדער? קיין אידעאל זע איד אין דעם ניט. קיין עקאָד נאָמישע נויטווענדיקייט אויך ניט. אין קיין שכר ועונש גלויבן מיר ניט. זע איד ניט צוליב וואָס מיר ווילן איבערגעבן אונזער שיריים־אידנטום צום צוקונפטיקן דור.

פיל שטעלן זיך אָפּ אויף דער נויטווענדיקייט פון אידישער דערציאונג. צוליב דעם תהום פון די קינדער און די עלטערן. עס איז אָבער אַ פּראָגע, צי דער אַמעריקאַניזירטער יונגער דור איז אַזוי דערווייטערט פון זיינע עלטערן. עס ווענדט זיך אָן דעם אַרט לעבן און אינטעליגענץ פון פּאָטער און זון. אידן ווייס ניט ווער עס איז מער דערווייטערט פון זיינע עלטערן, אידן וואָס האָבן אין זיך אַרייַן געזאָפּט דאָס גאַנצע אַלטע אידנטום פון ערשטן מקור, צי מיון שכנים זון, וואָס רעדט אַ צעקאַליעטשעטן אידיש און איז אין „ריעל עסטייט“ געשעפּט מיט זיין פּאָטער. זיי פאַרשטייען זיך בעסער ווי אידן מיט מיון טאַטן.

דאָס פּראָבלעם פון פּאָטער און קינדער איז אַלט. עס ווענדט זיך ניט אָן דער שפּראַך, נאָר אין דער שטופע פון אַנטוויקלונג פון די עלטערן. אין אַלגעמיין גערעדט, האָבן אונזערע עלטערן ווייניג וואָס נחת געקליבן פון אונזער אידישקייט.

אויב אָבער די אַזוי־גערופענע אַלועלטלאַכע אידישקייט קאָן אונז ניט געבן קיין פּאָזיטיווע ווערטן, וואָס הערט זיך מיט דעם אַלטן רעליגיעזן אידנטום? קאָנען מיר ניט ציען די יניקה פון אַלטן רעליגיעזן אידנטום? דאָס אַלטע אידנטום איז דאָך ברייט און ליבעראַל, קאָן אַרייַנגעמען אידן אָן אַ שפּראַך און אָן אַ פיזיאָ־נאָמיע אפילו.

אָבער מיון גאָט איז ניט קיין רבנישער. איז ניט קיין אָפּהאַלט קעגן געמישטע הייראַטן. איז ניט קיין שבת — אָדער פּעלקער־גאָט. ער איז אָן אַלועלטלאַכער גאָט, פּלאַנעטן, מענטשן, חיות, וועונס זיינען באַ אים ניט וויכטיק. קיין זאך איז פאַר אים ניט וויכטיק, אָדער הייליק. ער איז די אייביקייט, די אַלע וועלטן זיינען אפילו קיין שפּיל ניט פאַר אים. מיליאָנען יאַריקע עפּאָכן, פּלאַנעטן, מינים קאָנען באַ אים געשאַפּן ווערן און עקזיסטירן צופּעליק, פּונקט ווי באַ אַ בשר ודם קאָן זיך צופּעליק געפינען אַ קויל־שטויב אויף דער הויט.

ער איז ניט קיין שכר ועונש גאָט און קאָן ניט זיין קיין מאַטיוו פאַר דעם קיום פון צוקונפטיקן דור.

ניט גאט, שפראך, רעליגיע, קולטור — וואָס זשע איז געבליבן?
 אסימילאציע?
 אפשר.

נאָך אלעמען, אונזער פאָלק-און שפראך-באגריף איז ניט מער ווי דער אלטער באַרבארישער באַנעם פון לאַקאַלע געטער. דער מענטש-לאַכער גייסט האָט זיך פון דעם ענג-האַרציקן באַגריף באַפרייט, ווייל ער איז געוואָרן ניט אזוי צוגעבונדן צום פאס לאַנד אויף וועלכן ער איז געבוירן געוואָרן. דער ענגער לאַקאַלער פאַטריאַטיזם האָט זיך פאַרביטן אויף אַ ברייטערן פעלקער פאַטריאַטיזם. די גרויסע קאָמוניקאַציע-מיטלען זיינען נאָך אלץ ניט צוגענגלאַך פאַר די בריי-טע מאַסן. אפילו די אינטעליגענטן, אויב זיי האָבן אפילו די מיט-לען זיך צו באַשענען מיט דער גרויסער וועלט, איז אין זיי נאָך אלץ איינגעבאַטן דער באַגריף פון אויסלאַנד... עס וועט אָבער קומען אַ צייט ווען דאָס קינד וועט הערן אזוי אָפט פון פעקין ווי פון ניו דזשורזי. ווען ער וועט הערן אַז דער טאַטע האָט געהאַט אַנר בייסן אין לאַנדאָן, געגעסן מיטאַג אין רוים און אין אָונט צוריק אין ניו יאָרק. וועט פעקין און רוים נישט זיין ווייט און פרעמד. דער אונטערבאַוואוסטזיין וועט דאָן זיין אוניווערסאַל — — — ווען דער דורכשניטלאַכער אינטעלעקט וועט האָבן די מעגלאַכקייטן וועלכע עס האָבן די פרייסטע, באַנאַבטסטע און רייכסטע, און היינטער אים וועט ער ניט האָבען אַן אומוויסנדע מאַסע, און זיין אונטערבאַוואוסטזיין וועט ניט סאַטורירט ווערן מיט די באַגריפן פון דער מאַסע, דאָן וועט דער באַגריף נאַציאָן ווערן ברייטער, ביז וואַנען דער טערמין וועט ווערן „ערדיש“ אין קעגנזאַץ צו אַנדערע פלאַנעטן-ברואים, און די שפראַך וועט זיין איינע — אַן אוניווער-סאַלע.

אָט די וועלט אנשויאונג קריגט אַ סך אָנהענגער, איבערהויפּט צווישען די אינטעלעקטן פון די שטאַרקערע פעלקער ווי ענגלאַנד, למשל, שאָו און וועלס. דער לעצטער האָט דאָס געמאַכט פאַר זיין לעבנס מיסיע.

דאָס איז אָבער אלץ נביאות אויף לעתיד לובאַ. אסימילאַציע איצט פאַר אונז אידן איז זייער אַן עקלדיקע דערשיינונג. עס איז זעלבסטפאַרלייקענונג און זעלבסטפאַראַכטונג. מיר קאָנען איצט ניט האָבן קיין פרייע אסימילאַציע. צווישן ניט גלייכע פעלקער ווערט דער שוואַכערער צעטראַטן, פאַרניכטעט, און ניט אסימילירט, און וואָס הערט זיך מיט ארץ ישראל און העברעאיש?

ארץ ישראל גופא איז קיין אידעאל ניט. קיין ערד און קיין לאַנד איז ניט הייליק. באַ מיר איז אויך קיין אידעאל ניט קיין אידישע מיניסטערן, אידישע גענעראלן, אידישע פרעזידענטן און טשינאוויניקעס און ביוראקראטן. אידן וועלן מסתמא האַנדלען ווי אלע אנדערע קליינע, אָדער גרויסע פעלקער. קיין שיינקייט און אידעאל אין מלוכה אַפּאַראַט איז ניטאָ.

באַ אונז איז אויך ניטאָ אפילו דער אידעאל פון באַפרייען אַ פּאָלק. דעם רוב אידן אין זיין פיזור-בין-האומות וועט מען ניט באַ-פרייען. אין ארץ ישראל איז די מערהייט ניט קיין אידישע. אַסימילאַציע אין גלות גייט אלץ אָן, ניט מער, זי איז איצט מיאוס און סכנות'דיק.

מיאוס. די פעלקער אַרום אונז זיינען איצט אין פולן נאַציאָ-נאַלן, שאַוויניסטישן באַוואוסטזיין. ווען מיר זאָלן קומען — און אַ סך טוען עס טאַקע — מיט אַ באַוואוסטזיניקער אַסימילאַציע, וועלן זיי דאָן קוקן אויף אונז ווי אויף קערלען, וואָס זיי איז פרעמד דער „נאַבעלער“, נאַציאָנאַלער געפיל. זיי וועלן אויף אונז קוקן ווי אויף בעלי-מומים.

חוצ דעם קאָן אַ פּאָלק זיך באַוואוסטזיניק ניט אַסימילירן. מיט אַסימילאַציע קומט הניפה צו דער אַרומיקער קולטור, זעלבסטפאַר-ליקענונג און זעלבסטפאַראַכטונג. ס'איז סכנות'דיק.

דער דורכשינטלאַכער איצטיקער מענטש איז ניט קיין אינטעלעקט. ער איז באַגרעניצט. ער מוז האָבן אַן אחיזה אָן עפעס. אַ נאַט, אַ תורה, אַ מאָראַל. די אַלט-אידישע לעבנס פּאַרמען ווערן צעשטערט. וואָס וועט פאַרנעמען זייער פּלאַץ? דאָס לעבן פון אונז זענען שכנים איז נאָרמאַל. ס'איז דאָ אַ קירך, אַ קלוב, וואויל-טעטיקע, רעליגיעזע אָרגאַניזאַציעס. ס'איז אַ געוועב אין וועלכן איין פּאָדעם פּאַסט אַריין אין צווייטן. דער איד קאָן ניט נעמען קיין פולן אַנטייל אין די אָרגאַניזאַציעס, כאַפט זיך דער המון צום אַפּפּאַל, צום שיריים פון גויאישן לעבן. ער אַדאָפּטירט די אויסער-לאַכע פּאַרמען אָן דעם מאָראַלישן און רעליגיעזן הינטערגרונט. פאַר שטייט זיך, אַז דאָ איז אַ פעלד פאַר מאָראַלישער צעפּוילטקייט. דער פּלוצימדיקער איבערגאַנג פון איין עקסטרעם צום צווייטן איז אומגעזונט, סיי פאַרן מענטשלעכן קערפער, סיי פאַר אַ געזעלשאַפט-לאַכן אָרגאַניזם.

מיר קאָנען ניט האָבן קיין פּוילבלוטיק אידיש לעבן אין גלות.

א גאנץ לעבן, מיט א באזונדער שפראך און באזונדערער קולטור. מיר האָבן הינטער זיך ניט דעם גלויבן, מיר זיינען אַן אַ וועלט־אנשוואונג. וואָס וועט זיין די טרייב־קראַפֿט? וואָס וועט אונז מאַכן פֿאַר קנאים פֿאַר דעם מאָדערנעם אַלוועלטלאַכן אידנטום? מיר מוזן זיין קנאים — גרייט זיך מקריב צו זיין, ווייל אונזער לעבן איז ניט קיין נאַרמאַלס. די פֿראַנצויזישקייט פֿון פֿראַנצויז, ענגלישקייט פֿון ענגלענדער דאַרפֿן ניט האָבן קיין מיטוויקסונג פֿון קנאות. דאָס נאַציאָנאַלע לעבן איז אַריינגעפלאַכטן אין טאַג־טעגלאַכן לעבן. ניט נאָר שטערט אים ניט זיין נאַציאָנאַליטעט אין זיינע געוויינלאַכע טאַג־טעגלאַכע טעטיקייטן, פֿאַרקערט, זי פֿילט נאָך אויס זיין לעבן. באַ אונז דאַרפֿן מיר פֿרעדיקן אַנדערשקייטן. אַנלאַרן דעם יחיד מיט אַ באַזונדערער שפֿראַך, באַזונדערער קולטור און אים האַלטן אונטער זייער השפּעה. פֿאַר דעם דאַרפֿן מיר אָנ־געבן אַ מאַטיוו אַ וועלט־אַנשוואונג, אַ סיבה, אַ גלויבן פֿאַר וועלכן עס לוינט זיך מקריב צו זיין... הויז דעם רעליגיעזן גלויבן אין שכר ועונש וואָס האָבן מיר?

דערפֿאַר ווילן זיי זוכן אַ גרינגערע אידישקייט, וואָס זאָל ניט זיין מער ווי אַ בריק פֿאַר דער אומפֿאַרמיידלעכער אונטערנייענדי־קער ציוויליזאַציע און פֿאַר דער פֿאַלעסטינער אויבערהערשאַפֿט... אָבער אין ארץ ישראל זע איך נאָר גאַולת היחיד ניט גאַולת האומה. איך מיין אַז דער איינצעלנער וואָס וויל אַנטלויפֿן פֿון רעאַלן לעבן, פֿון זיין אייגענבאַרענער סביבה, קאָן קריגן אַ דער־לייזונג. אָבער דער וואָס וויל בלייבן אין זיין לאַנד פֿון צו־פֿאַסונג, אָדער געבורט, וואָס פֿאַר אַ לייזונג איז עס פֿאַר אים? וואָס פֿאַר אַ לייזונג פֿאַרן גאַנצן קיבוץ אידן אין יעדן לאַנד? זיינען מיר טאַקע פֿאַראורטיילט צו לאַנגזאַמער דעגענעראַציע? ווער קאָן מיר אַן ענטפֿער געבן?

מוסטערן פון דער אמעריקאנער פאעזיע

ראלף וואלדא עמערסאן
(1803-1882)

אפאלאניע

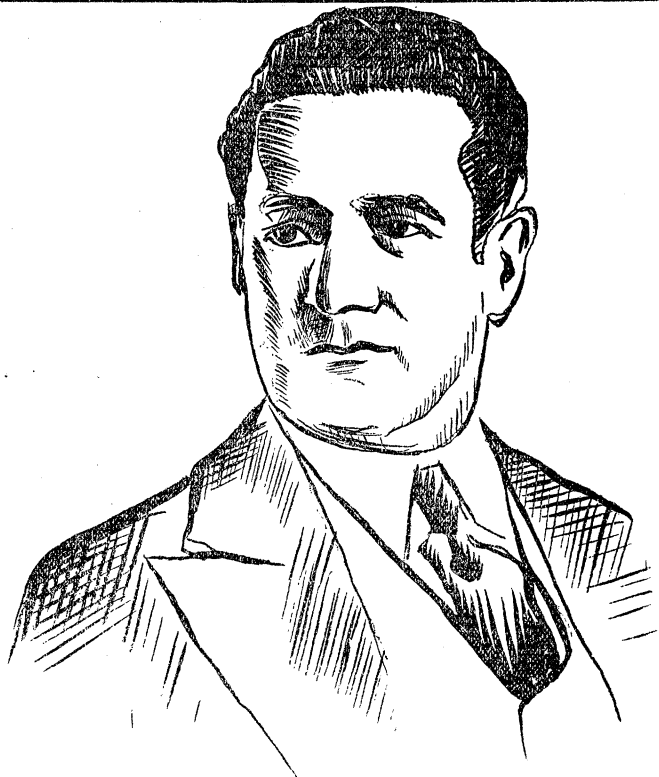
באטראכט מיר ניט פאר פרעמד און קאלט,
וואָס איך גיי איינזאָם אום אין פעלד;
איד גיי אוועק צו גאט אין וואַלד,
און בריינג צוריק זיין וואָרט דער וועלט.

ניט שטראַף מיר וואָס איך גיי ביים טייך
מיט הענט פאַרלייגטע, און ניט פּלּוך —
אַ יעדער וואָלקן וואָס שוועבט אום —
איז ווי אַן אות אין לידער-בוך.

ניט ברוגז זיך, דו מענש פון טאָט —
אַז מיר באַשערט איז בלומען-שפּיל;
מיט זון לויכט יעדע בלום און בלאַט,
און אָנגעטרונקען מיט געפּיל.

און סודות פון דער גאָרער וועלט
די בלום אין גאָרטנס שוים באַהאַלט;
עס ווערן זאָכן קלאַר, באַהעלט
ווען פּויגל זינגען אין דעם וואַלד.

די אַקסן האָבן פון דעם לאַנד
געפּירט אַהיים די ערשטע שניט;
און איך קלייב אויף מיט איינגער האַנד
די צווייטע שניט פון קלאַנג און ליד...

דר. א. אויסען

ה. וו. לאנגפעלאָו

1807—1882

די פייל און דאָס ליד

כהאָב אויסגעשאַסן הויך אַ פּויל,
זי איז פאַרשוואַנדן אין איין ווײל;
צופלינק איז זי פאַרביי מיין בליק —
כ'האָב ניט געפונען זי צוריק.

כהאָב אויסגעזונגען אַ געזאַנג,
איז לאַנג פאַרקלונגען יעדער קלאַנג;
ווײל ווער פאַרשטייט דען מיט זיין זין
אַוואו עס קומט אַ ליד אַהין?

א צייט דערנאָך האָב איך דערזען
 די פייל אין דעמב, נאָמז ווי געווען;
 און ס'ליד מיינס האָט אויפסניי געשיינט
 געטריי אין האַרצן פון אַ פריינד.

דזשאַן גרינליף ווהימיער
 (1807—1892)

פון שול צייט

גלייך ווי אַ בעטלער אין דער זון,
 די קינדער־שול ביים וועג נאָך שטייט,
 דער סומאָך־קוסט אַרום נאָך גרינט
 מיט שוואַרצע יאָגערדעס באַקליידט.

און אינעוועניג זעסטו נאָך
 דעם לערערס טיש צעקלאַפּט, צעקריצט;
 דער דיל צעקרימט, די בענק צעדרייט
 מיט מאָנאָגראַמען אויסגעשניצט.

די קויל־פרעסקו אויף דער וואַנט;
 און צייכנס אויף דער אַלטער שוועל,
 פון טריט ביים לאַנגזאַמען אַרײַן
 און שטיפּנדיק ביים הימקער שנעל.

לאַנג, לאַנג צוריק האָט איר באַצירט
 פאַרנאָכט דעם ווינטערס זון־פאַרנאַנג;
 געפאַרבט די מערב־פענסטער רויט,
 באַשטראַלט אויף דאָך דעם אייז־באַהאַנג.

און האָט באַהעלט די לאַקז־האַר
 און אויגן ברױן, פול צער און שרעק,
 פון איינער אויפן נאַס באַס שול
 ווען אַלע זיינען שוין אוועק.

געשטאַנען האַרט אין ביי איר זייט
 אַ אינגל וואָס זי האָט געליבט;
 דאָס היטל טיף אויף זיין געזיכט:
 פון שטאַלץ כאַשיינט, פון שאַנד באַטריבט.

און גלעטנדיק מיט זיינע פיס
נערווען דעם שניי, האט ער געווארט ; —
ווען אויפגערגנט האט זיך איר האנט
אין בלויען פארטוכל געשארט.

זי האט אים צערטלאך דאן געהאלזט
און האט איר בליק געווענדט צו אים,
ווי זי וואלט זיך אנטשולדיקן
געציטערט האט איר צארטע שטים.

„צו וואס, האָב איך דאָס וואָרט געוואוסט !
איך וויל ניט קענען מער פון דיר,
„ווייל“, — און זי האָט זיך ווי פארשעמט, —
„ווייל, ווייסט דאָך, כ'האָב דיך ליב אָן שיער“...“

ביים אלטן מאן האט ס'ליב געשטאלט
פון קינד דעם עבר אויפגעוועקט.
ליב מיידעלע ! דאס גראַז האט שוין
דיין קבר פערציק יאר באַדעקט !
ער לעבט, און לעבנס־שול אים לערנט : —
ניטאָ קיין פריינט, וואָס איז באַטריבט,
ווען ער אים איבערשטייגט, ווי דו,
ווייל ער אין אמת'ן אים ליבט.

עדנאר אללען פאר
(1809—1849)

1

הערט די שליטנס מיט די גלעקלאד —
זילבער גלעקלאד!
וויפל פרייד זיי פריי צעקלינגען!
ווי זיי קלינגען, קלינגען, קלינגען
איז דער קאלטער לופט פון נאכט!
ווען די שטערן, וואס באשפרינקלען
אלע הימלען, ווינקען, פינקלען
מיט קריסטאלנער פרייד און פראכט;
האלטן טאקט, טאקט, טאקט
אין א רונען*—ריטמען טאקט
איז מעלאדיש-פליסנדיקן טאקט
צו די גלעקלאד, גלעקלאד, גלעקלאד,
גלעקלאד, גלעקלאד, גלעקלאד —
צו דעם שווינגען און דעם קלינגען פון די גלעקלאד.

2

הערט די צארטע היראטס-גלאקן —
גאלדענע גלאקן!
וויפיל גליק עם קלינגען אויס די העלע גלאקן!
דורך דער מילדער אָוונט-לופט

* רונען — אלט-סקאנדינאווישע געזאנגען.

ווי דאָס קלינגען מיט אַנטציקונג רופט! —
 פון צענאַסן-נאַלדינעם קלאַנג,
 און שטימונג-פּיין,
 ווי עס שוועבט אַ פּליסנדיק געזאַנג
 צו דעם טירטל-טויב וואָס האַרעט, און גלאַצט אַריין
 אין דעם לבנה-שיין!
 סאַר'אָ ליב געזאַנג עס קוועלט
 פון זינגענדיקן טורעם-צעלט!
 ווי עס שווינגט!
 ווי עס דרינגט
 אין ווייטער-ווייט! און זאָגט אונז אָן
 פיל פּרייד, אַנטציקונג מיט דעם טאָן,
 מיט דעם שווינגען און דעם קלינגען
 פון די גלעקער, גלעקער, גלעקער,
 פון די גלעקער, גלעקער, גלעקער, גלעקער,
 גלעקער גלעקער, גלעקער —
 מיט דעם זינגען און דעם שווינגען פון די גלעקער!

3

הערט, די רעש'נע פייער-גלאַקן —
 קופּער גלאַקן!
 וואָס פאַר אַ שרעק געשיכטע זיי דערציילן איצט צעשראַקן!
 אין דערשראַקענעם אויער פון דער נאַכט
 זייער מוראדיקער ליאַרם ציטערניש דערוואַכט!
 ווייל אַן לשון און דערשראַקן, אין געפאַר,
 קאָנען זיי בלויז ליאַרעמען דערפאַר,
 איין און אויס,
 בעטן, אַז רהמנות האָבן זאָל דאָס פייער,
 מאַכן פאַרוואַרף קעגן טויבן, ווילדן פייער,
 וואָס שפּרינגט העכער, העכער, איבער,
 אַ פאַרצווייפּלטער אין פיבער,
 מיט אַנטשלאַסענעם געמיט:
 „איצטער — איצטער אַדער קיינמאַל ניט,
 ביז לבנהס בלאַסער שוים.“
 אַ, איר גלאַקן, גלאַקן, גלאַקן!
 ווי פאַרצווייפּלט, ווי דערשראַקן.

איר פון טורעם רופט! —
 ווי זיי ברומען, רייסן זיך און שפּאַרן!
 ווי זיי שפּרייטן אויס געפאַרן
 אין דער ציטערדיקער לופט!
 דאָך דאָס אויער נעמט־אויף באַלד,
 דורך דעם קנאַלן,
 דורך דעם שאַלן,
 צי דער פייער שטייגט צי פאַלט;
 דאָך דאָס אויער ווייסט באַשטימט לויט ווי עס קלינגט,
 דורך דעם קלאַנג,
 און דעם שלאַנג,
 צי דער פייער זינקט צי שווינגט;
 נאָך דעם זינקען, נאָך דעם שווינגען פון דעם צאָרן
 — פון די גלאַקסן —

פון די גלאַקסן —
 פון די גלאַקסן, גלאַקסן, גלאַקסן —
 גלאַקסן, גלאַקסן, גלאַקסן —
 נאָך דעם קנאַלן און דעם שאַלן פון די גלאַקסן.

4

הערט, דאָס קלינגען פון די קבורה־גלאַקסן —
 אייוו־גלאַקסן.
 וויפיל ערנסטער געדאַנק קלינגט פון די טרויער־גלאַקסן!
 אין דער שטילקייט פון דער נאַכט,
 ווי עס שרעקט אונז, ווי עס ציטערן אונז מאַכט
 אַט דער מוראדיקער טאָן!
 ווייל יעדער שוואונג און יעדער קלונג
 פון גלאַקסן פאַרראַסטעט האַלן און צונג
 זאגט אונז טרויער אָן.
 און די וועזנס — אַ, די וועזנס — דאַרט אין טורעם
 די וואָס וואוינען אין דעם גלאַקסן־טורעם,
 נאָך אַליין,
 די וואָס קלינגען, קלינגען, קלינגען,
 ווי פאַרשטיקט און מאַנאַטאָן,
 און זיי גרויסן זיך אַרויף־צור־שווינגען
 אויף אַ מענשנס האַרץ אַ שטיין —

גיט זיי זיינען מאן צי ווייב —
 גיט ווי חיה — צי ווי מענשן-לייב —
 גייסטער זיינען זיי!
 סאין זייער קעניג דער וואס קלינגט,
 דער וואס שווינגט, און קלינגט און זינגט
 א יובעל-ליד פון גלאַקס!
 און איבערפילט מיט לוסט
 קוועלט אן זיין פריידיק ברוסט
 פון דעם זיג-געזאנג פון גלאַקס!
 און ער טאנצט און הוליעט נאך די גלאַקס,
 האלט אין טאקט, טאקט, טאקט,
 אין א רונען-ריטמען טאקט
 צו א זיג-געזאנג פון גלאַקס —
 פון די גלאַקס.
 האלט אין טאקט, טאקט, טאקט,
 אין א רונען-ריטמען טאקט,
 צו דעם קלינגען פון די גלאַקס. —
 פון די גלאַקס, גלאַקס, גלאַקס —
 צו דעם קלינגען פון די גלאַקס;
 האלט אין טאקט, טאקט, טאקט,
 צו די קלאנגען פון די גלאַקס,
 אין א פריילאך רונען טאקט,
 צו דעם שווינגען פון די גלאַקס —
 פון די גלאַקס, גלאַקס, גלאַקס,
 צו דעם שאַלן פון די גלאַקס,
 פון די גלאַקס, גלאַקס, גלאַקס, גלאַקס,
 גלאַקס, גלאַקס, גלאַקס —
 צו דעם זיפצן צו דעם קלאַנגן
 פון די גלאַקס.

וואלט וויטמאן

(1810—1892)

זיך זעלבסט זינג איך

זיך אליין זינג איך — אן איינפאכער אפגעזונדערטער מענש;
 דאך זאג איך ארויס דאס ווארט דעמאקראטיש,
 איך באזינג די פיזיאלאגיע פון קאפ ביז צו די פיס;
 ניט פיזיאנאמיע אליין, אויך ניט דער גייסט אליין, איז ווירדיק
 פאר מיין ליד —

איך זאג, פיל ווירדיקער איז דאס געשטאלט און איר פולקאמנקייט;
 איך זינג פון וויבלאכן, פונקט ווי פון מענלאכן געשלעכט,
 איך זינג פון לעבן, אומבאגרעניצט גרויס אין ליידנשאפט, אין
 פולס און קראפט,
 פרוילאך, מיט דער פרויסטער טעטיקייט געבויט,
 נאָכן געטלאַכן געכאַט.

דעם נייעם מענשן זינג איך.

א פרוי ווארט אויף מיר

עס ווארט אויף מיר א פרוי, זי האט אין זיך אלצדינג, עס
 פעלט קיין זאך ניט.
 דאך סוואלט אלצדינג געפעלט, ווען סוואלט געשלעכט געפעלט,
 צי ווען עס וואלט דער זאפט פון רעכטן מאן געפעלט.
 געשלעכט פארמאגט אלצדינג,
 לייבער, זעלן, באדייטונגען, באווייזע, ריינקייטן, צערטלאכקייטן,
 רעזולטאטן, באקאנטמאכונגען,
 געזאנגען, בעפעלונגען, געזונדקייט, שטאלץ, די מיסטעריע פון
 מוטערשאפט, דאס זוימען-מילך;
 אלע האפנונגען, וואוילטאטן, געשאנקען,
 אלע ליידנשאפטן, ליבעס, שיינקייטן, ערדישע פארגעניגענס,
 אלע רענירונגען, ריכטער, געטער, פירער פון דער ערד,
 דאס אלץ איז אין געשלעכט, אלס טיילן פון זיך זעלבסט און
 בארעכטיגונג פון זיך זעלבסט.
 דער מאן, וועמען איך ליב, אנערקענט און רעדט אָפּן, אָן שום
 שאַנד, וועגן דער גרויסער פרויך פון זיין געשלעכט.

די פרוי, וועלכע איד ליב, אנערקענט און רעדט אפן, און שום שאנד, אויך וועגן אירם.

איד וועל זיך איצט אפקערן פון גלייכגילטיקע פרויען, כוועל גיין צו דער, וואס ווארט אויף מיר, און אויך צו יענע פרויען, וואס זיינען הייסבלוטיק און שטעלן מיר צופרידן;

איד זע, אז זיי פארשטייען מיר און שטויסן מיר ניט אפ;

איד זע, זיי זיינען מיר ווערט. — איד וועל פאר יענע פרויען זיין דער שטארקער מאן.

זיי זיינען ניט מינדערווערטיקער פאר מיר אין קיין שום פאל, זייערע פנימער זיינען פארברוינט פון דער שיינענדיקער זון און פון די שטיפערישע ווינטן.

זייער ליב פארמאגט די אלטע געמלאכע קראפט און בוינזאמקייט, זיי קאנען שווימען, רודערן, רייטן, זיך ראנגלען, שיסן, לויפן, שלאגן, צוריקציען זיך און אנגרייפן, קעגנשטעלן זיך, און זיך באשיצן. זיי זיינען אנטשלאסן אין זייער אייגענער רעכט — זיי זיינען רואיק, שלאך און קאנען זיך קאנטראלירן.

איד צי אייד צו צו מיר, איר פרויען!

איד קאן אייד ניט אפלאזן, איד טו אייד גוטס,

איד בין פאר אייד און איר פאר מיר ניט בלויז צוליב אונז אליין, נאר אויך פאר אנדערע צוליב.

עס שלומערן אין אייד פארוויקלט פיל גרעסערע העלדן און זינגער, זיי ווילן דורך קיין אנדער מאנס בארירונג ניט דערוואכן, ווי נאר דורך מיינער.

דאס בין איד, איר פרויען — איד גיי מיין וועג,

איד בין שטרינג, שארף, גרויס, איר לאזט זיך ניט איבערריידן, דאך ליב איד אייד.

איד טו אייד ניט מער וויי, ווי עס איז נויטיג פאר אייד.

איד שטראם ארויס דעם שטאף פאר דער געבורט פון זין און מעכטער פאסיק פאר די שטאט; איד פרעס מיט לאנגזאמען ברומאלן מוסקול, איד פארבינד זיך דורך און דורך — איד הער זיך צו געבעט ניט צו, איד וואג ניט צוריקציען, בין איד האב פארפלאנצט וואס ס'האט אין מיר זיך אָנגעזאמלט לאַנג.

דורך אייד לעער איד אויס די פארשפארטע שטראמען אין מיין ליב, אין אייד פארוויקל איד א טויזנט קומענדיקע יארן,

אויף אייד פארזיי איד די זוימען פון מיינע און אמעריקאס בעסט-באליבטע.

די טראַפּנס וואָס איך טרייב אַראָפּ אויף אייך זאָלן זיך אַנטוויקלען
 אין ווילדע אַטלעטישע מיידלאַך, נייע קינסטלער, מוזיקער
 און זינגער.
 די סינדער וועלכע איך געבער אין אייך וועלן אויך געבערן
 צו זייער צייט.
 איך וועל פּאָדערן פּאַלקאַמענע מענער און פּרויען פון מיינע
 ליבעס-פּאַרשווענדונגען.
 איך וועל פּאַרלאַנגען זיי זאָלן זיך פּאַרבינדן און דורכרינגען
 איינס דאָס אַנדערע ווי איך מיט דיר דאָ איצט.
 איך וועל וואַרטן אויף די פּרוכט פון זייערע שטראַמענדיקע זוימען,
 ווי איר וואַרט אויף די פּרוכט פון שטראַמענדיקן זוימען
 וואָס שטראַמט פון מיר אַרויס אַט איצט.
 איך וועל פּאַרלאַנגען געראַטענעם שניט פון דעם געבורט,
 פון לעבן, פון טויט, פון דער אומשטערבלאַכקייט,
 וואָס איך פּאַרפלאַנץ מיט ליבע איצטער דאָ.

עמילי דיקינסאָן

(1830—1886)

— אויב כקען —

אויב כקען איין האַרץ דעם טויט נאָר הינדערן,
 דאָ לעב איך ניט אומזיסט;
 אויב כקען איין לעבן צער נאָר מינדערן,
 איין לייך בלוז לינדערן,
 צי העלפן וואו אַ שוואַלב אין פּיין
 צוריק אין געסט אַרײַן,
 דאָ לעב איך ניט אומזיסט.

האַרץ, מיר זאָלן אים פאַרגעסן !

האַרץ! מיר ביידע זאָלן אים
 נאָר פאַרגעסן היינט ביינאַכט!
 דו פאַרגעס זיין וואַרימקייט,
 איך — זיין ליכט, זיין העלע פּראַכט.

ווען ביזט פאַרטיק, זאָג מיר אויס,
 כּוואַל ניט טראַכטן מער פון אים;
 אייך זיך! ווייל ווי לאַנג דו בלייבסט
 קאָן איך טראַכטן נאָך פון אים!

— איד —

איד האב קיין צייט געהאט צו האסן —
 דער טויט וואלט מיר געשמערט,
 פאר האס אליין וואלט קורץ געווען
 דאס לעבן מיינס אויף דרערד.

כהאב אויך ניט צייט געהאט צו ליבן; —
 נאר יעדער מענש-האב איד געטראכט,
 מוז וואס דאד טאן — האב איד די ליבע
 אלס לעבנס-ציל געמאכט.

— איד דענק —

דאס טומלען זיך אין שטוב
 גאנץ פרי ארום אַ מת,
 דאס איז פון אלע אַרבעטן
 די פיינסטע — ניט פאַרגעס

די ליבע און דאס האַרץ
 גייען אַפּ דאָן אַן אַ זייט —
 מען וועט זיי צוריק באַדאַרפן
 ערשט אין דער אייביקייט.

עדנאָר ל. מאַסמערס

(1886)

צוויי מצבות

פון „ספּון ריווער“ אַנטאַלאַניע

בענדזשאַמין פּאַנמער

אין ספר דא צוזאַמען ליגן, בענדזשאַמין פּאַנמער דער אַדוואַקאַט,
 און ניק, זיין הונט, זיין שטענדיקער באַגלייטער, פּריינט
 און באַשיצער.

מענער, פּרויען און קינדער, איינס-ביי-איינס,
 אַוועקגייענדיק פון גרויען וועג פון לעבן,

האַבן מיך פאַרלאָזן, ביז איד בין געבליבן נאָר אליין

מיט ניקס מיינ פּריינט — מיינ שלאַח-חבר און נומער ברודער
 ביים וויין.

אין דעם באַגינען פון מיינ לעבן, האַב איד באַגייסטערונג
 געהאַט, און גלאַנץ דערבליקט;

נאַר זי, וואָס לעבט מיך איצטער איבער, האָט מיין נשמה
אין איר נעץ פאַרכאַפּט.

אין נעץ, דאָרט וואו איך האָב געבלוטִיגט,
ביז איך, דער שטאַרקער, בין פאַרבליבן קאַלט און מאַכטלאָז.
מיט ניקן אין הינטערשטן חדרל פון ברודיגן קאַנטאַר,
צו מיין באַקביין ליגט צוגעפּרעסט ניקס ביינערדיקער נאָז —
אונזער לעבנס־געשיכטע איז אין שווייגן פאַרגאַנגען.

ניט שמער מיר מער מיין רו, משוגענע וועלט!

מַרס. בענדזשאַמין פּאַנמער

איר ווייס, ער האָט דערציילט, אַז איר האָב זיין נשמה אין
אַ נעץ געפאַנגען.

אין נעץ דאָרט וואו ער האָט געבלוטִיקט,
איר ווייס, אַז אַלע מענער האָבן אים געליבט
און מערסטע פּרויען האָבן מיטלייד אים געשענקט.
דאָר, שטעלט זיך פאַר, איר זייט אַ מאַדאַם מיט פיינעם געשמאַק
און סאיבלט אייך דער ריח פון ציבעלעס און בראַנפּו.
און סבויערט אייך תמיד אין אויער דער ריטם סון
וואַרטסוואַרטס אַדע.

און ער גייט אום פון פרי ביז שפּעט ביינאַכט
און חזרט שורות פון יענער באַנאַלער ליד:
„פאַרוואָס זאַל, אַ די זעל פון שטערבלאַכן זיין שטאַלץ?“
נאָר מער, למשׁל:

איר זייט אַ פּרוי מיט ראַפּינירטקייט,
נאָר די מאַראַל און דאָס געזעץ דערלויבן אייך
בלויז וואוינען מיט אַ מאַן
וואָס פילט אייך אַן דאָס האַרץ מיט האָס
צי יעדן מאָל ווען איר טראַכט פון דעם — און מוזט טראַכטן,
יעדעס מאַל, ווען איר זעט אים נאָר? —
דאָריבער האָב איר אים פון הויז אַרויסגעיאַגט
און געלאָזט אים בלייבן מיט זיין הונט אין שמוציסן חדר
הינטער זיין קאַנטאַר.

אלפרעד קרייטבאָרג

(1863)

אידעאָליסמן

ברודער בוים :

זאָג מיר, נאָך וואָס צייטו זיך אַלץ העכער און העכער?
טרוימסטו, דען דעם הימל צו דערלאַנגען ?

ברודער שטראָם :

זאָג מיר, נאָך וואָס לויפסטו, לויפסטו און דו לויפסט ?
טרוימסטו דען דעם ים ווען אָנצופילן ?

ברודער פּויגל :

זאָג מיר, נאָך וואָס זינגסטו, זינגסטו און דו זינגסט ?
טרוימסטו ? —

יונגערמאַן :

זאָג מיר, נאָך וואָס רעדסטו, רעדסטו, און דו רעדסט ?

אַלטער מאַנוסקריפּט

דער הימל —

אַ שיינער אַלטער פּאַרמעט,

אויף וועלכן די זון

און די לבנה

שרייבן זייער טאַג־בוך.

דאָס צו לייענען,

מוז מען זיין אַ שפּראַכן־קענער.

געלערנטער פון פּאַטער חכמה ;

און אַ בעל־דמיון —

העל־זעערישער פון מוטער טרוים.

נאָר דאָס צו פילן,

מוז מען זיין אַ נביא :

איינער וואָס איז מער ווי אינטים.

ער דאַרף זיין איינער

וועמען מען קאָן זיך כסדר פּאַרטרויען —

ווי דער ערד,

ווי דעם ים.

עדווין אַרלינגטאָן ראַבינסאָן
(1869)

טונקעלע בערג

בערג טונקעלע צו מערב צו,
וואו זון-פאַרגאַנג הענגט ווי אַ קלאַנג
פון גאַלד-האַרנס, וואס האַט צו די
פאַרשלייפערט קרינגס-לייט — טויט שוין לאַנג,
אזו ווייט אַצינד פון פענער-וועג,
וואו ספּלאַמט דער זונס לעגיאָן פאַרשייט;
איר שווינדט — גלייך לעצטער טאָג פון טעג
וואַלט שווינדן, און ס'איז אויס מיט שטרייט.

עמי לאַועל

(1874—1926)

געקרוינט

די האַסט מיר געבראַכט רויטע רויזן,
גלירויט ווי פון האַרץ דיינס דער וויין;
פאַר מיר אַ גירלאַנדע געפלאַכטן —
געשיידט פון דער גאַס זאַל איר זיין;
און האַסט מיר געקרוינט אַלס געליבטע,
כאַשטראַלט פון אַן אַריאַל-שיין.

פאַרשקלאַפט — די גירלאַנדע געטראַגן,
אַלס צייכן פון ליבע צו דיר I —
דאַז זיינען די בלומען צעפלאָן,
געבליבן בלויז דערנער פון איר:
אַ שטערן-קראַנץ געוועכט מיט חרטה
פון ביטערע דערנער פאַר מיר.

ראבערט פראסט

(1875)

וואסער-שעפן

דער ברונעם ביי דער טיר געווען איז לעער,
 נו, זיינען מיר מיט קרוג און עמער גלייך
 אוועק דורך פעלדער הינטער אונזער הויז
 צו זען אויב סלויפט נאך וואסער אין דעם טייך.

צו גיין אהין — קיין אויסרייד ניט באדארפט
 ווייל סאיז דער הערבסט פארנאכט געווען, כאטש סאלט,
 דאך שיין, און ס'פעלד האָט דאָך צו אונז באַלאַנגט,
 און ביי דעם טייך געווען איז אונזער וואַלד.

ווי צו באַנעגענען די לבנה דאָרט
 געלאָפן זיינען מיר צו איר געשווינד
 וואו אויפגעגאנגען איז זי זאכט דורך וואַלד
 אָן פויגל שוין, אָן בלעטער און אָן ווינט.

ווי גנאָמען האָבן מיר זיך דאָך געפילט
 אין וואַלד באַהאַלטן פו לבנהם בליק;
 געלאַכט, און גרייט געווען באַהאַלטן זיך
 אויפסניי, ווע ז'האַט געפונען אונז צוריק.

מיר האָבן אויפן וואונק באַשטימט: זיין שטיל;
 דעם טייך צו הערן, נאָכדעם זעען אים;
 אין אונזער שווינגן האָבן מיר געהערט,
 געוואוסט: דאָס איז פון טייך געווען די שטים.

א טאָן ווי פון אַן אַפגעזונדערט אַרט,
 אַ מורמלענדיקער שטראָם וואָס זעט אים גלייך,
 דאָ ווי אַ שמאַלער זילבער-שטרייפן פאַס,
 און דאָ ווי טראָפנס פערל אויף דעם טייך.

דער אימפּולס

סאיז דאָרט פאַר איר צו אומעטיק געווען, און אויך צרוויילר,
און ווייל זיי זיינען בלויז אַ פאַר געווען און אָן אַ קינד,

און אַרבעט ווייניקוואַס אין הויז — איז זי געוועזן פריי,
און נאַכגעפּאָלגט אים אַרבעטן אין פעלד, צי וואו אין וואַלד.

פלעגט שפּילן זיך מיט שפּענער זיצנדיק דאָרט אויף אַ שטאַם
און זינגען אין דער שטיל פאַר זיך אַליין אַ האַרציק ליד.

איינמאַל איז זי אַוועק נאָך צווייגן פון דעם שוואַרצן ערלעכבוים,
זי האָט פאַרבאַנדרושעט ווייט; זיין רופן שוין ניט מער געהערט —

האַט ניט געענטפּערט — ניט גערערט — און ניט זיך אומגעקערט.
געשטאַנען שטיל, און דאַן באַהאַלטן זיך אונטערן פאַרנבוים.

ער האָט זי ניט געפונען, כאָטש געזוכט זי אומערום,

ער האָט ביי אירע עלטערן אויך נאַכגעפרעגט אויף איר.

אומדערוואַרט און שנעל און לייכט אַזוי איז זי אַוועק,

און פון פינאַלן האָט ער זיך דערוואוסט ביים ברעג פון גרוב.

קאַרל סאַנדכורג

(1879)

פרייד

לאַז זיך פירן פון אַ פרייד.

שטרעק אויס דיין האַנט

און כאַפּ זי ווען זי לויפט פאַרביי,

ווי דער אַפּאַשע טענצער כאַפּט זיין פרוי.

איד האָב זיי געזען.

זיי לעבן לאַנג און לאַכן אויפן פריילאַך קול,

שטענדיק זינגענדיק, זינגענדיק,

צוגעפרעסט זיך פעסט צום האַרצן

אונטער די ריפּן

מיט מוראדיקער ליבע.

פרייד כסדר,

פרייד אויך אומעטום —

לאַז פרייד דיך טויטן!

מיד אויס די געוויינלאַכע וועגן פון טויט.

לואים אונטערמייער

(1886)

די גירלאנדע פאר דעם

דא זיצן מיר אין ווייכן שטול — מען פוצט
די ווערטער פאר דעם קראנץ פון לויבגעזאנג;
דער פלינקער מעטאפאר, דער פיינער קלאנג
די פראזע — ווערן קינסטלעריש גענוצט...
און דאָרט שטייט ער, און רואיק רעווידירט
די ביזע נעכט, די דאָרנדיקע טעג.
און טראַכט פון יעדן שטייגער, יעדן וועג
ווי מענטש געווינט, ווען ס'דוכט זיך — ער פארלירט.

און דאָן — דער ווערטער-קראַנץ... געשליפן ריין,
און פארפומירט... און צו-פאטעטיש שוין...
ער צירט אַ קאַפּ צוואונדיק צו זיין שוין.
דעם שפאַט און שאַנד באַשיינט דער בלומען-לוין,
ניין, סוואַלט דאָס פשוטע גענוג געווען: —
אַ פאַטריאַטיש-פראַסטע דערנערקרוין.

איך זאָג דיר

איך זאָג דיר, סאיך געענדיקט און איך מיינ עס.
דו האָסט געריסן שטיקער פון מיינ פרייד צו לאַנג.
דער קומענדיקער סוף — דו האָסט באַמערקט עס —
געפינט אונז קעמפנדיקע — שוואַך און באַנג.

לייכט אויף דיין פינסטערניש דורך מיר, ס'זעט אויס:
צינדסט אַן אומזיסט דאָס אויסגעברענטע אויפסניי;
דיין ליידנשאַפט פאַרשוויגרט, דיין פלאַם גייט אויס.
דו נוצסט מיך אַפּ — געווינסט גאַרנישט דערביי.

וואַלסטו געקאָנט מיינ זאַפט אַרייַנוויגן אין זיך, —
איך מיינ, ווי בלוט, זאָל ווערן טראַנספיווירט; —
דיין גאַנצער שווערער אומעט דאָך באַזיגט מיר,
און לאַזט אונז ביידין איבער ווי פאַרווירט.

נו, זאל דער אויפגעבלאזטער שטאלץ, די לוסט,
איצט ווידער פייערן מיט אונז זיין זיג.

קום, נעם פון מיר וואס דו אליין נאר גלוסט;
איך וועל ניט זאָגן וואָס פון דיר איך קריג.

אזוי פארצערן מיר זיך איינס דעם אנדערן,
מיר האלטן בלינד מלחמה — ביז אין בלוט.
ביים סוף געווינט מען דאך צוריק זיך איינס דעם אנדערן;
און ווידער צום געווער... און ווידער נוט!

דזשון סטאר אונטערמייער

(1886)

האַרבסט

דאָמען אויף אַ באַל
זיינען האַלב אזוי ניט שיין
ווי די רייך באַפּוצטע בוימער
וואָס באַצירן שטאַלץ דעם האַרבסט.

זיי שטייען ווי אַנטקעגן וואַנט
פון קילן אַטמאָבער הימל,
מיט שטאַלץ-באַקרוינטע קעפּ —
ווי דאָמען אויף אַ באַל.

ווייטשעל לינדזעי

(1879)

דאָס אַלטע פּערד אין שטאַט

די לבנת איז אַ בושל קארן.
סליגט גרייט פאַר מיר צום עסן.
הלואי גיי איד דעם וועג אַרויף,
פאַרווד דאָס זיסע עסן.

דאָ ניט מען מיר אַביסל שטרוי,
און שווערע קלעפּ אַז שיער.
איד וועל צעפליקן דעם געשפּאַן
און פון דער שטאַל די טיר.

און דורך דער נאם ארויף צום בארג.
 אזואו עס שיינט דער קארן.
 כהאב אים געזען וואקסן הויך
 פאר לאנגע, לאנגע יארן.

א נעיץ צו פאנגען די לבנה

דער רעגן, דער טוי און די לבנה ליכט
 באווייזן קלאר גאט'ס זין.
 דער רעגן, דער טוי און די לבנה ליכט
 קומען בענשן דעם מענשן-מין.
 ערד מוזן האבן אלע
 דעם רעגן צו עמפפאנגען,
 און גראז פאר אוצרות טוי
 און פעלדער פאר די זאנגען.

אן אינדיאנערס זומער-טאג אויף די פריירי

אין דער פרי.
 די זון איז א יונגע יעגערין,
 די זון איז א פרידיקער פלאם,
 די זון איז אן אינדיאנערין
 פון אינדיאנער שטאם.
 פאר-מיטאג.
 די זון איז א טליענדער פייער,
 וואס קריכט דורך די הויכע גרויע וועגן,
 און לאזט ניט א קוסט פון וואלקנס
 צעבליען זיך מיט בלומען פון רעגן.
 מיטאג-צייט.
 די זון איז א פארוואונדעטער הירש —
 וואס טרעט אויף הימלס בלאסן גראָן,
 שאַקלענדיק זיינע גאלדענע הערנער.
 פינקלען זיינע אויגן, פול פארדראָס.
 זון-פארגאנג.
 די זון איז אן אלטער אדלער,
 אין ווייטן ווינטלאָזן וועסט,
 אויפן שפיץ פון גייסטער-פעלזן
 בויעט ער א רויטע נעסט.

עדנא סט. ווינסעט מיליי

(1892)

צוריק

איך וויל צוריק צום איינזאם שטילן ברעג
 א הייזעלע זיך בויען אויף דעם זאמער,
 אזוי עס זאל שוין אויך פון טרוקן לאַנד
 די ווייטסטע ים-גראַז זיין פון מיר אזעק
 בלויז טריט א פאר; און קיינמאל, קיינמאל מער
 קום איך צו דיר ריך נעמען ביי דער האַנט;
 איך וויל אהין, וואו ספירט מיר מיין פארשטאנד,
 איך וועל זיין גליקלאַכער ווי ביז אהער.

דיין ליבע וואָס איך האָב אַ ווייל דערפילט,
 די רייד, די קלינגענדיקע, ווי אויף וואָר,
 זיי ווערן אין איין בליק, ווי אַליק, פאַרשטיילט,
 האַלב ניט דערוואַגט און איבערטריבן גאָר.
 דאָך אומפאַרענדערט ווי אין יוגנט-צייט
 טרעף איך מיין כמורנעם פעלו, מיין הימל ווייט.

סרילינג

פאַר וועלכן צוועק אַפּריל קומסטו צוריק?
 ניט שיינקייט איז דאָך אַליק.
 דו קענסט מיר ניט באַרואיקן שוין מער
 מיט יענע רויטע פאַרב פון בלעטער
 וואָס עפענען זיך מיט פיינע שפיצן אויף.
 איך ווייס וואָס איך ווייס.
 די זון ברענט אויף מיין האַלז ווען איך באַטראַכט
 די שפיצן פון דעם געלן פלאַנץ.
 דער אַטעם פון דער ערד איז גוט.
 סזעט אויס ווי דאַרט איז גאָר קיין טויט ניטאָ.
 דאָך וואָס באַווויזט עס אַליק?
 ניט בלויז דאַרט אין דער ערד
 ווערט אונזער האַרץ
 פון ווערעם גיך פאַרצערט.
 אַליין דאַס לעבן איז דאָך נישטיק:
 אַ ליידיק כּוּם, אַ ריי פון האַרטע טרעפּ.

סאיז ניט גענוג וואס יערלאך קומט
אפריל
פון כארג אראפ;
גלייך ווי א נאר,
פלאפלענדיק און ווארפנדיק מיט בלומען.

א טרויער ליד

הערט זיך צו איר קינדער:
אייער פאטער איז געשטארבן.
פון זיינע אלטע מאנטלען
וועל איד אייך יאקלאך מאכן;
און מאנטעלאך פון זיינע אלטע הויזן.
אין זיינע קעשענעס וועט איר געפינען
זאכן וואס ער פלעגט באהאלטן: —
שליסעלאך און קליין-געלט.
אויסגעמישט מיט טאבאק;
זאך דאן דאס קליין-געלט קריגן
איז זיין באנק צו שפארן.
און אַנע זאך די שליסלען האלטן
צו קלינגען מיט זיי פריי,
דאס לעבן מוז זיין וועג דאך גיין,
די טויטע ווערן דאך פארגעסן;
דאס לעבן מוז זיין וועג דאך גיין,
כאטש גוטע מענשן שטארבן;
אַנע, עס דיין פרישטיק;
און דן, דו נעם די מעדיצין;
דאס לעבן מוז דאך גיין זיין וועג,
אז איד פארנעם דאס אלץ פארוואס.

פאול עלדרידזש

(1878)

אן עפיטאפיע

די טאטן, וואָס איך האָב פארלאַנגט צו טאָן,
האָב איך אפילו קיינמאָל ניט באַרירט;
איך האב מיין שווייס און בלוט פאַרשווענדט אויף זאַכן,
וואָס איך האָב דאָס רוב געהאַסט.

טאג טעגלאַך,

אויסגעצויגן אויף דעם לעבנס אמבאַס
האַט מיר דער האַמער אַלץ געקלאַפּט

בין וואַנען דורך די קלעפּ

איז ניט געוואָרן יענער מענטש,

וואס איך האָב שטאַרק פאַרלאַנגט צו זיין,

און בין געצוואונען נאָר געווען צו לעבן,

דאָס לעבן פון אַ פרעמדן, און פאַרהאַסטן.

א, ליבער פאַרכייניגער,

ווער ליגט דאָ? איך זעלבסט, צי יענער

וואָס איך האָב ניט געוואָלט נאָר זיין?

געטער און מענשן

איך האָב געטראַכט:

די געטער זיינען שלעכטע געטער,

און זייערע מערדערישע פינגער

זוכן כסדר די צעשטערונג פון „זאַכן“.

דער מענש איז אַבער גרעסער פון די געטער

און ער באַשאַפט נאַבלערע וועלטן.

און פון דעם ליים פון טרוימען

בויט ער אויס ספערן פון שיינקייט.

און ענדלאַזע לאַבירינטען פון ליבע.

נאָר ווען איך האָב דערזען ביי מינע פיס

איז שמערצפולער אומאַרדנונג —

די פראַגמענטן פון אַ רוין

וואס איך האָב אין מיין צעשמרייטקייט

צעריסן און צעפליקט

ווען איך האָב זיך וועלטן געבויט...

ערשט דאן האב איך פארשטאנען:
 די געטער זיינען מעלאנכאלישע פאעטן,
 וואס טרוימען — טרוימען פון וואונדערלאכע וועלטן
 אזו אין גרויס צעשטרייטקייט,
 פארטונקלען זיי א זון,
 שליידערן אראפ א שטערן,
 אזו צעברעקלען קליינע וועלטלאך....

דזשאים קילמער

(1886—1917)

בוימער

צי כ'וועל ווען זעען — גלויב איך קוים —
 א ליד זאל שיין זיין ווי א בוים.

א בוים, וואס זויגט מיט הונגער-לוסט
 פון ערדס זיס-פלייסנדיקער ברוסט;

וואס שטענדיק נאר צו גאט זיך ווענדט
 מיט אויסגעשפרייטע בלעטער-הענט;

א בוים וואס זומער טראגט ער גאר
 א נעסט מיט פויגל אין די האר;

אויף וועמענס ברוסט גערוט האט שניי;
 מיט רעגן — ווי חברים צוויי.

א ליד באשאפט, ווי איד, א נאר,
 א בוים באשאפט בלויז גאט, דער האר.

פייגע מאַלע

דאָס שטעטל האָט פייגע־מאַלען געקרוינט: „ אַ אידענע פון די אמהות“; די ווייבער — „פייגע־מאַלצע“. נאָך פון כמה יאָרן געדריינקט זי יעדערער מיט איר שפיציק נעזל, וואָס איז תמיד פאַרקרימט, ווי עס וואַלט שמעקן עפעס ניט־פרישעס; מיט איר טיף־איינגעזונקענע אויגן, וואָס דרייען זיך, ווי מייזלאַך און וואָס עקבערן דורך מיט זייער בייזן קוק; מיט אירע דינע ליפן, וואָס שוימען אָפט פון כעס און שנאה; מיט דעם גרוי־שוואַרצן לאַק האַר, וואָס שטעקט אַרויס פון אונטער דעם האַלכ־זיידענעם טערקישן טיכל — מיט יאָרן צוריק אַ שבת־טיכל און היינט אַ וואַכעדיקער הולד, צושניטן אין פאַסן פון לאַנגן טראַגן; מיט איר פאלראוון קלייד, וואָס האָט אַ שם אין שטעטל; ווען פייגע־מאַלעס האַרץ הויבט אָן פון כעס קאַכן, צופט זי און שלעפט פאַר די פאלדן, ווי זי וואַלט וועלן אַ פאלד אין קאַפּ אַריין אימעצן וואַרפן. זי טוט דאָס טיכל און קלייד קיינמאָל ניט אויס; עס וועט זיי אַלעמען אַנשטיין, נישקשה, עס וועט זיי לוינען, און אויב ניט — וועלן זיי מיט מיר קיין שדוכים ניט טאָן! — זי איז פייגע־מאַלע —

דעם טאָג הויבט זי אָן מיט קולות. אויף וועמען עס איז. סמאכט איר ניט אויס. צי אויף איצען, — איצע פייגע־מאַלעס, — צי אויף לייזערן, דעם בכור אירן, צי אויף חיימקען, איר אינגל. קולות, געשריי — איר ערשטער ברוד־הבא.

און דאָס שטעטל ווייס, אַז פייגע־מאַלצע איז שוין אויף, עס איז שוין פאַרפול דער טאָג.

איז דאָס לעבן אין שכנות מיט איר אַלעמען שוין אַזוי דערעסן, אַז זיי זיינען גרייט צו יעדן טאָג די הייזער פאַרקלאַפן און לאָזן האַק־פאַק, אַבי פון דעם גיהנום זיך אַרויסכאַפן. דעם נאָז פון טיר ניט אַרויסצושטעקן, — עס קאָן דיר נאָך פליען אַ שייט האַלץ, אַז עמער וואַסער.

פאַר וואָס? פאַר גאַרניט. פייגע־מאַלע געפינט שוין אַ פאַר־וואָס. די וועש אויפן פאַרקאן האָט דער ווינט צעוואַרפן. ווער האָט עס געקאַנט אַדער, אַפטאָן, אַז ניט דעם שכנס ממוריסלאַך, אויס־געקוילעט זאַלן זיי ווערן אין איין נאַכט!

ציטערט מען פאַרכיי איר שוועל גיין. און קינדער ווערן אין

דר. ב. גינזבורג

מיטן כליפען איינגעשלאפן, אז ניט וועט מען זיי פייגע-מאלען אפ-
נעבן.

זי עסט די גאנצע וועלט און עסט זיך און צו איר שטייט עס ניט
צו: נעוונט ווי א שטיין, — חרושט זיך דאס שמעטל. אבער
פייגע-מאלע איז פון תמיד די זעלבע, קיינמאל ניט געקריינקט;
קיינמאל א דאקטאר איר שוועל ניט איבערגעטראגן.

און אפשר, ווער ווייס? ווער קאן זען, וואס ביי יענעם אין
הארצן טוט זיך? צי איז דען איר פלייש הינטישע? צי איז זי פון
אייזן? זי לייגט אפשר אויך — אבער דעם צווייטן איר ווייטאג
ארויסווייזן? זאלן לייט בעסער דאס ניט דערלעבן! זאל פון איר
בעסער א קופע אש ווערן, איידער לייט זאלן קאנען זאגן, אז פייגע-
מאלע איז קראנק!

פאר צוויי זאכן בלויז שרעקט זי זיך. פארן טויט און פאר
די ימים נוראים.

הויבט איר אמאָל אַן קלאַפּן אין האַרצן, מיינט זי שוין, אַז אַט
איז דער סוף. שיקט זי איצען אויף גיך צו אַריינען. דער וואַסער-
טרענגער, נאָך אַ רפואה. און טאַקע אין דער שטיל, אַז אַ נפש
זאל פון דעם ניט געוואָר ווערן. אַז ניט, וועט זי אים אָפּבריען, ווי
אַ הונט. און אַליון קלעטערט זי אַרויף אויפן בוידעם און זוכט זיך
אויס אַ ביסל ווישניאק: לאבונג, דאָס האַרץ זיך אטחיהו... אָנ-
געלאָרן מיט אַלדראַסגוטס: אַבער קיינעם ניט אַ לעק. אַ קריינט
זיי אין די זייטן!

זאָגן די שכנים: זאל זי דאָס אויסקרייניקען, וואָס זי האָט
אַנגעגרייט. גישיקשה, די ווערים וועלן האבן גענוג.
ווערט דער גיהנום שטיל אויף אַ פּאָר טעג. געלויבט אין דער
השם יתברך: פייגע-מאַלע אין פאַרביי.

קרעכטשעט זי איבער, אויקעט זיך אויס, — און צוריק אַרויף-
געשלעפט דאָס האַלב-זיידענע טיכל, און די גאַס קאַכט און זידט
שוין ווירער.

שטייען אן די עשרת ימי תשובה, ווערט פייגע-מאַלע חושכער,
דער נאָז שפּיציקער און דאָס פאלדאווע קלייד היינגט אויף איר
און טרויערט. גאָר ניט די אשת חיל, וואָס געווען. זי שרעקט זיך
זייער פאַר דעם יום הדין. די גרעסטע ליכט שטעקט זי אין עמוד
אַרין און לאָזט ניט דורך אַ טעלער ערב יום כפור נאָך מנחה. דער
גאַנצער קוראָזש פאַלט איר אָפּ.

לאָזט זיך פייגע-מאַלע איבער אַלע שכנים און פאַלט אַרויף
די ווייבער אויפן האַלז און כליפעט: מוחל, מוחל... טייעריקע,
האַרצינקע, זייט מיר מוחל... אַלע ווייסן דאָך... פייגע-מאַלע...
אַ געשטראַפטע פון גאַט, אַ פראקליאטע נאַטור... אַ פאַרשאַלטענע...
וויי אין מיר...

ווי נאָר בלוין אַ גוטן צעטל אויסגעבעטן צו נעילה, — אַהאָ,
דער נייער יאָר איז פאַרפול. עם טראַגט זיך שוין פייגע-מאַלעס
קול איבערן שטעטל און אַ שייט האַלץ פליט דעם שכן אין וואַנט:
האַ, סטגעהערט ווען? אַז ניט דערהאַרן זאַלן אירע שונאים קעגן.
אויב זי וועט נאָר אַ פרעמדע הון ביי זיך אין שטאַל געפינען...
זי וועט זיי די קעפּלאַך אַראַפּדרייען!...

2

שוין אַט אַ האַלבער יאָר זינט פייגע-מאַלען איז צוגעקומען נאָך
אַ ביין אין האַלז: אַ שנור אין שטוב. איר לייזער האָט חתונה
געהאַט.

— כא וואלט ער בעסער דעם קאפ ברעכן, איידער אזא גראַ-
פיניע אראַפּנעמען!

מיט וואָס דאָס ווייבל האָט ניט נושאַ חן געווען ביי פייגע-
מאַלען, — איז איין גאָט ווייס.

אַ שטיילע, ערלאַכע ווייבל, אַ בעל־הבתיש קינד. געגעבן אַ פאַר
הונדערט רובל נדן. אַ שיינע חתונה געפראַוועט. נעכאָד אזוי
באַגראַכן. אזא פאַרפאַלענע...

לייזער שעמט זיך פאַר איר די אויגן ווייזן: ער האָט פון איר
אזאַ חטא פאַרבאַהאַלטן. האָט אזאַ מאַמען, און איר קודם ניט
אויסגעזאָגט.

גייט דאָס ווייבל דורכן שטוב, קרימט זי פייגע־מאַלע איבער.
נעמט זי זיך דעם שטויב פון היינגל־לאַמפּ אַפּווישן, כאַפּט פייגע־
מאַלע דאָס ווישטיכל אַרויס פון אירע הענט:

— מען דאַרף עס ניט, טייערינקע, מען האָט אַן דיר ביז אַהער
דאָ געלעבט און מען אויף ווייטער אויך ווי עס איז אויסקומען.
דעם לאַמפּ איז אַ כבוד, ווי ער איז.

ענטפערט דאָס ווייבל ניט: אַ טשיקאווע אירענע!
נעמט זי אַ צווייטן מאָל די שטוב אויסקערן, כאַפּט פייגע־
מאַלע דעם בעזים:

— זאָל אירע שונאים קערן גרין און געל.

שוויינט דאָס ווייבל: אַ ווילדע אירענע!

וויינט זי ביינאַכט און קלאַגט זיך פאַר לייזערן: וואוהין האָט
ער זי אַריינגעבראַכט? אַפטיילן זיך — און גאָר! אַ שטיקל פאַר-
דאַרטן ברױט איין מאָל אין טאַג, אַבי פאַר זיך אַליין, ניט אין דעם
ניהנום.

גייט לייזער אום און מעסט די קולאַקעס. און אז אַ מאַמען,
איז וואָס? אים — יאָ, אַבער זיין ווייב זאָל זי צורו לאָזן.

פייגע־מאַלע האָט באמת פאַר לייזערן אַביסל אַפשיי. די
גרעסטע פעולה וואָלט געווען, זי גוט אויספאַטשן. אָט האָט איצע־
מאיר „קאַלטון“ אַנומלטן מכבד געווען זי מיט אַ שטריק, און טאַקע
גאָר אויפן יום־טובדיקן שטייגער, איז זי אויף אַ ווילע שטיילער
געוואָרן. דאָס שטעטל האָט גאָט געבעטן, אַז איצע־מאירס הענט זאָלן
אים דינען... און לייזער איז אויך ניט גאָר פון די שלאַפּע אינגלאַך.
פאַלט פייגע־מאַלע אויף אַ פלאַן: זי וועט דאָס ווייבל פון
שטוב פאַרטרייבן, מיט הינט פאַריאַגן. זי דאַרף ניט האַבן אַ
גרעפין אין שטוב! און איז אַ שיינעם פרימאַרגן נעמט זי

דער שוורם קאמאר מיט די מעשענע לייכטער, מיט די בעטן און בעטגעוואנט, מיט דעם דרשהגעשאנק וויגער, מיט אירע קליידער — און אלץ אויפן גאס ארויסגעווארפן.

— נא, גיי מיטן קאפ אין דרערד און דערנעם מיר ניט די

יארן!

לייט קאנען זיך ניט אפחדושן: וואו האָט זיך דאָס אין דער אלטער סקראנדע אזוי פיל כוחות גענומען אלץ ארויסצושלעפן איינע אליין? א שלאַנג!

לייזער — אן ווערטער — אוועק אויף א דירה. מיטן טאטן — אין גאס, אין שול, ווי קיינמאל גארנישט ניט געווען.

פייגע-מאלע אָבער שיפעט און וואָרפט זיך, ווען זי דערועט די שוור אין שול פאַרבייגיין שבת נאָכן דאווענען. און צום ערשטן קימפעט, קומט לייזער צולויפן צו דער מאמע: מאמע, טייערע, וואָס איז געווען, איז געווען; מיין שרהלע האָט נאָך דיר געשיקט... ניט פון אַרט, ווי א שטיין.

— א צויג צייגלט זיך אליין, נישקשה! — און ניט געגאַנגען.

לייט זאָגן, אן פייגע-מאלע האָט א גאַנצע נאכט אפגעוויינט, אָבער ניט געגאַנגען.

3

איצט בלאַזט שוין פייגע-מאלע אין קאלטע, איינמאל זיך אָפֿענעברייט אין הייסע.

שרכנים זיינען טאקע אן עם לא היה. אפילו צו פייגע-מאלע אין שטוב קלאפן זיי אן. מען קומט מיט פעק שרובים פאַר חיימר קען. וואָס ווייסן פרעמדע מענטשן וועגן פייגע-מאלען? נו, און עם איז שוין טאקע צייט היימקען צו א תכלית בריינגען. וואָס הייסט, שוין, דאַנקען גאָט, דעם פריזיוו אויך איבערגעקומען. ווי לאַנג נאָך דאַרף מען דאָס וואַרטן?

אָבער א צרה. טאַמער געפעלט שוין פאַגע-מאלען א שוור, ריידן גוטע לייט אן. ברענט פייגע-מאלע. ניט אזוי דער שוור: מיידלאך וועלן זיך אָפּווכן, טויזנט פאַר איינע. אָבער די פאַס־קורנע מיילער, ריידן זאָלן זיי פון היץ, גאַטעניו שטאַרקער!... קאָן זי אָבער א גאַנצע וועלט די מיילער פאַרשטאַפּן? לאָזט זי דעם כעס אויס צום שרכן: אַרויס פון מיין שטוב! זי וועט זיי אַלעמען ווייזן, ווער פייגע-מאלע איז!

ווערט אָבער אנשטאט איין שרכן צען אַנדערע. און אין אַ מולדיקער געבענטשטער שעה דאַרפן מחותנים זיך צוגיפּפאַרן.

מאשקע דער בעל-עגלה איז שוין דא, און פייגע-מאלע, ווי זי גייט און שטייט, זי קריכט אין בויד אריין. טענהט מיט איר איצע: נוואַלד, גולטע, ווי פאַרסטו עם אזוי? דו פאַרסט דאך עפעס צווישן לייטן. סאיז דאך אַ הרפה די אויגן ווייזן... פייגע-מאלען רירן זיינע טענות זייער ווייניק.

— אַלטער פערד איינער, קריך אין בויד אריין, קריך שוין אין וואונדן. און טאַמער געפעלט דיר ניט מיין הולך, קענסטו ביי מיר אין דער היים זיצן. סי וואָס, סוועט זיי אפשר ניט אַנשטיין?
פונרעסטוועגן פאַרכאַפט זי מיט זיך אַ פעקל.

חיימקען האָט זי ביזן סאַמע סוף ניט געלאָזט וויסן, אַז ער פאַרט אויך. מיט אַ אינגל מאַמרים פאַרפירן. און אַז אים גע-פעלט ניט, איז וואָס?...

וואַרפט נאָר פייגע-מאלע אַראָפּ איר טערקיש האַלב-זיידענע טיכל און איר פאַלדאון קלייד און טוט אַן יום-טובֿדיקע בגדים, טוט זיך אַז אויף איר אַ נייע הויט. די מרה-שחורה פאַרשווינדט, און דער וואַרים, וואָס נאָנט איר תמיד, לאָזט אָפּ אויף אַ וויילע, אַ מענטש מיט אַלע מענטשן.

איצע האָט צו דער חתונה נאָר פרייער אַפגעטמט, און גענומען אַ כּוּס אַז פּחד, און ווען אויף מאַרגען נאָך דער חופּה האָט זיך פייגע-מאלע אַנגעבלאָזן און ניט געוואָלט ניין צום טיש, איז דאָס אויך אַ געוויינטלאַכע זאַך: חתנם צד. אזוי איז שוין דער מנהג העולם מכמה דורות, אַז חתנם צד בלאָזט זיך און פּראַוועט רוגו, ביז מען בעט זיי איבער.

4

דאָס שטריימל פון קאַפּ, און אַ פּוס איבערן היימישן שוועל, — די ניט-גוטע זיינען שוין ווידער דאָ. פייגע-מאלע, ווי געוועזן. זי לאָזט זיך ווידער הערן. די בייזע רוחות ווילדעוון אויף סניי. איצט איז שוין אַ נייע סדרה: חיימקעס ווייבל.

זי וואָלט, דאָכט זיך, וועלן דאָס ווייבל שאַנעווען, דורכלאָזן איר, אָבער דער ניפט קאָכט. נייט דאָס ווייבל איבערן שטוב ניט, ווי פייגע-מאלען געפעלט, שילט זי איר אויס די ביינער. נעמט דאָס ווייבל עפעס טאָן, רייסט פייגע-מאלע אַרויס פון די הענט, און דאָס ווייבל בלייבט, ווי אַפגענאַסן מיט הייסן וואַר.

צו דער צו נאָך איז חיימקע בטבע אַ שטיקער. ער וועט דער מאַמען גאַרניט טאָן. און קלאָנט זיך דאָס ווייבל פאַר אים, שווייגט ער.

ווערט דאָס ווייבל הושכער אַלע טאַג, און גייט אויס, ווי אַ ליכט. אַרײַנגעפאַלן אין אַ גיהנום. דאָס לעבן איז איר ניט נײַחה. אַ יונג ווייבל זאָל ניט וועלן וועזעס־איו אַנטאָן אירע נייע חתונה־קליידער, זאָל ניט וועלן צווישן לייטן אַרויסגיין. דערנעמט איר פייגע־מאַלע פאַר דעם די יאָר, און דאָס ווייבל ווערט אַלץ מער פאַרביטערט און שוויינט. ניט אַ וואָרט. זאָל פייגע־מאַלע דאָס האַרץ אויסשרייען, — ניט אַ וואָרט. ניסט אויף איר פייגע־מאַלע פער און שוועבל, — גראַבט זי איין איר קאַפּ אין קישן און וויינט. ניט אַ וואָרט.

קערט פייגע־מאַלע וועלטן: אַז ניט דערהאַרן זאָלן מיינע שונאים קעפּ, איידער איר זאָל מיין האַרץ אויף דיר אויפּעסן, קלאַגמוטער מיינע!

ווערט דאָס ווייבל פון טאַג צו טאַג אַלץ פאַרביסענער און פאַרבאַהאַלטענער, און איר האַרץ האַלט ביים פּלאַצן. יעדע קלייניקייט רייצט זי אויף. יעדע נאַרישקייט רענט זי. קוקט זי קרום אויף אַלעמען און קאַן ניט זיין שוה־בשוה מיט די שכנים. פאַרשפאַרט זי זיך אין חדר ביי זיך און בריינגט אויס איר כעס אויף חיימקען און באַקלאַנט אירע יונגע געפטרטע יאָרן. אַבער אין דער שטיל, ניט אַ הויך קול, פייגע־מאַלע זאָל ניט הערן. דאָס ניט, פייגע־מאַלען אַזאַ נחת אַנטאָן, ווייזן איר, אַז דאָס פאַר־פאַלק לעבט ניט בשלום, דאָס ניט! און פייגע־מאַלע וואָרט נאָר אויף דער מינוט, ווען דאָס ווייבל זאָל שוין מער אין זיך אירע צרות ניט קאַנען איינהאַלטן און אויסברעכן אין אַ יאָמער. זאָל זי נאָר דאָס פּראַוואַן, זי וועט זי אַרויסוואַרפן פון שטוב אין אַ רגע. זי דאַרף ניט ביי זיך אין שטוב אַ פּריצעט מיט אויגן, ווי קישעלאַך. אַרויס!... פּטור ווערן פון אַן אַנדער צרה... זי דאַרף ביי זיך ניט האַדאָווען קיין קלאַגמוטערס... אויף יאָמערן האָט זי זי ניט געבראַכט צו זיך אין הויז... זי האָט אָפּגעלעבט אַ לעבן אָן געוויין... אַליין... זי דאַרף קיינעם ניט... אַליין אין דער גאַנצער וועלט. אַן עלנדע, וויסטע נשמה. כאַטש שלאָג דעם קאַפּ אן דער אייגענער וואַנט. אַבער אַליין... מיט דער פאַרקרימטער פאַר־זעעניש אונטער איין דאָך? — בעסער אַ מיתה משונה איינגעמען... אַרויס פון מיין שטוב!

זען צו די שכנים, ווי זי טרייבט דאָס ווייבל אַ יונגע ממש פון דער וועלט, און שאַקלען מיט די קעפּ. אוי, ווי דערהאַרט מען שוין די גליקלאַכע רגע, ווען די אַלטע מכשפה ציט אויס אירע

פיס, שטארקער נאָט. מיט איין פוס אין קבר און מיט דעם אַנדערן בריקעט זי נאָך. ווען קומט שוין אויף איר אַ סוף? זי עסט דאָך דאָס יונג-ווייבל איבריסי-ווייז...

צאָנקט דאָס ווייבל, און חושבט, און וואָרפט זיך, און שלידערט זיך, און רעדט ניט אויס אַ פריינטלאַך וואָרט מיט קיינעם, און זירלט אַפּ די שכנים פאַרוואָס מען קריכט איר אין לעבן אַרײַן מיט זייער רחמנות און מיט זייער שאַקלען מיט די קעפּ און... ווער בעט זיי מיטן זיך? איר לעבן איז אזוי אויך פאַרפֿינסטערט, און זיי...

פייגע-מאלע הערט זיך איין, קוקט צו און טראַכט: אַט אזוי, מיין טייערינקע, וואָרף זיך, קאָך זיך, ברען, שלידער זיך, נישקשה, דו וועסט זיך איבערוואַרפן. דו וועסט נאָך ווערן אַ מענש ווען עס-איז... אַט אזוי...

חיימקע קוקט צו, טרעט אַפּ אין אַ ווינקל — און שווייגט. טרייבט דאָס ווייבל די שכנים פון שטוב, — שווייגט ער. יאָ עס, ניט עס, — ער שווייגט. און פייגע-מאלע וואָרפט אַן אויג אויפן ווייבל און שמעלצט זיך פון נחת. איר האַרץ וואַקסט אין איר. אַט אזוי, ברעד דיין כאַראַקטער... מענטשל זיך... נישקשה, שרים וועלן דיך ניט כאַפּן... איר בין אויך אַמאל געווען אַן אנדערע...

5

פאַרצאָרנט, פאַרביטערט, אַנגעשטויסן אויף גאָר דער וועלט איז דאָס יונג ווייבל. חיימקע ווייכט איר אויס, ער האָט פשוט מורא. פייגע-מאלע וואָרפט אַן אויג פון דער זייט, און טשעפעט זי ניט: דאָס ווייבל וואָרפט צען-יאָריקע קדחות. און אין שטוב פילט זיך, אַז אַט, אַט, און עס וועט אויפרייסן, עס וועט אויפפלאַצן, עס וועט זיך לאַנג ניט איינהאַלטן.

דאָרף פונקט דאָן אַ שכנה אַריינפאַלן מיט אַ נומ-מאַרגן איבערן שוועל. דאָס ווייבל שווייגט. לאָזט זיך די שכנה אַרײַן אין אַ שמועס. פון יענע שכנות, וועלכע מוזן דעם צונג אַ ביסל דורכ-לופטערן, איז פייגע-מאלעס הויז אויך פאַר זיי אַ פּלאַץ. קאָן שוין מער דאָס ווייבל ניט אויסהאַלטן, און זי פאַלט אַן אויף דער שכנה און גיסט אויס אויף איר איר גאַנץ פאַרביטערט האַרץ, איר מערכה, איר פאַרזינדיקט לעבן, אירע צרות, איר פאַרוויסטן געמיט. און שרייט און ליאַרמט און לאָזט אויס צו איר אַלץ, וואָס עס האָט זיך אין איר אַנגעקליבן אין פייגע-מאלעס גיהנום.

די שכנה שטוינט: פאַר וואָס? וואָס האָט זי איר אַזוינס

געטאָן?

און פייגע־מאַלע שטייט אָן דער זייט, אירע אויגן פינקלען,
דאָס מויל האַלב אָפּן, דער נאַז אויסגעגלייכט, דאָס האַלב־זיידענע
טיכל פאַרקאָטשעט און שטוינט און גלויבט זיך אַליין ניט. איר
האַרץ ווערט פאַר שמחה צעשפרונגען:

— געלויבט ביזטו, רבונגו של עולם! כאָטש איין מאָל אויף
מיין לעבן דערהאַרט זיך אַ שטיקל נחת... איצט קאָן איר מיינע
ביסל יאָרו, וואָס זיינען מיר אָנגעהתמעט צו לעבן אויף דער זינדיקער
וועלט, רואיק אויסלעבן... מיין פּראָצע וועט אין פּראָד ניט אַוועק
גיין... פאַראַן שוין אַן אנדערע אויף מיין אָרט... אַ בעסערע פייגע־
מאַלע...

און וואָס מער דאָס ווייבל פּלוצט און צאָרנט, אַלץ פריינט־
לאַכער פילט פייגע־מאַלע צו איר, אַלץ מער ציט איר צו איר,
אַלץ אייגענער ווערט זי איר. וואָלט זיך פייגע־מאַלע ניט געשעמט
פאַר איר אייגענעם פּראַקליאַטן כאַראַקטער, וואָלט זי דאָס ווייבל
געהאַלט און געקוישט... און זי, אַלטער נאַר, האָט אַזאַ בריליאַנט
פון שטוב געוואָלט פאַרטרייבן. ווי גענאַרט זי איז געווען. וואָס
פאַר אַ שטיק גאָלד עס שטעקט אינם ווייבל... זי וועט זי ווי אַ
קיסריניע אַרומטראָגן. ווי אַ טאָכטער וועט זי איר צווען... סאיז
פון הימל, הפנים, אָנגעהתמעט אַז פייגע־מאַלעס נשמה זאָל אַ
תּקון האָבן...

בערבע

ווי ניט קיין איבערגעריסענער פאָדים ציט זיך בערקע'ס עבר
ביז היינטיגן טאָג. ביים טאטען דעם „פאטשטאר“ וואלגערט ער
זיך אינגלוייז אין שטאָל. אין חדר אָן אַ זעץ אין פלייצע ניט גע-
נאנגען: אָפגעקומען אַ טעגלאַכן חוב, איבער גוואַלד. מייסטנס
דער רביצן אויסגעהאַלפן מיט שטוביגער אַרבעט. אין דער היים —
אַ כאַפּ אַ שטיקל ברויט, אַמאָל מיט עפעס, דאָס רוב אַזוי און גע-
דרייט זיך אין שטאָל אַרום די פערד. חברים ניט געזוכט — ניט
נוטיג. צוליב וואָס? פאַרבינדן זיך מיט אַ חברה און קיינמאָל
אַליין ניט קענען זיין. צי זיי ווייסן דען, וואָס פאַר אַ מחיה ס'איז
צו צושפּרייטן זיך אויפ'ן שמעקעדיגן היי און ליגן שטיל און אַרויס-
קוקן צום בלויען הימל דורך די שפּאַלטן אינ'ס דאַך פון שטאָל?
ליגן און הערן, ווי די פערד בריקן אן וואַנט און קייען, און קייען אָן
אַן אויפהער. וואָס קומט אַרויס פון חברים?

אין שול אַרײַן — בלויז שבת, אויך ניט אָן אַן אָנגעדרייטן
אויער, אָדער אַ פּלעס אין באַס. ווייטער פון טיר קיינמאָל ניט
געוואַנט. אויף וואָס איז דען אַ שול-הויף?

צווישן שטאָל, פערד, קלעפּ פון טאטען, קולות פון דער מאַמען
לויפן בערקע'ס יאָרן. שוין, אַ דאַנק נאָט, אַ היפּשער בחור'ל. מען
קען שוין מיט אים אויספירן אַ שלִיחות. אַהין, אַהער, צו „נאַ-
טשאַלסטוואָ“, צום פּריץ אין הויף וועגן אַ נסיעה, אויפמאַנען אַ חוב.
פלינג, ווי אַ פּייל. געלאָסן, אַ נכנע, ווייטער פון טיר קיינמאָל ניט
געשטופּט זיך. דאָס הימל שנעל אַראָפּגעכאַפּט. ווערן אים די
„הויבע פענסטער“ היימיש. בערקע — אַ גאַנצער כּנ־בית אַרום
דער קיך-טיר. טאַקע בעסער עסן, ווי אין דער היים, און אַ מאָל
אויך אַ מטבע. אַלע מאָל דאַנקבאַר, גרייט צו לויפן אין פייער און
וואַסער.

די פּריצישע וועלט דערווייטערט בערקע'ן פון דער אידישער.
אויפ'ן שטעטל קוקט ער פון אויבן אַראָפּ. דרייען זיך אום, נעבאַר,
אַרימע באַשעפּענישן. פאַרצאַמט אין דעם יאָך פון פּרנסה. ביז'ן
סאַמע קבר אַזוי. שפּל'ע מענטשעלאַך. קיינמאָל ניט אַרויסקריכן
פון בלאָטע... אָט דאָרט, אין הויף, ביי די פּריצים — גלאַנץ,
לוקסוס. און ער — אַ טייל פון דעם. אַ כּנ־בית.
יאָרן גייען. דאָס שטעטל הויבט זיך אָן צו רעכענען מיט

בערקען. מען הויבט אָן מורא האָבן: אַן אייגענער צווישן די פריצים. א מסור? ניין. נאָר אַ צונג, וואָס ווייסט זיך אין בראַנפן, פאַרלירט זיין אחריות. ער רעדט. און „דאָרטן“ הערט מען זיך צו צו בערקע'ן. פילט דאָס שטעמל דעם פלעק און שווייגט. פון טאָג צו טאָג זעען די אידן, אַז בערקע ווערט אַ פאַרשיינדל אין די גוישע אויגן.

וואַקסט די פאַראַכטונג און האַס צווישן שטעמל און בערקע'ן. בערקע דריקט זיין שנאה אויס אין צוילהכעיס: פונקט שבת צום לייגענען שפאַצירט ער זיך מיט אַ פאַפירדאָס אין מויל. צבוע'קעס! אַ טרונק בראַנפן וואַלט איך פאַר זייער פרומקייט ניט נעגעבן! הינט, וואָס האָבן מורא פאַר'ן שטעקן. ציטערן, אַז מען זאָל אויף יענער וועלט ניט שמייסן... בערקע'ן וועט מען ניט שמייסן. ער ציט ניט אָן אויף זיך אַ פרומען פנים שבת, און דרייט ניט אַראָפּ דעם אַנדערן דעם קאַפּ אין מיטן וואָך...

שלעפט ער זיך אום איבער די גאַסן, און קיינער לאָזט אים אויפ'ן שוועל ניט אַרויף. זאָל ער אויסגיין פון הונגער, וועט קיינער אים אַ שטיקל כרויט ניט געבן. זאָל ער, דער שכור, ניין צו די פריצים. זיי קלייבן נחת פון אים.

* * *

בלויז צו צווייען צייגט בערקע אַרויס התקרבות: צום אידישן „סטאַראַסטע“ און דעם אידישן לערער. זיי שליסט ער איין אין די „הויכע פענסטער“. לויפט פאַר זיי אין אַ שליחות און באַערט זיי מיט בעטן אויף אַ ביסל בראַנפן. נאָר ניט קיין אידן! פריצים, אין זייער טאַמענס טאַטען אַרײַן! איז ער אָפט זיי מכבד מיט אַ פרי-מאַרגנדיגן וויזיט. דאָס היטל אין האַנט, מיט'ן אַלטן נוסח: — זאָל ער שטאַרבן דאָ אויפ'ן אָרט, אויב ער איז עפעס אויסן... נאָר דאָס האַרץ ציט אים. עס ברענט... נאָך היינט גאַרנישט אין מויל געהאַט...

פרואווט אים אָפּזאָגן, וועט ער נעמען נקמה. צו לוריע דעם נביר פילט בערקע אַן אַנדער סאָרט שנאה. ניט פון פאַראַכטונג, נאָר כחמת מורא. דערזעט ער לוריע'ן, ווערט ער אַ פאַרציטערטער. בערקע איז לוריע'ן ניט מקנא זיין רייכקייט, זיין וואַרימען, זאַטן לעבן, זיין שיינעם נאָמען. ניין. ער האָט עס אין דר'ערד.

אַ גאַנצער בעל-הבית איז ער מיר, אַ נביר אַ איד, אַ בעל-צדקה, האַלט אויף דאָס שטעמל — און שינדט אַראָפּ דעם אָרימאנ'ס הויט.

די לעצטע קישעלע נעמט ער צו... בערקע ווייס אלץ... ער זעט אלץ. ניש'קשה, אן אויגל ווארפט דער פרומער נביר אויף א שיקסע נאָר ווי א פשוט'ער בשר-רודם... וואָרט, זאָלט ער נאָר אים באַגע- נענען אלליין ערגעץ אין א שטילן ווינקל. ער'ט אים ווייזן, ווער איז א שכור, און ווער איז אן ערלאכער איד.

און באַגעגנט בערקע לוריע'ן, עפנט ער א מויל ניט, ער האָט פאַר אים מורא. ער קען לוריע'ס קוק ניט אויסהאַלטן. ער עגבערט אים דורך. זעט וואָס ביי בערקע'ן אין האַרצן טוט זיך; ווי דאָרט שמאַרצט א וואונד. בערקע פילט זיך שולדיג, פאַרשעמט. ער קען זיך קיין אָרט ניט געפינען. ניט פאַר בערקע-שכור פאַסט עס. ס'איז א ליגן, לוריע-חזיר! דו זעסט גאָרנישט. דו פאַרשטייסט מיך א מכה. ס'איז פוסט אזוי דאָ אין האַרצן. האָב דיך אין דר'ערד... און דאָך האַלט ער לוריע'ס קוק ניט אויס, און אלץ ווערט אין אים פאַרגליווערט, נעמט אים אָפּ ס'לשון... לוריע וויל, איד זאָל א מענטש ווערן. א קריינק אים! — און דרייט זיך אוועק.

שכור'רהייט האָט ער מער קוראַזש, אָבער אויף א טרונק בראַנפן באַ לוריע'ן בעט ער קיינמאָל ניט. כאַפט ער זיך אָבער אַריין, ווען לוריע איז אין דער היים ניטאָ, איז בערקע — בערקע. באַגעגנט אים רחל — לוריע'ס טאָכטער — פריינטלאַך, אומפריינטלאַך, בערקע'ן אַרט עס ווייניק. טרינקט מען טיי, זעצט ער זיך און טרינקט. ווערט רחל אין כעס, גיט ער איר אויס א חלק:

— „אַט איז דיר — א גלעזל טיי זשאַלעוועט מען... באַ די פריצים איז מען מיך מכבד דעם ערשטן“.

און פאַר'ן אוועקגיין מוז ער באַ רחל'ן קריגן אויף א ביסל בראַנפן. אז ניט, שטייט ער מיט'ן היטל אין האַנט און בעט און זאָגט צו, אז ס'איז דאָס לעצטע מאָל.

* * *

דאָס שטעטל לייזט. און ווערט ביסלאַכוויי צוגעוואוינט. זאָל ער ברעכן האַלז און נאַקן, דער שכור.

אין דעם קליינעם הייזל — בערקע'ס היים, א היים — אויף שונאי ישראל געאַנט געוואָרן. קומען אָפּ צוויי עלנטע נפשות און בעטן אויף זיך דעם טויט. באַ דער מאַמעס לעבן האָבן די טעכטער די פיר ווענט גערופן היים. די מאַמע יונגערהייט פאַרטריבן פון דער וועלט. בערקע'ס שטיקל אַרבעט. גע'הרג'עט און געשלאָגן. איז זי אומגעפאַלן, ווי א יונגער בוים אונטער'ן האַק. געליטן יאָרן לאַנג צוליב די קינדערס וועגן; ניט געוואָלט איבערלאָזן מיט דעם

גזלן די צוויי אומשולדיקע באשעפענישן : אָבער בערקע איז מנצח. וואָססן די עלנטע יתומות אונטער איין דאָך מיט בערקע'ן. הונגער, דחקות און דערצו אַ שכור'ר טאַטע, אָן אויסוואַרף. ווערט די וואונד טיפער — און קיין אויסוועג איז ניטאָ. אַנטלויפן — האָבן זיי מורא : ער'ט זיי רודה זיין צום טויט.

וואָססן די טעכטער אין בערקע'ס הויז אָן אַ האָפנונג. שיינדלען — דער עלטערער — האָט בערקע איינגעבראַכן. געבאָרן מיט אַ קללה : צו שיין איר פנים, צו רייצנד דער גוף. וואַרפן די פריצים אָן אויב. גיסט מען בראַנפן אין בערקע'ן און מען לויבט זיין טאָכטער. וואָס וועט זי זיך באַ אים דערהארן ? וואָס לאָזט ער זי אינדאָרן ? זיי וועלן זי מיט זייד און צירונג באַפּוצן, זיי וועלן איר אין דער גרויסער וועלט אַרויספירן, זיי וועלן... בערקע טרינקט באַ די פריצים און אין דערהיים שלאָגט ער שיינדלען, בעט זי מיט גוטן, סטראַשעט זי, וואַרפט זי פון שטוב. שיינדל וויינט, קלאָגט, בעט זיך, עקשנ'ט זיך. גיט זיך אונטער.

פיער גידעריקע ווענט, אַ פאַרוועלקטע יוגנט און דערצו אַ קינד אָן אַ טאַטן. האַרעוועט זי פאַר אַ שטיקל ברויט און אַביסל מילך פאַר'ן קינד. בלוזי איין געדאַנק בויערט איר מה : דאָס קינד פון בערקע'ס הויז אַרויסרייסן. איר אייגן לעבן פאַרשפּילט, באַטש דאָס קינד ראַטעווען.

בערקע ווייכט פון זיין אייגן הויז. וואַלגערט זיך אין פריץ'ס הויף, שלעפט זיך אום איבער די גאַסן שיכור. קומט ער אַהיים, ציט אים צום קינד, ער חלש'ט נאָך אים, אָבער טשעפעט עס ניט. ער קען שיינדלען : בערקע'ס בלוט, אַ חיה. היט ער, ווען שיינדל איז אין שטוב ניטאָ. האַלזט ער דאָס קינד און קושט עס און שפּילט זיך מיט אים און גיסט אים זיין ביטער האַרץ, זיין וידוי.

* * *

לעבט אונטער בערקע'ס דאָך זיין אינגערע טאָכטער רייזל. יונג, שיין און — פאַרשאַלטן : בערקע'ס אַ טאָכטער. שיינדל איז אויך געווען יונג און שיין. און היינט ? זי וויל ניט ווערן אַ צווייטע שיינדל. ניי ! אַ טויטע וועט מען זי אַרויסנעמען פון שטוב. ליגט זי נעכט צוגעטוליעט צו שיינדלען, קלערט און ראַנגלט זיך מיט זיך אַליין. זי וועט אים ניט פאַלגן. שיינדלען ברענט רייזל'ס קערפער, און זי גלעט זי און זאָגט איר צו זי צו באַשיצן :

אָבער פון בערקע'ס הענט וועט זי זיך ניט ארויסדרייען. ער טרייבט זי, די פריצים ווילן זי שיינדל'ס לייב איז שוין אָפגענוצט. זי איז יונג און פריש. בערקע האָט צוגעזאָגט. בערקע וועט זיין וואָרט ניט ברעכן...

* * *

דאָס קליינע לעמפל אויפ'ן טיש ברענט פאַר'חשכ'ט, טוקט זיך, טאַנצן פלעקן אויף די ווענט און סטעליע. שטיקער עסן זיי אויס פון די שאַטנס און וואַרפן אָן אַ מורא.
אַ בייזער קלאַפּ מיט דער פאַרטקע. אַן אָנאָג, אַז בערקע קוליעט זיך אַ שכור'ער. רייזל'ס האַרץ קלאַפּט האַסטיק.
אַ זעץ אין טיר, און בערקע'ס פאַרטרונקן קול רייסט דורך די שטילקייט:

— „רייזל, הא, רייזל!“

קוים וואָס ער האַלט זיך אויף די פיס. מיט פאַנאַנדערנעד שפּרייטע הענט לאָזט ער זיך צום טיש. די האָר צעשוויבערט, די אויגן פאַרלאָפּן. בערקע רייסט זיך אין שלאָף-צימער. „נאַ, אַט איז זי... זי מוז פאַלגן! איך וועל זי דיר אַרויסשלעפּן!“
שטיל. בלוז רייזל'ס הענט רייסן זיך פון אונטער'ן צודעק. וואָס? גיין „אהין“ אָדער אים אַ מעסער אין האַרצן אַריינלאָזן?

— „רייזל, אַהער גיי!“

— „רייזל אַהער גיי! זאָלסט מיר גיין וואוהין איך שיק

דיך“...

רייסט זיך שיינדל צום טאַטן, טרייסלט אים פאַרצווייפלט און בעט זיך:

— „טאַטע, טאַטע! האָב רחמנות, לאָז אונז אָפּ!“

— „אווועק פון מיר! בערקע איז אַ שכור, אָבער ער'ט האַלטן

וואָרט. זי וועט באַ מיר גיין!... לאָז מיך צו איר!“

איין מינוט בלוז, טראַכט שיינדל; איינגראָבן זיך מיט די נעגל אין זיין האַרטן האַלז — און אַ סוף צום גיהנום. ראַטעווען רייזלען. אַן עס צו די ליידין...

די גראָבע פאַרשווימטע ליפּן רעווען: „בערקע איז טאַקע אַ

שכור... ער האַלט אָבער וואָרט... רייזל, איכ'ל דיר הענט און פיס צעברעכן — לאָז מיך צו איר!“

ליגט רייזל אין בעט און ציטערט: אַט נעמט ער אָן באַ די

האָר און שלעפּט זי איבער'ן שטוב... כאַפּט זי אירע קליידער און פאַרשווינדט אין דער נאַכט.

שטיל אין שטוב. דאָס קינד וועקט זיך. מיט אַ שפרונג איז שיינדל ביים בעט. זי וועט דאָס קינד מיט „אים“ אין שטוב אַליין ניט לאָזן. קוים אַ קלייד אויף זיך אַרויפגעכאַפּט, מיט'ן קינד אין אַ קאָלדע, לאָזט זי זיך באַרוועס נאָך רייזלען. לויפט שיינדל צום טייך. שטיל איז דער טייך. ניט אַ שאַרף. מעגנאיבער אין פּריצ'ס הויף איז ליכטיק רייזל איז אַוועק „אחיין“. פאַרפאַלן. שרייען, רופן הילף — ניין! שיינדל וועט זייער שאַנד פאַר קיינעם ניט אויפדעקן.

מיט איילנדיקע טריט קערט זיך שיינדל צוריק אַהיים ווי אַ ווילדע חיה נראָכט זי איין אירע נעגל אין בערקע'ס גוף און שלעפט אים צו זיין געלעגער. בערקע ווערט זיך נישט און זינקט צום דיל. וויינט און בעט זיך:

— „שיינדל, ראַטעווע מיך... אָטראָ דאָ ברענט... דריקט... דריקט... בערקע איז אַ הונט... גיב מיר אַ מעסער, איכל עס אויס- שניידן. זאָלן אַלע זען, וואָס באַ בערקע'ן אין האַרצען טוט זיך...“
שוואַכער ווערט זיין הייזערדיקע שטים.

— „שיינדל, מיין קינד... רייזל — ניטאָ... אַ גוט קינד... געפאַלגט דעם טאַטן, מיט מיינע אייגענע הענט גע'הרנ'עט דאָס קינד...“

* * *

רייזל'ס בלוט איז פאַרגליווערט. די פיס ברעכן זיך. אין קאַפּ עגבערט איין געדאַנק: ער לויפט נאָך, ער'ט זי אַניאָגן. לאַנגע הענט ציען זיך צו איר... געענדיקט דער פאַרקאַן. דאָס שמעטל. אַ מענטשלאַכער ישוב. זי קאָן שרייען. מען וועט זי אַרויסרייסן פון אים. זי לויפט האַסטיקער, און די צעשפילעטע שייך אויף באַרוועסע פיס זאַפן איין די פייכטקייט פון פרימאָרגן.

וויטער פון „זיין“ הויז. דורך די לאַנגע שמאַלע גאַסן שטייען די נידעריקע הייזלאַך, האַלטן זיך אָן איינער אָן דעם צווייטן און רוימען זיך איין סודות. און פון הינטער די ווינקלען קוקן אויף איר טויזנטער אויגן. טעמפּ הילכן אָפּ אירע טריט. זי האָט נאָך כח צו לויפן, אָבער דאָס האַרץ גייט אויס, די שלייפן האַמערן.

* * *

פאַרטאָגן. עטלאַכע מאַרק-אירענעס איילן זיך מיט קאַשיקעס. אין מאַרק אַריין. שלעפט זיך רייזל אַהיים. מיר, צעבראַכן, פאַר- זונקען אין דער פאַרגאַנגענער נאַכט, האַלב אָנגעטאַן. באַגלייט זי

די וויבער מיט א שמייכל: בערקע'ס א טאכטער, וואָס פאר אַ
חדוש?

אין דערהיים. בערקע כראָפעט אויפ'ן דיל. זי הערט ווידער
זיין הייזיריקע שטים; זיינע פאָרגאָסענע אויגן סטראַשען אַרויס
צו איר; זיינע הענט ציען זיך זי צו כאַפן...
לייגט זיך רייזל אין בעט. דאָס פנים בלאַס. בערקע האָט
געזיגט. זיינע ביידע טעכטער זיינען שוין גלייך. רייזל'ס אויגן
בלאָנדזשענדיק איבער'ן צימער, באַגעגענען זיך מיט שיינדל'ס,
שליסן זיי זיך צו. אַ שטראָם טרערן באַגיסט אירע באַקן.

* * *

טרייבט עס בערקען פון שטוב. רייזל שניידט אים דאָס האַרץ.
פארשווינדט ער אויף דריי טעג און דריי נעכט. וויכט פון פריצ'ס
הויף; שכור'ט און בלאָנדזשעט איבער'ן דאָרף.
שפעט אין דער נאכט שפאָנט ער, וואַקלענדיק, איבער'ן
שטעטל, זידלט און מעסט פויסטן. ער'ט זיך מיט זיי אַלעמען
אַפרעכענען. זיי וועלן אַ מויל ניט וואַגן אויפּעפענען. אזוי ערלאַך,
ווי זיי... פאלט פאר זיי ניט אַראָפּ. זייערע טעכטער ניט בעסער
פון זיינע. פאַרזעסן ווערן, אַלטע מוידן. ניש'קשה, מקנא שיינדלען
און רייזלען. עסן אויף דעם פריץ מיט די אויגן. אָבער אַ מכה! ...
באוועגט זיך קוים דער שכור'ער קאַפּ, און די פיס שפּרייזן ניט
זיכער. טוליעט ער זיך צו דעם ליידיקן גאַניק. געפינט אים דער
נאכטוועכטער.

— וואָס איז, בערקע? אזוי שפעט אויפ'ן גאַס?

— ניט דיין דאנה... שווייג —

— שכור! ווען וועט שוין פון דיר ווערן אַ מענטש? וואָס

גייסט ניט אַהיים?"

— דו רעדסט אויך, חזיר'שע מאָרדע? דו קריכסט אויך אין
די ביינער? קענסט ניט זען אז איך גיי אויס ווי אַ הונט. אַהיים?
בערקע האָט ניט קיין היים. אויסגעהאָדעוועט שונאים. וואַרטן
זיי אויף מיין טויט. ציילן די מינוטן. אָבער ניט דערהאַרן
וועלן זיי. איב'ל זיי אין דער ערד אַרײַנטרייבן... נא, רויכער.
וילסט אַ טרונק? ניטאָ. דעם לעצטן טראָפּן.

— זינדיקסט, בערקע. האָט זיך גאַרניט אויף וואָס צו באַקלאָגן.
נישקשה, די טעכטער... האָסט טעכטער, ווי גאַלד... מען דאַרף
זיך צו דיר אַרײַנכאַפּן — דיין רייזל... מען זאָגט, אז —
— דו פאַרלווייגטע בריאה, דו רעדסט אויך וועגן מיינע טעכ-

טער ? לייטישער פון דיר און פון גאנצן שטעטל, אָנצינדן זאָל עס זיך אין איין נאַכט.

* * *

לויפן וואָסן. שטאַרבט אָפּ אין רייזלען איר ווילן. פאַרשווינדט איר ווידערשטאַנד. דערהערט זי בערקע'ס שכור'ע טריט — ווייסט זי: באַלד שיקט ער זי „אַהין“. גייט זי. הויבט אָן פאַרבן אירע באַסן, צופוצן אירע אויגן, וויל געפעלן ווערן. זי גייט שוין גערן. בלייבט איר פּלאַץ אין בעט ליידיק יעדע נאַכט, און זי קומט אַהיים פּריילאָך, שכור. דערווייטערט זיך שיינדל פון איר און לאָזט דאָס קינד מער ניט שלאַפּן אין איין בעט מיט זי. לאַכט איר רייזל אין פנים אַרײַן:

— „שיינדל, מיין שוועסטער — וואָס פון רייזלען איז גע-
וואָרן? בערקע'ס אַ טאַכטער — ווייכסט פון מיר, שיינדל, איך זע,
מיך אַרט ניט. איך האָב מער ניט קיין האַרץ, לייב האָב איך.
פאַר יעדן איינעם, וואָס פאַרלאַנגט עס, וואָס צאָלט. זאָלן זיי
נעמען... בערקע'ס טאַכטער — אים אויף צו להכעיס...“

* * *

באַלויכטן זיינען די פענסטער אין בערקע'ס הויז יעדע נאַכט.
שטייען די טירן אָפּן פאַר יעדן. רייזל פירט דאָס רעדל. זי איז די
באַלעבאַסטע.

דערהערט זי בערקע'ס שכור'ע טריט פון דרויסן, לאָזט זי
אים ווייטער פון קיך ניט גיין. ניט פאַר אים איז די שטוב פאַר-
פּוצט. שווייגט שיינדל הילפּלאָז, און בערקע מורמלט זיין רונג
אונטער'ן נאָז. רייזל האָט די אויבערהאַנט.

נעמט בערקע זיך קריגן. ס'איז זיין הויז, און קיינער איז דאָ
ניט קיין באַלעבאַסט.

כאַפט רייזל אָן דעם שכור'ן טאַטן פאַר'ן קאָלנער, שטופט אים
פון שטוב:

— אַרויס פון דאַנען, דו שכור! דיין פּוס זאָל זיך דאָ מער
ניט ווייזן! דיין טריפ'ענעם פּרצוף וויל איך מער ניט אָנזען.
אומזיסטער פרעסער! אַרויס!

איינגעהויקערט, מיט אַראָפּגעלאָזענע הענט, לאָזט זיך בערקע
אָועק, פון זיין הויז אין דער וועלט אַרײַן, אַ שאַטן פון אַ מענטשן...

ל י ד ע ר

א מתנה פון דיר

גוט וואָס אויף דיין האַרמער ערד.
געפֿינ איך דו פֿאַר מיר.
גוט וואָס פֿון דיין הויכן הימל,
לויכט דיין זון אויף מיר.
און גוט איז אויך וואָס אויף דיין ערד
וואַקסן בוים און שטיין,
און וועסט מיר מיטגעבן עפעס פֿון דעם.
אַז דו וועסט מיך רופן אַהיים,
וועסט מיר מיטגעבן:
אַ ברעט פֿון דיין בוים,
און פֿאַר מיין צוקאַפֿנס.
אַ מצבה פֿון שטיין,
און איבער מיין רו.
אַ מתנה פֿון דיר,
וועסטו לאָזן לייכטן
דיין זון איבער מיר.

חובות

ניט אויסגעלעבטע מיינע זינד,
קלאַפֿן אין מיין מיר.
ניט דורכגעלעבטע מיינע זינד
בעטן זיך צו מיר.
יונגע שטאַרקע וועכמער מיינע,
באַוואַכט האַבן מיין מיר,
זיינען קליינע, לייכטע מיינע זינד,
ניט אַרײַן צו מיר.
מידע, קראַנקע וועכמער מיינע,
שטייען בײַ מיין מיר,
ניט אויסגעלעבטע מיינע זינד,
בעטן זיך צו מיר.

אידע מאַנע

איך וועל אוועק

וואו זאל איך אוועק
 אזוי איינע אליין.
 אז מין מזל איז שווער,
 און מין קינד אזוי קליין.
 און שמאל אלע וועגן,
 און פון קינד דאס געוויין.
 וואו זאל איך אוועק.
 אזוי איינע אליין.
 איך וועל פארשלעפן מין קינד,
 און ביים זייט פון זיין בעם.
 וועל איך קניען פאר אים
 אין נאכט אריין שפעט.
 און וועל אוועק אין דער שטיל,
 איינע אליין
 בעסן ביי נאָם
 פאר מין קינד אזוי קליין.

אויף מיינע וועגן

מידע מיינע שעהן,
שווערע מיינע טעג.
מחנות שווארצע קראַען
פליען דורך מיין וועג.
און אַרום דער הימל,
אין וואַלקנס אויסגעשפּרייט,
קומט קיין העלער פּויגל
אַנזאָגן קיין פּרייד.
און אויף מיין וועג די קראַען,
קיין צייכן פון אַ פּרייד,
גייט אַרום מיין מזל
אין אַ שוואַרצע קלייד.

אָוועק

אַרום מיר איז אַלץ
ווי אַמאַל געווען.
נאָר מיט מיר אַליין,
איז עפעס וואָס געשען.
פּוסטעוועט מיין האַרץ,
איז האַרבסטיק מיין געמיט.
עפעס איז אָוועק,
קומט ניט מער צוריק.
פאַרלאָזן איז מיין האַרץ,
ווי אַ ליידיקער געסט,
קומען קאַלטע ווינטן,
קומען גרויע פּרעסט.

אין שפּיר

איך מיט מיין ווייטאַק
ער איז איינס,
איך בין צוויי.
איך אַנטלויף,
ער נאָך מיר.
כאַפּ איך —
און פאַרשליס מיין מיר,
לעש אויס דאָס פּייער
און שלאַף איין.
כ'ווייס ניט
ווי ער איז אַריין.
און ער שלעפט מיך,
צוריק אין שפּיל,
און ער רייסט מיך
צוריק צום שפּיל.

אונזער פאלקס-אונזר

אויב אנדערע פעלקער האבן א פאטער-לאנד און א מוטער שפראך, האט ישראל א שפת-אבות און א מאמע-לשון.

היינע זאגט: ישראל דארף נישט באדויערן דעם פארלוסט פון הייליקן לאנד און פלוכ די פלאמען וואס האבן פארברענט דאס הייליקע הויז, ווייל ישראל האט אפגעראטעוועט און די פלאמען האבן פארשוינט דאס הייליקע בוך, וועלכעס איז צו ישראלן געווארן א ניי און טריי פאטער-לאנד און א הערלאנד-גראנדיעזער און אומצעשטערבארער בית-המקדש.

אויב היינעס ווערטער זאלן זיך באציען צום הייליקן בוך, צום תנ"ך, אליין, דאן זיינען זיי איבערטריבן. אויב אבער מען זאל זיי אויסברייטערן ארומצונעמען די גאנצע העברעאישע און אידיש-ארעאישע ליטעראטור, וואס איז אויסגעבויט געווארן אויף דעם גרונט פון תנ"ך און ארום אים, דאן קענען מיר זיכער באהויפטן, דאס דורך די גאנצע לאנגע דורות, ווען ישראלס פיס האבן גע-וואנדערט אויף פרעמדע ערד, איז זיין קאפ אלץ געבליבן אין זיין אייגן לאנד, אין דעם „ירושלים של מעלה“.

אודאי וואלט עס געווען שענער און בעסער, אויב ישראל וואלט אין אלע זיינע וואנדערונגען געווען דערהאלטן די העברעאיש-שע שפראך. הגם זי וואלט נאך גאנץ ווייניק געקאנט ענלאך בלייבן צו דער שפראך פון תהלים און ישעיהו, אפגעבנדיק נאך א דריי טויזנט יאר און אויסוואנדערנדיק אזויפיל מדינות. מענשן בא-מערקן ווייניק, ווי פאר זייערע אויגן און איז זייער אייגן מויל ענדערט זיך זייער שפראך אין די יארן וואס שווימען אפ פון זייערע וויגלייארן ביז צוקומענדיק צום שוועל פון סבר. אבער דער שפראך-פארשער ווייסט, אז ווערטער זיינען ווי לעבעדיקע מענשן: ווערן געבוירן, פארן זיך, גטן זיך, האבן תולדות, עס גייט זיי אמאל גוט, אמאל שלעכט, ווערן דערהויבן, פאלן אראפ, סריכן אמאל אריין אין די פעדערן, און אנדער מאל מוזן זיי בלייבן וואוינען אין די „סלאמס“, אין די קוילער-געסלאך, אין דער אונטער-וועלט, ארבעטן זיך ביסלאכווייז ארויף, שטארבן, שטייען אויף תחית-המתים, אדער ווערן נאך מנוגל אין נייע באשעפענישן. אבער נישט דאס זיינען מיר איצט אויסן.

יהודה עלזעם

דער פאקט בלייבט, אז ישראל האט געקענט מיטנעמען מיט זיך אין זיינע אלטע שאפעס די אלטע ספרים זיינע, דאס ווען ער וועט האבן א מינוט צייט און א מינוט מנוחה, זאל ער זיך קאנען אוועקזעצן און חבר'ן זיך און צאצקען זיך מיט זיי. אבער אין זיין מויל, זייענדיק געיאגט איבערן האלץ, האט ער די העב-רעאישע שפראך, פארן אלטענלאכן געברויד, ניט געקענט מיט נעמען.

אבער ישראל מעג זיך אוועקשטעלן און שטאלצירן פאר דער גאנצער וועלט, דאס זייענדיק איבער טויזנט יאר אפגערויסן פון זיין לאַנד, לעבנדיק אין דער פרעמד אין צרות און נויט, אין זיין גייסט אלץ נאך געבליבן אזוי פריש און שטארק, ביז צו קאנען באשאפן א נייע יוגנטפולע און מעכטיקע שפראך, וואס זאל זיך פארשפרייטן איבער א גרויסן טייל פון דער אלטער וועלט און אריבערפאהרן אוקינוסן און פארנעמען א חשובן ארט אין דער נייער וועלט, וואקסנדיק און שטארקנדיק זיך דורך די הונדערטער יארן וואס לויפן פארביי.

זיינען אבער דא מענשן, פאר וועמען געשיכטע און געשיכט-לאכע פאקטן מיינען נאָרנישט; וועלכע ווייסן ניט, אז א פאלקס-הארץ און א פאלקס-נשמה זיינען הייליקטימער, אין וועלכע נאָר א כהן-גדול, איין מאָל אין יאָר, ספעציעל צוגעגרייט, פאַרבערייטעט און געהייליקט, מעג אַרײַנטרעטן. אבער א זייטיקער מוז, מיט דרד-יארץ און יראת-הכבוד, בלייבן שטיין פון דערווייטנס.

און די דאזיקע מענשן, ווי באַרבאַרן און וואַנדאַלן זיינען זיי געקומען און א טייל פון זיי האבן זיך פאַרמאַסטן אוועקצורויבן פון ישראלן זיינע אלטע ספרים, וואָס ער האָט מיט זיין לעבן ביז יעצט אפּגעהיטן, און וועלכע האבן זיין לעבן ביז יעצט דערהאַלטן, אוועקרויבנדיק פון ישראלן דעם שליסל צו דער אלטער ספרים-שאַנק, די העברעאישע שפראַך.

אַנדערע ווידער, מיט ניט ווינציקער חוצפה, האבן געוואַנט זיך אוועקצושטעלן און מבוזה זיין אין די אויגן פון א פאלק זיין מוטער-שפראַך, אין וועלכער זיינע מיליאָנען לעבן און זינגען, דענ-קען און טרוימען און שאַפן אַ הערלאַכע ליטעראַטור.

ווען איר שטיי און זע די דאזיקע צוויי קלאַסן מענשן, באַ-ווידער איר דעם שנאת-חנם, דעם אומבאַרעכטיקטן, פון לעבן געשט-אַרויסגערופענעם ברודער-קאַמף, און איר זאָג מיטן אלטן משל-שרייבער:

עין תלעג לאב
ותבוז ליקהת אם,
יקרות עורבי-נתל
ויאכלוה בני-נשר.

(אן אויג וואס שפעט צו א פ א ט ע ר און לאכט-אויס דער
אלטער מוטערס קנייטשן, זאל דער ציניק-ראב עם אויספיקן
און די הויך-פלעינדיקע, ווייט-בליקנדיקע אדלער-קינדער זאלן עם
אויפעסן.)

איד זע, ווי די דאזיקע מלחמה האט קיין שום ארט נישט
אין לעבן.

אין ארץ-ישראל שטייען מיר פאר דעם פאקט, דאס העבר
דעאיש איז צוריק געווארן די שפראך פון דעם עם השוכן בציון.
דער גרעסטער גורם דערצו איז געווען, נישט דער פאנאטיסם
פון טרוימער, נאר דער דרוק פון לעבן און דער אומגעהייערער
כח פון אומאויסמעסטבארע פסיכאלאגישע פאקטארן, וואס ווירקן
אויף דעם אויבערבאוואוסטזיין — וועל איד עם רופן — פון א
פאלק.

די נויטיקייט צו האבן איין שפראך וואס איז אנערקענט ביי
אלע נדחי ישראל, און צוליב וועלכער אלע זאלן בארייט זיין
שוועקצוגעבן זייערע אלטע שפראכן און זיך נעמען לערנען די נייע
איינציק-אנערקענטע, און דער פאקט, דאס אין דער צייט ווען אין
אנדערע לענדער זעט דער איד אין אידיש זיין שפראך, די
שפראך וואס זונדערט אים אפ און האלט אים נייסטיק פריי און
זיכער פון גייסטיקער שקלאפן-אסימילאציע, — איז אין ארץ-ישראל
אידיש אן אויפוועקער פון פיינלאכע זכרונות, וועגן א פרעמדן גלות
און לאנגע דורות אומוואגלען זיך. די דאזיקע גורמים האבן
געווירקט און פארזיכערן, אז אין ארץ-ישראל איז העברעאיש
און מוז — צי מען וויל יא, צי מען וויל ניט — זיין און
בלייבן די שפראך פון נייעם אידן.

אין די לענדער אויסער ארץ-ישראל, קאן איד בשום אופן ניט
זען, ווי אידיש און העברעאיש זאלן קאנקורירן צווישן זיך.
איד זע דא און דארט א קאמף צווישן אידישיסטן און העבר-
דעאיסטן; אבער אין ערניץ ניט קיין קאמף צווישן די ביידע
שפראכן זעלבסט.

ביי חסידים פלעגט עם אפט טרעפן, דאס בשעת צוויי רביים
פלעגן צווישן זיך לעבן בשלום, מיט כבוד און פריינטשאפט און

קומען אויף שמחות איינער צום צווייטן, פלעגן זייערע חסידים זיין צווישן זיך דם־שנאים, אויף מעסער־שטעך.

אז ענלאַכע דערשיינונג קומט איצט פאַר צווישן די חסידים מוז אידיש און העברעאיש.

נישט נאָר וועט אידיש און העברעאיש פירן, ווי אַ סך האַבן מורא צו עס־הארצות, נאָר די אויפפאַסונג דאָס מען קאָן קאָנען אידיש, אויב מען קאָן אפילו נישט העברעאיש, איז שוין אַליין פאַר זיך אַ גרויסע עס־הארצות.

דער העברעאישער עלעמענט איז אַזוי שטאַרק באַהערשנד אין אידיש, אַז דאָס פּאָלק האָט אַרויסגעטראָגן זיין פּסק, באַז מערנדיק, דאָס „ווען גאָט וויל שטראַפֿן אַז עס־האַרץ, שיקט ער אים אַ לשון־קודש וואָרט אין מויל אַרײַן“.

אַ צווייטער נוסח: „ווען גאָט וויל שטראַפֿן אַ העברעאיש וואָרט, שיקט ער עס צו אַז עס־האַרץ אין מויל אַרײַן“, (ווייל ער וועט עס ברעכן רוקאון־לענד).

דער עס־האַרץ וועט קיינמאַל ניט פאַרשטיין די געוואַלדיקע צאָל העברעאיש־לומדישע פּראָזא, רעדנסאַרטן און שפּריכווערטער, וועלכע מאַכן אידיש אַזוי רייך, אינטערעסאַנט, קערנדיק און אייגנ־אַרטיק. ווער וועט אים פאַרטייטשן וואָס עס מיינט: „מענו חטים והודה לו בלאַקשן“ (אַדער: „בוכר קדשו“)? ווער וועט אים פאַרטייטשן וואָס עס איז: „ברחל בתך הקטנה“ און „אַן אבי־אבות הטומאהניק“? ווער וועט אים אפילו אויסטייטשן וואָס איז עס „חזקה“, אַ „בר־מצרא“, אַ „קשיא“, אַ „תירוץ“, אַ „ממה־נפשך“ און אַ „נפקא מינה“?

אַט איז פאַראַן אַ אידישע רעדנסאַרט, וואָס מען זאָגט אויף אַ מענשן וואָס פאַרגעסט אַ זאָך, וואָס ער האָט זיך מיט איר פיל באַשעפטיקט און באַדאַרף צו געדענקען: „מבוי, מבוי, מבוי!“ (א. בערנשטיין).

ד. בערנהאַרד וואַכשטיין (וויז) קומט מיט אַ זייער באַז־לערנטן אַרטיקל אין לאַנדווײַכוד אויסברייטערן א. בערנשטיינס לעבנסווערק און אַנווייזן די אַפּשטאַמונג פון פאַרשידענע אידישע שפּריכווערטער, און גלויבט, אַז די רעדנסאַרט ברויך מען צו לייען נען: מווי, מווי, מאַג — מיטן טייטש: רעד היינט, רעד מאַרגן, פאַרט אַ נאַר. כלומרשט אַ נאַכאַמונג פון אַ פּוילישן שפּריכוואָרט, וואָס ער קאָן נישט אָנגעבן.

דער אמת איז אַבער, אַז די רעדנסאַרט שטאַמט פון שאלות

ותשובות בית יוסף, דף נ"ח סוף עמוד ב', וואו ער שרייבט: „ודומה עלי כמי ששונה כל מסכת עירובין ושואל אחריו אם קורין מבוני או מכוי“.

דאס ווערט אויך געברענגט אין קונטרס האחרון פון ש"ך יורה דעה הלכות תערובות, און פון דאנען איז עס געקומען אין פאלקס-מויל.

וואס זשע וועט אז עס הארץ טאז מיט אזא און נאך אומציייל-בארע אידישע רעדנסארטן?

איך האב אמאל געזאגט א פארדאקס: מען האט איבערגע-זעצט „טביה דעם מילכיקן“ אויף העברעאיש, אפילו אויף פראנץ ציוויש, אבער אויף אידיש וועט מען אים קיינמאל ניט איבער-זעצן. דאס הייסט, אז קיינמאל וועט אז עכטער עס-הארץ, וועמען סאין פרעמד דער העברעאישער עלעמענט אין אידיש, נישט קאנען האבן דעם פולן גענוס פון דעם מערקווירדיקן בוך.

עס איז געוועזן א צייט און עס קאן ווייטער קומען א צייט ווען עמי-הארצים האבן גערעדט און וועלן רעדן העברעאיש. עכטע עמי-הארצים קאנען אבער ניט באנוצן דעם אמת קערנדיקן אידיש, ווייל אידיש איז געוועזן די שפראך פון אז אינטעליגענטער, וואויל-קענעווירדיקער מאסע, וואס האט געליינט ספרים, געהערט מינידים, געזאגט מבינות אויף חזנים, רבנים און דרשנים.

אידיש איז ניט געבוירן געווארן ווען דאס פאלק איז געווען אין די וויקעלאך — ווי שפראכן פון אנדערע פעלקער — אידיש איז געוועזן יונג, ווען דאס פאלק איז שוין געוועזן אלט, געלערנט און דערפארן.

נישט נאר פראזן, אידיאמען, שפריכווערטער, באגריפן און רעדנסארטן, נאר אפילו דער פשוטער ווארט-אוצר אין אידיש איז אזוי רייך מיט העברעאיש, דאס הנם אין אידיש ווערט קיין חית (ח) נישט געברויכט, דאך פארנעמט דער אות חית אין יעדן אידישן ווערטער-בוך אזוי פיל אָרט, ווי כמעט יעדער אנדערער אות.

דאס אַרלער-אויג פון געטע האָט די דאָזיקע אייגנטומלאַכקייט גלייך באַמערקט. אין זיין אויטאָביאָגראַפֿיע („אויס מיין לעבן“, דיכטונג און ווארהייט, פירטער בוך) שרייבט ער דאָס ווילנדיק זיך גרונטלאַך אויסלערנען אידיש, האָט ער באַלד באַמערקט, אז דערצו מוז ער זיך קורס-כל אויסלערנען העברעאיש, און טאַקע אומר ועושה, גענומען אַ לערער און אַנגעהויבן פון... בראשית.

איר שרעק זיך דאריבער ניט, אז אידיש וועט מאכן אירן זאלן זיך אפזאגן און פארגעסן העברעאיש. איר גלויב, דער היפוך וועט מוזן געשען: וואס מער אידיש עס וועט גערעדט און געלערנט ווערן, אלץ מער וועט מען צוריקגיין צו די אלטע קוואלן.

פאר מיר איז גענוג דער פאקט, דאס דער רמב"ם און מענדעלי מוכרספרים, נישט קוסנדיק אויף דעם געוואלדיקן אונטערשיד וואס איז דא צווישן ביידע, און נישט אכטנדיק אויף די הונדערטער טער יארן וואס שייך זיי פאנאנדער, האבן ביידע אין די לעצטע יארן פון זייער לעבן געלעכצט אז זייערע ווערק זאלן איבערזעצט ווערן אין העברעאיש, ווייל זיי האבן געפילט, אז נאר דארטן קען מען דערנרייכן דעם אמתו השארת-הנפש.

אמאל פלעגן אירן מקיים זיין דעם מאמר פון ספרי: „כשתינוק מתחיל לדבר, אביו מדבר עמו לשון-הקודש ומלמדו תורה“. גלייך ווי א קינד האט אנגעהויבן ריידן, האט מען אים, אויף זיין שמוס לשון, אויסגעלערנט העברעאישע ווערטער, ווי: אב, אם, רגל, יד א. א. וו. איז יעדן סידור איז גערוקט געווען אין אנפאנג אזא מין וואקסבולאר פאר דעם צוועק.

זיי האבן געוואוסט, אז מיט דעם טוצן לשון-קודש ווערטער וועט ער קיין למדן ניט ווערן. אבער ניט אפשטעלן ווי געהערט דעם אינטערעסאנטן מנהג קאן נאר דער, וואס ווייסט ניט וואס עס זיינען די כחות וואס וואכן אין די טיפענישן פון דער נשמה פון א פאלק און זיין איבערבאוואוסטזיין.

דאס פאלק האט געוואוסט, וואס א סך חכמים ווייסן ניט היינט, ווי ווייט אמת עס איז די צווייטע העלפט פון דעם מאמר אין ספרי: „ואם אינו מדבר עמו לשון-הקודש ואינו מלמדו תורה, ראוי לו כאילו קברו“. (דער פאטער וואס רעדט ניט מיט זיין קינד לשון-קודש און לערנט אים ניט תורה, הייסט עס — נאציאנאל גענומען — דאס ער כאנראכט זיין קינד). דאס קינד איז פאר דעם פאלק געשטארבן און באגראבן.

אבער ווען א מענש פון היינטיקער צייט זאגט מיר, אז צוליב אכטונג און ליבע צו העברעאיש און צוליב אנערקענונג פון דער וויכטיקייט פון העברעאיש, וויל ער דאס אידיש זאל פארגעסן ווערן — און דא אטיטאקע שוין! — און אידיש זאל אנערקענט ווערן אלס א שענדלאכער און שעדלאכער זשארגאן, דאן מוז איר באטראכטן אזא מענש אלס מענשלאך-בארבאריש און אידיש-געפערלאך.

ווער קאן טראכטן פאר א מאמענט, דאס פארלירנדיק די ווערק פון מענרעלי מוכרספרים, שלום עליכם, פרץ און אש, וועלן אידן ווערן שטארקער אָדער רייכער?

מען זאגט אויף אידיש: עם זיינען פאראן מענשן, וואס צוליב מקיים צו זיין א מצוה, זיינען זיי קאפאבל צו שמדן זיך... און די פארשווינען זיינען גרייט, צוליב ליבשאפט צו העבר רעאיש, צו... רעדן כל הלשונות שבעולם, ווייל צו רעדן גלייך היינט און מארגן העברעאיש טראכט קיינער ניט פון זיי.

עס זעט ביי מיר אויס, ווי איינער וואס וועט זאגן, דאס מחמת ליבשאפט צו דער מוטער, מוז ער זיך גטן מיט דער פרוי. האלט ער דען ביי חתונה האבן מיט דער מוטער? — אודאי ניט. אבער מיטן ווייב וועט ער זיך דערווייל גטן...

אידישקייט און א באזונדער לשון, ד. ה. אפילו ווען עס בלייבט רעליגיעז, אפילו ווען עס שטאלצירט מיט נאציאנאליזם, אבער ווען עס ניט אויף די אייגענע ספעציפישע שפראך, רופ איד און: א בינ'המצרים אידישקייט, א אידישקייט פון די דריי וואכן. — אין שבעה'עשר בתמוז זיינען די מויערן פון ירושלים איינגעבראכן נעווארן דורך דעם באלאגערנדן שונא, און דאך האט זיך די שטאט נאך געהאלטן, באשיצנדיק דעם בית'המקדש. אבער אויף ווי לאנג? אויף דריי וואכן — ביו תשעה באב.

און פארהעלטניסמעסיק אזוי שטארק איז די אויסדויער-קראפט פון א רעליגיעז-נאציאנאל אידנטום, ווען די מוטער-שפראך ווערט איבערגעגעבן אין די הענט פונם באלאגערנדן שונא.

דער פאקט איז, דאס א פאלק, אויב עס איז שטארק און לעבנספיאיק און לעבט און אייגן גייסטיק לעבן, מוז שאפן און אייגענע שפראך, עס קאן ניט אויסקומען מיט א פרעמד לשון.

ווען אלע אמעריקאנער אידן זאלן מיט אמאל אויפגעבן זייער דייטש-העברעאיש-סלאווישן אידיש און מיט אמאל אנהויבן רעדן ענגליש, וועט ניט לאנג דויערן און זיי וועלן רעדן ניט ענגליש, נאר און ענגלישן זשארגאן. און אויב זיי וועלן אזוי אויסהאלטן הונדערטער יארן, קאנען זיי אמאל דערגרייכן די מדרגה פון האבן געשאפן אן ענגליש-העברעאישן אידיש.

אט לאמיר זיך פארשמעלן, ווי עס וועלן רעדן צוויי עכט-אידישע אידן וואס רעדן ענגליש.

שבת אינדערפרי טרעפט מען זיך גייענדיק אין שול אריין. מען וועט זיך ניט באגריסן מיט „גוד מארנינג“, נאר „גוד שבת“.

מען וועט רעדן וועגן תורה, שמש, עליות, פסח, מצות, חרוסת; מען וועט רעדן וועגן איינעם, וואָס איז אַ „פרומער יאָהודי“ (קיין ענגליש וואָרט איז פאַר דעם ניטאָ) און אַ לַמְדוּ, וועגן קינדער וואָס זיינען „אומבאַשריען“ — אָדער „קיין עין־הרע“ — שיין און געזונט. און אויב זיי וועלן לַערנען תורה, וועלן זיי באַזאַלצן זייער רע רייד וואָס מער און מער מיט תורה־ווערטלאַך, אזוי אַז אַ גוי וואָס זאָל זיי אונטערהערן, וועט געוויס האָבן דעם איינדרוק — וואָס גוים האָבן שטענדיק געהאַט — אַז דאָס רעדן די אידן אַ גנבים־שפּראַך, רעדנדיק ענגליש מיטן זיי אַרײַן פֿליסיק אומ־פאַרשטענדלעכע ווערטער, אום אויסצובאַהאַלטן אינטריגעס און נכבות, — אַ זאך וואָס דער גוי וועט אויפהערן טראַכטן נאָר ערשט דעמאָלט, ווען ער וועט אַנערקאַנען, אַז די אידן רעדן ניט צווישן זיך ענגליש, נאָר זייער אייגענע שפּראַך — אידיש.

און נאָך איין ביישפּיל, ווי אידן לַעבנדיק אידיש, מוזן האָבן און פּרעזערווירן אייגענע ווערטער און אויסדרוקן.

ווען די ענגליש־שפּרעכנדיקע אידן וועלן זיך צוזאַמענקומען בויען אַ הויז פאַר זייער גאַט, וועט קיינעם פון זיי ניט איינפאַלן צו רעדן וועגן בויען אַ „טשוירטש“ — זיי וואָלטן דערציטערט געוואָרן ווען איינער זאָל זאָגן: בויען אַ טשוירטש.

אויב זיי זיינען אַרטאָדאָקסיש, וועלן זיי רעדן וועגן אַ שול; זיינען זיי קאַנסערוואַטיוו, וועלן זיי רעדן וועגן אַ סינאַגאָג; אויב זיי זיינען רעפּארמער, וועלן זיי רעדן וועגן אַ טעמפל, — אָבער קיינער ניט וועגן אַ טשוירטש.

הגם אַז און פאַר זיך איז זיך פאַר דעם וואָרט טשוירטש = קירבע, וואָס שטאַמט פון גריכיש וואָרט קוריאָס = גאַט און מייַנענדיק גאַטס־הויז, נישטאָ וואָס צו שרעקן. אָבער דאָס וואָרט טשוירטש איז געקומען צו באַצייכענען אַ קריסטלאַך געבעט־הויז, און אַז ענגליש־שפּרעכנדיקער איד וועט שוידערן אזוי צו באַצייכענען אַ הויז געווירמעט דעם גאַט פון ישראל.

אַ אַרטאָדאָקסישער איד וועט עס דאַריבער, אין זיין קרייז על כל פנים, באַצייכענען „שול“ — אַ גריכיש־לאַטיינידיגש וואָרט וואָס האָט זיך בעסער געפאַסט פאַר אַ פאַרצייטיקן בית־המדרש, וואו מען האָט געלערנט תורה.

אַ קאַנסערוואַטיווער איד וועט עס רופן סינאַגאָג — אַ גריכיש וואָרט, מיט וועלכֿן די העלעניסטישע אידן וואָס האָבן געוואוינט אין אַלעקסאַנדריע פון מצרים נאָך פאַר דעם חורבן פון צווייטן

בית-המקדש, האבן דערמיט איבערגעזעצט דאס העברעאישע וואָרט „עדה“, און אזוי אַרום איז עס געקומען צו באַצייכענען אויך די ווערטער: כנסת, בית-כנסת און בייכנסתא. מען האָט דאָס וואָרט פאַרשלאַפּט קיין שפּאַניען, וואו עס איז דערפון געוואָרן „עסנאַגאַ“ און דער זוהר האָט געדרשנט פאַרוואָס אַ שול ווערט גערופן אש-נוגה, און פון דאָרטן האָבן מיר דעם וואָרט מיטגעפירט מיט זיך איבעראַל ער היום הזה.

אינטערעסאַנט איז, דאָס די רעפּאָרם-אידן, ווילנדיק זיך פאַר גלייכן צו די פּראָטעסטאַנטן, האָבן זיי געמאַכט אַזאַ ווייטן שריט, ביז אַנרופן זייערע שולן טעמפלען, פאַרמסרנדיק דערביי זייער אמתע כונה, דאָס זייער אַרבעט האָט געשטאַמט נישט פון פרייער פאַרשונג, נאָר פון אַ ווילן זיך צו גלייכן צו די קריסטלאַכע פּראָטעסטאַנטן, וועמענס געבעט-הייזער ווערן נאָך היינט אַנגערופן טעמפלען (איז פּראַנקרייך איז „ענגליז — אַ קאַטוילישע קירכע; „טעמפל“ — אַ פּראָטעסטאַנטישע קירכע).

אַבער דער קאַנסערוואַטיווער עלעמענט איז אזוי שטאַרק און אויב מען גיט אים צייט צו ווירקן, איז ער אזוי מעכטיק, דאָס רעפּאָרם-אידן, אפילו די ערגסטע, וועלן זיך ניט באַנוצן מיט דער באַצייכענונג „טשוירטש“, נאָר מיט דעם פון דייטשלאַנד געברענגטן, דורך טראַדיציע איבערגעבירגערטן וואָרט „טעמפל“.

ווי געזאַגט, אויב נישט קליינע האַלב-אַסימילירטע גוט-געבילדעטע גרופּן, נאָר מאַסן עכטע אידישע אידן, לעבנדיק צוזאַמען זייער האַלבגעטאָ לעבן, וועלן אָנהויבן רעדן ענגליש, אזוי ווי עס הויבט זיך יעצט אָן צו ווייזן אין די גרעסערע שטעט, וועלן זיי שאַפן, אין אַ דור אַדער צוויי, אַ נייעם זשאַרגאָן, אַן אייגענעם ווערטער-אוצר, אַן אייגענע גראַמאַטיק, אַן אייגענעם זאַץ-בוי, אַן אייגענע אינטאַנאַציע און אַן אייגענע אויסשפּראַך.

דאָס וועט נאָר פאַרמיטן ווערן, אויב אַסימילאַציע וועט אונטערקומען און די מאַסן איינשלינגען און, אידיש-גענומען, פאַרניכטן, אַדער — אויב די דאָזיקע מאַסע וועט בלייבן אידיש-שפּרעכענדיק און איר אייגענע פּסיכיק וועט קומען צום אויסדרוק אין דער אייגענער שפּראַך.

דער געבורט פון אַ נייעם ענגליש-אידישן זשאַרגאָן — וואָס זיין אַנטשטייאונג איז גאַנץ מעגלאַך און אפילו וואַרשיינלאַך, לויט ווי מען קען שוין זען די מבשרים פון יענער תקופה, איז דער פאַרם פון די ענגלישע אַפּטיילונגען אין די אידישע צייטונגען —

ברויד צו שטיין פאר אונזערע העברעאישטן און אינטעליגענטן אלס א שרעקנס־בילד, ווייל דאס וועט מיינען דער אנפאנג פון בארבארישע, פינסטערע הונדערטער יארן פאר די אידישע מאסן אין אונזערע לענדער.

ווייל א שפראך ווערט ניט געבוירן איבערנאכט, און נישט אלע דורות קענען א שפראך שאפן.

פון א זשארגאן ביז א שפראך איז א ווייטער וועג. די געניאלסטע שאפונג פון א פאלק איז זיין שפראך. ליטע־ראטור ווערט געשאפן פון יחידים. אין דער שפראך אבער שפיגלט זיך אפ און עס ווערט פאראייביקט דער כח־היצירה אויך פון דעם לעצטן אין גאט.

דאס איז דער פאלקס־אונזר, צו וועלכן יעדער דור לייגט צו זיין חלק און זי וואקסט און ווערט רייכער פון דער ירושה וואס זי זאמלט און באהאלט אין לויף פון הונדערטער יארן.

און עס איז א לאנגזאמער און שווערער קאמף פאר א נייער שפראך ביז זי געווינט אנערקענונג און גלייכבארעכטיקונג אין דער משפחה פון ציוויליזירטע און ליטעראטור־שפראכן.

היינט צו טאג הייסט עס, אז פראנצויזיש איז די אריסטא־קראטישסטע שפראך אין שפראכן־לאַנד, דער סמל השלמות, די יפיפיה און נגידותטע; אבער עס איז נאך נישט קיין פיר הונדערט יאר זינט יאצכים די בעללאי האט פארעפנטלאכט זיין „פארטיידיקונג פון דער פראנצויזישער שפראך“*.

פאר אונז, וואס מיר הערן זיך אזוי אפט אן די טענות פון די שונאים פון אידיש, איז אינטערעסאנט צו זען על כל פנים די טיטולן פון עטלאכע קאפיטלאר פון דעם דאזיקן מערקווירדיקן בוך:

קאפיטל צוויי: „די פראנצויזישע שפראך ברויכט ניט אַנ־גערופן צו ווערן קיין בארבארישע“ (1).

קאפיטל דריי: „פארוואס פראנצויזיש איז ניט אזוי רייך ווי גריכיש און לאטיין“ (2).

* Yoachim du Bellay: La Defense et Illustration de la Langue Francaise.

1) Chapitre II: Que la langue Francoise ne doit estre nommee barbare.

2) Chapitre III: quoy la langue Francoise n'est si-riche que la grecque et la latine.

קאפיטל פיר: „פראנצויזיש איז ניט אזוי אַרים, ווי פיל גלויבן“ (3).

די זעלבע פארטיידיקונג אויף די זעלבע באשולדיקונגען מוז מיטמאכן יעדע נייע שפראך. עס איז אינטערעסאנט דאס לעצטנס איז באוווּן געווארן דאס די־בעללאַ, האָט פשוט איבערגעשריבן גאַנצע זייטן פון אַ פארגענגער וואָס האָט אָנגעשריבן אַן ענלאַך כּוּד אום צו פארטיידיקן די איטאַליענישע שפראַך. ער האָט נאָר געשריבן דאָס וואָרט „פראַנצעזיש“ אַנשטאַט דאָס וואָרט „איטאַ־ליעניש“ וואָס זיין פאָרגענגער האָט באַנוצט.

און אזוי ווי אין זעכצנטן יאָרהונדערט האָט פראַנצויזיש זיך געמוזט אויסקעמפן אַנערקענונג פון אָנהענגער פון לאַטיין, אזוי האָט אין ציצעראַס צייטן לאַטיין געמוזט זיך אויסטענה'ן מיט די וואָס האָבן געהאַלטן, אַז וויסנשאַפטלאַכע און פּילאָזאָפּישע ווערק קאָן מען נאָר שרייבן אין גריכיש, ווייל לאַטיין איז צו אַרים און נישט צוגעפאַסט צו עפעס רעכטס (ציצעראַ, אין אַנפאַנג פון זיין אַפּהאַנדלונג איבער די אייגנשאַפטן פון די געטער און איז נאָר אַנדערע שטעלן).

אידיש האָט די אַלע לאַנגע גלגולים און שווערע קאַמפּן מיט דערפאַלג און גלאַררייך דורכגעמאַכט. אַפּצושאַצן דעם וואונדער־באַרן דערפאַלג פון אידיש אין די לעצטע צענדליקער יאָרן, איז גענוג צו דערמאָנען, דאָס ערשט מיט אַ פּופּציק יאָר צוריק (אין תרל"ה) האָט אַזאַ פּרוכטבאַרער א י ד י ש ע ר שרייבער ווי אייזיק מאיר דיק געקאַנט שרייבן אַזאַ מין פּזמון:

„דער אַלטער טייצעשער שפּריכוואָרט זאָגט, דאָס „איין מענטש אָן אַ שפּראַך איז קיין מענטש“... אזוי פון דיזעם פּונקט אויס (טאַצקע זרענע) צו בעטראַכטען אונזערע ליטוועשע אידען זיינען זייאַ גאָר קיין מענטשען, דען מיר האָבען קיין שפּראַך אין מויל, מיר ריידן נור דעם זאַרנאַן אַז אַ שפּראַכע וואָס איז קיין שפּראַכע, זיאַ איזט צוזאַמען געמישט פון אַלטע טייך, מיט לשון הקודש, מיט רוסיש, מיט פּויליש, מיט איינגעלש, שפּאַניש, פראַנצויזיש, אַזאַ אַשפּראַך וואָס ווערט נישט פאַרשטאַנען און ניט געשפּראַכען פון קיין אומה ולשוו, אַ שפּראַך וואָס האָט ניט קיין גראַמאַטיק נור בלוז צוזאַמען געבעטעלטע ווערטער און אויס־דריקע פון אַלע לשונות...“

3) Chapitre IV: Que la langue Francoise n'est si pauvre que beaucoup l'estiment.

„איצונד גאט זיי דאנק קליידען מיר אונז וויא עכטע אראפפיער און זיינען שוין אויך אויף דעם וועג צו ריידען אונזער לאַנדעס שפראַכע, דען עס ווערט די רוסישע שפראַכע געלערענט אונטער אונז אידען זייער פלייסיג...“ (די איידעלע ראַכע, ז. 19).

דערצו גיט נאָר דיק צו אַן אייגנארטיקע און פאַר אים כאַראַקטעריסטישע עמימאָלאַגיע, אז —

„דאָס וואָרט זאַרגאַן איז דאָס נעמליכע וואָס סירוגין, בסירוגין, איין גריכישעס וואָרט, זיין בעדייטונג איז דורך וויר מעלט, דורך געפלאַכטען פון פאַרשיידענע מאַטעריאַלען, פון וואָס לענע, זיידענע און פלאַקס פעדים, אַזוי אויך וואָס פאַר מישטעט אין“ !!!

אויב, וואָס פאַר אַ ווייטע מרחקים זיינען מיר אַפּגעפאַרן זייט דיקס טעג!

אַבער עטלאַכע פון זיינע טענות ווערן אויך נאָר היינט איי בערגעהזרט פון מענשן וואָס האָבן זיי געהערט אין זייער יוגנט, אָדער וואָס האָבן זיי פשוט איבערגענומען בירושה.

די טענה, אַז אידיש איז אַ געמיש פון פאַרשידענע שפראַך־עלעמענטן, האָט אויפגעהערט זינט אידן זיינען געוואָר געוואָרן, אַז די מעכטיקע שפראַך פון שעקספיר און בייראָן איז אויך נישט מער ווי אַ בבל־שפראַך מיט אַן אויסמיש פון שפראַך־עלעמענטן, וואָס מוז עס אויך מאַכן פאַר אַ סירוגין־שפראַך, לויט דיקס אויס־טייטשונג.

אַבער די טענה, אַז עס איז „אַ שפראַך וואָס האָט ניט קיין גראַמאַטיק“, איז שווער אַרויסצוקלאַפן פון די קעפ פון די וואָס זיינען געוואוינט מיט „סטאַלאַ, סטאַלו, סטאַלאַס“, און פאַר ווע־מען נישט פושקין און לערמענטאָוו, נאָר קירפייטשניקאָוו און אי־לאַוויסקי האָבן רוסיש געמאַכט פאַר אַ לשון.

אַבער די דאָזיקע טענה איז שוין היינט בטל געוואָרן. דער חילוק איז נאָר, וואָס בשעת אַ טייל האַלטן מענדעלי מוכר־ספרים פאַר דעם זיידן פון דער אידישער ליטעראַטור, וועלן די דאָזיקע פאַר־שויען רעכענען זלמן רייזינען פאַר דעם פאַטער פון דער אידי־שער שפראַך.

דאָס אַלץ געזאַגטע האָט מיר געדינט אום זיך צו באַפרייען פון די דריי מחנות וואָס שמערן מיר רואיק צו געניסן, באַוואונ־דערן און ליבן אונזער פאַלקס־אוצר און אונזער פאַלקס־שפראַך:

די אַסימילאַטאָרן, — סתם שונאים פון אידיש;

די העברעאייסטן, — וואס שרעקן דעם עולם, אז אין אידיש שמעקט א סכנה צו דער העברעאישער שפראך און קולטור; און די עקסטרעמע אידישיסטן, — החושבים להשכיח את עמי שמי, וואס ווילן באמת — און גלויבן דאס זיי וועלן קענען — אויסמעקן פון אידישן הארצן און זכרון אונזער לשון הקודש, די שפראך פון אונזער נאציאנאלער קולטור, געהייליקט דורך דער מסורה פון טויזנטער יארן און דורך דעם אידישן זשעני. איד וויל יעצט געבן א שטיק איבערבליק איבער אונז זער פאלקס־אוצר און זען וואס ער אנטהאלט אין זיך און פון וואס ער באשטייט.

אזוי ווי פאלקס־גלויבונגען און פאלקס־מנהגים פירן אונז צו ריק ביז דער גרויער אלטער פון דער מענשהייט און אפילו צו פארהיסטארישע צייטן, אזוי זיינען אויך אין שפראכן פאר בליבן ווערטער און אויסדרוקן, וואס אום צו דערגרייכן זיער אפ שטאמונג און צו באגרייפן זייער אנטשטייאונג, מוז מען צוריקגיין צו ווייטע לענדער, צו אלטע אפגעשטארבענע קולטורן און צו די טעג ווען די מענשלאכע ראסע איז נאך יונג געווען. און אזוי ווי ביי פאלקס־מנהגים און פאלקס־גלויבונגען זעען מיר, אז ווען מיר קומען צום אורשפרונגלאכן, זיינען אלע מענשן ברירער, ווייל די לעבנס־באדינגונגען, לעבנס־אויפפאסונגען און די מענשלאכע פסיכאלאגיע זיינען אומעטום געווען די זעלבע. און דאריבער זעען מיר, אז א גרויסע מענגע פון ענלאכע מנהגים און אבערגלויבנס זיינען די זעלבע ביי שבטים וואס זיינען צעשפרייט איבער ארבע כנפות הארץ, וואס זיינען פאנאנדערגעטיילט און אפגעשניטן מיט שבעה ימים און פון קיין איבערנעמען, באאיינפלוסן א.ד. גל. האט קיין שמועס ניט געקענט זיין. אזוי האבן מיר אויך אין די שפראכן און דיאלעקטן אז א שיעור זאכן ענלאך ביי פארשידענע פעלקער, וואס זיינען אפגעטיילט מיט מרחקים און שטייען אויף פארשידענע נע מדרגות פון ציוויליזאציע. ווייל דער אור־אלטער מענש איז איבעראל געווען דער זעלבע, און אפילו אנטוויקלענדיק זיך, האט דער מאדערנער מענש צוריקבאהאלטן פון די אור־אלטע צייטן זייער פיל אין דעם פאלקס־אוצר פון מנהגים און זיטן, גלויבנס און אבערגלויבנס, אויסדרוקן און אידיאמען, רעדנסארטן און שפריכווערטער.

און אזוי ווי ביי מנהגים און גלויבנס זעען מיר די אהדות פון דעם מין האנושי, אנטפלעקנדיק אז דאס אורשפרינגלאכע איז

אוניווערסאל צו אלע מענשלאכע שבטים, אבער אין דער זעלבער צייט אנטפלעקט זיך צו אונז אויך אין די זעלבע מנהגים און גלויבנס די ספעציפישע כאראקטער-שטריכן פון די פעלקער, שבטים און דורות דורך שנויים, אויסטייטשונגען און מיינונגען און כונות, וואס יעדער שבט און דור ברענגט אריין אין די בשותפות'דיקע מנהגים און גלויבנס און דורך די אייגנארטיקע ספעציעלע מנהגים און גלויבנס וואס ער אליין שאפט. אזוי אויך געדעמט ממש דאס זעלבע ביי דער פארשוונג פון דעם שפראך-אוצר פון פעלקער. במקום שאתה מוצא דאס אוניווערסאלע, אלגעמיין מענשלאכע, אתה מוצא דאס ספעציפיש-נאציאנאלע, דאס כאראקטעריסטיש-אייגנטימלאכע. און ניטא דאריבער קיין בעד סערער שליסל וואס זאל זיין א פותח שער צו די גנוי נסתרים פון א פאלק, ווי די פארשוונג פון שפראך און מנהגים, וואו עס אנטפלעקט זיך, ווי אין אן אלטן פנקס די איינשרייבונגען, געמאכט אין פארלויף פון דורות, בלאט נאך בלאט, שווער איבער צולעזן, האלב אפגעקראכן און אפגעמעקט, דא און דארטן תיקונים געמאכט מיט א שפעטערע פערער, אמאל האט א שפעטערער שומר אינגאנצן אפגעמעקט א שטיק, געוואלט א געוויסן פאקט באהאלטן אינגאנצן. אבער דער פארשער וואס גיט זיך מי ווי געהעריק, דעציפערט די אלטע שורות, דערנייט דעם אלטן ערשטן נוסח און לעזט איבער וואס עס איז געשטאנען הינטער דער שוואר-צער שיכטע טינט פונם צענוואר.

אין אן ארטיקל איבער מנהגים, וואס איך האב געדרוקט אין ערשטן באנד „רשמות“, האב איך אויפמערקזאם געמאכט אויף דער דערשיינונג, דאס בשעת מעננעם פעלקער האבן דעם מנהג אז די אבליים זאלן נאך קבורה מאכן א סעודה פאר פריינט און באקאנטע, איז דער אידישער דין פונקט להפך, דאס די שכנים זאלן געבן דעם אבל צו עסן די ערשטע סעודה.

בשעת איך האב די דאזיקע שורות געשריבן, האב איך געהאט לגמרי פארגעסן, דאס יוסף בן מתתיהו, אין אפאפאנג פון צווייטן בוך פון זיין ווערק איבער די אידיש-רוימישע מלחמות, שרייבט פאלגענדעם:

„נאכדעם ווי ארכילעאוס האט אפגעטרויערט זיבן טעג אויף זיין פאטער (הורדוס), האט ער געמאכט א גרויסע סעודה פארן פאלק, אלס אנדענקען פון פאטערס קבורה, ווייל דאס איז אזא געזעץ ביי אידן, און פיל זיינען דורך דעם פארארמט געווארן.

ווייל זיי זיינען ניט אימשטאנד געווען צו מאכן א סעודה פארן גרויסן עולם, אבער זיי האבן עס איבערגעוואלט נעמוזט טאן. ווייל ווער עס ברעכט דעם דאזיקן געזעץ, ווערט געהאלטן פאר א פארברעכער.

עס איז קיין ספק ניט, אז דער גאָר אַלטער מנהג ביי אידן איז געווען, אז דאָס פּאַלק זאָל געבן דעם אַבל צו עסן די סעודת-הבראה. שוין ביי דוד המלך שטייט: „ויבא כל העם להברות את דוד לחם“. דאָ האָבן מיר שוין אפילו דאָס ספּעציפישע וואָרט „הבראה“ (שמואל ב, ג', 5"ה). אין ירמיהו (ט"ו, ז): „ולא יפרסו לחם על אַבל לנחמו על מת“. און אין יחזקאל שטייט: „הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה... לא תספור ולא תבכה... ולחם אנשים לא תאכל“ (כ"ד, י"ז).

עס איז אַלואַ געווען אַ פעסט־איינגעבירנערטער מנהג אויף קומען און צווינגען דעם אַבל צו עסן און טרינקען וויין און אויפ־געבן דעם טיפּן טרויער וואָס קען אים פירן צו פּאַסטן און הונגער טויט. (אין טעג אין וועלכע מען טאָר ניט פּאַסטן, מאַכט מען ניט די סעודת-הבראה). עס האָט אויך געפירט צו דעם מנהג די אויפפאַסונג, דאָס עס פּאַסט ניט פּאַר דעם אַבל צו ניין קלערן וועגן עסן באַלד דעם ערשטן טאָג נאָך דער קבורה. דאָס האָט געפירט צו דער הלכה, אז דער אַבל טאָר ניט עסן די ערשטע סעודה אָן אייגענע.

נאָך שפּעטער איז צוגעקומען נאָך אַן עלעמענט: אַזוויי אַן אַבל טאָר ניט אַרבעטן און פּאַרדינען, האָט מען די אַרימעלייט נעמוזט טראָגן עסן דורך דער גאַנצער צייט פּון שבעה. און כדי אַרימע לייט ניט מבייש צו זיין, האָט מען אויך די רייכע געשפּייזט די גאַנצע צייט (רא"ש. זע אויך מועד קטן כ"ז:). אין געוויסע קהלות איז געווען דער מנהג, אז מען האָט אין דעם אַבלס הויז געלאָזן אַן אַפענע פּושקע מיט געלט און די וואָס זיינען געקומען דאווענען האָבן צוגעלייגט, אַזוי אַז דער אַבל זאָל קאַנען נעמען אַן בושה וויפּיל ער וויל אויב ער ברויך.

עס איז אַלואַ פעסטגעשטעלט פּון דוד המלך ביז היינט דער אידישער מנהג אויף געבן אַ סעודה דעם אַבל, כדי אים צו צווינגן גען צוריקצוקערן זיך צום נאַרמאַלן לעבן און אויפּגעבן די איבער־טריבענע מאַס פּון פּאַרצווייפּלונג און טרויער. פּון יוסף בן מתתיהו לערנען מיר אַבער, אַז אין די צייטן פּון בית שני האָבן די אידן, אונטער דער גריכיש־רוימישער

השפעה איבערגענומען דעם מנהג וואס האט עקזיסטירט צווישן אנדערע פעלקער כמעט איבער דער גאנצער וועלט, און זיי, די אידן, האבן אויך אנגעהויבן געבן סעודות נאך א פטירה. (דאס וואס עס איז ביי אידן געגעבן געווארן ערשט נאך שבעה, דער מאנט די רוימישע „נאווענדיאלע“).*

פון וואנען האט זיך אבער צו די פעלקער גענומען אזא מנהג, דאס די אבליים, אנטשטאט טרויערן, זאלן זיי נאך מאכן א חתונה-סעודה?

און דא מוזן מיר ניין צוריק צו אלטע צייטן, אדער צו היינטיקע ווילדע שבטים אין ווייטע לענדער.

העראדאטוס דערציילט וועגן פעלקער, וואס ווען איינער שטארבט ביי זיי, קוילעט מען בהמות לרוב און מען צעשניידט דעם קערפער פון טויטן צוזאמען מיט דעם פלייש פון די קרבנות און מען מאכט א גרויסע סעודה, אויפגעסנדיק דאס אלץ צוזאמען (בד 4-26). אנדערע ווידער ווארטן ניט ביז ער וועט שטארבן, נאר אויב דער פאטער פון דער פאמיליע ווערט אלט, איז מען אים מקריב פאר א קרבן און מען עסט אים אויף מיט די אנדערע קרבנות צוזאמען, ווי אויבן באשריבן. דאס האט געהייסן דער בכבודסטער טויט און בכבודסטע קבורה (ענדע פון ערשטן בוך).

די ציוויליזירטע פעלקער זיינען בסך הכל געגאנגען נאך איין שריט ווייטער — די סעודה איז געבליבן, נאר דעם טויטן האט מען שוין מער נישט אויפגעגעסן. אבער אין א גרויסע צאל פאלן אין דער טויטער קערפער נאך בייגעווען ביי דער סעודה (זע דעם אינטערעסאנטן מאטעריאל, וואס איז צוזאמענגעקליבן אין האסטינגס Encyclopaedia of Religion and Ethics, Death and Disposal of the Dead, XV.).

ווייל היינט זעט עס אויס אזוי אומגלויבליך און אומנאטירליך, דאס עס איז זיך שווער משער צו זיין די מעגליכקייט, אז ציוויליזירטע פעלקער זאלן באהאלטן א מנהג וואס איז געווען צוזאמענגעבונדן מיט אזא שוידערלאכע זאך, ווייל איד דא ווייטער ציטירן האראדאטוס אין קאפיטל 38 פון זיין דריטן בוך, רעדנדיק וועגן דעם חילול הקודש וואס קאמביזעס איז באגאנגען אייני-נעמענדיק מצרים, פארשוועכנדיק די הייליקטימער און מבזה זייענדיק די געטער, זאגט ער, דאס קאמביזעס האט געמוזט זיין משוגע.

* Novendiale.

פארשוועבנדיק פרעמדע הייליקטימער, ווייל מענשן האבן פאר שידענע באגריפן און פארשידענע אויפפאסונגען און קיינער קאן נישט באגרייפן דעם צווייטן און עס איז דאריבער א משוגעת ווען איינער זאל וועלן דיקטירן דעם צווייטן. און אלס ביישפיל ברענגט ער א מעשה פון דרוש המלך: ער האט אמאל צו זיך גערופן גריכן און זיי געפרעגט, וויפיל זיי ווילן, אז זיי זאלן ניט פארברענען זייערע טויטע, נאר זיי אויפעסן. די גריכן האבן געזאגט, אז פאר קיין שום געלט אין דער וועלט וועלן זיי דאס ניט טאן. ער האט דאן גערופן פארשטייער פון די פעלקער וואס פלעגן עסן זייערע טויטע און זיי געפרעגט, וויפיל זיי ווילן, אז זיי זאלן אויפהערן דאס צו טאן, נאר זיי פארברענען. זיי אבער, הערנדיק דאס דער קעניג פארלאנגט פון זיי אזא שרעקלאכע זאך ווי פארברענען די קערפערס פון זייערע עלטערן און נאענטע, האבן זיי אזא אויסגעשריען מיט שרעק און געבעטן דעם מלך, ער זאל נאר ניט רעדן פון אזא מוראדיקע טאט.

איד וויל צוגעבן, דאס איד בין איבערצייגט, אז אין דער דאזיקער מעשה מוז זיין פיל מער אמת ווי אין אנדערטן פון דעם שטייגער. מיר מוזן נעמען אין אכט, דאס דרוש, זייענדיק אז אנהענגער פון דער תורה פון זארטוסטרא, האט ניט געקענט רואיק צווען, אויסברייטנדיק זיין ממשלה, דאס אין לענדער, וואו ער געוועלטיקט, זאל מען טויטע קאכען אדער פארברענען, זאכן וואס לויט דער לערע פון דער זענראוועסטא געהערן זיי צו די גרעסטע פארברעכנס, פאר וועלכע מען איז חייב מיתה און יעדער קאן מקיים פסק זיין און א בית-דין. ער האט געוויס זיך באמיט די דאזיקע פעלקער איבערצורידן, אבער מיט ווייניק דערפאלג.

אין דער גמרא ווערט דערציילט אויך וועגן אידן, דאס זיי האבן אין דער הינזיכט געליטן. זע סנהדרין מ"ו: א וכות צווישן פערסישן מלך מיט דעם פארשטייער פון די חכמים, צי ביי אירן איז קבורה א דין אדער נאר א מנהג, און אירן האבן זיך געשראקן און געווען נערווען וועגן דעם אויסגאנג פון וכות, ווייל לויט דעם פערסישן דין איז אויך באגראבן א טויטן א שרעקלאכער פארברעכן. זיי פלעגן אים לייגן אויף אזא מזבה, וואו די פויגל פלעגן קומען און אים אויפעסן.

אין צוזאמענהאנג מיטן עסן די טויטע קערפערס פון נאענטע, וועלכעס ווערט באצייכנט אלס „האָנאָריפּיק קאַניבאַליזם“ (*).

(* קאַניבאַליזם מחמת בכור.

מוז מען אויך אויפמערקזאם מאכן אויף א מין קאניבאליזם וואס שטייט זייער נאענט דערצו. דער „קאניבאליזם און מארביט אפפיקשאן“, ווען מען עסט טויטע פון גרויס ליבשאפט, א זאך אין וועלכער דאס ציוויליזירטע גריכנלאַנד און די ווילדע אויסט-ראַליע זיינען כמעט מחותנים (זע די אויבנדערמאנטע ענציקלאָ-פּעדיע, קאניבאליזם 12).

א מענש וואָלט דערציטערט געוואָרן, ווען ער וואָלט זיך געקאָנט אָפּשטעלן און פּאַרטראַכטן וואָס עס טוט זיך אין זיין אונטערבאָוואָסטזיין, באַנוצנדיק זיך, אין אַ מינוט פון עקסטאַז, פּאַרנעסנדיק די תּורה פון דורות און ווערנדיק צוריק פּרימיטיוו פאַר אַ מינוט, מיט אַזאַ אויסדרוק, ווי: „איד האָב עס אַזוי ליב, ווען איד קאָן וואָלט איד עס אויפגעגעסן!“ (מערסטנס באַנוצן עס מאַמעס צו קינדער). וויפיל דורות מוז מען צוריקגיין ביז מען קומט צום אַרשפּרונג פון אַזאַ אויסרוף!

אין אונזערע פּאָלקס-מנהגים און אבערגלויבנס באַגעגענען מיר זייער אַפט אייזערנע כלים פון פּאַרשידענע געשטאַלטן, אָבער מערסטנס זיינען זיי כל-יזין, ווי: אַ האָק, אַ מעסער, אַ חלף, אַ פּאַרקאווע פון אַ פּערד — (פּאַרגלייך: סוס ורוכבו, כי רכב ברזל להם) א. א. א. וו.

די מעשה שטאַמט ניט פון היינט. אין תּוספתא פון מסכת שבת זיינען דאָ צוויי פרקים (דער זיבעטער און דער אַכטער). וואָס רעכענען אויס אַ מענגע פון אידישע מנהגים און אָבער גלויבנס וואָס זיינען אַריינגעקומען פון דער געצנדינערישער סביבה און די חכמים האָבן זיי פּאַרדאַמט אַלס „דרכי האַמורי“, אָבער די פּאַרדאַמונג האָט די מנהגים און אבערגלויבנס גאָר ניט גע-שאַרט פון צו פּאַרבלייבן אין זייער גרעסטער צאָל אין פּאַלק ער היום הזה.

מיר קאָנען זיך אויף דעם דאָזיקן אינטערעסאַנטן דאָקומענט ניט אָפּשטעלן דאָ באַריכות. דאָס האָט איד צו טאָן אַן אַנדער מאָל. אָבער עס איז גענוג אַנצוואויינל, אַז דאָרט האָבן מיר שוין אַ רייטן פּאַרים אַלס שמירה, דאָס „אַפּשטרייכן“ אַ קינד, דאָס ניט שטעלן אַ ליכט אויף דער ערד, דאָס שעכטן אַ הון וואָס קרייעט ווי אַ האָ, אַ בעזים אין צוזאַמענהאַנג מיט יאַ חלומן און נישט חלומן, דאָס ווינשן צו געזונט (אַסותאַ, אַדער מרפא) ווען מען ניסט, דאָס ווינשן להיים (חמרא להיכוון) טרינקענדיק וויין, אַ פעטשאַ-טעק צו פּרימאַרננס, צו דער פּולער וואָד, סימנים ווען ברויט פּאַלט

ארויס פון מויל, ווען מען רופט איינעם צוריק, א לייכטע האנט
(אלמליח, "השלוח, תרע"א, ז. 351 און ז. 354) און אזוי ווייטער
און ווייטער.

דארט געפינען מיר אויך עטלעכע סגולות וואו אייזן איז באַ
נוצט געוואָרן. אזוי שטייט דארט וועגן אנבינדן אייזן צו די זייטן
פון בעט פון אַ קינפעטאַרין, וואָרפן אייזן צווישן קברים (הזורק
ברזל לבין הקברות ואמר חרא הרי זו מדרכי האמורי אם מפני
חרשין) (מנחת בכורים: מכשפין שלא יזקוהו בכשפין וזה מועיל
בודאי מותר) הרי זה מותר. (נאָך היינט איז דאָ אַ מנהג צו פאַר
שליסן דאָס קבר מיט אַ שלעסל, כלומרשט: בלע המות לנצח,
אָדער עס שיינט צו זיין אַ נייער נוסח און אַ נייע כונה צו אַן
אַלטן אור־אַלטן מנהג) — אונטערלייגן זיך אייזנס צוקאַפּנס, לייגן
אייזן צווישן יונגע הינדעלאַך, אויב אום צו היטן זיי פון דונערן און
בליצן מען מען! עס איז אַבער פאַראַן אַן אַנדער נוסח פון ר' יעקב
עמדין, דאָס מען פלעגט דאָס אייזן לייגן צווישן די הינדעלאַך זיי צו
פאַרהיטן פון דונערן און בליצן און עס איז פאַרבאָטן אַלס דרכי
האמורי.

עס איז אַבער אינטערעסאַנט, דאָס דער עולם האָט שוין דאָן
באַמערקט, אַז אייזן קאָן אַפּציען דעם עלעקטרישן שטראָם פון
דונער און ראַטעווען די הינדלעך.

אין דער גמרא (שבת סז.) איז אויך דאָ אַ סגולה פון טראָגן
מיט זיך אַ נאָגל פון אַ געהאַנגענעם (פון דער תליה).

אין דער שפעטערדיקער הלכה געפינען מיר, דאָס אַז אייזן,
ווי אַ נאָגל, אַ נאָרל א. ד. ג. פאַרהיט וואָסער און אַנדערע געטראַנז
קען און מאַכליס פון דער סכנה פון די מוזיקים בשעת דער תקופה
(מהרי"ל הלכות מצות, ש"ך יו"ד קט"ז, סק"ו); ווען אַ גוסס קאָן
ניט שטאַרבן און פייניקט זיך צו־לאַנג, פלעגט מען אים אונטער
לייגן דעם שליסל פון שול צוקאַפּנס ער זאָל שטאַרבן. דער רמ"א
האָט אין דעם געגלויבט, ער האָט עס דאָריבער געאַסרט, ווייל מען
טאָר נישט בידים מקרב זיין דעם טויט פון אַ גוסס; אַז מען ציט
זיך אַריין אין אַ נייער דירה, ברענגט מען צום ערשטן אַריין אַ
מעסע, אָדער אַ שווערה, אָדער אַן אַנדער כלי־זין (ספר טעמי
המנהגים, אי"ש שו"ב, לעמבערג, ח"ב, 42, פון לקוטי מהר"ן);
צו ציין ווייטיק איז פאַראַן אַ סגולה מיט אַ טשוואַק (דאָרט, ז.
115); פאַר דער וואַד־נאַכט, די נאַכט פאַרן ברית, ווען דאָס קינד
איז אין סכנה און ברויך כידוע צו האָבן גרויס שמירה, לייגט

מען אים אונטער צוקאָפּנס דאָס מילה־מעסער (ספר המטעמים). אין פיל ערטער, נאָך דעם מל זיין דאָס קינד און פאַרבינדן עס ווי געהעריק, גיט מען נאָך אַמאַל אַ לייג־צו דאָס מילה־מעסער, אַלס אַ סגולה צו פאַרהאַלטן דאָס בלוט.

ווען אַ קינד איז שפּעט אָנצוהויבן רעדן, פירט מען עס אַריבער איבער אַ חלה גלייך נאָך דער שחיטה. ביי די ספרדים איז פאַראַן אַ מנהג אַרומצוריינגלען דאָס הויז פון אַ יולדת זיבן מאָל מיט אַ מעסער (אברהם אלמליח, „מחיי הספרדים“, השלח, כרך כ"ד, תרע"א, ז. 266).

אַ סגולה מיט אַ מעסער פון בלוז אייזן רעקאָמענדירט אויך ר' יוחנן צו אַ געוויסער קראַנקהייט (סכינא דכולא פרזלא, שבת ס"ז). אַז איבער אייזן האָבן די שדים קיין שליטה ניט, ווערט אויך באַהויפטעט אין ברכות ו.

אייערנע פאַרקאָועס איבער טירן און אויף שוועלן איז אַן אַוניווערסאַלער מנהג. ביי די ספרדים איז אַ פאַרקאָוע אַ שמירה קעגן אַ בייז־אויג און אַנדערע אָנשיקענישן, און נישט נאָר אין הייזער, נאָר אויך אויף די הערצער פון קינדער ווערט עס אָנגע־האַנגען (זע אַלמליח דערמאַנטן אַרטיקל, ז. 356).

לאָרד נעלסאָן האָט אָנגעקלאָפּט אַ פאַרקאָוע צו דעם מאַסט־בוים פון זיין באַרימטער שיף „וויקטאָרי“, ווייל פאַרקאָועס זיינען אַ שמירה פון מוזיקים און כּשוף.

הגם אונזער עולם, ווען ער האָט אָנגעקלאָפּט פאַרקאָועס אויף אַ שוועל, האָט ער געהאַט אַזאַ מין סדר אָנצוקלאָפּן אַ פאַרקאָוע פון אַ מעגשלאַכן שטיוול ווי אַריינגייענדיק — אַריינצובריינגען די קונים, און די פאַרקאָוע פון אַ פּערד ווי אַרויסגייענדיק — דאָס דער קונה אַוועקגייענדיק זאָל ווערן ווי אַ פּערד, פאַרגעסן אַלץ וואָס איז פאַרגעקומען און נישט צוריקקומען מאַכן טענות.

מענדעלי מוכר־ספרים דערציילט אין שלמה ר' חיים (ז. 95) וועגן הערצל קיילעס, דאָס פאַר שדים האָט ער זיך ניט געשראַקן. „זיי“ האָבן אַמאַל פאַרדרייט אַ רעדל אין וואַלד, געוואַלט צונעמען, צעטראַגן מיט דעם דריידל־ווינט אַ סטערטע היי, האָט ער אין דערמיט רעדל אַריינגעוואַרפן אַ מעסער, געזאַגט אַ שפּרוך פון אַזאַ כתב־יד, וואָס גייט איבער אין זיין משפּחה פון עלטערן צו קינדער בשתיקה, און זיי צעטריבן אויף אייביק, לעולם ועד. וועגן די „רעדלאַך“ זע אויך ביי שלום־עליכמן, ב. 13, ז. 44, איד האָב אַבער געהערט, אַז דאָס וואַרפן אַ מעסער אין אַ „דריידל“

אריין איז נישט אזא פשוטע זאך, ווייל אויב ער טרעפט אין סאמע מיטן פון דריידל איז טאקע גוט און עס ווערט געפונען דארטן בלוט; אויב ער טרעפט אבער ניט אין סאמע מיטן, וועט ער דערנאך שטארבן (זע „התורה והחיים“ פון דר. גירעמאן, ב. 1, ז. 162).

דאס מיט א מעסער קען מען טרעפן א שד אין מיטן הארצן אריין און אים באוועלטיקן אדער אים הרגענען, זע אין ספר חסידים (פראנקפורטער אויסגאבע, תרפ"ד) ז. 358, זע אויך ז. 115: „יש מין מזיק שקרוין אותו דרגו בלשון יון (דראגאן; אין גריכיש: דראקאן), אם יכחו בחרב לא ינזק“. אבער א דרגו געבוירן פון א מענש און דרגו קאן אים יא הרגענען, אויב ער גיט אים נאך איין קלאפ מיט דער שווערד, אויב ער גיט אים אבער צוויי קלאפ, שטארבט דער שלעגער.

אום צו פארשטיין דעם פאקט, ווי אזוי אייזן איז געקומען באטראכט צו ווערן אלס אלמעכטיק בייצוקומען איבערנאטירלאכע שונאים און אלס דער בעסטער שומר ומציל, מוזן מיר צוריקגיין צו די טעג ווען אייזן האט זיך צום ערשטן באוויזן אויף דער וועלט, געווען א יקרהמציאות, און די באזיצער פון אייזערנע כלי זיין האבן אנגעהויבן באהערשן די וועלט, אלעמען גובר געווען און פאר קיינעם קיין מורא ניט געהאט.*

די שטיינערנע פעריאדע איז סוף כל סוף נישט אזוי ווייט, צו רעליגיעזע צערעמאניעס, וואו מען האלט זיך ביים אלטן פאר א לאנגע צייט, האט מען שטיינערנע מעסערס באנוצט א לאנגע צייט, די כהנים אין מצרים, ביים באלזאמירן די טויטע, האבן באנוצט נאר שטיינערנע מעסערס.

צום מל זיין די קינדער האט ניט נאר צפורה, משהם ווייב, באנוצט א שטיינערן מעסער (שמות ד' כ"ה), נאר אויך ביי יהושע שטייט: „ויעש לו יהושע חרבות צורים וימל את בני ישראל“ (יהושע ה, ד).

רעדנדיק וועגן די מנהגים פון די כהנים אין מצרים ביים באלזאמירן די קערפערס, קומען מיר צו א דערקלערונג פון אן אנדער טונקעלען אידישן מנהג וואס פירט אונז צוריק צו די גרוי אלטע צייטן.

ווען מען שעכט די כפרות ערב יום-כפור, איז דא אן אלטער

* Macleod [Jearsley : The Folklore of Fairy Tales, p. 96.

London, 1924.

מנהג צו נעמען די געדערנים פון דער כפרה און זיי ווארפן אויסן דאך (טור אורח חיים, סימן תר"ה). מען האט עס דערקלערט, אז מען טוט עס ווייל די בני-מעיים, די געדערנים, לעבן פון גזל, ווייל מען פון זיי קיין הנאה ניט האבן (מהר"ש לוריא). דער טעם האט ניט אלעמען צופרידנעשטעלט, ווייל אייגנטלאך לעבט דאך דער גאנצער קערפער פון גזל און נישט נאר די געדערנים אליין.

אבער פלוטאך ברענגט, דאס ווען מען האט באזאמירט א קערפער, האט מען גענומען דעם מאגן פונם טויטן און אים געלייגט אקעגן דער זון, אום צו זיין א זכות פאר דעם מענשן, אז דער מאגן, — די שטרעכונג צו פרנסה, — האט אים געברענגט צו אלעם בייזן (זע זיין עסעי וועגן פלייש עסן).

מען מוז דערצו צוגעבן, דאס שעכטנדיק די כפרה ברויך דער מענש אין זינען האבן, דאס אלץ וואס מען טוט דער כפרה, האט מען אייגנטלאך באדארפט טאן אים טאקע אליין, נאר עס איז זה תחת זה, זה תמורת זה (מהר"י ווייל). עס איז אלוף די בעסטע פארענטפערונג פארן מענשן ערב יום-כפור, דאס אויב ער האט געזינדיקט און נהנה געווען פון גזל, איז עס די שולד פון מאגן און: „על שת לחם יפשע גבר“, און: „לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלאות נפשו“.

ווען מיר רופן היינט דעם ניינטן חודש סעפטעמבער — וואס הייסט אייגנטלאך: דער זיבעטער; דעם צוועלפטן חודש: דער צעמבער — דער צענטער, — גייען מיר אפשר צוריק צו די צייטן פון ראמולום, ווען דאס יאר האט מער ניט געהאט ווי צען חדשים. יעדנפאלס מוזן מיר צוריקגיין צו די טעג ווען דאס יאר האט זיך אָנגעהויבן מיט מערץ און ניט מיט יאנואר.

צו די נאר אלטע צייטן פון רוים מוזן מיר אויך צוריקגיין, ווען מיר באנוצן זיך מיט א פראזע, ווי: „שא, שטיל, קיין האן זאל ניט קרייען“. (מענדעלי מוכרספרים ב. 6, ז. 108, 128; שלום עליכם, ב. 1, ז. 77, 87; „מען האט געקענט צונעמען די פינף און זיבעציק טויזנט, אז קיין האן זאל אפילו ניט קרייען“). — דאן פלעגט מען א באצאנערטע שטאט — אום צו פארהיטן אז דער שונא זאל זיך ניט אריינגארן ביינאכט, ווען אלע שלאפן, אין שטאט אריין — ארומרינגלען די שטאט מיט נענן און הענער. די נענן האבן דאריבער, כידוע, אמאל אפגעראטעוועט רוים פון שונא, ווען די וואך איז איינגעשלאפן. און פלוטאך מוסרט דעם עולם (אין דער אויבנדערמאנטער עסעי): ווי אזוי נעמט איר

און קוילעט די קו וואס גיט אייך מילך, די שאף וואס קליידן אייך
און דעם האז וואס היט אייער הויז. (זע אויך בבלי, כתובות כ"ז:
„דמהדר לה למתא שושילתא (קייטן) וכלבא ואוואזא“ און דער
ירושלמי פ"י ה"י רעכנט אויס: אווזים ותרנגולים).

ווען איז „בכאבוד“ שטייט: „אבער אויף בבאן וועט קיין
האז ניט קרייען“ און ענלאך ביי שלום עליכם (ב. 3, ז. 224):
„ער איז פון די ארימעלייט, וואס גייען אויס שטילערהייט, שא,
אז נואלדעניש, אז געפילדערן, עס קרייעט ניט אויף זיי, ווי מען
זאגט, קיין האז אפילו“. אדער ביי ספעקטארן, ב. 2, ז. 86: „און
שא, שטיל, אויף יארן לאנג האט מען קיין האז ניט געהערט
קרייען“, געהערט עס צו אז אנדערע קאטעגאריע רעדנסארטן, וואס
נישט דא איז דער אָרט צו דערקלערן.

צו אלטע צייטן און אלטע גלויבנס און ארום דער נארער וועלט
פירט אונז אויך די רעדנסארט:

„קיין פויגל זאל נישט (וועט נישט) וויסן“ (שלום עליכם ב.
12, ז. 42, 86, פייסע).

„קיין בן־אדם, קיין פויגל וועט דערפון ניט וויסן“ (שלום
עליכם, ב. 3, „אקרמות“).

„קיין בן־אדם וועט ניט זעהן, קיין פויגל וועט ניט אויסזאגן“
(שלום עליכם, יודישע קינדער, 188).

„קיין פויגל טאר ניט וויסן“ (שלום עליכם, ב. 10, ז. 202;
ב. 11, ז. 117).

„א נביאיטע איז זי, אדער א פויגעלע האט עס איר געבראכט
צו טראגן“ (שלום עליכם ב. 12, ז. 86).

געוויינלאך, אידן האבן געקאנט באאיינפלוסט ווערן פון קהלת
(י. כ.): „כי עוה השמים יוליד את הקול ובעל כנפים יגיד דבר“.
איז ענגליש און אין דייטש, ווען מען ווערט געפרעגט, פון
וואס מען ווייס א געוויסע זאך און מען וויל ניט אנגעבן די
ריכטיקע קוועלע, זאגט מען: „א פויגעלע האט עס מיר געזאגט“.*
(הנס טייל האבן געוואלט זאגן, אז דאס איז פארגרייזט פון א
האלענדישע פראזע, וואס מיינט: איד וועל נאך עמיצן פארראטן).
די ענגלישע פראזע האט ניט נאר דעם טייטש, דאס מען איז גע-
וואר געווארן אויף א געהיימען אופן, ווי דר. שראדער (בילדער

* „A little bird told me so.“ „Das hat mir ein Vogelchen
gesungen.“ (Dr. Brewer: Phrase and Fable.)

שמוק דער דייטשען שפראכע, ז. 390) פארטייטשט די דייטשע רעדנסארט, נאך אויך:

"I heard in a way I will not reveal." (Century Dictionary).

פון די אור-אלטע צייטן האט עס געהייסן, דאס פויגל ווייסן נסתרות און אלצדינג. פליען זיי דאך ארום איבעראל און זען אלץ. אין פאלקס-מעשיות באגעגענען מיר דאס אפט. דר. שראדער צי-טירט גרים און דייטשע פאלקס-מעשיות. די זאך גייט אבער צוריק פיל עלטער. זע די ציטאטן פון גריכיש ביי ע. ס. פלומפטר, אין זיין קהלת, אין דער קעמברידזש ביכל.

עס איז אבער קלאר, אז די מעשה פון די ראבן, דורך וועלכע מען איז דערנאָנגען די מערדער פון הייליקן מינראה, וואָס שראַ-דער דער דערציילט, איז נישט מער ווי אַ שפעטערער נלגול פון דער גריכישער דערציילונג ווען די פויגל פון איביקאס* און דאָריבער איז דאָס אַליין שוין גענוג צו פארשטארקן דעם חשד, אז די מעשה ווען איביקאס איז נישט מער ווי אַ לעגענדע** און אפשר אַ נלגול פון נאך אַן עלטערע מעשה.

עס ווערט אויך אנגעוויזן, אז צו דער פארשפרייטונג פון דער רעדנסארט האט אויך מיטגעהאלפן דער פאקט, וואָס טויבן-פאסטן האבן געשפילט אַ ראלע אין געהיימער איבערשרייבונג שוין אין אלטע צייטן.

אויך איז דער נמרא (סנהדרין צ"ה) ווערט דערציילט, דאָס אבישי בן צרויה איז דורך אַ טויב געוואָר געוואָרן דאָס דוד כרויד זיין הילף אויפן שלאַכט-פעלד. און אין גמין מ"ה ווערט דערציילט, דאָס ווען רב עיליש איז געווען געפאָנגען, איז געקור מען אַ ראַב און דערנאָך אַ טויב און געשריען צו אים, און אַן אנדער מאָן, וואָס האָט פארשטאַנען זייער לשון, האָט אים פאַר טייטשט, דאָס זיי שרייען: "עיליש, כרח! עיליש, כרח!" (עיליש, אַנטלויף!) — די העברעאישע ווערטער זיינען לייכט דערהערט צו ווערן אינם קלאַנג פון אַ ראַבן אָדער טויבן געשריי). זיי זיינען ביידע אַנטלאָפן, עיליש איז געראַטעוועט געוואָרן, דער אנדערער מאָן איז אָבער געכאַפט און געטויטעט געוואָרן. און דאָ קומען מיר צו צום מאַמענט פון סכנה אויסצוואַגן וואָס די פייגעלאַך רעדן. ביי גרימן ווילן זיך די קראַען נוקם זיין אַן קאַנראָרן פאַר

* Cranes of Ibycos.

** Smith: Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology; Ibycos.

אונטערהערן זייער שמועס און אויסנוצן זיך מיט די ידועות וואָס ער האָט אזוי אַרום דערפאַרן.

אין „בן המלך והנזיר“ (שער כ"ד) ווערט דערציילט וועגן אַ מאַן וואָס שלמה המלך האָט אים אויסגעלערנט די שפּראַך פון חיות און עופות. ער זאָגט אים אָבער אָן, דאָס אַ גרויסע סכנה איז דערמיט פאַרבונדן און אויב ער וועט די מינדסטע זאך דער ציילן פון וואָס ער וועט הערן, וועט ער גלייך שטאַרבן.

אין טאָג הערט דער מאַן ווי דער אייזל גיט אַן עצה דעם אַקס זיך קראַנק צו מאַכן און נישט וועלן עסן, וועט ער פטור זיין פון אַרבעטן און זיך קאַנען אויסרוען. דער אַקס פאַלגט אים, און דער אייזל פרעסט אויף דעם חלק שפייז פונ'ם אַקס. דער מאַן צעלאַכט זיך און זיין ווייב וואונדערט זיך אויף זיין לאַכן אָן שום סיבה. ער וויל איר אָבער גיט זאָגן פאַרוואָס ער לאַכט.

דעם צווייטן טאָג נעמט ער דעם אייזל און מאַכט אים אַר בעטן אויך פאַר דעם אַקס, וועמענס חלק ער האָט אויפגעגעסן. אַהיימקומענדיק, זאָגט דער אייזל צום אַקס, דאָס ער האָט געהערט דעם בעל־הבית זאָגנדיק, דאָס אויב דער אַקס וועט נאָך אַ טאָג קראַנק זיין און נישט עסן וועט ער אים שעכטן. דער אַקס כאַפט זיך גלייך צו דער אכילה. דער מאַן צעלאַכט זיך נאָך העכער און נאָך שטאַרקער. זיין ווייב זעצט זיך אָן אויף אים, ער זאל איר דערציילן פאַרוואָס ער לאַכט. ער קען שוין מער גיט ביישטיין איר צודרינגלאַכקייט און ער גרייט זיך איר צו דערציילן די מעשה און — שטאַרבן.

דער הונט, טריי ווי ער איז, ווערט טרויעריק. דער האָן גייט אָבער אַרום און קרייעט אויף וואָס די וועלט שטייט. עס אַרט אים לגמרי גיט. דער הונט מוסרט אים אויס, און דער האָן זאָגט: אויב מיין בעל־הבית איז אַ בהמה, בין איך אים גיט שולדיק. זאל ער נעמען אַ שטעקן און זי גוט אויסמקלען, וועט זי זיך שוין אָפּ טשעפען און ער וועט נישט ברויכן שטאַרבן. אַט האָב איך אזוי פיל ווייבער און איד בין דער מושל.

דער מאַן הערט, פאַלגט די עצה און ווערט ניצל.

עס איז אויף איריש אָבער דאָ נאָך אַ דערנסאַרט:

„וואָס איז דאָס פאַר אַ סוד? די שוואַלבן אויפן דאָך זינגען דערפון“ (פּרז: „אַמאַל איז געווען אַ מלך“, ז. 10).

אויף דייטש הייסט עס:

Die Wogel auf den Dachern erzählen davon.

איך גלויב, דאס די דאזיקע רעדנסארט פירט אונז ווידער צוריק נאך גריכנלאַנד און אפשר טאקע נאך ווייטער. פֿלוטאָרד, אין זיין ווערק וועגן די וואָס גאָט שטראַפּט ניט באַלד, דערציילט אַ מעשה וועגן איינעם בעססוס, וואָס האָט געהרגעט זיין אייגענעם פּאָטער און פּאַר אַ לאַנגע צייט איז די מעשה געווען פאַרבאָרגן, קיינער האָט ניט געוואוסט ווער דער מערדער איז. איינמאָל אַבער, איז ער איינגעלאָרן געוואָרן צו פריינט צו אַ מאַלצייט. ווען ער האָט זיך אָנגעשיכורט, האָט ער גענומען אַ שפּיז און דערמיט צעשטערט אַ נעסט פון שוואַלבן און געהרגעט די יונגיטשקע וואָס האָבן ניט געקענט אוועקפליען. און אז מען האָט אים געפרעגט, ווי פּאָלט ער אויס דאָס צו טאָן, האָט ער געזאָגט, אַז דאָס איז דערפּאַר, וואָס זיי שרייען דאָס ער איז דער מערדער פון זיין פּאָטער. די צוהערער האָבן זיך פאַרוואונדערט הערנדיק דאָס. אַ חקירה ורדישה האָט זיך אָנגעהויבן און מען איז דערגאַנגען דעם אמת.

מיר וואָרפן שבת־שירה קרישקעס פאַר די פּויגעלאַך (זע פּרץ: רייווע בילדער, ז. 284: וואו זיינען מיינע קרישקעלאַך? ווען וועט זיין מיינ שבת־שירה? זע אויך דעם מאספּ „תלפיות, תרנ"ה; „פרחים" פון שר ערולמי, ז. 127, דאָס שבת־שירה נעמען די קינדער שירי הדיסא (מוז זיין דאָס זעלבע וואָס „קשיא" אין ספר המטעמים און ביידע מוזן מיינען פשוט — קאשע) און וואָרפן פאַר די פּויגל. ער ברענגט שוין אויך דאָס דער מנן אברהם אורח חיים סימן שכ"ד ס"ק ז' פּראָטעסטירט קעגן די וואָס גיבן שבת־שירה ווייץ פאַר עופות, בכּוּ דאָס איז קעגן דעם דין און מען טאָר עס גאַרניט. (געהאַלפן האָט זיין פּראָטעסט אזוי פיל וויפּיל אַלע פּראָטעסטן פון די רבנים קעגן אבערגלויבנס און פּאַלקס־מנהגים האָבן געהאַלפן). „הפּקר וועלט", ז. 34: האַדעווען פּייגעלאַך שבת שירה מיט קאַשיע; „עולם התוהוֹניק", ז. 155: שבת שירה שיט מען די פּויגעלאַך קאַשע.

איז דאָך די פּראָגע: פון וואָנערוזשע נעמט זיך דאָס צו אונז? עמוּזאַם וועט עס אפשר קלאָרער ווערן — הגם פּיל פּאַעזיע וועט פאַרשוואַנדן ווערן — ווען מיר ווערן געוואָר, דאָס אין נאָר וועגן גיט מען די פּויגל כמעט אין דער זעלבער צייט תּבוּאה אַלס אַ מין קרבן אָדער לאַי־הרץ־געלט, זיי זאָלן ניט שאָרן די פעלדער און תּבוּאות.

איך האָבן דאָס זעלבע געקאַנט טאָן, געבנדיק עס אַן אַנדער

בזונדערן רייזאירישן טעם. אבער קיין בעסערן טאג האט דאס פאלק געוויס נישט געקענט אויסקלויבן אלס שבת־שירה.

קעגן פרעמדע מנהגים, רעדנסארטן, שפריכווערטער און פאלקס־לידער קאן מען זיך ניט אויסהיטן. זיי קומען דורך טיר־אוי־טויער. אט זיצט ביי מענדעלי מוכר־ספרים די הארבאטע מיידל און זינגט זיך זייער טרויעריק דאס באקאנטע לידל:

דער טאטע האט מיר געקוילעט,

די מאמע האט מיר געגעסן...

(פישקע, ז. 126 און ז. 145)

איז דאך די קשיא: געוואלד, ווי קומט צו אירן אזא לידל?
איז דער תירוץ, דאס די דייטשן האבן געהאט א מעשה וועגן א שטיף־מוטער, נישט האבנדיק וואס צו געבן צו עסן דעם מאן ווען ער וועט אהיימקומען, נעמט זי און קאכט אפ דאס קינד. א שוועסטערל נעמט דערנאך און באהאלט די ביינדעלאך, וועלכע ווערן פארוואנדלט אין א פויגעלע וואס נעמט נקמה.
ביי געטהען אין „פאוסט“ זינגט מארגארעטע גלייך ווי אונזער הארבאטע מיידל:

Meine Mutter, die Hur,
Die mich umgebracht hat!
Mein Vater, der Schelm,
Der mich gessen hat!
Mein Schwesterlein klein
Hub auf die Bein,
An einem kühlen Ort;
Da ward ich ein schoenes Waldvogelein;
Fliege fort, fliege fort!

אין סקאטלאנד זינגט מען עס:

Pew, pew.
My minny me slew,
My daddy me chew,
My sister gathered my bones,
And put them between two milk-white stanes;
And I grew and I grew
To a milk-white doo
And I took to my wings, and away I flew.

מערקווירדיק איז, דאָס ניט נאָר פון דער וועלט, דער נאַנצער, און פון דער מיטאַלאַגיע האָבן מיר גענומען, ווי אַ שטיי־ גער די רעדנסאַרט:
 „עס שפּרינגט ניט פון קאַפּ אַרויס“.

וואָס איז אַן אַפּקלאַנג פון דער גריכישער דערציילונג וועגן מינערוואַ וואָס שפּרינגט פּאַרטיק באַוואַפנט אַרויס פון יופּיטערס קאַפּ (זע: וואונדער־אוצר, קערפּער, 9).
 אָבער אויך פון „ברית חדשה“ האָבן מיר זיך ניט געקענט אויס־ היטן. אַט מאַכט דאָס פּאַלק ליצנות פון די וואָס זיי אַליין מעגן אַלץ און אַן אַנדערער טאָר ניט, דערציילט מען, ווי מען קומט צו אַ רב פּרעגן אַ שאלה:

— רבי, די קו איז געפאַלן אין ברונעם אַרין!

— שבת היום! — ענטפּערט דער רב (וואָס ווי עס שיינט, רעדט ער נאָר ניט קיין דברי חול אין שבת, און דאָריבער ענט־ פּערט ער קורץ און שאַרף).

— רבי, די קו איז אייערע!

— צער בעלי־חיים! — (ד. ה. יעצט מעג מען שוין די קו אַרויסנעמען, צוליב צער בעלי־חיים).

דער דאָזיקער נאַנצער שמועס שטאַמט ניט פון ערניץ אַנדערש נאָר פון ישו הנוצרים טענה צו די פרושים אין לוקס 14—5. נאָר נאָד פיל שאַרפּער און צוגעפּעפּערט.

ווי ווייט געפּליגלטע ווערטער פליען איז צו זעען, אַז ניט נאָר האָט דאָס פּאַלק — און אין אַ שפּאַס — זיך באַנוצט מיטן ברית־ חדשה ניט וויסנדיק, נאָר אפילו אַזאַ גרויסער רב ווי דער חתם סופּר — און אין אַ נאַנץ ערנסטע תשובה — אין חושן משפּט שאלות ותשובות סימן כ"ב, ווען איינער האָט געטענהט דאָס ער איז קודמער צו דער רבנות פון שטאַט, ווייל ער איז אַ היימישער. שרייבט אים דער חתם סופּר, אַז די זאך איז פונקט פאַרקערט: „ואמרו חזל אין נביא לעירו“. אַזאַ זאך האָבן די חכמים קיינמאַל ניט געזאָגט. נאָר ישו הנוצרי האָט עס געזאָגט (לוקס ד, 24): „הו דין אמר אַמין אמר אנא לכוּן דלית נביא דמתקבל במדינתה“). הגם פאַר דעם חתם סופּר האָט שוין ר"ש אלנאזי זיך באַנוצט דערמיט אין ספר אהבת עולם. אָבער יענער האָט עס געברענגט אַלס משל (טביוב, משלים ופתנמים), אָבער דער חתם סופּר ברענגט עס אַלס „אמרו חזל“. ווען ער וואַלט געזאָלט געוואָר ווערן, דאָס פּסקנדיק אַ שאלה האָט ער זיך פאַררוּפּן אויף ישו

הנוצרי אין ברית הדרשה, וואלט ער זיך געוויס קורע געווען — אבער עס נישטאָ קיין אויסבאָהאַלט קעגן געפליגלעטע ווערטער. און ווער ווייסט וויפיל עלטער דער שפרוד איז נאָך פאַר דעם ברית הדרשה.*

און נישט נאָך שפּריכווערטער, אויך נאַנץ פשוטע און כלומרשט אומשולדיקע רעדענסארטן, קאָנען האָבן אונטער זיך אַ גאַנצע אוואנטוריטישע געשיכטע און אונז אַרומפירן איבער אַ וועלט, פאַרשלעפּן אין קבלה ספרים, אין ברית הדרשה און נאָך עלטערע ספרים און דאָן אונז לאָזן שטעקן ערניץ וואו — ווי יענע פאַר פירנדיקע פייערלאַך דעם וואַנדערער — אָן אַ וועג און אָן אַ שטעג...

„הכל בכל“ — איז דאָ אַ אידישע רעדנסארט, פאַרצייכנט ביי א. האַרקאווי אין זיין ווערטער-בוך, ביי מענדעלין באַקומט עס די פאַרם פון „הכל כאשר לכל“ (מאָמענט אויסגאַבע ב. 15 ז. 11), ביי שלום עליכמן (יאַסעלע סאַלאַווי ז. 147) „האָקע-באַקע“, גענוי איינגעמאַכט.

איד האָב שוין אַמאָל (אין זאַמל בוך „ביי אונז יודען“ ז. 189) איבער דער דאָזיקער רעדנסארט און די דערפון ענטשטאַנענע פאַר מען געשריבן, אָבער אָן פיל נחת.

מיט אַמאָל געפין איד אָבער אין ספר שער השמים (פון ר' אברהם אירירי דער באַרימטער אָנוס און גר) איבערגעזעצט דורך ר' יצחק אבוחב פון שפּאַניש אין העברעאיש, ווי ער פאַרטייטשט דאָס גאַט איז הכל בכל, ער איז אַלץ אין אַלעם.

דאָ האָבן מיר אין צוויי ווערטער די גאַנצע לערע פון פּאָנטע איזם, וועלכע שפינגאָזא האָט דערנאָך געקאַנט פאַרברייטערן און פאַרטיפערן, ער האָט שוין אָבער דערצו גאָרניט וועזנטלאַכעס גע-קאַנט צוגעבן.

דר. יעקב קלאַצקין אין זיין בוך „ברוך שפינגאָזא“ ז. פ"ה, ברענגט די ווערטער „אַתּהּים הוא הכל בכל“ אין נאָמען פון מאַלבראַנש.

ביי אידן האָבן וואַסער-טרענגערס, וואָס האָבן אָפּט געהאַט אַ געלענענהייט צו הערן דרשות פון מחקרים און מקובלים, זיך אַרומ-

* Dictionary of Christ and the Gospels. Hastings. Pro-
verbs.

געוואָרפן מיט טערמינען און אויסדרוקן, וואָס ערניץ אַנדערש האָבן נאָר פּילאָזאָפּן געקאָנט באַנוצן.

אַבער פון וואָנען נעמט זיך דער שפּאַט און די לייַצנות אין דער דאָזיקער רעדנסאַרט אין אידיש ?

עס איז נאָרנישט אויסגעשלאָסן, אַז אירן האָבן געהערט פון מיסיאָנערן און פון גלחים, ווען מען האָט זיי געצוואונגען — ווי באַקאַנט — צו הערן די גלחישע דרשות, ציטירן דעם עוואַנגעליום דאַס ישׁו נאָר איז דער ה כ ל ב כ ל, (זע פּאָולס ברייף צו די קאלאָסיער, 8, 11).

אינטערעסאַנט איז, דאַס שוין בן סירא (לויט דעם ניי־געפונענעם אַרייַניגעלען נוסח) שרייבט: קץ דבר — הו א נאָט) — ה כ ל 15 (מ"ג, כ"ו).

אַ שפּראַך ווי אונזערע, וואָס האָט אויסגעוואַנדערט אַ וועלט און האָט אין זיך אַרייַנגענומען די אוצרות פון אַזויפיל קולטורן און זיך אַנגעוואָפּט מיט טראַדיציעס פון אַזוי פיל פעלקער, האָט געלעבט אין מויל פון אַ פּאַלק וואָס האָט געקאָנט לעבן אַן ברויט אַבער ניט אַן ספרים, שלעפט אונז נאָטירלאַך אַרום פון ליטעראַטור צו ליטעראַטור, פון שפּראַך צו שפּראַך, פון אגדה ביו קבלה, פון קינדער־מערכן ביו האַרבע דינים פון חושן משפט, פון בבא־מעשות ביו צוריק צו דער פיינסטער פּילאָזאָפּיע פון פּלאַטאָ און אַריס־טוטלס.

דער וואָס האָט אַ געפיל פאַר שפּראַך, קאָן כמעט נישט גע־ניסן אַן איינפאַכן שמועס אין אידיש, ווייל ביי יעדן וואָרט ווערט זיין געדאַנק אָפּגעצויגן צו ווייטע ענינים און ווייטע לענדער. ער מוז זיך אָפּיאָגן פון געדאַנקען ווי פון זלידנע פליגן.

ווערטער זענען ווי אַלטע גאַלדענע מטבעות. נישט נאָר האָבן זיי אַן און פאַר זיך אַ געוויסן ווערט אין אַלטעגליכן אומגאַנג, האָבן זיי נאָך פרעזערווירט פאַר אונז די געשטאַלטן פון אַלטע מלכים און סימבאָלן פון אַלטע הייליקטימער.

אַט האָבן מיר אַ וואָרט אין אידיש — תכלית. דאַס וואָרט געפינט זיך שוין אין תנ"ך, עס ווערט אויך באַנוצט אין דער תלמודישער ליטעראַטור.

עס האָט אַבער דאָרט אַנמרי ניט דעם זין וואָס עס האָט אין אידיש.

ווען די דייטשן האָבן זיך לעצטנס באַגענוט מיט די אַסט־אידן, האָבן זיי געבאַרט פון זיי דאַס וואָרט תכלית, ווייל עס איז אַ וויכטיגער באַגריף.

אבער פון וואָנען האָט עס זיך גענומען אין אידיש? און אַט לעזן מיר אין „ביאור מלות ההגיון“ פון רמב"ם, שער ט', דאָס יעדע זאך וואָס איז דאָ, איז ענטשטאַנען דורך פיר סיבות: דער חומר — דער מאַטעריאַל פון וועלכן עס איז געמאַכט, ווי די שווערד — פון שטאַל. די צורה — געשטאַלט. דער פּועל — וואָס מאַכט עס, און דער תכלית — דער צוועק צוליב וועלכן עס איז געמאַכט געוואָרן. ווייל אַ שווערד צ. ב. ש., וואָס איז געמאַכט צום הרגענען, ווערט אנדערש געמאַכט, ווי אַ שווערד וואָס דאַרף דינען נאָר אַלס אַרנאַמענט.

דער דאָזיקער געראַנג איז אויסגענוצט געוואָרן אין דער דאָ-מאַלסדיקער פּילאָזאָפּיע צו באַווייזן מציאות השם. ווייל אַזוי ווי מיר זעען, אַז אַלץ וואָס סאיז דאָ אין דער וועלט האָט אַ תכלית. עס נוצט צו עפעס. מוז דאָך זיין, אַז עס איז באַשאַפן געוואָרן מיט אַ זין און ניט דורך אַ צופאַל. מגידים האָבן דאָס עקספּלואַטירט אויף זייער אופן, עס פאַנאָדערנגעלייגט אויף פאַרשידענע טעלער לאַך פאַרן עולם, און דער פּילאָזאָפּישער „תכלית“ איז געוואָרן אַ אַלטעגלאַך וואָרט.

ווען אונזער וועלט ווערט אָנגערופן אויף אידיש אַן עולם השקפה, און „יענע וועלט“ (ההוא עלמא — אין כתובות ק"ג) — עולם האמת, הנם אַזוי זענען שוין די וועלטן באַצייכנט געוואָרן אין די אַלטע צייטן, און עס ווייזט אויס, אַז שוין דאָן האָט עס געהאַט דעם זין ווי היינט, דאָס אויף אונזער וועלט זאָגט מען לינען, דאָרט אַבער הערשט בלויז אמת (זע מדרש ויקרא רבה, פכ"ו, ז'), דאָך גלויב איך, אַז אורשפּרינגלאַך איז די באַצייכנונג גענומען געוואָרן פון דער פּלאַטאָנישער פּילאָזאָפּיע, לויט וועלכער עס קומט אויס, דאָס אונזער וועלט, די וועלט פון ווירקלאַכקייטן, איז אַ פאַלשע וועלט, ווייל די ווירקלאַכקייטן זיינען ניט קיין ווירקלאַכקייטן. ווען דו זעסט אַ טיש, אַ שטול א. ד. ג. איז עס אַלץ פאַלש, ווייל דאָס אַלץ קאָן פאַרניכטעט ווערן. בשעת יענע וועלט, די וועלט פון באַגריפן איז אַן אמתע וועלט, ווייל דעם באַגריף פון טיש, שטול א. ד. ג. קאָן מען קיינמאָל ניט פאַרניכטן.

איך מוז אַבער מודה זיין דאָס די לומדות אין פּילאָזאָפּיע, וואָס שטעקט אין אידישע אויסדרוקן פון דערמאַנטן טיפּ, וואונדערט מיר ניט אַזויפיל, ווי די בקיאות, וואָס שטעקט אין פיל וואולגאַרע אויסדרוקן.

אַט איז דאָ אין אידיש אַ וואָרט — האַלב סלענג — י ה ד י ו, וואָס דער טייטש איז: מוועט עס מאַכן שותפות און צעטיילן

לחצאין, (זע יהואש־פיוואַק און האַרקאווים ווערטער־ביכער). ווי קומט עס, אָז דאָס וואָרט זאָל האָבן אזאָ טייטש? אַנדערש ניט, נאָר דער וואָס האָט עס געזאָגט, האָט געוואוסט, אָז דער הערער וועט גערענקען דאָס וואָרט, וואָס שטייט נאָך יחדיו אין אַ פאַרוואַרפענעם פסוק אין שמואל־א, ל. כ"ד: כחלק היורד במלחמה, וכחלק היושב על הכלים, יחדיו — יחלוקו! אַלע ווייסן דאָס אין אידיש הייסט אַ כלי — דאָס געפּעס פון אומריין וואַסער. נישט אויסגעשלאָסן דאָס עס שטאַמט פונם מדרש ויקרא רבה, פ"י ה': אם כלי אין חפץ בו, ר' חמא ב"ר חנינא אמר: ככדון של מירגלים.

וויפיל שיינקייט איז דאָ אין אַן אויסדרוק ווי „לא יחרץ געלט? דאָס וואָרט האָט באַנוצט דער לעצטער אין נאָם, אָבער אָן תורה וואָלט אזאָ אויסדרוק נישט געשאַפן געוואָרן. עס שטאַמט פון אַ גאַנצע קאמבינאַציע פון פסוקים און מדרשים וואָס דער עולם האָט גע־וואוסט פון רש"י, מגידים און טייטש־חומש.

ווען אידן זענען אַרויס פון מצרים שטייט „ולבני ישראל לא יחרץ כלב לשוננו“, ביי נבילה וטריפה שטייט „לכלב תשליכון אותו“ — מען זאָל עס וואַרפן פאַר די הינט, זאָגן די חכמים אָז דאָס ניט מען זיי שבר, ווייל זיי האָבן ניט געבולן אויף די אידן בשעת יציאת מצרים. אזוי איז געשאַפן געוואָרן די דערמאָנטע באַצייכנונג פאַר „חורש“ וואָס מניט באַאַמטע, פּאַליציי און מוסרים פאַר נישט טון קיין שלעכטס.

ציצערא האָט שוין לאַנג באַמערקט און נאָך אים פיל שרייבער אין פיל לענדער, דאָס די ריינסטע און שענסטע שפראַך פון אַ פאלק ווערט באַהאַלטן ביי ווייבער, ווייל זיי קאָנען ניט קיין אַנדער לשון.

אונזער נס איז געווען, וואָס אונזערע ווייבער זענען געוועזן וואויל־קענעוודיקע. דער טייטש־חומש, די תחינות און צאינה וראינה האָבן געהאַלפן צו שאַפן אזאָ זאַפטיקע און בילדער־רייכע שפראַך, וואָס האָט מעגלאַך געמאַכט אַ מענדעלי און אַ שלום עליכם.

עס איז אָנגענומען דאָס די געטאָ־אידן האָבן נישט געלערנט און נישט געוואוסט קיין דקדוק. אידיש זאָגט אָבער עדות, אָז דאָס איז פאַלש. עס איז גענוג אַנצווייזן אויף צוויי דקדוק־טערמינען וואָס זיי האָבן גענומען אויף אַ גאַנץ היימישן שטייגער און זיי געגעבן גאַנץ נייע טייטשן אויף אַן עכט אידישן אופן.

פועל יוצא — באקומט אין אידיש דעם זין פון רעזול:
טאט. קאָנזעקווענץ. אַ איד אַ ש-ם-ד-כ-ר הייסט אַ איד
מאַכער, אַ כּל-ולד! |
מאליער האָט אַ העלד, וואָס ווען מען פאַרטייטשט אים וואָס
פּראָזע איז, זאָגט ער: און וואָ! כּהאַב נאָר נישט געוואוסט דאָס
איך רעד כּל-ימי אין פּראָזע.

ווען מענטשן וואָלטן וויסן וויפיל פּאָעזיע עס שטעקט אין
אַלטעגלאַכע ווערטער, וואָלטן זיי זיך נאָך מער געוואונדערט ווי
דער העלד פון מאליער. זיי ווייסן נאָר ניט אַז זיי רעדן מיט אַזוי
פיל פּאָעזיע! |

ווי פיל פּאָעזיע שטעקט אין אויסדרוקן ווי: אַ ירא שמים-
פּנימ'ל, איין אויג אין קאָפּ! (אויף אַן איינציק קינד) קברות-
בלעטלאַך, (אויף גרויע האָר) אַ שטילע טויב, (אַ באַשיידן ווייבל),
אַן אַ גאַל, איינגעכאַסן אין האַרצן, אַן אבגעהויכט קינד, סאַפּל פון
אויג, א. ד. ג.

ווי פיל פאַרשטענדניש האָבן אידן געהאַט אפילו פאַרן קלאַנג
פון ווערטער! עס איז גענוג אָנצואווייזן בלויז אויף דעם, וואָס
געוויסע נעמען פון פּערזאָנען באַצייכענען גאַנצע קלאַסן און טיפּן
פון מענטשן. אַ שמעלקא, (אַ יחסן), אַן איטשע מאיר, אַ יונה, אַ
יאַכנע, אַ יענטע, אַ לַמך, אַ ויזתא, א. ד. ג.

טוביה דעם מילכינגס תורות באַשטייען מערסטנס פון דעם
וואָס אים אַרט ניט דער טייטש פון ווערטער, ער נוצט נאָר אויס
זייער קלאַנג.

און דאָס איז נישט געווען אַן המצאה פון שלום-עליכמן, אין
מיין געבורטס שטאָרט, נאָך איידער שלום-עליכמן האָט געהלומט
וועגן טוביהו, האָט מען נאָכגעזאָגט ענלעכע תורות פון אַ געוויסן
עם האַרץ, ווי אַ שטייגער:

— מי הוא זה ואיזה הוא — ווער ביסטו דאָס פאַר אַ איינער,
לאַ מעוקד ולאַ מדוקשך, ניט קיין תורה און ניט קיין סחורה,
אַבער איך ברודר-השם, כאַשר אבדתי אבדתי! ביי מיר איז דאָ
אי תורה אי סחורה!

מיר זעען דאָס זעלבע אין פיל רעדנסארטן, ווי „אמרן לאלהים
— שריי צו די וואַנט!“ „אדון כּפקדך“, א. ד. ג.

דאָס פּאַלק פאַרמאָגט אויך אַן אַ שעור הומאר און האָט ליב
אַ קרעפטיקן אויסדרוק. ווי רייך זענען אויסדרוקווי: ער הערט
אים ווי המו דעם גראַנער; ער קוקט ווי אַ האַז אין בני אדם; זיין

א כפרה-הינדל; גרויס ווי המן אויף דער תליה (אָדער ווי המן אין דער ליטע); גרויס ווי טל ומטר מיט רש"י-אותיות אין א קליין סידורל; לאַנג ווי דער גלות; א כפל־שמונהדיקער קבצן (ציצית פלעגט מען מאַכן כפול־שמונה); און אזוי ווייטער. וואָס פאַר אַ לעבעדיק בילד איז „ני בע, ני מע, ני קוקוריקו, (אָדער ביי מענדעלי מוכר ספרים: ני מע, ני מו, ני קוקוריקו), וואָס עס שטאַמט פון אַ פויער אָדער פריץ, וואָס האָט פאַרלוירן דאָס פאַרמעגן און האָט ניט מער, ניט קיין בהמה (וואָס מאַכט מו, אָדער בע) ניט קיין שאַף (וואָס מאַכן מע), ניט קיין האָן (וואָס קרייט קוקוריקו).

פון שפראַך לערנען מיר די קולטור־געשיכטע פון אַ פאָלק. ווייל מען ווייסן פון וואָס איז באַשטאַנען דער אידישער טעאַטער פון אַמאָל, איז גענוג צו הערן ווי מען זאָגט: סאיז דאָך ממש אַ טע־אַטער; סאיז אַ סצענע כלעבן; סאיז פשוט בילעמן צו נעמען. צו ווייסן אז קיין דראַמעס און טראַגעדיעס האָט מען ביי אידן ניט געשפילט, און אַ סך ווייטער פון פורים־שפיל איז מען, ביז לעצטנס, ניט געגאַנגען.

מיר דאַרפן ניט לערנען פון געשיכטע וואָס אידען זענען אויס־געשטאַנען פון די ריטער און נאַבל־לייט, עס איז גענוג צו ווייסן אז אויף אידיש הייסט אַ ריטער — אַ פריץ. אויסדרוק ווי: „קאָזאַצקע יושר“ און „אַ טאָטערשע האַרץ“ זאָגן אונז מער ווי גאַנצע בענדער געשיכטע.

דער זין אין אידיש פון איינצעלנע ווערטער, ווי ישובניק, מלמד, הקדש, טריפה־פסול; אַ דייטש, אַ בערלינער, אַ פראַנצויז, אַ שוסטער, אַ שניידער־רוק, (אָדער: אַ שניידער־וואַנץ) גיבן אונז אַ טיפערן אַריינבליק אין אַמאָליקן אינערלאַכן לעבן, ווי מקאַן האָבן פון וועלכע עס איז היסטאָרישע דאַקומענטן.

דאָס וואָס משכילים האָט מען גערופן דייטשן, פראַנצויזן, א. ד. נ., איז די גרעסטע באַשולדיקונג קעגן זיי, ווייל דאָס באַווייזט, אז דאָס פאָלק מיט זיין געוונטן חוש האָט געפילט, אז ער האָט דאָ ניט צו טאָן מיט פריידענקער, נאָך מיט נאַכאָמער. עס איז ניט קיין פראַצעס פון אינערלאַכער ענטוויקלונג, נאָר פון אויסערלאַכער השפעה.

באַצייכונגען ווי: אַרעסער, בערלינער און בראַדער, זאָגן אונז אין איין מינוט אויס וואו זיינען געווען די צענטערן פון דער השכלה באַוועגונג.

פון ווערטער און אויסדרוקן קאן מען לערנען פאקטן ביז איצט ניט באוואוסטע.

מיין עלצטער ברודער, רב אין פלאצק, האט אמאל רעדנדיק מיט שוהטים, זיך פארוואונדערט אויף א געוויסן אלטן שוחט, דאס נישט קוקנדיק דארט וואס ער איז נישט קיין למדן, איז ער אבער דאך א גרויסער ידען און מומחה ווען עס קומט צו א שאלה. האט איין שוחט זיך אבגערופן דאס ער האט עס געלערנט אין קרייבך.

ווען זיי זיינען אוועק, האב איך געפרעגט מיין ברודער אויף דעם זין פון די ווערטער. האט ער מיר געזאגט: ביי שוחטים זאגט מען אזוי אויף איינעם וואס קאן נישט מחמת ער האט געלערנט אין יורה דעה, נאר ווייל ער האט געהאט א סך פראקטיק אויף בהמות — קי.

עס איז ביי מיר דאן געוועזן זיכער, דאס עס האט אמאל געמוזט זיין א בוך ביי אידן מיטן נאמען קרייבך, אנדערש וואלט אזא רעדנסארט נישט געווען געקאנט אנטשטעען. עס האט אבער גענומען פיל יארן איידער איך האב געהאט גענויע ידיעות וועגן דעם זעלטענעם פאבל-בוך מיטן נאמען „קרייבך“.

א זעלבן וואס לעבט אויף קהל'ס חשבון רופט מען קהל'ס-באק, אדער קהל'ס-צאפ. געוויינטלאך מיינט מען, אז דאס איז גענומען פון דעם וואס עס טרעפט א צאפ — א בכור, וואס לעבט אויף קהל'ס חשבון, כאפט פון די מולטערס און מען טאר אים נאר ניט טאן, ער איז נאר הייליק דערצו. מיין הארץ האט מיר אבער לאנג געזאגט, אז קהל האט טאקי אמאל געמוזט האבן א קהל'שן צאפ. דערנאך האב איך עס געפונען אין „האבות והבנים“ פון מענדעלי מוכרס-פרים, דאס היות בעלי בתים פלעגן האלטן ציגן, פלעגט מען טאקי קויפן פון קהלשע געלטער א צאפ פאר כל הקהל.

דאס זענען ביישפילן מעט מהרבה. מען דארף וויסן, אז פיל ווערטער, וואס מיר מיינען, זיי זענען ניי, זענען נאר אלט. באלד אויפ'ן ערשטן בלאט פון דער אמסטערדאמער תנ"ך איבערזעצונג פון יקותיאל בלייז (געדרוקט אין יאר 1677) האבן מיר אויף דער ערשטער זייט דאס ווארט „אויטאָריטעט“ און אויף דער צווייטער זייט דאס ווארט „מכולה“ (באנקראט).

פון א שפראך לערנען מיר נישט נאר דאס אויסערלאכע לעבן פון א פאלק, נאר אויך וואס עס טוט זיך אין די טיפסטע טיפענישן פון זיין נשמה.

צום סוף וויל איך ארויסזאגן א געדאנק, וואס קאן ביי פיל

אויסזען אלס אַן אַבסאָלומער פאַרזאָקס. נאָך אַביסל טראַכטן און דערמאָנענדיק זיך אין דעם, וואָס די געשיכטע לערנט אונז, דאַרף אָבער יעדער דערזען, אַז דאָס איז ניט קיין ווערטל און קיין חכמה זיך, נאָר עס איז אַ פשוטער אמת.

איך וויל עס אָבער זאָגן אין זייער ווינציק ווערטער און זייער קורץ, ווייל דער דאָזיקער אמת איז אויסערגעוויינליך וויכטיק פאַר אונז און פאַר אונזער קיום אין איצטיקער צייט און איך וויל ניט דערטרינקען דאָס ביסל אמת אין אַ ים פון ווערטער.

* * *

מיר האָבן אין דער איצטיקער צייט אַ מחנה, וואָס שרייבט אין אידיש מיט שנאה און פאַרביסנקייט אַקעגן אידישקייט, דערפאַר האָבן מיר פון דער אנדערער זייט אַ מחנה — אַדער מחנות — וואָס שרייבן אין פרעמדע שפראַכן נאָר וואַרים און מיט גרויס סימפּאַטיע וועגן אידישקייט.

איך בין איבערצייגט, אַז די וואָס שרייבן אין אידיש — הגם קעגן אידישקייט — זענען דאָך נישט קיין פאַרלוירענע, און מיר קאָנען האָבן יעדע האַפנונג זיי צו זען אין אַ געוויסן טאָג ענדערן דעם טאָן, נון און נוסח און צוריקקערנדיק זיך צום פּאָלק און זיינע הייליקטימער.

אין דער זעלבער צייט איז אָבער דאָ זייער ווייניק מעגליכע־קייט — אין דער ליכט פון אונזער גאַנצער גרויסער געשיכטע — צו זאָגן, דאָס מיר קאָנען האַפן, אַז די, וואָס שרייבן אין פרעמדע שפראַכן — הגם פאַר אידישקייט — זאָלן אין דער צוקונפט פאַר־בלייבן אין פּאָלק און מיטן פּאָלק.
משל למה הדבר דומה?

די ערשטע, וואָס שרייבן אין אידיש קעגן אידישקייט — זענען נעגליכן צו איינעם, וואָס שטייט אויף דער יבשה און שרייט ער גייט זיך טרינקען. די צווייטע — וואָס שרייבן אין פרעמדע שפראַכן פאַר אידישקייט — זענען נעגליכן צו איינעם וואָס טרינקט זיך און דעקלאַמירט מיט פּאַטאָס:

— איך בענט נאָך יבשה!

דער וואָס שרייט דאָס ער גייט זיך טרינקען, איז געוויס נישט קיין נאָרמאַלער מענטש.

מיר ווייסן אָבער, אַז עס טרעפט גאַנץ זעלטן, דאָס אַזאָ איינער

זאָל זיך באמת טרינקען, אפילו ווען ער לויפט שוין צום וואַסער, קאָן ער נאָך אין דער לעצטער מינוט חרטה באַקומען.

אויף אידיש איז דאָ אַ שפּריכוואָרט:

איך נעם אַ מעסער און גיי זיך הענגען!

וואָס ווען ער גייט זיך שוין הענגען, פאַרנעסט ער אויך ניט מיט צונעמען אַ מעסער, אום זיך צו קאָנען אין דער לעצטער מינוט אַפּשניידען פון שטריק.

אידיש — די פּאָלקס־שפּראַך — איז אַט אַזאַ מין מעסער וואָס קאָן דעם שטריק וואָס דערוואַרנט דעם מענטשן, אַפּשניידן אין דער לעצטער מינוט און דעם מענטש אַראָפּנעמען.

די וואָס לעבן שוין מיט אַ פרעמדער שפּראַך, טרינקען זיך שוין אין מיטן פון אַ פרעמדן, טיפּן, שטורמדיקן ים, אַזעלכע איז דאָ ווייניק האָפּנונג אַרויסצוראַטעווען, איבערהויפט ווען זיי ווילן זיך נישט אָנכאַפּן אָן דעם רעמונגס־שטריק, וואָס מען זואַרפט זיי צו.

ווען די דייטשע אידן האָבן פאַרוואָרפן אידיש און אָנגענומען די לאַנדס־שפּראַך, האָט נאָר אַ נאַנץ קליינע גרופּע געקאַנט איבער לעבן דעם פּראָצעס.

דאָס איז די עקסטרעמע אַרטאָדאָקסיע פונם באַקאַנטן פּראַנק־פורטער שניט. זיי האָבן זיך אָפּגעראַטעוועט פונם שטראָם אויף דעם אינזל פון עקסטרעמער אַרטאָדאָקסיע, וואו זיי האָבן זיך פאַר־פּעסטיקט.

אַזוי ווי מיר זעען נישט קיין אויסזיכטן, דאָס אַזאַ עקסטרעמע אַרטאָדאָקסיע זאָל זיך איצט קאָנען שאַפּן, מוזן מיר באַזונדערס וויסן אָפּצושאַצן וואָס אידיש איז פאַר אונז אין דער איצטיקער צייט אין די לענדער, וואו העכרעאיש האָט ניט קיין אויסזיכטן צו ווערן היינטימאַרגן די לעבעדיקע שפּראַך פון אונזערע פּאָלקס־מאַסן.

פאלקס
מאטיוון

פיליפ ניי

אז מע נעמט אביסל בראנפן

אז מע נעמט אביסל בראנפן, א ביסל בראנפן, אך ווערט גוט!
אז מע נעמט אביסל בראנפן, אך צעווארמט זיך דאָס בלוט!...

א מחיה, מע נעמט א ביסל, מע מאכט א ברכה מיטן קנאקס...
מע נעמט א ביסל, מע שטעלט א פיסל, און מע גייט

א האפטשוקטשאק!...

מע דאַרף גוט פאַרשטיין אן ענין, אזוי גוט, ווי איך פאַרשטיי...
מע נעמט איינע און נאָך איינע—איינע און איינע ווערט שוין צוויי!

א מחיה...

אז מע טרינקט אויס צוויי גלעזעלאַך, פילט מען לעבן, פילט מען חי...
צוויי גלעזעלאַך און נאָך איינע — א בעל חשבון מאכט דאָס דריי!

א מחיה...

עי, פאַרטרייב, פאַרטרייב דיין אומעט, ברעך, ברעך גלעזער,
ברעך געשיר!...

דריי גלעזעלאַך און נאָך איינע — דריי און איינע איז דאכט זיך פיר...

א מחיה...

אלץ מיט נעמען און דיין דאָרף

וועמען הערסטו? וועמען פרעגסטו? טו אלץ, וואָס דיין האַרץ גלוקט!
 נעם אַ פינפטע און אַ זעקסטע! אלץ אַרום דיר, זע איז פּוסט! ...
 אַ מ ח י ה ...

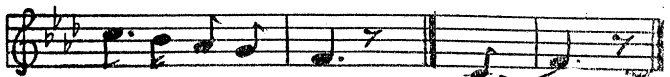
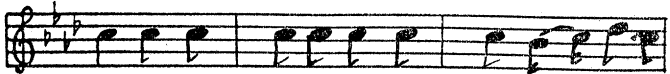
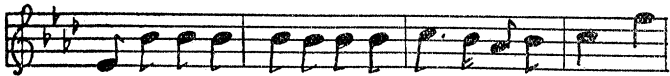
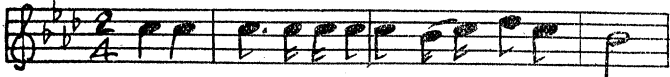
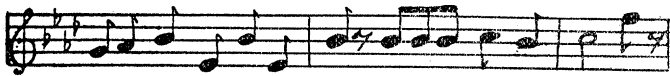
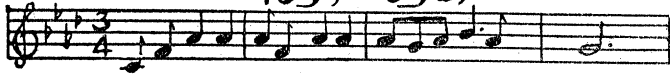
און דער דענקער, און דער פּאַרשער מיטן גולם האָט איין מאַכט ...
 אלעמען פּאַקט מען אין קבר ... טרינק, טרינק זיבן, און טרינק אַכט!
 אַ מ ח י ה ...

פּוסט און וויסט, און ווינט, און רויך, און לייט, און ערד, און מיסט,
 און אש! ...

אַז דיר פעלט אויס אַ גלעזעלע זופּ, זופּ ברודער, זופּ פון פּלאַש!
 אַ מחיה, מען נעמט אַ ביסל, מען מאַכט אַ ברכה מיטן קנאַס ...
 מען נעמט אַ ביסל, מען שטעלט אַ פּיסל, און מען גייט
 אַ האַפּטשוקטשאַס! ...

ני דו גוט דוואַ

דין (157)

היינט ביזטו

כ'בין צובראָכן און צושטאָכן... קיין גליד איז ניט נאָנץ!

ניט אַ ביסל בראַנפן מיר, און איד כאַפּ אַ טאַנץ!...

טרינק, טאַנץ, גוטער ברודער כל זמן דו ביזט דאָ!

היינט ביזטו, ביזטו, ביזטו, מאַרנן מער ניטאָ... (2 מאָל).

(2 מאָל).

און איד ניי, און לויב, און פלי, און קום ניט צו קיין ברענג...

און קיין תשובה איז ניטאָ יצו וואָס איד זוך, און פרענג!...

טרינק, טאַנץ...

ווער ווייס, ווער ווייס, וואָס איז גוט ? ווער ווייס, וואָס איז שלעכט ?
ווער ווייס, ווער ווייס, וואָס איז אומרעכט ? ווער ווייס, וואָס איז
רעכט ? ...

טרינק, טאַנץ ...

בעל כרחך לעבסטו ברודער, און שטאַרבסט על פי נויט...
ווער ווייס, ווער ווייס דעם סוד פון לעבן ? ווער ווייס, וואָס איז
טויט ? ...

טרינק, טאַנץ ...

פון קבר האָט נאָך קיינער ניט פון קיינעם קיין באַריכט...
דאָרטן וואַרמט ניט די זון, דאָרט שיינט ניט די ליכט...

טרינק, טאַנץ ...

זוך ניט ווייטער, זוך אין גלעזל, אין דעם איז דאָס גליק...
ווי אַ חלום פאַרגייט אַלעס, און קומט ניט צוריק! ...!
טרינק, טאַנץ, גוטער ברודער כל זמן דו ביזט דאָ!
היינט ביזטו, ביזטו, ביזטו, מאַרגן מער ניטאָ ...

Zinnas -

"זינזאָט"

זמירות

כלו כל הקיצין...	— בחוצות ובבתים
בעלי בתים שוויצן...	כאפט מען קוים דעם אטעם,
דער ארבעטער זינגט זמירות:	במדי ובפרם
מע דארף העכערע שכירות!...	אומעטום איז צרות!...
עתיקא קדישא!	עתיקא קדישא!...
אל תסתכל בקנקן, —	בחורף ובקיץ
ווער ווייסט וועמעס געדאנקען?...	לויפט מען ווי א זאיעץ...
פריילאך, תרועה, שברים!	היים! ס'בלאזט קיין ווינט ניט...
אין הארצן פיקט א וואָרים!...	מע זוכט, און מע געפינט ניט!...
עתיקא קדישא!	עתיקא קדישא!...
לישרים נואה תהילה,	אתקינו סעודתא...
ס'פעלט עברי דעם בעל תפילה!...	אידן פעלט פרנסה!
רבנים האָב איך מורא	אזמר בשבחין...
פעלט אביסל תורה	איי איז מען געבראָכן!...
עתיקא קדישא!	עתיקא קדישא!
בנסוע הארון...	בשקט וברממה
מיר מיינען, אז מיר פאָרן...	טיף אין דער אדמה
ניין, מע רירט פון אָרט ניט...	די וואָס היילן, און וואָס ראַטן:
מע רעדט, מע זאָגט קיין	דאָקטוירים, אַרוואָקאָסן...
וואָרט ניט!	עתיקא קדישא!
עתיקא קדישא!	

סלחתי כדברך

איי חטאנו לפניך!...	א, מעשה שטן!
על חטא, על חטא!	ביזנעס איז ראַטן,
עוורי דיי א ניו העט,	ישראל, ישראל בנבולך
איי חטאנו לפניך!	יסקנה
ויאמר ה' סלחתי כדברך...	טעקסעס ענד דיום,
גדול שברי ואידי	א, מי יעמוד לפניך
א סאָסייעטי ליידי,	ויאמר ה' סלחתי כדברך
איי חטאנו לפניך!	(2 מאָל)
יאַכנע המיוחסת	אשתי מרת חנה
דעמענדעט סילק דרעסעס!...	כאַט א ניו פיאַנאַ.

איי חטאנו לפניך
 אבכה בקול רם
 א מאדערן האָם...
 איי חטאנו לפניך!
 ויאמר ה' סלחתי כדברייך...

ברוך הוא, ברוך הוא!
 מיי פיימענטס אָווער דיין...
 איי חטאנו לפניך!
 אנשים, מענשען,
 איי ניד אן עקסטענשען,
 איי חטאנו לפניך!
 ויאמר ה' סלחתי כדברייך

איי חטאנו לפניך!
 ויאמר ה' סלחתי כדברייך

צרות ורעות,
 פערפארמענס ענד שאָאום!...
 חטאנו לפניך!
 כצאן ובקר
 פינאָקל ענד פאָקער!...
 איי חטאנו לפניך!
 ויאמר ה' סלחתי כדברייך

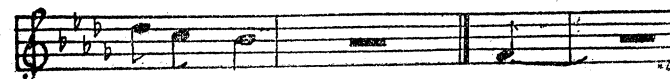
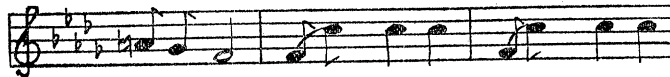
חיינו חיי צער
 איי באַט אַ ביג קאר,

Selechti

By-

Mr. P. Ney.

סלחתי

א' ברייען

אל תסתיר פניך ממני!
בראָוק וויטאָוט איי פעני!
בראָוק וויטאָוט איי פעני!
ה' אלהים אל שדי!

צרות איי איי!

4.

א. א' ברייען,
ווי מאַכט מען חתונה חיה'ן?
דושאַסט נאָאו?

(2 מאָל)

בתי היקרה שאמרת
איז סאמוואַט אָווער פאָרטי...
סאָמוואַט אָווער פאָרטי...
ה' אלהים אל שדי!

צרות איי, איי, איי!

5.

א. א' ברייען
אַביסעלע יין
דושאַסט נאָאו!
(2 מאָל)

ויון ישמח לבב אנש
דער איז נאָן וויטהאָוט
א בלעמיש...
דער איז נאָן וויטהאָוט
א בלעמיש...

ה' אלהים אל שדי!

צרות איי איי!

אָה, א' ברייען!
אידין שרייען,

דושאַסט נאָאו. (2 מאָל)

ישועות ונחמות אמן סלה
ה' איז א דזשאלני גוד פעלאָן
ה' איז א דזשאלני גוד פעלאָן
ה' אלהים אל שדי!

צרות, איי, איי, איי!
וויטש נאָכאדי קען דענאָי
דזשאַטש לייג זיך און שריי.

ישועות ונחמות אמן סלה
ה' איז א דזשאלני גוד פעלאָן
ה' איז א דזשאלני גוד פעלאָן
ה' אלהים אל שדי!

2.

אי, אי, א' ברייען,
ניטאָ וואָס צו קייען
דושאַסט נאָאו!

(2 מאָל)

מה נאמר ומה נספר
ברעד ענד באַטער פאר סאָפער
ברעד ענד באַטער פאר סאָפער
ה' אלהים אל שדי!

צרות, איי, איי, איי!

3.

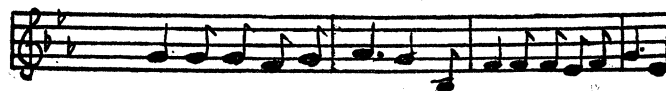
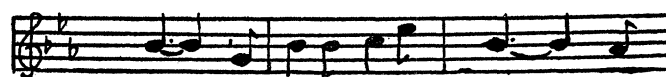
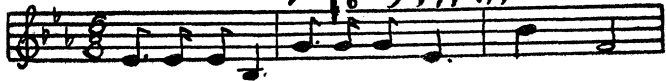
א. א' ברייען,
כ'ויל א גמילת חסד ליייען
דושאַסט נאָאו!

(2 מאָל)

O, Brien -

or
Mr. Philip Ney.

מ. א. אק"מ

צרות צי, צי, צי!
 וויטש נאָכאַדי קען דענאַן...
 באַטש לייג זיך און שרײַ!
 דושאַסט נאַאן! (2 מאָל)

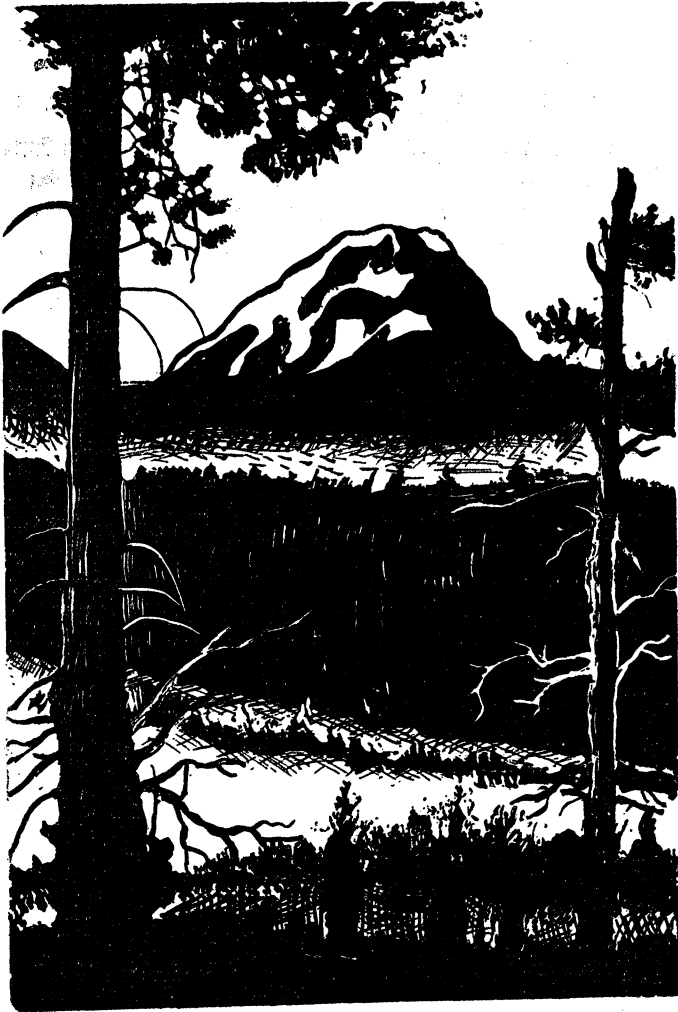
ישועות ונחמות אמן סלה
 ה' איז א דושאַלי גוד פֿעלאָן.
 ה' איז א דושאַלי גוד פֿעלאָן
 ה' אלהים אל שרײַ!
 „הכל הכלים“ אמר קהלת
 איי די פֿור טינג איז דושעלעס
 איי די פֿור טינג איז דושעלעס
 ה' אלהים אל שרײַ!

Echod Hu

אחד הוא

אחד, אחד, אחד הוא!
 כי א גוד באַי, פֿלײַ די ניים,
 מאה ברכות בכל יום! ...
 ענד הו שוד סערוו הים
 טייק א וויסקי, טייק א ראי,
 טייק א וויסקי, טייק א דזשין,
 לשם, לשם אל שרײַ!
 לאל לאל עורך דין
 דרינק ענדזשאַי, רעדזשאַים,
 ענד הייל;
 מעולם ועד עולם אתה אל!
 אחד, אחד, אחד הוא!
 באַט א דזשו!
 ברוך, ברוך, ברוך הוא!
 ענד הו שוד בלעם הים
 באַט א דזשו!
 והוא מכסא, פֿון זיי שטול
 זאָנט: בן־אדם, דאָנט בי א פֿול!

קאנאדער פעלוען

טאל אמאבאסקא

Photograph Courtesy Canadian National Railways.

וועגן קאנאדע

1

פאר דער לעצטער צייט איז דער נאָמען פון דעם ווייטן צפון לאַנד „קאנאדע“ געוואָרן באַוואוסט איבער דער גאַנצער וועלט. אימיגראַנטן פון פאַרשידענע לענדער שטראָמען אַהער צו באַזעצן זיך דאָ אין גרויסע צאָלן.

זינט 1882, האָבן אויך אידן פון מזרח אייראָפּא אָנגעהויבן צו קומען אין דעם נייעם לאַנד.

די גרעניצן פון קאנאדע פון מזרח צו מערב הויבן זיך אָן פון 57 מערידיאן אין מזרח קאנאדע אויף דער זייט פון דעם אַטלאַנטישן אָקעאַן, און ציען זיך צו מערב זייט, אַזוי ווייט ווי אַלאַסקאַ אויפן 141 מערידיאן, וועלכע גרעניצט זיך שוין מיט די פאַראייניקטע שטאַטן פון דרום צו צפון הויבן זיך אָן די גרעניצן פון 46טן פאַראַלעל אויף דער דרום זייט ביים גרעניץ פון די פאַראייניקטע שטאַטן און גייען טיף צפון ביז צום נאָרד פּאָל. קאנאדע פאַרנעמט 3,684,723 סקווער מיילן, פון וועלכע 187,498 קוואַדראַט מיילן באַשטייען פון טייכן — און די איבעריקע איז יבשה.

די ברייט פון לאַנד, פון מזרח צו מערב, פאַרנעמט 4 טויזנט מייל, און גרעניצט זיך אויף דער גאַנצער שטרעקע מיט די פאַר אייניקטע שטאַטן, וועלכע ליגן אויף דרום זייט פון קאנאדע, ביז צום מעקסיקאַנער גרעניץ.

פון די גרויסע טייכן וואָס דאָס לאַנד פאַרמאַגט, איז דער סוּ פּיריאַר טייך (31,800 מייל), מישיגאַן (22,400 מייל), היוראָן (23,200 מייל), אירי (10,000 מייל), אַנטאַריאָ (7,260 מייל), וויי ניעבן (9,457 מייל) און נאָך פילע טייכן, וועלכע פאַרנעמען קלענערע שטחים.

דער קלימאט פון לאַנד איז פאַרשידן לויט די געאָגראַפישע געגענטן. אין פילע טיילן פון דער פּראָווינץ „בריטיש קאָלומביע“ איז וואַרים, און אין אַנדערע פּלעצער איז דאָרט אַזוי

איזידאר איש הורוויץ

הייס און פרוכטבאר, כמעט ווי אין קרים. אויך די פראוויניץ אנטאריא האט מאנכע זייער ווארימע טיילן. דער דורכשניט טעמפרעאטור פאר נאנץ קאנעדע זומער צייט, פון 99 פלעצער האט באוויזן אן אונטערשיד אין זומער פון 48.7 ביז 69 איבער זערא. און ווינטער צייט פון 1 = ביז 40.4.

די נידריקסטע טעמפרעאטור וואס איז באקאנט איז געווען אין וויניפעג 53 = ; ווהייט ריווער, אנטאריא 60 = ; עדמאנטאן 57 = ; פרינץ אלבערט 70 = ; ווארט ווערמיליאן 78 = ; און פארט נוד האפה 79 = ; אונטער זירא.

דער באגריף פון פיל איו, אז קאנאדע איז א לאנד, וואו עס איז זייער שווער אויסצוהאלטן דעם קלימאט, ספעציעל ווינטער. לויט דער מיינונג פון פיעל קען אז אייראפייער נישט אריבערטראגן די קעלט.

עס איז אבער א גרויסער טעות אזוי צו דענקען. דער קלימאט פון דעם לאַנד איז פאַרשידן אויף דער גאַנצער לענג און ברייט פון קאנאדע. די טיילן וואָס ליגן מער צו דרום זייט זיינען גע- וויינטלאַך וואַרימער ווי די אין צפון זייט. אויך איז דער קלימאט וואַרימער אין די פראַווינצן וואָס ליגן נענטער צו די ים ברעגן, סיי אויף דער אַטלאַנטישער זייט און סיי אויף דער פאַסיפישער זייט. ווען מיר פרוכירן פאַרגלייכן די קלימאטן פון אייראָפּא מיט קאנאדא, קאנען מיר געפינען אין דעם לאַנד פיל טיילן, וועלכע באַזיצן פונקט דעמזעלכן קלימאט ווי אין ענגלאַנד, דייטשלאַנד און רוסלאַנד.

קאנאדע האָט מער זונשיין ווי וועלכע עס איז אַנדער לאַנד אין מזרח אָדער צפון אייראָפּא, עס איז אַ פאַקט, אַז קאנאדער לופט ברענגט אַרויס אַ שטאַרקע און געזונטע ראַסע.

עס איז אויך ווערט צו באַמערקן, דאַס דער קלימאט הענגט פיעל אָפּ פון דער הויך פון דעם לאַנד. וואָס העכער דאַס לאַנד ליגט פון ים אַלץ דינער איז די לופט, און קאנאדע שטייט נידריקער אין דער לופט ווי אַנדערע טיילן פון דער וועלט.

ווען מען פאַרגלייכט דעם פראַצענט פון טויט־פּאַלן אין קאנאדע מיט אַנדערע מדינות, קאן מען זיך איבערצייגן, אַז אין דעם הינזיכט, שטייט קאנאדע פיל העכער און בעסער ווי געוויסע לענדער אין אייראָפּא.

אין באַצוג צו דער ווירקונג פון קלימאט אויף דעם געזונט, שפּילט אַ גרויסע ראָלע די לאַנגע שטונדן פון זונען שיין. עס איז שייך צו זאָגן, אַז מיר אין קאנאדע האָבן פראַפּאַרצייאָנעל מער שטונדן פון זונען שיין ווי פיל טיילן פון אייראָפּא אָדער אמעריקע. ווען אין לאַנדאָ, פאַריז און ניו יאָרק ווערט נאַכט פון זיבן און אַכט אַזייגער, ווערט אין וויניפּעג נאַכט צווישן אַכט און ניין אין אָוונט, אין אַטהאַבאַסקאַ — צווישן ניין און צען אַזייגער, און וואָס ווייטער צו צפון צו — נאָך אייניקע שטונדן שפּעטער. עס איז דעריבער גאָר קיין וואַונדער, וואָס אַנטאַריאָ גיט אַרויס אַזעלכע גוטע עפּל און אַנדערע פרוכטן וואָס האָט די פראַווינצן צוליב דעם געמאַכט באַרימט אויף דער וועלט. (בלויז עפּל עקס־פאַרט 1917 פון אַנטאַריאָ, צוויי און אַ האַלב מיליאָן דאַלער).

דעם בעסטן ווייץ גיט די פראַווינצן, מאַניטאַבאַ, אַלץ אַ דאַנק איר געזונטער זוניקער אַטמאָספּערע. אויך אין דער הינזיכט פון פּעלדער פרוכטבאַרקייט, שטייט

קאנאדע אויף א זייער גלענצנדין צושטאנד, ערשטנס דורך איר נאטירלאכער פעטער ערד, וועלכע גיט די געלנצנדסטע רעזולטאטן, און צווייטנס א דאנק איר לאנגן ווינטער, דרינגט ד יקעלט און פייכטקייט דורך און דורך די ערד אויף א טיף פון אונגעפער פינף ביז צוועלף פוס.

דאס מאכט די ערד אַנצוואַפן זיך מיט פעטקייט וועלכע צו זאמען מיט די זונען שיין באשענקט דעם לאנד-באזיצער מיט דאס בעסטע וואס זי קאן אַרויסגעבן.

קאנאדער שנייען זיינען באוואוסט איבעראל מיט זייער טיפ-קייט, אפט מאל די הויד פון א מענשן, און אין דער צייט וואס אַנדערע באטראכטן דעם גרויסן שניי און לאנגן ווינטער ווי א קללה, ווירקן די נאטירלאכע כחות גראדע פארקערט צו מאכן די זעלכע שניי און קעלט א ברכה פאר די מנשן.

דער קלימאט דינט אויך גוט אין באצוג צו שאף און רינדער, וועלכע מערן זיך זייער שטארק, געניסנדיק די גוטע געוואוקסן און גראזן פון לאנד.

דאס זעלכע איז אויך צו באמערקן אויף די תבואות פון די פעלדער וועלכע טראָץ דעם לאנגן ווינטער פון כמעט 8 חדשים שפראַצן אַרויס און ווערן צייטיק אין א גאַנץ קורצער צייט, ווי נאָר די ווארימע וועטערן קומען אָן.

פריי ערד

פערזאָנען, וועלכע דענקען ווען עס איז זיך צו באזעצן אין קאנאדע, מענן וויסן, אז די רעגירונג גיט פריי 160 אקער לאנד פאר דער קליינער מינימאלער סומע פון 10 דאלער.

די באדינגונגען זיינען, אז דער באזיצער מוז וואוינען אויף זיין נייע פארם נישט ווייניקער ווי זעקס חדשים אין יאר.

די פעלדער אַרום באַדליניעס זיינען שוין צעכאפט געוואָרן, אבער עס איז נאָר פאַרבליבן גענוג און איבערגענוג גוטע לאַנד און פיל טיילן פון קאנאדע וואו די יעניקע וואָס דענקען ווען עס איז צו באשעפטיקן זיך מיט לאַנד-אַרבייט, קאָנען באַקומען לאַנד פאַר אַזאַ קליינער סומע.

אויך באזיצן די באַן קאמפאניעס גרויסע שטרעקן לאַנד, וועלכע זיינען אָפטמאָל דאָס בעסטע וואָס עס איז נאָר מעגלאַך צו באַקומען.

די ערד האָבן די קאמפאניעס באַקומען נאָר אין די צייטן

ווען די רעגירונג פון לאַנד איז געלעגן אין די הענט פון די קאָרופטע פאליטישנס (ווי איד האָב שוין וועגן דעם געשריבן אין אַן אַנדער אַרטיקל) און ביז היינטיקן טאָג קאָן מען באַקומען ביי די קאָמפאניעס אַזעלכע פרוכטבארע לאַנד, וועלכע פאַרויבערט גרויסע גערעטענישן.

די קאָמפאניעס רעכענען אַבער פאַר 160 אַקער לאַנד אַ פיל העכערן פרייז ווי די רעגירונג, דערפאַר ניבן זיי אַבער פאַרבעסערטן און אויסגערייניקטן באָדן, גרייט צום זייען און אַקערן. פון די מער באַוואוסטע קאָמפאניעס, וואָס באַזיצן גרויסע שטרעקעס לאַנד, זיינען די האַדסאָן ביי קאָמפאניע, קאנאדיען ניישאַנאַל קאָמפאניע, קאַנידיען פאַסיפיק און נאָך פיל אַנדערע קאָמפאניעס.

טוריסטן

יעדן יאָר ציט דאָס לאַנד צו אַ גרויסע צאָל טוריסטן פון די פאַראייניקטע שטאַטן ווי אויך פון אייראָפּא.

די טוריסטן זיינען געוויינטלעך רייכע פערזאָנען און קומען אין די צענדליקע טויזנטע צו באַטראַכטן די וואונדערלעכע פלעצער און די מערקווירדיקייטן פון דעם לאַנד.

פאַרגעניגן פלעצער און האַטעלן זיינען איינגעריכטעט געוואָרן אין אַ סך ערטער פאַר די רייכע באַזוכער. צווישן די באַרימטע וואונדער-פלעצער זיינען „באַנף“ און „דזשאַספּער פאַרק“, זיי גע- פינען זיך צווישן די גרויסע בערג „ראַקי מאונטיינס“ אויפן גרעניץ פון אַלבערטאַ און בריטיש קאָלאָמביע.

דאָרט געפינען זיך פלעצער, וואו די היץ איז זייער שטאַרק, אָדער זייער קיל, מיט שניי אויף די שפיץ בערג אפילו אין מיטן זומער.

פון איין ברעג קאנאדע ביזן צווייטן לויפן צוויי באַזיליינען באַוואוסט אונטער די נעמען: (1) ס. פ. אַר; (2) ס. ע. אַר. און די יעניקע וואָס פאַרן דורך דאָס לאַנד אין דער לענג קאָנען בעאַכטן די פיל מערקווירדיקע לאַנדשאַפטן, די ניגאַנטישע בערג אָדער טיפע טאָלן, די טייכן, וועלדער און פעלדער, וועלכע מען באַ- גענענט אויף דער ריווע.

אויסרעכענענדיק די פאַרשידענע געגענטן, וועלכע זיינען אינ- טערעסאַנט פאַר אַ טוריסט, מוזן מיר אָנהויבן פון דער שטאַט

קוויבעק, וועלכע ליגט אין מזרח קאנאדע און איז באַרימט מיט אירע שיינע מויערן, וועלכע זיינען געבויט אויף די הויכע בערג וואָס מען קאָן זיי זען פון מײלן ווייט.

די שטאָט קוויבעק, איז אויך באַוואוסט אַלס אַ שטאַרקע פעסטונג וואָס באַשיצט מזרח קאנאדע, און נישט איין שלאַכט איז דאָרט אויסגעפאַכטן געוואָרן מיט הונדערטע יאָרן צוריק צווישן ענגלישע, פראַנצויזישע און אמעריקאַנער אַרמיעען.

חויז דעם זיינען אויך דאָרט פאַראן פיל וואַלד געגנטן, וואו יענער לאָזן זיך אַרויס אין געוויסע צייטן פון יאָר אויף יאָגד. גאַנעט ליגט די פראַווינץ אנטעריאָ, וואו די באַרימטע ניאַנאראַ פאַלס געפינט זיך, און וואוהיז מענשן פון דער גאַנצער וועלט קומען באַטראַכטן דעם גרויסן נאַטורוואונדער וואָס ווערט פאַר רעכנט איינער פון די גרעסטע אין דער גאַנצער וועלט.

אַ וואונדערבאַרע דערשיינונג אין דער פראַווינץ זיינען די פיל אינזלען, זעכצן טויזנט אין צאָל, וואָס ליגן אין די פיר גרויסע טייכן, וועלכע גרעניצן זיך מיט אנטעריאָ, דאָס זיינען: — לייק אנטעריאָ; לייק אירי; לייק היראַן און לייק סופיריאָר. גאַנטאַריאָ איז אויך באַרימט אַלס אַ פּישינג פּלאַץ, וואו טויזנטער טאָנען פּיז זוערן יערלאַך געכאַפט.

די באַרימטע גרויסע בערג ראָקי מאונטיינס, ציען זיך מײלן און מײלן ווייט, און די טונעלן, דורך וועלכע די באַנען לויפן, זיינען פון וואונדערבאַרסטע נאַטור דערשיינונג אין דער וועלט. אויך ציען זיך אומענדלאַכע שטרעקעס באַדעקט מיט וואַלד און סעדער ביז צו דעם גרעניץ פון דער פראַווינץ בריטיש קאָלומביאַ, וואו די שענסטע און פרוכטבאַרסטע גערטנער פון גאַנץ קאנאדע געפינען זיך.

ב ר י ט י ש ק א ל ו מ ב י א , וועלכע ליגט גאַנעט צו דער באַרימטער קאָליפאָרניאַ און האַבנדיק כמעט דעמועלכטן קלימאַט, איז דער גן עדן פון אונזער מדינה. די באַפעלקערונג וואַקסט אויסערנעוויינטלאַך אין דער פראַווינץ. און זייט דער פאַנגאַמאַ קאַנאַל איז אויפגעפנט געוואָרן, איז אַ גרויסער טײל פון דעם וועלט האַנדל איבערגעטראָגן געוואָרן פון מזרח קאנאדע צו דער מערב זייט; די פראַווינץ בריטיש קאָלומביאַ האָט אַ סך געוואונען צוליב דעם קאַנאַל.

בריטיש קאָלומביאַ איז באַרימט מיט די פּיז וואָס זוערן געכאַפט אין אירע ימן, און די באַוואוסטע פּיז באַקאַנט אונטערן

נאמען סעמאן, ווערן געפאנגען כמעט אויסשליסלאך אין בריטיש קאלומביא וואסערן.

דער סך הכל איז, אז די טוריסטן האבן פיל צו זען און לערנען באזוכענדיק אונזער מדינה און דאס וואס איז דא אויסגערעכנט, איז ניט איין פראצענט פון די וואונדער וואס קאנאדע באזיצט אלס צוציאונגס פלאץ פאר רייכע טוריסטן פון אלע לענדער.

א י נ ד י א נ ע ר

די ערשטע בעלי-הבתים און הערשער פון לאנד זיינען געווען, נישט די ווייסע אריבערגעקומענע פון אייראפע, נאר די ברויך-הויטיקע, טונקלע אינדיאנער, וועלכע מען קען באגעגענען זייער אפט ביי אונז אין קאנאדע.

אזוי לאנג ווי קיינער האט זיי ניט געשטערט, זיינען זיי גע-ווען די פולע באזיצער פון די גרויסע געדיכטע וועלדער פון דעם לאנד.

אין די ערשטע צייטן, ווען די אייראפיער האבן זיך באוויזן אין דעם לאנד, האבן די אינדיאנער געשלאסן מיט זיי פארשידענע אפמאכן, אדער געפירט די גרויזאמסטע שלאכטן מיט די נייע עראבערער.

היינטיקן טאג זיינען זיי פון הערשער און בעלי-הבתים גע-ווארן קעסט-קינדער פון די ווייסע און זייער ממשלה איז פאר-שוואונדן אויף אייביק.

עס וואלט גענומען צופיל פלאץ אויסצורעכענען אלע גרויזאמ-קייטן, שווינדל און באטרונג, וואס די אינדיאנער זיינען אויסגע-שטאנען פון די ווייסע, די דאמאלסטיקע פראנצויזן, אונטער דער פירערשאפט פון שאמפליין, וועלכער האט געפירט שלאכטן מיט די אומוויסנדיקע אינדיאנער און איינגענומען דאס לאנד אין יאר 1608. קיינע מיטלען זיינען ניט געווען צושלעכט און צוגרויזאם צו באנוצן זיך קעגן די אינדיאנער, ביי וועלכע זיי האבן פארלאנגט גאלד אדער רויע פעל.

מיט גוטן, דורך שנאפס און אנדערע שארפע פארשכורנדיקע געטראנקען, אדער מיט בייזן, דורך ביקס און קאנאן, האבן זיי געצוואונגען די אינדיאנער צו ברענגען זיי די בלוסטשנדיקע מע-טאלן, אדער די וואונדערבארע פעל פון אלערליי חיות, וועלכע האבן זיך געפונען לרוב אין דער אומבאוואוינטער קאנאדע.

קאנאדער פעלזן

דער וועג פון דעם ווייסן

Photograph courtesy Canadian National Railways.

היינט צו טאג האבן מיר בלויז א זכר פון די אינדיאנער
און זייער צאל ווערט פארמינערט פון יאר צו יאר.
די סטאטיסטיק פון 1917 ניט אן זייער צאל — 105,998
נפשות. די רעגירונג שטיצט זיי מיט עטוואס געלט און פארטיי-
דיקט זייערע אינטערעסן דורך איינפירן געזעצן, וועלכע פארבאטן
די ווייסע אויסצונארן ביי די אינדיאנער, דורכ וועלכן אופן, זייער
געלט אדער אייגנטום.

געוויסע ערטער, ווייט אין צפון זייט, געהערן צו זיי, און די
רעגירונג ניט אכטונג, אז ווייסע זאלן ניט קומען אין קאנפליקט
מיט די פארבליבענע אינדיאנער. א באאמטער פון דער רעגירונג
איז זיי בייהילפיק אין פילע הינזיכטן..

זייער קערפערלאכער וואוקס איז כמעט דער זעלביקער ווי
ביי אונז, אייראפייער. נאר די אינדיאנער וועלכע געפינען זיך
אין מערכיקאנדער, ביי דעם פאסיפישן ברעג, זיינען עטוואס גר-
דעריקער אין געוואוקס און האבן אן ענלאכקייט צו כינעזער אדער

יאפאנעזער. זייער הויט איז טונקל־ברויז, די נעזער זייער ברייטע, פויזש זיינען זיי ניט שטארק, כאטש אלס יענער צייכענען זיי זיך אויס.

זייער פרנסה ציען זיי פון פאנגן חיות, וועמענס פעל זיי בריינגען און טוישן אויס פאר געלט אָדער פאר סחורה, ווי אין די אלטע גוטע צייטן. זיי פארנעמען זיך אויך מיט פיש־פאנג. א גאנץ קליינע צאל פון זיי באשעפטיקן זיך אפילו מיט פעלד־ארבעט.

די אינדיאנער ווערן צעטיילט אין צוויי ראסן: „אלנאקווין“ און „איראקווא“. די ערשטע באלאנגען צו דער מאליי־פאלינעזער ראסע און די צווייטע — צו דער מאננאלישער ראסע. דער אונטערשיד אין די שפראכן פון די צוויי שטאמען איז זייער גרויס און צייגן אָן דעם אונטערשיד פון דער אָפּשפּראַצונג פון יעדער ראסע. די ערשטע, די אלנאקוויןס, קומען פון מאלאקא און ניו זעלאַנד; די צווייטע, איראקוואס, קומען פון אזיע און האָבן אויך קרובים פּעלקער אין איראָפּע (מאננאָלן, טערקן און פינען).

די אלנאקוויןס זיינען פון דער נאָטור רואיקער, ליבן צו שוויימען אין וואַסער און פאַרבריינגען די צייט אין ליידיקניין. די איראָקוואַס, פאַרקערט, האָבן ליב צו פירן מלחמות, עראָכערן לענדער און ווייזן זייערע נבורות.

די איראקוואַס האָבן אויך פאַרשטאַנען צו פאַראייניקן די פינף באַזונדערע שבטים אין איין גרופּע, און האָבן שטענדיק גע־צויגן נוצן פון די שטרייטיקייטן צווישן די ווייסע, — פראַנצויזן און ענגלענדער, — וועלכע האָבן זיך ניט געקענט צעטיילן מיט דער ירושה און האָבן כּסדר געפירט מלחמות צווישן זיך.

האַלטנדיק אַמאָל מיט איין צד און אַן אנדער מאָל מיט דעם צווייטן צד, האָבן זיי שטענדיק אויסגענוצט פאַר זייער אייגענער טובה און אָפּטמאָל אנגעהאַלטן די גלייכגעוויכט צווישן די צוויי שטרייטנדיקע נאַציאָנען.

אינטערעסאַנט איז, דאָס די „קריסטלאַכע פּאָטערס“, די גלחים, האָבן אויך ניט פאַרנעסן אַן זיי. די סטאַטיסטיק פון יאָר 1917 צייגט די צעטיילונג פון רעליגיאָנען צווישן די אינדיאנער, ווי פּאָלנט: פּראָטעסטאַנטן — 88,000; קאַטאָליקן — 44,000; אַנ־דערע — 9,000 נפשות.

פראנצויזן אין קענעדה

באוואוסט איז קאנאדע אלס אן ענגלישע קאלאניע, וואו די רעגירונג און אויך די הערשנדיקע שפראך זיינען ענגליש. עס וועט אבער זיין א טעות צו דענקען, אז קאנאדע איז דורכאויס ענגליש. ווייל ניט ווייניקער ווי צוויי און דרייסיג נאציאנען באוואוינען דאס לאַנד.

די ערשטע, וועגן וועלכע עס דאַרף דערמאנט ווערן, זיינען די פראנצויזן, זיי באוואוינען דעם גרעסטן טייל פון דער פראַווינץ סוועבעק, זיינען פיל פארשפרייט אין דער פראַווינץ אַנטעריאָ, און געפינען זיך אויך אין גרויסע צאלן אין מאַניטאָבא און אין די איבעריקע מערב־פראַווינצן.

די פראנצויזן האבן זיך באזעצט אין קאנאדע נאך אין יאָר 1584. כאַטש די ענגלישע און שפּאַניש־פּאַטאָגאָזישע ים־פּאַרשער האָבן פיל פריער פאַר זיי אויסגעפאַרשט דאָס לאַנד און האָבן זיך צעטיילט מיט געוויסע טיילן פון קאנאדע. אבער עס ווערט דער־צײלט, אז דער פראנצויזישער קעניג, פראנצויס דער ערשטער, זאל זיך האָבן אזוי אויסגעדריקט:

„איך וואָלט וועלן זען די צוואה פון אָדם הראשון, לויט וועלכן די רעגירער פון ענגלאַנד און שפּאַניען זאלן האָבן פון אים באַ־קומען דאָס לאַנד אַמעריקע“.

אויף דעם סמך, האָט ער אין יאָר 1524 אַרויסגעשיקט אַ מאַן מיטן נאָמען וועראַזאַנאַ, וועלכער האָט דערקלערט די אַלע טיילן, וואָס ענגלאַנד האָט געהאַלטן פאַר אירע, אַלס פראַנצויזישע פּראַ־ווינצן אונטער דעם נאָמען „די נייע פראַנקרייך“.

די סכסוכים צווישן ביידע פּאַרטייען, די פראַנצויזן און די ענגלענדער, האָבן אָנגעהאַלטן פיל און פיל יאָרן. און ביז היינט באַהויפטן נאָך די קאנאדער פראַנצויזן, אז זיי האָבן מער רעכט אויף דעם לאַנד, ווי די ענגלענדער.

אין פאַרלוף פון דער צײט האָבן די פראַנצויזן פאַרלאָרן זייער פּאַליטישע מאַכט אַנצוהאַלטן זייער מיליטערישן פּרעסטיזש אין לאַנד, און קאנאדע איז דערקלערט געוואָרן אַלס אַן ענגלישע קאלאָניע מיט פּולע פּאַליטישע רעכט פאַר די פראַנצויזן.

די צאל פון די פראַנצויזן אין קאנאדע ווערט גערעכנט אַרום צוויי און אַ האַלב מיליאָן נפשות. פון זיי וואוינען אין קוויבעק

אליו בערך צוויי מיליאן און די איבעריקע זיינען צעשפרייט אין פארשידענע טיילן פון לאַנד.

די פראנצויזן האלטן זיך שטארק אפגעזונדערט פון דער ענגלישער באפעלקערונג. און עס ווייזט אויס, אז יעדער פון זיי, סיי די ענגלענדער און סיי די פראנצויזן, וואלטן וועלן געווינען וואס מער איינפלוס און אויסשפרייטן איבערן לאַנד זייער נאציאנאלן איינפלוס און שטרעבן.

עס איז מערקווירדיק, דאס דער גרעסטער טייל פון די פראנצויזן, כאטש געבוירן אין לאַנד, פארשטייען ניט קיין ענגליש, און אפילו די וואס פארשטייען שוין יא, זוכן אונטער אלע אומד שמענדן און ביי יעדער געלעגנהייט צו באנוצן נאָר די פראנצויזישע שפראך.

עס איז דא אַ פארשמענדיקונג צווישן די צוויי נאציאנען, אז ביידע שפראכן זאלן האבן גלייכע רעכט אין לאַנד. אפיציעלע רעגירונגס־דאקומענטן ווערן געדרוקט אין ביידע לאַנד־שפראכן. אין פארלאמענט און אין סענאט ווערן אויך ביידע שפראכן אנערקענט. בכלל איז די טענדענץ צווישן ביידע פעלקער אויסצומיידן שטרייטיקייטן און ווי ווייט מעגלאך צו אַרבעטן האַרמאניש. די אנדערע נאציאנאליטעטן אין לאַנד האבן אנגענומען ענגליש אלס זייער לאַנד־שפראך. כמעט קיינער פון די איבעריקע פעלקערשאפטן באנוצן ניט די פראנצויזישע שפראך אין וועלכער עס איז הינזיכט.

טראץ דער גרויסער צאל פראנצויזן וואס וואוינען אין קאנאדע, שפילן די ענגלענדער, סיי אין פאליטיק און סיי אין פאניציעלע הינזיכטן, די גרעסטע ראלע. ספעציעל אויפן עקאנאמישן געביט זיינען די ענגלענדער זייער שטארק. די גרעסטע געשעפטן, פאבריקן, באַנקן, אימפארט, עקספארט און אויך פיל אנדערע צווייגן פון האַנדל און אינדוסטריע, געפינען זיך מערסטנטייל אין ענגלישע הענט.

די פראווינץ קוויבעק, וועלכע איז באזעצט מערנסטנס מיט פראנצויזן, האט פולע אויטאנאמישע רעכט. אלץ איז דאָרט איינער געריכט געוואָרן לויט די פראנצויזישע מנהגים. די באַאמטע, פון קלענסטן ביזן גרעסטן, זיינען פראנצויזן. די שפראך וואס ווערט דאָרט באנוצט איז כמעט בלויז פראנצויזיש, און פאר אַזעלכע, וואס פארשטייען ניט די שפראך, איז דאָרט שווער אויסצוקומען. בלויז אין מאַנטרעאַל, וואו עס געפינען זיך אַ סך ענגלענדער

און פיל אנדערע נאַציאָנאַליטעטן, — אַרײַנגערעכנט אידן, — וועלכע רעדן מערסטנס ענגליש, ווערט ענגליש געהערט אין די גאַסן. אבער אנדערשוואו, טיף אין דער פראַווינץ, קען מען אַפּט־מאַל ניט געפינען אפילו איין מענש וואָס זאַל רעדן ענגליש.

די הויפט־שטאָט פון קוויבעק, מאַנטרעאַל, ציילט, לויט די לעצטע ציפערן, אַ באַפעלקערונג פון אַרום אַכט הונדערט טויזנט איינוואוינער. זי איז די גרעסטע שטאָט אין גאַנץ קאַנאַדע, סיי אין דער צאָל איינוואוינער, סיי אין האַנדל. דער שטח פון שטאָט פאַרנעמט אַרום 12 מייל. איבער פּופּצן שיף־געזעלשאַפטן זיינען עטאָבלירט אין דעם האַפּן. ביידע טראַנסקאָנטינענטאַל באַזיליניעס האָבן זייערע הויפט־ביוראָס אין מאַנטרעאַל. אויך איז די שטאָט פאַראייניקט מיט אייניקע באַזיליניעס פון די פאַראייניגטע שטאַטן. מאַנטרעאַל איז דער גרעסטער האַנדל־ס־צענטער אין לאַנד, פאַרמאַנט די גרעסטע פאַבריקן און מאַגאַזינען פון סחורות, איז דער הויפט־קוואַל פון פאַבריקאַציע. גאַנץ קאַנאַדע באַצײט סחורות פון דער שטאָט און נישט נאָר שיקט מאַנטרעאַל סחורות קיין מערב־קאַנאַדע, נאָר זי שיקט אויך אַרויס קיין אויסלאַנד יעדן יאָר אויף הונדערטער מיליאָנען דאָלאַרס. דער האַנדל פאַרגרעסערט זיך פון יאָר צו יאָר.

די צווייטע גרויסע שטאָט אין דער פראַווינץ איז קוויבעק, וועלכע איז פיל קלענער ווי מאַנטרעאַל. דאָרט זיצט דער לייטע־נאַנט גאַווערנאָר, און די שטאָט איז דער הויפט־פּלאַץ פון דער פראַווינציאַלער רעגירונג.

עס זיינען אויך פאַראַן אין דער פראַווינץ פיל קלענערע שטעטלעך, וועלכע מיר געפינען פאַר איבעריק צו דערמאַנען אין דעם קאַפיטל.

ווי זייערע מיטברידער אין אייראָפּע, אַזוי זיינען אויך די קאַנאַדער פראַנצויזן, קאַטאָליקן. און אויב אונטער דעם גרויסן דרוק פון פראַגרעסיווע געדאַנקען איז די קאַטוילישע ווירקונג אין פראַנקרייך אַ סך אַפּגעשוואַכט געוואָרן, קען אבער דאָס זעלבע ניט געזאַנט ווערן וועגן די קאַנאַדער פראַנצויזן, וועלכע זיינען פאַנאַטיש רעליגיעז און זיינען פאַפּסטלאַכער ווי דער פאַפּסט.

די פּרומקייט פון די קאַנאַדער פראַנצויזן איז זייער עקסטרעם. אין יעדן שטעטל און דאָרף געפינען זיך אומציייליקע קירכן און אַלער־ליי פאַרמען, אנדערע רייכער געבויט, אנדערע גאַנץ איינפאַד. אַ דאָרף אָן איינע אָדער צוויי קלויסטערס, אָדער אַ שטעטל אָן

עטלעכע קירכן, איז ממש ניט בנמצא. אין דער צייט וואָס פראַנקט רייך אין געוואָרן די אויסגעלאָסענע טאכטער פון וואַטיקאָן, זייט זי האָט אָפגעטיילט רעליגיע פון דער רעגירונג, איז די מאַכט פון וואַטיקאָן פיל פאַרשטאַרקט געוואָרן אין קוויבעק און דער פּאַפּסט אין רוים קוועלט און שעפט נחת פון זיינע שעפּסן. זיי, די קאַ נאָדער פראַנצויזן, פאַרדאַמען די אפיקורסישע פראַנקרייך פון טיפּן האַרצן. און ניט איינמאַל איז די פראַנע דערוועקט געוואָרן, אין דער פרעסע פון פראַנקרייך און קאנאדע, צי דאַרפן די היגע פראַנצויזן איבערהויפט האָבן אַ שייכות מיט דער אייראָפּיאישער פראַנקרייך.

מען מוז טאקע צוגעבן, אַז ניט איינמאַל האָט פראַנקרייך געזינדיקט קעגן די קאנאדער פראַנצויזן און געשען איז דאָס שטענדיק ווען די קאנאדער פראַנצויזן האָבן זיך אַממערסטן גענויטיקט אין הילף.

די אורזאַך איז: פאַר אַ לאַנגער צייט האָבן פראַנקרייך און ענגלאַנד געפירט מלחמות צווישן זיך פאַר דער אויבערהערשאַפט איבער קאנאדע. די פראַנצויזן אין קאנאדע האָבן מיט זייערע לעצטע כחות אָנגעהאַלטן די מלחמה, האָבן אויסגעקוקט די אויגן און געוואַרט אויף הילף פון פראַנקרייך, וועלכע פלעגט פון צייט צו צייט אונטערשיקן רעגומענטן סאַלדאַטן אויסצוהעלפן די בראַדי ווע פאַרטיידיקער פון דעם פראַנצויזישן פרעסטיזש.

מאכט זיך אַבער, אַז פאַרזי און לאַנדאָן קומען צווישן זיך דורך וועגן זייערע שטרייטיקייטן, און פראַנקרייך שטימט דאָן איין, אַז די ענגלישע רעגירונג זאָל האָבן דעם פּוֹלן באַזיץ פון קאנאדע, טראַץ דעם פראַטעסט פון די קאנאדער פראַנצויזן, וועלכע זיינען געווען קעגן דעם אָפּמאַך.

אַזוי איז אין 1763 געשלאָסן געוואָרן אַן אָפּמאַך צווישן די ענגלאַנדער און פראַנצויזן, לויט וועלכן פראַנקרייך ניט איבער איר גאַנצע ממשלה אויף קאנאדע צו די ענגלאַנדער, און די פראַנצויזן אין מזרח־קאנאדע ווערן איבערגעלאָזן צו זייער אייגענעם שיקאַל. דאָס אַלץ האָט געמאַכט, אַז די פאַרוואַנדשאַפט צווישן פראַנקט רייך און די היגע פראַנצויזן זאָל אָפגעפרעמדט ווערן. און ניט איינמאַל איז באַטראַכט געוואָרן די פראַנע, צי דאַרף מען העלפן די פראַנצויזן אין אייראָפע אין פאַל פון אַ מלחמה.

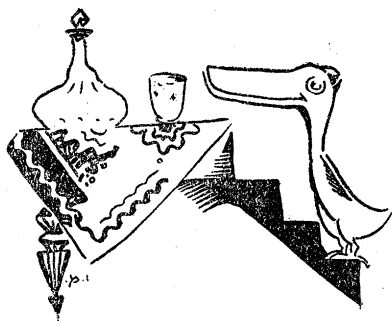
דער קוויבעקער פראַנצויז אונטערשיידעט זיך גאַנץ שטאַרק פון דעם אייראָפּיאישן, סיי אין טעמפעראַמענט, סיי אין דער

אויסשפראך. דער קוויבעקער פראנצויז, וואוינענדיק אין קאלטן קלימאט פון קאנאדע, האט זיך פיל אָפגעקילט אין באַראַקטער, און איז ניט אזוי היציק ווי דער פראנצויז אין אייראָפּע. אפילו אין באַצוג צו דער שפראך האט זיך דער היגער דיאַלעקט פיל גע-ענדערט. אַן אייראָפּיאישן פראנצויז איז אַפט מאל שווער צו פאַרשטיין זיין קאנאדער ברודער.

מיט די קאנסטיטוציאנעלע גאַראַנטיעס וואָס קוויבעק באַזיצט, איז דעם פראנצויז אין קאנאדע פילייכט בעסער און באַקוועמער צו לעבן ווי אפילו אין זיין אייגענעם אייראָפּיאישן פראַנקרייך. איר באַמערקט אויך אויף יעדן טריט און שריט טויזנטער גלחים, נאַנעס, קלויסטערס און מאַנאַסטירן.

די ווירקונג פון זייער רעליגיע האט פיל מיטגעווירקט צו פאַר-שטאַרקן דעם אַנטאַגאָניזם קעגן די ענגלענדער.

די פראנצויזן האבן אַרויסגעגעבן אַ רייע גרויסע פערזענלעכע קייטן, וועלכע האבן געשפילט אַ באַדייטנדיקע ראַלע אין דער גע-שיכטע פון קאנאדע. פון זיי איז ווערט צו דערמאָנען דעם באַ-וואוסטן ליבעראַלן סיר ווילפריד לאַריער, וועלכער האט פיל מיט-געווירקט צו פאַרשטאַרקן די פריינטשאַפט צווישן די ענגלענדער און די פראנצויזן און וועלכער האט אַנגעהאַלטן די פּרעמיערשאַפט פון קאנאדע פאַר אַ צייט פון איבער פופצן יאָר.

קריטישע עקסרייען

זוני מאוד

ווען ער וואלט געהאט אַוואַסיגנויסן.

וואַלט ער געווען אַוואַסמעדאַרף.

ז. ט. א. ד.

זוני מאוד און יאָסל קאָטלער: צוויי געבענטשטע קינסטלער. געבענטשט, ווייל זיי האָבן אייגענע טאַלאַנטן. זיינען נישט באַ איינפלוסט פון קיינעם. זיי האָבן דאָס לעבן געמאַכט פאַר אַן ערנסטן שפּיל, און שפּילן זיך מיט אייגענע פאַרשטעלונגען, ווי קינדער וואָס זיינען נאָך נישט איבערגעפירט פון שלעכטער דער- ציאונג.

זוני מאוד קאָן מאַלן, שניצן, שרייבן אייגנאַרטיקע הומאַריסטישע מעשהלאַך, לידער, קאָמעדיעס, סאַטירן, און שפּילן מאַריאַ- נעטן. אַלס צייכענער האָט מאָד אַ סך אויפגעטאָן. געווען אַ קאַר- טוניסט אין „פאַרווערטס“, „צייט“, „קונדס“ און אַנדערע אויסגאַבן. ער האָט אויך אילוסטרירט אַ סך אידישע ביכער. זיינע צייכענונגען געפינט מען אין די ערשטע זאַמלביכער „שריפטן“, האָט אילור- סטריט מאַני לייב'ס באַלאַדן, לאה האַפמאַנ'ס בוך: „קליינע אין דער גרויסער וועלט“; אין דער אַנטאַלאָגיע פון „פינף הונדערט יאָר אידישע פּאָעזיע“, זיינען די גרעסטע צאָל וויניעטן געצייכנט פון מאָדן.

מאָד איז אַ מאלער פון לויטער אינטוואַציע. האָט ווייניק געלערנט פון אַנדערע, פאַרלאָזט זיך אויף אייגענע כוחות. איז אורפרימיטיוו אין זיינע מיטלען — זיין ליניע איז אַ לעבעדיקע. אַן ערדיקע. נישטאָ באַ אים קיין מעכאַנישע טעכניק. אונטער זיין ליניע איז פאַרבאָרן אַ טיפער געפיל. זיין מאַלן האָט אַן אייגנאַרטיקן כאַראַקטער. ווען מאוד האָט געצייכנט מיין קליין בוך לידער: „פון אַ ליבע“, האָט דער מאלער מאַסס וועבער געזאָגט, אַז די צייכענונגען זיינען אזוי ווי וויליאַם בלייקס. (וועבער האָט געמיינט צו זאָגן, אַז מאָד איז אַן אימיטאַטאָר). אָבער אומ- באַוואוסטזיניק האָט וועבער אַרויסגעזאָגט זיין אַנערקענונג פאַר

זוני מאור
געצייכנט פון
יאסל קאטלער
1929

מאָרדן. מאָרד איז נישט קיין נאַכמאַכער פון בלייקן, ער האָט זיך באַגעגנט מיט בלייקן — טאַלאַנט מיט טאַלאַנט קומט זיך אָפטמאָל צונויף, טאַלאַנט מיט טאַלאַנטלאָזיקייט קיינמאָל נישט. מאָרד איז גראַד ווייניק באַקאַנט מיט בלייקס מאַלערייען, אָבער די עכטקייט פון מאָרד'ס ליניע דערמאַנט אָן די עכטקייט פון בלייק'ען. אין גרונט זיינען זיי פאַרשידן. בלייק איז געווען אַ מיסטיקער. מאָרד איז אַ סקעפטיקער. און פונקט ווי דער מיסטיציום האָט בלייקן געגעבן פליגל, אזוי ווירקט מאָרדס סקעפטיציום צו פאַרזליוורן זיינע פליגל — ווייל פליגל האָט ער. ער קאָן זיין אורפרימיטיוו און אויך ראַפינירט. דאָס טראַגישע מיט מאָרדן: ער ווערט פאַרצערט פון אינערלאַכן ביטול, וואָס דערגרייט אַמאָל ביז צינישקייט און פוילקייט. דער פאַר קאָן זיין, האָט ער זיך לעצטנס גענומען צום מאַריאַנעטן טע-אַטער, כדי נוכר צו זיין זיין פלענמאַטישקייט. אין דעם מאַריאַנעטן

טעאטער ליינט ער אריין א סך ענערניע. שרייבט אליין קאמעדיעס, מאַלט אליין דעקאָראַציעס, מאַכט אליין די מאַריאָנעטן, און שפּילט אליין די ראָלן. און אין אלץ גיט ער אריין טאַלאַנט. מאָד וואָלט געקאָנט דערגיין צו אַ הויך קינסטלערישער מדרגה. ער האָט די אייגנשאַפט דערצו. אין זיין יעדער צייכענונג איז פאַרראַן אַן אייגנאַרטיקע לירישע פאַרטראַכטקייט. באַ אונז איז אָבער נישטאָ קיין סביבה וואו עכטע קינסטלער זאָלן קאָנען וואַסן און רייח ווערן. אונזער גייסטיק לעבן איז איבערנעשטאַפּט מיט פּאָליטיק — קונסט איז באַ אונז נאָך אלץ אַ צוקונפּט זאַך — דערפאַר קאָנען אַזעלכע ווי מאָד נישט אַרויסברענגען דאָס בעסטע פון זייער טאַלאַנט, ווייל אין אזאַ וויסטע סביבה קאָן זיך אַ קינסטלער נישט נעמען ערנסט... ווייל קיינער נעמט אים נישט ערנסט — מאָד איז באַ אונז טיילווייז אַ פאַרלוירענער — — —

יאסר קאטלער

און ווען דו מוין געליבטע וועסט מיך אוועקווארפן
וועל איך פאלן מיט פרייד ווי אַ פישל
פון בעץ צוריק אין טויד אַרײַן.

י ק א ט ל ע ר

קאטלער איז דער געגענוואַץ פון מאָד'ען. מאָד איז שווער,
קאטלער — גרינג. מאָד אַן עקשן, קאטלער — נאָכגעביק. מאָד
האָט אין אַלץ אַ אידעע, קאטלער איז אין אַלץ בלוז — קאטלער.
מאָד איז קריטיש ביז ברוטאַליטעט, קאטלער — נאַאיוו און מילד.
קאטלער ווייס נישט נאָך וואָס מען דאַרף אַזעלכע שווערע ביכער
ווי מאַרקסעס „קאפיטאַל“, אָדער קאַנטס „קריטיק פון ריינעם פאַר-
נונפט“, אַז אַלץ אין דער וועלט קאָן דאָך זײַן לײכט. די ווינטן און
די בלומען זײַנען לײכט. די שמעטערלינגען באַוועגן זיך גרינג.
אפילו די שטערן באַוועגן זיך גרינג און מאַכן נישט קײן טומל...
קײן זאַך איז באַ קאטלערן נישט שווער. זעט ער אַ שײנעם פויגל,
מאַלט ער אים אויף. דאַרף מען שפּילן מאַריאַנעטלאַך — מיט'ן
גרעסטן פאַרגעניגן. זינגען לידער — פאַר וואָס נישט? טאַנצן?
אונטער אַלע אומשטענדן.

קאטלער קאָן אַ סך זאַכן און ער ווייס דאָס נישט — דאָס
איז וײַן כח. אין דעם גרויסן געווירבל ניו יאָרק, איז ער פאַרבליבן
דאָס פרימיטיווע אינגל. קונסט האָט ער לײב א ו י ס צ ו ל ע ב ו ,
שווערע קונסט פּראָבלעמען האָבן אויסגעטראַכט שווערע מענטשן,
וואָס פּײַניקן אַנדערע צוליב זײַער פאַרגעניגן... קאטלער איז צור
פּרײַד זיך אַלײַן צו פאַרשפּילן, מיט פאַרבן, מיט ליניען, מיט לײכט
פלאַטערדיקע ווערטער און ער דערגרייכט אָפּטמאָל זײַן ציל. ער
האָט געמאָלן אַ סך שײנע דעקאָראַטיווע זאַכן. געשריבן פּײַנע
הומאָרעסקען און לידער מיט קינדיש חנ'עוודיקע אײַנפאַלן:

פון דינע אויבן
הימלען גרויס
קוקן פייגעלאך
ארויס.

יאסל קאטלער
געצייכנט פון זוני מאוד
1929

אדער אים פארנלוסט זיך אזא היינט מאַריש סעראנארעלע :

ווי א שורה ווייסער
שירא שירים
זיינען דינע
קלאַרע ציין
געציילט
געטיילט
ווי פערל
איינציקע
און קליין.

פלאכע ליינענער מיינען, אז קאטלער מאכט נאך נאדירן, ווייל ער איז אויך א ווירטואז פון הומאָר, אָבער קאטלער'ס הומאָר איז א נאָנז אנדערער. נאָדיר איז קלוג, פאַרשפּיצט, קאטלער — נאַאיוו, מיט קינדישע איינפאַלן. נאָדיר בליצט אויף מיט א געדאַנק, פינקלט מיט א אידעע, קאטלער האָט בלויז פאַנטאַזיע... ער לאַכט נישט ווייל אים איז איינגעפאַלן א קאָמישער געדאַנק, אָדער א קאָמישע סיטואַציע, ער לאַכט ווייל עס לאַכט זיך אים. ער שרייבט נישט קיין הומאָר, ער איז הומאָר. און הומאָר איז א זעלטנ־הייט אין אַלע ליטעראַטורן, אויך אין דער אידישער.

א טאַלאַנט ווי קאטלער איז פאַר אירן אומפאַרשטענדלאַך. אירן זוכן אין אַלץ א זין, א ציל. באַ קאטלערן איז יעדע זאך פאַר זיך א ציל. א מעשה שרייבט ער נישט ווייל ער וויל באַלערנען זיינע מיטמענטשן, נאָר ווייל א מעשה אַליין איז אינטערעסאַנט. פאַר אים איז טעאָטער נישט דערפאַר וויכטיק ווייל מען קאָן מיט דעם אויסבעסערן די געזעלשאַפט, נאָר ווייל טעאָטער איז טעאָטער —

קאטלער איז דער קינסטלער וואָס שאַפט קונסט צוליב קונסט. ער האָט נישט קיין טעאָריע וועגען דעם ווי אַסקאַר וויילר און זיינע צייט קאַלענען. — ווען ער וועט ליינענען די שורות וועט ער שמייכלען און טראַכטן, אז איך האָב אים אָנגעהאַנגען א פרעמדע לונג און לעבער פון קולטור — אָבער דער אמת איז, אז ער איז אפשר דער איינציקער קינסטלער באַ אזנז באַ וועמען קונסט איז פאַר זיך אַליין א ציל...

פארלאנגט קריטיקער וואָס לייענען

אונזער וואַרטפירערין, די קריטיק, האָט
 נישט קיין וואַרעם וואָרט פאַר אַ בוך, פאַר אַן
 אויסדרוק פון היינט, פאַר דאָס צאָפּלדיקע אין
 אונזער לעבן — אָבער דערפאַר איז זי פול
 מיט ליבע און שירה צו שמוח...
 די הויפט באַשעפטיקונג פון אונזער קרי-
 טיק מיט אירע פּאָלעמיקע דע קולטורני-
 קעס, איז אַ פּ צו ה י ט ן י אַ ר צ י ן .
 אונזערע קריטיקער קוקן נישט אין ביכער,
 נאָר אין לוחות...
 — זועמענס יאַרצייט איז היינט? מען
 דאַרף אַנשרייבן אַן אַרטיקלע.
 ד ע ר ל ע ב ע ד י ק ע ר .

ווען נאָמבערג איז געווען דאָס ערשטע מאָל אין אמעריקע,
 האָט ער געפרעגט: וואו איז די פריירע אין דער אידישער אַמע-
 ריקאַנער ליטעראַטור? נאָך אים זיינע: געקומען, קריטיקער, מיט
 אַן אַנשטעל פון נאַנצע אויטאָריטעטן און טענה'ן, אַז די אידישע
 ליטעראַטור איז נישט אויפ'ן ריכטיקן וועג. מיט יאָרן צוריק האָט
 דר. קאראַלניק זיך געקרימט, אַז די אידישע פּאָעזיע האָט נישט קיין
 אידישן ריטם, די פּראָזע האָט אַ צו קורצן אָטעם. דערנאָך האָבן
 זיך אַנדערע געקלינגלט, אַז אונזער ליטעראַטור איז נישט כאַראַק-
 טעריסטיש פאַר'ן היינ אידישן לעבן. ראָגאַוו קלאָגט: מיר זיינען
 אַ דור „אָן אַ ליטעראַטור“. פאַר וואָס? ווייל אונזערע שרייבער
 שפּיגלען נישט אָפּ דאָס היינטיקע אידישע לעבן אין אמעריקע.
 אמת? מיר האָבן אַ פאַרדאַכט, אַז די קלאָגער זיינען קומען פון דעם,
 וואָס אונזערע צייטונגס שרייבער פּוילן זיך צו לייענען די אידישע
 ליטעראַטור, איידער זיי שרייבן וועגן איר. וואָלטן זיי געליינט,
 וואָלטן זיי געפונען אַ סך ווערק, וואָס שפּיגלען אַרום דאָס אַמע-
 ריקאַנער לעבן. סיי די פּראָזע, סיי די פּאָעזיע איז דורכגעדרונגען
 מיט אידיש אמעריקאַנער אייגנאַרטיקייט — נישטאָ אַזאַ נעזע.
 אַז אידישע שרייבער דאַרפן שאַפן אַ ליטעראַטור אזוי ווי די אַמע-
 ריקאַנער.

די אידישע ליטעראַטור האָט איר
 אַ ייגענעם כאַראַקטער. אונזערע שרייבער האָבן
 זייער אייגענעם צוגאַנג צום לעבן. וואָלטן די צייטונגס קריטיקער

געלייענט, וואָלטן זיי דאָס אפשר אויסגעפונען. וואָס איז ראַבאָ'ס ראַמאָן: „א פּאָס פּון ים“, נישט אַ גייסטיקער עקספּריו פּון דעם אַמעריקאַנער לעבן פּון דעם היינטיקן דור? וואָס איז זיין: „הער גאַלדענבאַרג“, זיינע מייסטערישע דערציילונגען פּון אידישע מיידלעך אין ניו יאָרק, זיינען זיי נישט כאַראַקטעריסטיש פאַר דעם דור? און וואָס איז אפּאטאש'ס ראַמאָן פּון דער „ניו יאָרקער געמאָ“, נישט קיין שפיגל פּון דעם היגן אידישן לעבן? און זיין בוך: „היברו“, „ראַסע“, און פיל אנדערע דערציילונגען, פילט זיך אין זיי נישט דער אַמעריקאַנער אימפעט? איגנאַטאָוו'ס „אין קעסל גרוב“ ווייזט אונז דאָס לעבן פּון דער אידישער יוגנט אין ניו־יאָרק. זיין דערציילונג „פיבי“ איז פּון דעם לעבן פּון אונזער דור. אויך משה נאָדיר האָט אַ סך שרייבונגען וואָס זיינען כאַראַקטעריסטיש פאַר אידיש אמעריקע. ברוד גלאַזמאַן האָט אויך עכט אַמעריקאַנער זאַכן.

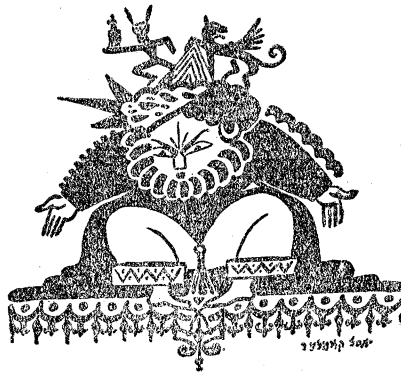
גיט אַ מיט די בלעטער פּון דער אידישער פּאָעזיע, וועט איר געפינען אַן אוצר פּון לידער, וואָס האָבן נאָר געקענט געשאַפן ווערן אין דער אידישער אַמעריקע. י. י. שוואַרץ האָט אַ גאַנץ בוך: „קענטאַקי“ מיט פּאָעמען בלויז פּון דעם אַמעריקאַנער לעבן.

באָ יוואָלען זיינען דאָ לידער פּון דעם היגן לעבן, באַ ראַלניק'ן זיינען דאָ לידער, וואָס האָבן נאָר געקאַנט געשאַפן ווערן אין דער אַמעריקאַנער שטיין־און־אייזן־תּפּיסה פּון דער גרויסער שטאַט. מאַני לייב'ס „עוועניו בי“ און זיינע וויזיאַנערישע שטאַט לידער האָבן אין זיך אַמעריקאַנער שטאַט, און אידישן כּשוף. האַלפּערנ'ס פּאָעמע: „אין דער פרעמד“ און זיינע אנדערע לידער ליאַרמען מיט אידיש אמעריקע! באַ רויזנבלאַט'ן, זישאָ לאַנדוי'ן, לייווויק'ן, י. י. סיגאַל'ן, לוצקי'ן נאָדיר'ן, לודוויג'ן, גלאַטשטיינ'ען, טשעסטער'ן אַלגינ'ען, ב. י. ביאַלעסטאַצקי'ן, מילער'ן, באַסינ'ען, שווייד'ן ראַד פּאַפּאַרט'ן, לייווויק'ן גאַלדענבאַרג'ן אליעזר גרינבערג'ן, עסלעני'ען, גאַלדאָווסקי'ן, נעפּאַמ'ען, ניסנאָנ'ען און וויינבערג'ן, באַ זיי אַלע קאָן מען געפינען שפיגלען און שפיגעלאַך באַ יעדן לויט זיין גרויס, וואָס שפיגלען אָפּ אַמעריקע.

וואָס איז שולדיק די אידישע ליטעראַטור, אַז אונזערע צייטונגס קריטיקער לייענען נישט די ביכער וואָס גיען באַ אונז אַרויס. איידער מען גיט עצות ליטעראַטור, דאַרף מען פּריער זיין גרינטלאַך

באקאנט מיט זייער שאפן... אָבער דאָס איז אַ שווערערע אַרבעט, ווי אַרויסקוועטשן אַ טרעה-אַרטיקל פֿון דער פּעדער... פֿוּס טע גענערע ליזאציעס קאָסטן גאַרנישט. פֿון באַווייזן האַלטן נישט אונזערע קלאַגער'ס און אָנקלאַגער. איז נישט אמת, האָבן זיי נישט געטראָפֿן. קיין גוטס קומט פֿון דעם נישט אַרויס. דאָס אומפּאַראַנטוואָרטלאַכע שרייבן וועגן דער אידישער ליטעראַ-טור, טוט פֿיל שאַדן... מען אינפֿאַרמירט פּאַלש די לעזער, און דערמיט פֿאַרטרייבט מען זיי פֿון אידישן בוך. מען האַלט זיי אין איין איינרעדן, אז מיר האָבן נישט קיין ליטעראַטור, בלייבן די ביכער אין די קעלערס. פֿאַר וואָס ווילן די קריטיקער מען זאָל זיי גלויבן אויפֿ'ן וואָרט? פֿאַר וואָס נישט ציטירן, אַנאָ-ליזירן און באַווייזן פֿון די ווערק וואָס זיינען שוין דאָ?

זאָלן זיי באַווייזן פֿאַר וואָס ראַבאָי'ס און י. נ. שוואַרצ'ס שאַפֿונגען זיינען ווייניגער כאַראַקטעריסטיש פֿאַר אונזער דור, ווי ליבני'ס און ראָזענפֿעלד'ס פֿאַר'ן פֿריערדיקן דור. אַרויסקומען מיט אומבאַגרינדעטע טענות: „ס'איז נישטאָ“, שאַפט אַ שלעכטע באַציונג צו דער אידישער ליטעראַטור. וויכטיק איז, וואָס ס'איז דאָ, אונז פֿעלן קריטיקער, וואָס זאָלן לייענען און גרינדלאַך אָפּשאַצן וואָס באַ אונז איז געשאַפֿן געוואָרן. און אויף אזא אופן עפענען דאָס אידישע בוך פֿאַר'ן אידישן לייענער.

בעל מחשבות

מען האט גענומען באַ אַשׁן, יתואשׁן, פינסקי'ן, רייזענ'ען נאָר אַ צענט חלק אפשר פון דעם וואָס מען קאָן באַ זיי נעמען. אָבער זיי זיינען גענוג „רעקלאַמירט“, און דאָס, וואָס זיי זיינען ניט דערשעצט, איז ניט קיין שטער אין זייער שאַפן. פאַראַן אויך אַזעלכע, וואָס זיינען רעקלאַמירט ווייט איבער זייער ווערט, און שאַפן אַוועק יאָרן מיט דעם אימפעט פון דער רעקלאַמע. איז דאָך מער ווי רעכט, מען זאָל נעמען „רעקלאַמירן“ די יעניקע, וואָס האָבן קעגן זיך אַן „אַרגאַניזירטן מיספאַרשטענדניס“, וואָס פאַרלויפט זיי אַלע זייערע וועגן.

ב. ר י ו ק י ן .

בעל מחשבות! אונזער גרעסטער קריטיקער האָט מיט זיין טויט געשטעלט אַ פּראַגע-צייכן אויף אונזער גאַנצער קולטור... ווען דער טויט האָט פון אונז צוגערויבט איינעם פון די ליכטיקסטע פּערזענלאַכקייטן, האָבן מיר באַדאַרפט ווערן אויפריכטיק, אינטים, מענטשלעך, זיך אָפּגעבן אַ חשבון הנפשׁ. האָבן מיר דאָס געטאָן?

מען איז געבליבן דיזעלבע וו אַ ר ט - ה ע נ ד ל ע ר ווי אַלע מאָל. דיזעלבע טעאַטער-שפּילער. דער טויט איז פאַר זיי נישט מער ווי אַן אַוויסרייך פאַר גייסטיקן גרים און פּאָזע...

איך מיין דאָ די „פּיינע טראַדיציע“: ווען אַ שריפטשטעלער שטאַרבט, צעפויען די צייטונגען זיין נאָמען און זיין גרויסקייט.

וויפּיל באַליידיקונג איז דאָ אין דעם!

לאַמיר זיך אָפּגעבן אַ חשבון: וואָס פאַר אַ שייכות האָט בעל מחשבות מיט די צירקולאַציע פאַבריקן?

דער „מאַרגן זשורנאַל“ דרוקט ווערטער וועגן בעל מחשבות'ן. וואָס פאַר אַ באַליידיקונג... די אומפאַרשעמטקייט באַלד צו ליטעראַטורען וועגן אַ קאַלענע-שריפטשטעלער, וואָס איז נאָרוואָס געשטאַרבן. האָבן אונזערע ווערטער-ספּעקולאַנטן שוין נאָר ניט קיין געפּיל פאַר הייליקייט? קען אַפּילו דער טויט ביי זיי קיין רעליגיעזיטעט ניט אויפּוועקן? וואו איז זייער אמת'ער צער? מוז יעדער טרויער באַלד איבערזעצט ווערן אין צייטונגס-זווערטער? וואָס פאַר אַ באַציאונג האָבן די אַלע געהאַט צו בעל

מחשבות'ן ווען ער האָט געלעבט? וואָס פאַר אַ געמיינשאַפֿטלאַכעס איז געווען צווישן זיי? בעל מחשבות, וואָס האָט מיט'ן גאַנצן האַרץ געליבט די אידישע ליטעראַטור, ער, דער אומפאַרגלייכלאַכער, אויפֿ־ריכטיקער מענטש צווישן אונזערע שריפטשטעלער, עס איז ניט געווען קיין גרענעץ צו זיין באַגייסטערונג ווען ער האָט ליב געהאַט אַ שריפטשטעלער. און ער האָט זיך ניט אָפּגעשראַקן פאַר די שאַרפֿסטע ווערטער, ווען אַ שריפטשטעלער איז אים ניט געווען צום האַרצן.

בעל מחשבות האָט געדענקט אין דער הויך... ער האָט ניט געפירט קיין ליטעראַרישע דיפֿלאַמאַטיע. וואָס זיין האַרץ האָט געפילט און זיין מח האָט געטראַכט, דאָס האָט אונז זיין פּעדער געגעבן. זיין ליבע צו דער אידישער שפּראַך איז געווען אומענדלאַך. וויפיל הנדלאַך, וויפיל ניוואַנסן און וואָרט-שפּילערייען געפינט מען ביי אים. ער האָט זיין גאַנצן איד אַריינגעגעבן אין זיין שאַפֿן. ער האָט געשריבן מיט אימפּולס, מיט נערוון און בלוט, מיט געניאַלער אינטימיטעט, מיט וויזיע. ער איז געווען דער קונסט־פּסיכאָלאָג, דער קולטור־אַנאַליטיקער, געווען דער קינסטלער־קריטיקער. ער האָט קינסטלערישע בליצן, דיכטערישע שטימונגען. די ליטעראַטור איז ביי אים ניט געווען קיין פּאַכרד צירטע שפּייז צו קאַרמענען דאָס פּאַלק, ער האָט זיך אַליין גענערט מיט אירע פּרוכטן און געטאָן אַלץ כדי די אידישע ליטעראַטור זאָל וואַקסן. קיין טאַלאַנט איז ביי אים ניט געווען צו אומוויכטיק, ער זאָל זיך מיט אים פאַראינטערעסירן. ער האָט ניט געוואַרט ביז אַ דיכטער זאָל גרוי ווערן, ביז וואַנען ער זאָל אים אַנטקעגנזעצן. ער האָט געשריבן וועגן אָנפאַנגער, און וועגן יעדן איינעם וואָס האָט נאָר אָנגערירט זיין נשמה. אויב ער האָט ניט געקענט שרייבן עפּנטלאַך, האָט ער דאָס געטאָן אין זיינע בריוו צו שריפטשטעלער. פון זיין נייסט האָט געשטראַמט אַ קוואַל פון ליבע צום אידישן שאַפֿן. אונטער זיין ווירקונג איז אויסגעוואַקסן אַ גאַנצער דור שרייבער.

פאַרגלייכט די באַציאונג פון די קאהאַנס, מיט זיין באַציאונג פילט איר ניט קיין שפּאַט? זיי, וואָס האָבן קיין אינטערעס פאַר'ן אידישן בוך, קענען ניט הערן דערמאָנען דעם נאָמען פון אַ אידישן דיכטער צום גוטן; זיי וואָס גייען צו דער אידישער ליטעראַטור מיט דעם ערנסטן ביטול; זיי קומען אים באַטרויערן. איז דאָס ניט

קיין טעאטער־שפיל? גלויבן זיי דען איין וואָרט, וואָס זיי זאָגן?
 אויב יא, וואו זיינען זיי געווען מיט זייערע שיינע
 ווערטער וועגן בעל מחשבות'ן ווען ער
 האָט געלעבט? שוין יאָרן ווי בעל מחשבות האָט אַרויסגע-
 געבן ביכער, האָבן די אַלע ווערטער „ווירטואָזן“ וועגן זיי גע-
 שריבן אַ לעבעדיק וואָרט? דערמאָנט צום גוטן זיין שאַפן? ניט
 לאַנג פאַר זיין טויט איז געווען דער פינף־און־צוואַנציק־יעריקער
 יובילעאום פון בעל מחשבות'עס שאַפן. האָבן די אַלע איצטיקע
 פּרײַנט פּוֹן דעם טױטן געשריבן וועגן זיינע
 שאַפונגען? ווי שטיילעס איז געווען וועגן דעם יובילעאום.
 גאַרניט ווי בעל מחשבות וואָלט געווען אונזער גרעסטער קריטיקער.
 דאָס איז געווען ווען ער האָט געלעבט. איצט, ווען ער איז
 טויט, איז ער געוואָרן ביי זיי דער גרעסטער. און זיי האָבן גענומען
 גרייצן מיט לויבווערטער. ווי גוט זיי זיינען! פאַר אַ טויטן האָט
 זייער נומהאַרציקייט קיין גרעניץ... אַ לעבעדיקן קאָלעגע קענען זיי
 קיין נומע ווערטער נישט פאַרניגען.

דאַרף טאַקע אַ אַידישער שריפטשטעלער באַצאָלן מיט
 זיין לעבעדיקן זיינע קאָלעגן זאָלן אים דערמאָנען? קיין
 קלענערן פּרײַז ווי זיין לעבעדיקן קענען די
 קאָלעגן ניט באַשטיין?

צוליב וואָס מאַכן זיי אַן אויסשטעלונג פון זייערע געשליפענע
 פּראָזן וועגן דער גרויסקייט פון די טויטע שרייבער? איז דאָס
 מער ווי צו שפּילן פאַר'ן פּאָלק טעאָ-
 טער, אַז זיי זיינען דאָס די יורשים פון דעם גרויסן גייסט?
 אַז זיי היטן דאָס אָפּ זיין טראַדיציע פון ליבע און שיינקייט, פון
 אמת און יושר?

פילן זיי ניט דעם עקלדיקן ווידערשפרוך?
 ער האָט געהאַט ליבע און שענקייט. ער האָט געליטן
 פאַר אמת און יושר. פאַר וואָס לידן זיי? זיי, וואָס זוכן בלוז
 מאַכט און רייכטום... שטומען האָבן זיי באַדאַרפט אין
 אַזאַ הייליקן מאַמענט. ווי ער, זיך געבן אַ נדר, אַז זיי וועלן פון
 איצט אָן אָנהויבן מיט אַ גערעכטער באַציאונג, אויפהערן מיט דער
 „ליבער טראַדיציע“ צו פאַרשווייגן די לעבעדיקע
 און פּוֹיקן וועגן די טויטע...

י ה ו א ש

1927—1871

יהואש איז געווען — וויפיל טרויער איז דאָ אין די ווערטער — יהואש דער גייסטיקער שפיגל פון אונזער אמעריקאנער לעבן. זיין שרייבן האָט געהאָט ראַפּינירטקייט און פאַרטיפּטקייט. ווען יהואש איז געקומען, איז די אידישע ליטעראַטור שוין געווען רייך אין גוטער דיכטונג. שוין געווען די לידער פון פּרוג, פּרע, ליעסין און מאָריס ראָזענפעלד. אָבער יהואש האָט אַרײַנגעבראַכט זיין אייגנער אַרטיקל טאַן, זיין סטיל, זיינע אייגענע מאָטיוון.

יהואש האָט אין זיינע ערשטע לידער, אַ פּילאָזאָפּישע אינטימיטי קייט. דער טרויער פון פאַרגיין איז באַ אים אַן עטישער קוואַל צו לייטערן דעם א י ד. ער איז אַלעמאַל געווען באַוואוסט זיניק; אַז דער ציל פון יעדער שיינקייט איז איר אונטערגאַנג. ער האָט געהאַט אַן אינטעלעקטועלע פאַנטאַזיע. אין דעם בליען האָט ער שוין געזען דאָס פאַרוועלן:

„רינט דאָס בלוט פון זומער אויף געוויקסן און זיי ווערן רויט,
שפינט דער ווינט דורך אַלע צווייגן אַ געשפינט פון זון און שויפֿ.“

ער האָט אומעטום געזען אַ געמיש פון זון און טויט. דער גרויס מאָטיוו גייט דורך אין אַלע זיינע לידער, און גיט זיי צו ערנסטקייט און פאַרטראַכטיקייט. יהואש'עם לידער זיינען ניט קיין געזאַנגען, נאָר פאַרטרעטענע. יהואש איז געווען אַן אינטעלעקטועלער דיכטער. דאָס איז ניט קיין רעפּעקט, ווי אונזערע קריטיקער האָבן געמיינט, האָבן דאָך די ענגלענדער אַ גרויסן פּאָעט: אַלעקסאַנדער פּאָפּ. אויך ראַבערט בראַונינג איז מער אינטעלעקט טועל, ווי עמאַציאָנעל אין זיינע לידער. זיין אינטעלעקטואַליטעט זאָלט יהואש'ן ניט געווען געשאַרט. אים האָט געשטערט זיין קאַמפּראַמיסלאַכקייט. אַ גרויסער דיכטער איז אַ גרויסער רעוואָלוציאָנער. ער שאַפט איבער דאָס לעבן. יהואש האָט פאַרלאָזן דאָס לעבן און געוואָרן אַ בוך דיכטער. יהואש האָט געמאַכט קאָמפּראַמיסן מיט דער טראַדיציע און מיט דער סביבה, און דאָס האָט איינגעשלאָנגען זיין טאַלאַנט. זיין איבערזעצונג פון דער ביבעל איז ניט קיין שעפּערישער אַקט, ווי אונזערע קריטיקער טיינען. דאָס איז בלויז אַ גרויסע אַרבעט.

יהואש האָט די אַרבעט דורכגעפירט אויפ'ן חשבון פון זיין טאָלאַנט.

ווען יהואש איז געקומען מיט זיינע ערשטע לידער, האָבן אים די אידישע לעזער אויפגענומען מיט גרויס באַנייטערונג. זיי האָבן אין אים געזען דעם שעפער פון אַ נייער שיינקייט. פאַר אַ געוויסער צייט, האָבן אַ סך אידישע לעזער געגלויבט, אַז יהואש איז דער גרעסטער אידישער פּאָעט. די קריטיק איז אָבער צו אים געבליבן קאַלט און סקעפטיש. בעל מחשבות האָט געצווויפלט אין זיין טאַלאַנט, ניגער האָט וועגן אים געשריבן גוט, אָבער אָן באַ גייסטערונג. אַלגין האָט אים אויך ניט געגעבן קיין סך אָנערקענונג. די וואָס האָבן וועגן אים געשריבן וואַרם, איז אב. גאַלדבערג, קעסנער און ליבערמאַן. גאַלדבערג'ס איז די איינציקע איבערצייגנד דיקע קריטיק. קעסנער האָט געוואָלט יהואש אָנשפּאַרן אויף געטע'ן, אָבער יהואש האָט דערפון גאַר ניט געוואונען. ליבערמאַן האָט געזוכט באַ יהואש'ן אַלץ וואָס מען קאָן געפינען באַ יעדן פּאָעט, אָבער יהואש'ן אַליין האָט ער ניט געפונען. יהואש איז געבליבן דערווייל אַ ניט אַנטדעקטער אין דער אידישער קריטיק. צו יהואש'ס טאַלאַנט ווי אַ דיכטער, איז מען אין די לעצטע יאָרן געווען סקעפטיש, האָט מען אים דערפאַר געזערטלט מיט זיין פאַר דינסט ווי אַן איבערזעצער. געשריבן וועגן זיינע לידער, די לעצטע יאָרן האָט כמעט קיינער ניט. (כאָמט זיינע לעצטע לידער זיינען געווען רייפער און ראַפּינירטער). אַזוי ווי ער איז געשטאַרבן, האָבן זיך אַלע צעלאָזן מיט ווערטער. אפילו דר. קאַראַלניק און דר. מוקדוני. די טראַדוציע פון לויבן אַ שרייבער ווען ער איז שוין טויט, קאָן מען באַ אונז ניט אָפּשאַפן. פאַר וואָס זיינען אונזערע וואַרט היטער אַזוי קאַרן אויף גוטע ווערטער וועגן אַ שרייבער ווען ער לעבט? פאַר וואָס האָבן די צוויי דאָקטוירים ניט געקאָנט שרייבן זייערע פעניגיריקס ווען יהואש'עס אויגן זיינען נאָך געווען אָפּן? דאַרף מען וואַרטן ביו דער טויט וועט דערמאנען צו שרייבן וועגן אַ אידישן דיכטער?

ברוך שפינאזע

מארטירערשאפט איז הייליק. פילאָזאָפישע סיסטעמען בייטן זיך, דאָס לייַדן פאַר'ן אמת בלייבט אייבוק... שפינאָזע בלייבט אַ הייליקער. נישט נאָר האָט ער געוואָנט זיין אמת, נאָר אויך געליטן פאַר זיין אמת. אַזעלכע גינאַנטן זיינען בלויז איינזיקע אין דער נעשיכטע. וואָס איז מיט די וואָס שרייבן אַרטיקלען וועגן שפינאָזע? גייען זיי אין זיינע טריט? צו באַ וואונדערן אַ גרויסן מענטשן, וואָס איז שוין טויט איבער הונדערט יאָר. מיינט פּאָזירן מיט גרויסקייט — אַ מדרגה איז צו העלפן גרויס ווערן די לעבעדיקע — וואָלטן די אַלע היינטיקע שפינאָזע פאַרערער וועגן אים געשריבן די געפליגלטע ווערטער, ווען שפינאָזע וואָלט געלעבט? זיכער נישט. דאָס באַווייזט זייער קליינקייט און קליינלאַכקייט.

שפינאָזע האָט מיט זיין לעבן און שאַפן דערהויבן אַ סך מענטשן — וועמען דערהויבן די וואָס גרויסן זיך היינט מיט זיין נאָמען? נאָכווערטערן זיינע ווערטער, אַז ער איז געווען דער בעסערער פאַרטייטשער פון גאָט און נאַטור, מיינט היינט גאָרנישט — ווען שפינאָזע וואָלט היינט געלעבט, וואָלט ער אפשר נישט גערעדט וועגן גאָט — דעם מענטשנס טראַגזום איז, וואָס ער קאָן וועגן גאָט גאָרנישט וויסן — די אויפגאַבע היינט: איז צו דערקענען דעם מענטשן און אים דערהויבן — נישט צו געמלאַכקייט, נאָר צו הייליקייט... אָן הייליקייט איז דער מענטש אַ ביטערער וואָרם — דער וועג צו הייליקייט איז נישט די ליבע צו גאט אָדער די ליבע צו דער מענטשהייט, נאָר די ליבע צו דעם איינציקן מענטשן! דעם עלענדיגן, דעם פאַרבלאַנדזשעטן, דעם פאַרלוירענעם. — קאָנען די היינטיקע שפינאָזע אַרומרעדער דערגיין צו דעם? ווי אזוי? אַז זיין נאָמען איז פאַר זיי בלויז אַ גלאַק צו פאַרטומלען זייער קראַנקן געוויסן — זיי דאַרפן זיין גרויסן נאָמען צו פאַר פּוצן זייער קליינלאַכקייט.

דער סוד פון פערזענלאכקייט

און איך וואָלט געקאָנט זיין
 אַ ליכט אין זייער פיין.
 י . י . ס י ג א ל .

זיצן דריי שרייבער באַ אַ טישל און פאַרניכטן גייסטיק אַנדערע
 צען שרייבער. פאַרלייקענען זייער טאַלאַנט. אויב מען גיט צו
 איינער האָט יאָ אַביסל טאַלאַנט, דאַרף מען אזאָ טאַלאַנט נישט
 האָבן... באַ אַ צווייטן טישל זיצן זעקס אַנדערע שרייבער און פאַר-
 לייקענען דעם טאַלאַנט פון נאָך צוואַנציק קאַלען — יענע צוואַנציק
 פאַרלייקענען דעם טאַלאַנט פון אַנדערע צוואַנציק... זעלטן ווען
 אונזערע שרייבער זיינען איינשטימיק וועגן עפעס אויפצוטאָן...
 אַ ב ע ר צ ו ו י א י ד י ש ע ש ר י י ב ע ר ז י י נ ע ן
 אַ ל ע מ אַ ל א י י נ ש ט י מ י ק , אַ ז אַ ד ר י ט ע ר
 ה אָ ט נ י ש ט ק י י ן ט אַ ל אַ נ ט — ווען מען זאָל פּר-
 וואַט אינטערוויואירן אַלע קאַלען... וועט אויסקומען, אַז כמעט אַלע
 אידישע שרייבער האָבן נישט קיין טאַלאַנט — ווי קאַמיש! דער
 פאַר אַבער האַלט זיך יעדער איינער פון זיי פאַר נישט ווייניקער
 ווי אַ „זשעני“ — פון וואָנען קומט די קעננויטיקע פאַרליי-
 קענונג? מעגלאַך פון אַן אינפּערריאָריטעט קאַמ-
 פּלעקס, וואָס גייט איבער אין אַ סופּעריאָריטעט קאַמפּלעקס...
 וועלן ראַטעווען זיך דורך פאַרניכטן דעם
 צווייטן — ראַטעווען זיי זיך דערמיט? ניין, קיינער
 ווערט נישט גרויס דורך מאַכן אַ צווייטן קליין... עכטע גרויסקייט
 קומט נישט דורך פאַרניכטן, נאָר דורך העלפן
 דעם צווייטן — די פאַרניכטונגס מיקראָבן זיינען באַ אונז
 אזוי טעטיק, אַז זיי האָבן שוין באַלד פאַרגיפּטעט די גייסטיקע
 לופט... קומט איינער ווי אַ טויב, צווינגט מען אים צו ווערן אַ
 וואָלף — פאַר אַן אויפריכטיקן שרייבער איז נישטאָ וואו צו
 אַטעמען... מען האָט זיך געגענזייטיק אזוי לאַנג אויסגעראַטעט,
 אַז ס'איז געבליבן אַ גייסטיקער מדבר... מען וואַנדערט דאָ אין
 אַ פּוסטקייט — לעבעדיק ווערט ווען עס שטאַרבט אַ שרייבער
 — דאָן נעמען זיך די קאַלען שאַרפן ווערטער, מען זינגט זיסע
 לויבערייען צום טויטען... מען מאַכט פּרץ אַוונטן, בעל מחשבות
 אַוונטן. און מען רעקלאַמירט די גרויסע ליב-

ש א פ ט צ ו ט ו י ט ע ש ר י פ ט ש ט ע ל ע ר — — א
 לעבעדיקן קאלעגע פארגינט מען נישט דעם אָטעם. ווען עס דער-
 שיינט אַ ניי בוך, צעפלאַמט זיך די קנאה. דאָס האָט מען בולט
 געקאָנט זען, ווען עס איז דערשינען מיין אַרבעט: „א ב ו ך
 מ ש ה נ א ד י ר“. די מערסטע שרייבער זיינען מיך באַפאַלן
 ווי וועלך, מיט געשרייען און זידלערייען, פאַר וואַנען אָנצושרייבן
 אַ בוך וועגן אַ לעבעדיקן שריפטשמעלער. אין דער עפנטלאַכקייט
 האָט מען דאָס בוך כיטרע פאַרשוויגן... פערזענלאַך איז מען מיך
 באַפאַלן מיט גיפטיקע ציין. גלאַטשטיין האָט אין „אויפקום“
 אָנגערופן דאָס „בוך משה נאָדיר“; „בארדעל אַרטיק בוך“. די
 איינציקע שרייבער וואָס האָבן אויפגענומען דאָס בוך אויף
 אַ פיינעם אופן, איז געווען יהואש און אברהם רייזען צו לאַנגע
 יאָר. די איבעריקע שפינען נאָך אַלץ רכילות אַרום מיר און אַרום
 דעם בוך.

ווי קאָן אין אזא סביבה אויסוואַסן עפעס גרויסעס? נישט
 קיין גאָט פעלט זיי... נאָר זיי פעלט אַ מענטשן אין האַרצן — — —
 מען זאָגט אין דער אידישער ליטעראַטור פעלן פערזענלאַכקייטן —
 ווי קאָן אויסוואַסן אַ פערזענלאַכקייט, ווען קנאה־מאַניע און ענאָך
 מאַניע דערגייען באַ אונז צו אַזעלכע קראַנקע עקסטרעמען? איינע
 פון די סודות פון פערזענלאַכקייט איז: א ו י ס ג ע ה א ל ט ג -
 ק י י ט. מ'מעג שרייבן שיינע רייד אויף פאַפיר, אויב מען האַנדלט
 פערזענלאַך מיאום, קאָן מען קיין פערזענלאַכקייט נישט ווערן.
 אַ פערזענלאַכקייט וואַקסט מיט זיינע גוטע האַנדלונגען און רעאַלן
 לעבן. וואָס קומט דערנאָך אויף פאַפיר, איז בלויז אַן אָפּשפּיגלונג,
 אַ שאַטן — — אונזערע שרייבער האָבן געטאָן פאַרקערט: זיי
 האָבן געמאַכט פון דעם מענטשן אַ שאַטן, און ווילן אז זייער שאַטן
 זאָל זיך אויסציען איבער דער וועלט — — באַגרייפן נישט, אז די
 פערזענלאַכקייט אין לעבן, ווי אין דער ליטעראַטור, דערהויבט דאָס
 שאַטנדיקע צו ליכטיקייט, צו העכערער מענטשלאַכקייט — נישט
 בלויז צו העכערע אידעען דאַרף מען דערגיין — נאָר צו אַ העכערן
 מענטש! אַ מענטש מיט אויפריכטיקייט, מיט געוויסן, מיט פאַר
 אַנטוואַרטלאַכקייט, מיט ליבשאַפט... נישט ר ע ד ן פ ן
 פ ע ר ז ע נ ל א כ ק י י ט, נ אָ ר ז י י ן א ן ן ה א נ ד ל ע ן
 ו ו י א פ ע ר ז ע נ ל א כ ק י י ט — — —

אברהם רייזען

(סילוועט)

ביי די פינען עקסיטריט א שיינע לעגענדע וועגן פאָעזיע : —
„דער גאָט וועינעמאיינען האָט געשאַנקען זיין פּאָלק אַ פינף-
סטרוניקע האַרפע. געמאַכט האָט ער זי פון ברענשענע האַלי, די
סטרוניקע-שרייפּלאַך פון דעמבענע צווייגן, און די סטרוניקע פון
פערדישע האָר. ס'האָבן זיך צונויפגעלאָפּן צו אים חיות פון אַלע
וועלדער, ס'זיינען צוזאַמענגעשוואומען די פיש, און פויגלען זיינען
זיך צונויפגעפּלויגן, איבערלאָזנדיק זייערע יונגע קינדער אין די
נעסטן. און גאָט אַליין האָט שפּילנדיק אויף זיין האַרף, געווינט
פאַר נחת. פון זיינע אויגן האָבן גערונען טרערן ביז אויפ'ן האַרצן,
פון האַרץ — אויף די קני און פון די קני אויף די פיס, נאָס מאַכנדיק
פינף פוטערס און אַכט העמדער, און געפּאַלן זיינען די טרערן אין
טייך אַריין און אין טייך איז פון זיי געוואָרן פּערל...“
וועינעמאיינען'ס האַרף און די טרערן-פּערל וואָס זיינען אין
טייך, אָדער אין פּאַלקס-ים אַרײַנגעפּאַלן, האָט געפונען דיכטער
אברהם רייזען. און אזוי קלייבט ער די טרערן-פּערל פונ'ם פּאַלקס-
ים אַרויס און שטייט מיט דער פּלײַצע צו דער מאָדערניסטישער
יונגט, ווייל ער איז פּעסט און זיכער, אַז אויך —

„די יוגנט ווי רויך
דאָס נייע ווערט אַלט...“

אונזער באַליבטן דיכטער אברהם רייזען, קימערט נישט וואָס
די אינטעליגענטן אַפּלאָדירן די יעסעניס אָדער די מאַרקישעס,
גלאַטשטיינס און אַנדערע. ער שפּילט זיין קאַנצערט פאַר דער נויט,
אין וועלכער ס'געפינען זיך די גרעסטע טייל פון אונזער ליידנדער
מענטשהייט (נישט נאָר פון אונזער ליידנדער פּאַלק, ווי דאָס מיינען
מאַנכע קריטיקער). אין אַלע צייטן, ווייל —

„פון מענטש, וואָס מען זאָגט —
זיין פּרייַד און זיין פּיין,
דאָס קלינגט און דאָס דרינגט
אין דורות אַרײַן.“

דאָס זעען מיר באַשיינפּערלאַך, אַז וויפּיל ס'זאָל זיך נישט

האָבן געביטן די מאָדעס אין דער פּאָעזיע, קלינגט נאָך אַלץ רייזענ'ס
ליר אין די דורות צריין ...

אויב טשעכאָוו האָט אַמאָל געשריבן אין אַ בריוו צו א. ס.
לאַזאַרעוֹגֶרוֹזניַסקי: „אַלץ וואָס איך האָב געשריבן וועט אין משך
פון 5 — 10 יאָר פאַרגעסן ווערן, נאָר די וועגן וואָס איך האָב
דורכגעליינעט, זיי וועלן בלייבן גאַנץ און אומבאַשעדיקט — דאָס
איז מיין איינציקער פאַרדינסט“, אויב טשעכאָוו האָט אזוי געשריבן
וועגן זיך, קענען מיר מיט רעכט זאָגן אז אויך דער פאַרדינסט פון
דער וועג, וואָס רייזען האָט אַדורכגעלייגט צום פּאָלק אין זיינע
שירים זיי אין זיינע פּראָזע, וועט ביים פּאָלק נישט פאַרגעסן ווערן,
ווייל —

...אַלעס, אַלעס ווערט פאַרפלוֹיגען,
וואָס נאָר טויער, ליב און שוין,
אייביק בלייבן נאָר די צרות,
אייביק בלייבט דער טויט אַליין ...”

רייזען איז נישט נאָר דער דיכטער פון שטעטלשן דלות, ער איז
אַליין אַן אָפּגעריסן אַבר פון שפּלדיקער קבצנישקייט, דאָריבער
איז ער נישט נאָר טרערן־דיכטער, זיי דאָס מיינען מאַנכע קריטיקער,
ער איז אויך טרייסט־זוכער, מער נישט —

„עס ברעכט דיר דיין האַרץ, דיין געמיס
זיי טוען דיר אַלע אזוי וויי,
נאָר אויפהויבן קענסטו זיי ניש,
דו פּאַלסט נאָר צוזאַמען מיט זיי ...”

ווייל — צו שטאַרק איז דער עלנט, דער צער, די נויט און די
נידערשלאַגנדיקייט פון דעם אידישן שטעטל, אז דער דיכטער זאָל
קענען ווערן דערלייזער. פונדעסטוועגן האָט ער נישט אויפגעגעבן
זיין גלויבן אין בעסערע צייטן פאַר זיינע עלנדע ברידער:

זאָל עס זיין, נאָך לאַנג צו וואַרסן.
זאָל ער זיך פאַרזאַמען —
איך וועל וואַרסן, ניש אויפהערן
זאָגן אני מאַמין ...

מיר, לעזער פון פּאָלק, פאַסן דיכטיק אויף די מוזיק פון
רייזענ'ס פּשוטע ווערטער (ווייל באַמת מוז מען רייזענ'ס לירער
זינגען, דעמאָלט קריגן זיי זייער אַמת'ן ווערט און ס'ווערט אַנט־
פּלעקט אין זיי די טיפּפּקייט פון עכטער פּאָעזיע.) און נאָר מיר ווייסן,

אז זיינע טרערן זיינען אמת'ע פערל, דאָס זיינען טרערן פון די זיך
אייביק פלאַנדיקע אידישע פּאָלקס מאַסן אין די פּוילישע שטעט
לאַך ווי אויך אין דעם ברויזיקן קעסל ניו יאָרק.

בעל־מחשבות האָט נישט געהאַט וואָס צו שרייבן וועגן רייז
זענען. ער פאַרענטפערט זיך דערויף: „אפשר זענען מיר נישט
גערעכט קעגן רייזענען — איך מוין אפילו אז מיר זיינען אַוודאי
אומגערעכט קעגן אים — אָבער אונזער געפיל פאַר די צייט, וואָס
מיר לעבן דורך איצט, דערלאָזט נישט צו קיין סימפּאַטיען פאַר אַ
שרייבער, וואָס זעט נאָר ביים אידן דעם קבצן מיט זיין קבצנישן
געמיט און איז בלינד פאַר די ליכטיקערע זייטן פון זיין אַלטער
רייכע נשמה“.

פון דער פאַרענטפערונג זעען מיר אויף וויפיל בעל־מחשבות
האָט נישט באַגריפן רייזענ'ס פּאַעטישן גייסט. אמת רייזען האָט
זיך נישט באַנוצט אין זיין „שטעטל“ (איך מוין דערביי אַלע זיינע
לידער, א. ה.) מיט דער ראַמאַנטישער באַפּוּצונג פון אַש'ן, וועלכער
איז געווען נאָענטער צום האַרצן דעם ציוניסט בעל־מחשבות, אָבער
דער קריטיקער בעל־מחשבות האָט דאָך געמעגט דערפילן דעם
וועלט־צער וואָס רייזען טראָגט די גאַנצע צייט אין האַרצן:

איך טראָג אין האַרץ אַ גרויסן צער —
ער איז גיט מיינער;
אַ, וועלט, נעם צו פון מיר דעם צער,
ער איז דאָך דיינער.

אָבער נישט נאָר בעל־מחשבות, נאָר אויך ש. נינער האָט בלוין
באַמערקט „קנייטשן“ אין קינסטלערישער שאַפונג פון א. רייזענ'ען.
און נאָך עד היום, וויפיל מען האָט שוין נישט געשריבן וועגן רייז
זענ'ען, האָט מען אים נאָך נישט אָפּגעשאַצט ווי געהעריק איז, איז
אין דעם שולדיק רייזענ'ס אייגנאַרטיקער טאַלאַנט, אָדער... שולדיק
אין דעם איז אונזער קריטיק? ..

בעל מחשבות איז געווען געוואוינט צו זען ביי יעדן שרייבער
פון יענער צייט, דעם יחיד דורך דעם כלל, ביי רייזענ'ען אָבער איז
מען ריכטיק דעם היפּוך — דעם כלל דורכ'ן יחיד. און דאָס איז
מער קונסט, ווייל דעמאָלט זעען מיר דעם כלל מיט אַלע שטריכן
און קנייטשן, און שאַטירונגען. דערויף דאַרף שוין אָבער דער קריי
טיקער, זיין אַ קינסטלער־פּסיכאָלאָג, אַ נשמה־נישטערער פּונקט ווי
רייזען. דער אמת'ער אָפּקלאַנגס־געבער פון דער צייט איז דוקא דער

קינסטלער, וואָס ווייזט אונז דעם כלל דורכן יחיד. ביי ריווענ'ען געפינען מיר דעם טיפסטן ליריזם, ווייטאָק און גלויבצייטיק ווייכע שטילקייט און איראָנישע ווייכקייט פון אונזער צייט.

אויך ניגער האָט נישט באַמערקט די אמת'ע פּאָעזיע וואָס ליגט אין ריווענ'ס פּשטות. ער האָט נישט געוואָלט פּאַרטראַכטן זיך אויף דער סיבה, פאַרוואָס איז ריווען אזוי איינגעבאַטן אין די הערצער פון פּאָלק, אין דער צייט וואָס די קריטיק האָט נישט אָנגעהויבן צו פאַרשטיין ווי געהעריק אָפּצושאַצן זיין גרויסן טאַלאַנט. דאָס נישט דערזאָגט, דאָס רמזדיקע אין דער קירצסטער נאָוועלע ריי זענ'ס פאַרמאָגט דאָך מער דיכטערישע קונסט ווי די לאַנגברייענדיקע שריפטשטעלער, פון וועלכע אונזערע קריטיקער האָבן געכאַפט אזוי פיל התפעלות.

ריווען איז אַמנאָנטסטן צוגעגאַנגען צום אידישן מקור, דער גרייכט דעם גנאָ פון דער אידישער פּאָלקס־נשמה, דעריבער איז ער באַליבט ביים אידישן לעזער.

ריווען שטייט מיט די פיס אינ'ם „פאַרצייטן“, וואָס הערט נישט אויף צו לעבן ביי אים אין געדאַנק, דאָך פאַרדרייט אים, ווען ער זעט ווי די „יונגע קינדער“, גייען אזוי פאַמעלאַך, „שטיל“, ווייל... זיי זיינען אויפ'ן וועג פון זייערע זיידעס און ווען ער דערזעט די יונגע אויף נייע וועגן זיך יאָגנדיק, טוט עס אים הנאה, כאַטש אַליין קען ער מיט זיי אויף די אומבעקאַנטע וועגן ניט מיטגיין. ער ווייס אז זוכן באַדאַרף מען יענעם אָרט וואו גלויבן און האַפּנונג זינגט אונטער. — „ס'מוז ערגעץ וואו זיין גוט.“

אפילו ווען ריווען שילדערט „ניו יאָרק אין דער פרי“ אָדער אַ ניו יאָרקער גאַס „נאָך דער אַרבעט“ איז עס אויך איינגעאַרטיק ריוועניש. ריווען פון קיידאָנאָוו און ריווען אין ניו יאָרק איז דער זעלביקער. אומעמום — די ריווענישע פּאַרם, פּשטות, דער זיסער שמייכל, דער איראָנישער וואונק.

זיין אַריגינאַליטעט האָט שוין ריווען באַוווּן נאָך דעמאָלט, ווען ער האָט אויף לייכטע פליגלען זיך אַ הויב געטאַן איברן כלל און מיט זיינע אינדיווידועלע איבערלעבענישן מנצח געווען דעם דאַמאָלט געוועלטיקדיקן כלל־גייסט אין דער אידישער פּאָעזיע.

א. ריווען איז געווען דער ליריקער־פּיאָנער אין אונזער דיכטונג.

אונזער איצטיקע ליטעראַטור האָט דערהויבן דעם שרייבער און בעהאַלטן אין שאַפּן דעם מענטשן. מיר האָבן איצט אַ גרויסאַרטיקע

ליטעראטור נאָר ס'פעלן די שרייבער, מען זעט ניט אַרויס זייערע מענטשלעכע פנימ'ער, ווי זיי וואָלטן נישט געלעבט מיט און צווישן אונז, נאָר — אין דער ליטעראטור. די ליטעראטור האָט זיך אָפגעדי ריטן פון דער פערזענלעכקייט און מאַכט דעם איינדרוק נישט פון אַ ליטעראטור נאָר פון אַ „ליטעראַרישן ים“.

און דער גאַנצער ווייטאָק פון אונזער איצטיקער דיכטערישער קונסט באַשטייט אין דעם, וואָס דער קינסטלער, ווי אַ פערזענליכ־קייט, איז פאַרשוואַנדען. מיר האָבן אַ ליטעראַטור, ליטעראַטן און מען זעט ניט קיין מענטשן.

רייזען בענוצט אין זיין דערציילן אַמווייניקסטן קונסט, אַמ־ווייניקסטן אויסגעפלאַנטער פאַרם, און דאָך איז עס קינסטלערישער איידער ביי אַנדערע, טשעכאָו האָט געענטפערט א. ל. עשטגלעווין אויף זיין באַמערקונג איבער דער קליינער דערציילונג „מיניאָן“: „אין גרויסע, דיקע ווערק איז פאַראַן זייערע צילן וואָס פאַדערן די אויספאַרשונג פון גרעסטן פלייס און ערנסטקייט, אומאָפּהענגענדיק פון דעם אַלגעמיינעם איינדרוק, אָבער אין קליינע דערציילונגען איז בעסער נישט צו דערזאָגן איידער — איבערצודערציילן...“

אָט די נישט דערזאָגטקייט, דעם רמז געפונען מיר ביי רייזענען כסדר, דאָך... זיין קלענסטע דערציילונג האָט אין זיך מער גאַנצקייט ווי מאַנכע גרויסע ראַמאַנען. יעדע מיניאַטור איז אַ וועלט, אַ לעבן, און... נאָך מיט אַ געוויסן פּילאָזאָפּישן אויספיר, און דאָס לעבן ביי אים ווערט נישט סתם געוויזן אויבנאויף, ער ווויזט עס מיט די וואָרצלען און דערביי דערגרונטעוועט ער זיך, ווי אַ יס־טויכער, צום סאַמען דנאָ פון דער מענטשלעכער נשמה.

מאַנכע טייטן מיט די פינגער אויף די פּראָזאַישע שורות אין רייזענ'ס דיכטונג און האַלטן אויך פאַר אַ פעלער דעם פּראָסטן אויס־דרוקס מיטל אין זיינע נאָוועלן און, זיי פאַרשטייען גאָרניט אַז דאָ איז נאָך מער צו בעוואַנדערן ווי אַזוי ער דערגרייכט אויף אַזאַ וועג דעם ריכטיקסטן ציל.

נאַנץ אָפּט זיינען די טעמעס ביי רייזענען אַן און פאַר זיך קינסטלערישע פּערלן, וואָס נאָר ביי אַ מענטשן מיט אַ געבענטשטער דיכטער פאַנטאַזיע קענען זיי געבוירן ווערן.

אַ רייזען איז נישט נאָר דער טיפ־פּילאָנדר שרייבער, ער איז אויך דער גרויסער מייסטער אַרויסצורופן די שענסטע געפילן ביים לעזער.

וועגן א. לוצקי

ווער איז לוצקי? וואָס שמעלט ער מיט זיך פאַר ווי אַ כאַראַקטער?
אַ פאַראַדאָקסאַלער מענטש. ער איז ניטאָ — ער איז דאָ פאַר אונז, פאַר
זיך נישט — ער זוכט זיך אַלעמאַל אַרום. באַ בוימער, באַ טייכן,
באַ הייזער, באַ טויטע זאַכן און באַ מענטשן. אומקטום זוכט ער זיין איד.
ווען ער געפינט זיך אַביסל — קומט אַרויס אַ ליד: ווען ער געפינט זיך
ניט — לאַנגווייליקט ער זיך און אונז...
לוצקי'ס פּאַעטישער פּראַגראַם איז:

נישט קיין קלאַגן, נישט קיין לאַכן,
נאָר אַ נייער סאַך פון זאַכן.

אַבער ווי אזוי קאָן ער באַשאַפן נייעס? אַז ער איז אַן אויפגער
ליוויטער, ווייסט ניט פון געזעצן, פון פאַרמען. געזעצן געשאַפן פון
אַנדערע מענטשן ווערן באַ אים נישט — פאַרמען? פאַרבלענדענישן.
ער שאַפט זיך יעדן מאָמענט זיין אייגן געזעץ. ער האַלט זיך אין איין
רעאַגאַנזירן. ווייל זיין איד צעפליסט, צעפאַלט, ווי דער
מענטשלאַכער אַטעם, ווי דער טרוים. מענטשלאַכע ראַמען געשאַפן צוליב
דער געזעלשאַפט, זיינען פאַר אים ליגנס, זיין אויגענער ווילן איז זיין
ראַם, זיין געזעץ איז זיין קאַפּרויז... דערפאַר איז דאָס, וואָס ער זאָגט
וועגן דזשעז-מוזיק אויך כאַראַקטעריסטיש פאַר זיין אייגענעם
שאַפן:

אַ צעבראָג פון אַלע צייטן.
אַ צעברויז פון אַלע ווייטן.

לוצקי איז אַ נדערש ווי אַ נדערע. אַן אַנדער בויג,
אַן אַנדער קנייש, אַן אַנדערע גרימאַסע אויפ'ן פנים און אַלץ ווערט
קאָמיש, פיקאַנט, שטיפּעריש און אינטערעסאַנט. לוצקי האָט אַ קרע-
אַטיוו אויג. אַז ער זעט אַ זאָך, באַשאַפט ער דערפון אַ בילד,
אַ סימבאָל, אַ שפּאַס, אַ שטימונג אָדער אַ געדאַנק. ער קאָן אויסנאַרן
סודות פון טויטע זאַכן.

לוצקי זעט די דינקייטן פון זאַכן און גיט דאָס איבער אין שפּיר-
לעוודיקע ווערטער. ער איז אַ שפּראַך מאַדעלירער. מיט זיין שפּראַך
ווירטואַזיטעט קאָן ער צוגעבן אַ נייקייט צו אַלטע מאַטיוון. ער קאָן
נעמען אַן אַלטן געדאַנק און אים אַרומהילן מיט אַזעלכע ווערטער-שליוערן,
ער זאָל בלענדן ווי גיי:

אַלע זיינען מיר ליב
איד אַליין בין אַלע.

דער ווינט קומט זיך צו אים בעטען ער זאָל אים אַפּשפּיגלען. אַ
געלונגענער סימבאָל. אָבער אונטער דעם איז דאָ לוצקי'ס ווילן, וואָס
בענקט נאָך זיך... ווייל ער פילט זיך אַלעמאַל פאַרלוירן. דאַרף ער זיך
אַלע מאָל אַפּשפּיגלען. לוצקי דאַרף האַבן אימיצן, וואָס זאָל אים יעדן
טאָג פאַרזיכערן, אַז ער איז דאָ אויף דער וועלט. ער איז אין דעם ניט

זיכער. אים איז שווער צונופצוהאלטן די וועלט אין זיך. די וועלט
ליווט זיך אויף אין זיין פאנאָזיע און ווערט נישט — און אז די
וועלט ווערט נישט, ווערט ער נישט צוזאמען מיט איר...
וועלט — וויל :

וויל מיך.

היל מיך.

דיין מיך.

דערבארעם

דערוואַרעם.

איך אייניק זיך מיט עלנטן.

איך נאָענט זיך מיט ערד.

דערפאר קאָן זיין וויל ער אַלעמאָל אַפּשפּיגלען די וועלט, כדי דורך
איר אליוו אָפּגעשפּיגלט צו ווערן. לוצקי וויל זיך רעאַליזירן דורך דער
וועלט. זיך אַנשפּאַרן אַן איר. אָבער די וועלט אַנטלויפט פּון אים, און ער
בלויבט איינזאַם — דערפאַר זוכט ער זי, שמויכלט צו איר, צערטלט זי :
אַנטלויף ניט טייערע, איך האָב דיך ליב. די וועלט הערט זיך איין אַ פאַר
סינוט, מאַכט אַ שווייג און אַנטלויפט — ער בלויבט ווייטער אליוו —
לעדיג — פאַרבנקט, דורך זיין בענקשאַפט זינגט ער צו דער וועלט —
זיך אויסצוליווין פון אליינקייט, פון פאַרלורנקייט.

וואָס וויל מען פון אַ מענטשן ?

ער זאָל זיין ערנסט, אויפריכטיג, אויסגעהאַלטן, און זאָל אָפּהיטן
הייליגקייטן. אָבער דער מענטש, — אפילו דער בעסטער — קאָן אין דער
היינטיקער געזעלשאַפט דאָס גיט אויספירן. דער איינציקער קאָן זיך
אליוו גיט דערהויבן איבער אַלעמען — אויסער ווען ער איז אַ זשעניע
און ווערט אַ מאַרטירער — טאַלאַנטן קאָנען דאָס גיט. זיי שפּיגלען
בלויז אַפּ די צייט אין וועלכער זיי לעבן. אריבערצוהויבן זיך איבער
איר איז גיט פאַר זייערע כּחות.

לוצקי שפּיגלט אַפּ אונזער צייט און אומשטענדן, וואָס די אַמערי-

קאַנער מעכאַנישע ציוויליזאַציע האָט באַשאַפּן. וואו די מאַשין איז אַלץ,
און דער מענטש איז גאַרנישט — און דער וואָס גיט אַוועק אַן אַ זייט
און נעמט זיך פאַרטיפּן, דערזעט, אַז דער היינטיקער מענטש איז ווי אַ
געבוידע פון געפאַרבטע שפּענער געבויט איבער אַן אָפּגרונט — מענטשן
זיינען פון דרויסן שיינ אויסגעפּוצט, קיינער טראָגט היינט גיט קיין
קליידער מיט לאַטעס, אָבער די נשמה איז כמעט באַ אַלעמען צענויפּגע-
סטריגעוועט פון לויטער לאַטעס.

וויל דער היינטיקער מענטש האָט אַ געלאַטעטע נשמה, דערפאַר האָט

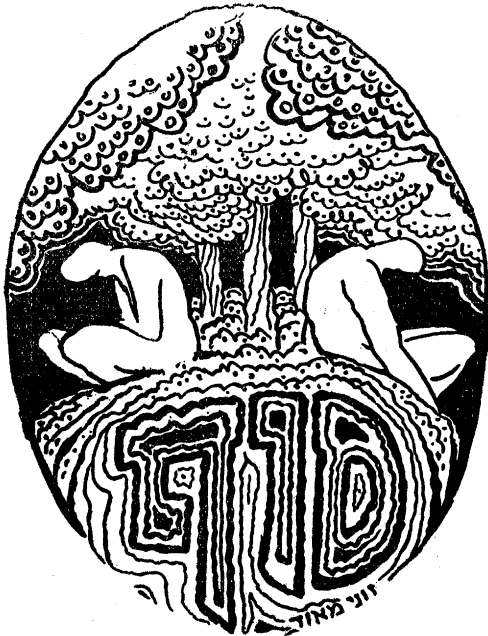
ער גיט קיין גאַנצע באַציוונג צו אַנדערע. דערפאַר די וואולגאַרע ציניש-
קייט צום צווייטן. און דער ברוטאַלער עגאָאייזם אין דעם פּריוואַטן לעבן,
אפילו באַ דער אַזוי גערופּענער אינטעליגענץ.

וואו און פון וועמען זאָל באַ אונז אַ דיכטער באַליכטיקט ווערן ?

אַנערקענט און דערהויבן ווערן ? אַז פון די אַרומיקע קאָן ער בלויז
איינזאַפּן אומהייליקייט און אומשוינקייט — אַ דיכטער האַלט גיט זיין
נשמה אויפן הימל. וואָס די ערד גיט אים, דאָס גיט ער צוריק און אַ

דיכטערישער פאָרם. אויב די ערד איז פול מיט אומאויפריכטיקייט און
 נידעריקן עגאָאיזם, ווערט דער דיכטער פון דעם באַווירקט.
 לוצקי איז אַביסל אַוועקגעבויגן פון דעם ראַנד פון דער וועלט,
 אָבער אין זיין עס ע נ צ איז ער אַזוי ווי זי — לוצקי דאַרף ערשט
 אַנטדעקן, אַז עס איז דאָ נאָך אַ מענטש אויף דער וועלט אויסער אים.
 ער ווייסט מיט'ן געדאַנק, אַז עס זיינען דאָ נאָך מענטשן — נאָר נאָך
 וואָס מען דאַרף זיי? דאָס ווייסט ער נישט — יאָ. זיי ווילן מען זאָל
 זיי אַמזווירן — אָבער זיי דאַרפן שטאַרק אַפלאַדירן ... אויב ניט, האָט
 ער זיי —

לוצקי קומט דערפאַר צו מענטשן ווי אַ שוישפילער, מיט גרים. ווי
 אַלע ציוויליזירטע, קאָן ער אויך ניט לעבן אָן קינסטלאַכן סטימולאַנט. ער
 ווייסט דעם קונץ פון דעם ש ר י פ מ - פ אָך. קאָן אַרגאַניזירן אַלערליי
 ווערטער קאָמבינאַציעס, זיי זאָלן קלינגען און זינגען און שאַנצן פאַר
 די אויגן ... אָבער דאָס האַרץ ווערט פון זיי ניט פרוידיקער —
 לוצקי איז מער קונסטשאַפער, ווי דיכטער. דער דיכטער גיט זיין
 נ ש מ ה ... דער קינסטלער גיט די נשמה פון דער קו נ ס ט. דערפאַר
 אפשר איז לוצקי בעסער אין זיינע אימפּראָוויזאַציעס ווי אין זיינע
 לידער. אין די אימפּראָוויזאַציעס דאַרף ער ניט געבן זיך ... נאָר אַנדערע
 — ער ווערט בלוויז דער פּיינער אינסטרומענט. שפּילט אויף זיך,
 זיך אַליין שפּילט ער ניט ... ער דאַרף זיין איך ערשט געפּינען — —

ביבליאגראפיע

- משה נאדיר: אלאטמפאפן פענצטער, לידער, פארלאג
נארזיעוו, ניו יארק, 1929.
- נפתלי גראס: אידן, "אויפקום", ניו יארק, 1929.
- אלטער עסעלין: קנויטן, פארלאג מ. ל. שטיין, שיקאגא,
א. ראכאי: אויגענערד, ראמאן, ווילנער פארלאג פון
ב. קלעצקין, 1928.
- נח שטיינבערג: יונג אטערקע, פארטרעטן פון 10
דיכטער, פארלאג "לעבן", צווייטע אויפלאגע, ניו יארק, 1929.
- אליעזר גרינבערג: גאסן און עוועניוס, א בוך לידער,
ניו יארק, 1928.
- פ. בימקא: דרוי בענד געזאמלטע דערציילונגען, ניו יארק, 1928.
- ה. סעקלער: דראמען, פארלאג "נחמיה לין", ניו יארק.
- ס. טשעסטער: וואלד ברונים און אנדערע דערציילונגען,
פארלאג "פרייהייט", 1927.
- ה. גאלד: מעשה לאך, אילוסטרירט פון זוני מארד און יאסל
קאמלער, פארלאג "אידיש לעבן", ניו יארק, 1928.
- ל. שאפירא: די אידישע מלוכה און אנדערע זאכן. נייע
אויפלאגע, פארלאג "אידיש לעבן", ניו יארק, 1929.
- דער לעבעדיקער: הומאריסטישע שריפטן, זיבן בענד
דער, פארלאג "אחיספר", ווארשע, 1928.
- דר. א. אייסען: איבערזעצונגען: לארד ביראנס דער
געפאנגענער פון שילאן, פארלאג "פעדער", 1925;
דער רוביאט פון אטאר כאיאס, פארלאג מ. ג.
מיוזעל, 1926; די אידישע מעלאדיעס פון לארד
ביראן, פארלאג מ. יאנקעוויטש, 1928.
- דר. וו. אסטראווסקי: דאס געשלעכט לעבן פון דער
פרווי, פארלאג פון דעם פארפאסער, לאס אנדזשעלעס, קאלי-
פארניא, 1928.
- ל. כאנוקאוו: דער מענטש, דערציילונגען, ניו יארק, 1929.
- קאליל גיבראן: דער גביא, איבערזעצט פון יצחק האראוויץ,
יאטשקאווסקיס ביבליאטעק, 1929.
- ז. וויינפער: אויגנס, פארלאג "אויפקום", ניו יארק, 1929.
- י. א. ראנטש: שאטנס פון ניו יארק, נ. י., 1929.
- ע. קארמאן: אידישע דיכטערינס, אנטאלאגיע, פארלאג
ל. מ. שטיין, שיקאגא, 1928.
- א. אלמי: אויפן וועג פון די געסער, מיסאלאך
גישע געשיכטעס פון עגיפטן, אינדיע, יאפאן און אמעריקע (אינדיע
נער), מיט אן אריינפיר און דערקלערונג, פארלאג א. גיטלין, ווארשע.
אלעא ביז: אקערצויט, א זאמלונג לידער, פארלאג בידער-
מאן, ניו יארק, 1929.
- ה. נאלדאווסקי: פריי-לאנד, לאס אנדזשעלעס, 1927.
- לעאן עלבע: אינגעלערינגעלע, אילוסטרירט פון אחרן
גודלמאן, פארלאג "מתנות".